

Mahammad Əmin Rəsulzadə

BİBLİOQRAFIYA

BİBLİYOGRAFYA

БИБЛИОГРАФИЯ

**MƏHƏMMƏD ƏMİN
RƏSULZADƏ**

BİBLİOQRAFIYA

(Azərbaycan dilində)

Bakı-2015

Materialları toplayıb nəşrə hazırlayan, giriş sözün müəllifi və redaktoru
Nəsiman Yaqublu (*tarix elmləri doktoru, Bakı Dövlət Universitetinin*
dosenti, “Məhəmməd Əmin Rəsulzadə” Mərkəzinin sədri)

Transliterasiya redaktoru: **Samir Xalidoğlu**

Rəssam: **Rəis Rəsulzadə**

Bu bibliografiyada Azərbaycanın görkəmli dövlət xadimi M.Ə.Rəsulzadənin həyat və fəaliyyətini əks etdirən əsərlərinin ümumi siyahısı verilib. Üç dildə - Azərbaycan, Türkiyə türkcəsi və rus dillərində hazırlanmış bu bibliografiyadan elm adamları, siyasi xadimlər, diplomatlar və tədqiqatçılar faydalana bilər.

Müəllifin elektron ünvanı: nasiman62@mail.ru

Bir kərə yüksələn bayraq bir daha enməz!

İnsanlara hürriyyət, millətlərə istiqlal!

M.Ə.Rəsulzadə

“...Bir gün həyatınızı yazacaq bəxtli bir Türk gənci, yaxud da şəxsiyyətinizi canlandıracaq bir Türk sənətkarı, ömrünüzün hər dövrünü qavrayıb anladıqca “nə şərəflidir mənə ki, bu yaşamağa dəyər səhifələri canlandırıram” – deyə sevinəcəkdir, bunların əsərlərini oxuyan və ya seyr edənlər də Sizi daima sonsuz məhəbbət, hörmət və rəhmətlə anacaqlardır”.

*Cəfər Seyidəhməd Kırımər
(Kırım türklərinin lideri, Kırım Cümhuriyyətinin keçmiş
Müdafiə və Xarici İşlər Naziri)*

“Rəsulzadə bütün ömrüm boyunca Şərq dünyasında rastlaşmadığım, mübaligəsiz söyləyə biləcəyim fəvqəladə nadir insanlardan biri idi. Məhəmməd Əmin bəy tərbiyəli, qüvvətli və sağlam məntiq sahibi, təmiz qəlbli, doğru sözlü, mətanətli, tam mənası ilə dürüst, fikir və yoluna dərin bir inam bəsləyən, fədakar, mücahid və örnək bir insandı. Belələrinə zamanımızda və hələ bizim tərəflərdə rastlaşmaq həmən-həmən imkansız olduğu kimi, bütün dünyada da rastlanmaz...”

*Seyid Həsən Tağızadə
(İran Senatının sabiq sədri,
İranda Böyük Britaniya Böyükəlcisi)*

*Azərbaycan Milli Şurasının sədri Məhəmməd Əmin Rəsulzadə,
1918-ci il*

AZƏRBAYCAN TARİXİNİN GÖRKƏMLİ ŞƏXSİYYƏTİ

Məhəmməd Əmin Rəsulzadə 1884-cü ilin yanvar ayının 31-də Bakının Növxanı kəndində ruhani ailəsində doğulub. Atası axund Hacı Ələkbər dindar olmasına baxmayaraq müasir fikirlərə sahib insan idi və oğlunun yüksək təhsil almasında maraqlı idi. M.Ə.Rəsulzadə ilk təhsilini Sultan Məcid Qənizadənin müdirlik etdiyi “İkinci Rus-Tatar məktəbi”ndə aldıqdan sonra “Bakı-Texniki məktəb”ə daxil olmuşdur. Burada bir qədər oxuduqdan sonra təhsilini yarımçıq qoyub, bütün fəaliyyətini siyasətə yönəlmişdir. Hətta ona bu siyasi işlərdən uzaqlaşmağı təlqin edənlərə sonradan belə məzmununda bir şer də yazmışdı:

***Çəkilməm ey hərifan mən,
Bu meydanı siyasətdən.
Bütün dünya mənə derkən
Çəkil bir yanə, sakitləş!***

1902-1903-cü illərdə M.Ə.Rəsulzadə üzvləri müxtəlif rus litseylərində və digər orta məktəblərdə oxuyan azərbaycanlı türk tələbələrindən ibarət gizli bir dərnək yaratmışdı. Dərnəyin fəaliyyəti haqqında M.Ə.Rəsulzadə yazırdı: “Bu dərnək mənsublarının milli hissələrini təhrik etmək, rus məktəblərində oxudulmayan türkləri öz-özünə irəlilətmək, yerli ədiblərin əsərlərini oxumaq, çarlıq əleyhinə yazılmış ixtilal şerlərini əzbərləmək və arada-sırada mətbəə üsulu ilə basılmış bəyannamələr dağıtmaq, işçilər arasına gedərək hüriyyət və inqilab fikirlərini bunların arasında sistemli surətdə yaymaq kimi fəaliyyətlər də olurdu”.

M.Ə.Rəsulzadənin yaratdığı həmin dərnək “Müsəlman Gənclik Təşkilatı” adı altında müəyyən fəaliyyət göstərdikdən sonra

Rusiya hökumətindən milli mədəni hüquqlar almaq ümidində idi. Onlar “çarizmə qarşı mübarizədə inqilabçı sosializmi ən sadıq olmasa da, ən münasib bir müttəfiq olaraq gördüyündən” sosial-demokratlarla yaxın işbirliyinə keçmişdilər.

M.Ə.Rəsulzadənin o zaman yaratdığı **“Müsəlman Gənclik Təşkilatı”**nın təşviqat-təbliğat işində “Hümmət” qəzeti mühüm rol oynamışdı. 1904-cü ilin axırlarından 1905-ci ilin fevralına-dək bir neçə yüz nüsxə tirajla nəşr edilən qəzetin 5-6 sayı çıxmış, 1917-ci ilin iyulun 3-dən isə N.Nərimanovun redaktorluğu ilə bu mətbu orqan yenidən nəşrə başlamışdı.

M.Ə.Rəsulzadə “Hümmət”in Qafqazda türk (Azərbaycan) mətbuatı arasında ilk partiya orqanı olduğunu göstərmişdir. “Hümmət”in həmin illərdə nəşr olunmuş nüsxələrindən yalnız birində - 3-cü sayında (1905-ci il) M.Ə.Rəsulzadənin bir məqaləsi hələlik tapılmışdır. Həmin məqalə 1917-ci ildə “Açıq söz” qəzetinin 5 iyul tarixli sayında (№513) çap edilmişdir.

Qeyd edək ki, azərbaycanlı fəhlələri geniş dairədə inqilabi mübarizəyə cəlb etmək **məqsədilə 1904-cü ilin axırlarında RSDFP-nin Bakı Komitəsi nəzdində “Müsəlman sosial-demokrat “Hümmət” qrupu yaradıldı.** “Hümmət”in baniləri arasında M.Ə.Rəsulzadə, N.Nərimanov, M.Əzizbəyov, M.H.Mövsumov, M.H.Hacınski və başqaları vardı. Müsavat Partiyasının yaratıcılarından olan Abbasqulu Kazımzadə, Kərbalayı Mikayılzadə də “Hümmət” təşkilatının keçmiş üzvlərindən idi.

“Hümmət” Bakı partiya təşkilatının ayrılmaz tərkib hissəsi idi və Bakı Bolşevik Komitəsinin azərbaycanlı fəhlələr arasında işləyən şöbəsi hüququ ilə fəaliyyət göstərirdi. S.M.Əfəndiyev yazırdı: “Bizim partiyamız “Hümmət” məsələsində öz əsas prinsipinə, yəni partiyanın və fəhlə hərəkətinin vahid və bölünməz

olması prinsipinə sadıq qaldı”.

Lakin az keçməmiş 1905-ci ildə Rusiyada başlanan Birinci Rusiya İnqilabından sonra M.Ə.Rəsulzadə və silahdaşları bolşeviklərin məram və məqsədlərindən Azərbaycana heç bir fayda olmayacağını başa düşüb onlardan uzaqlaşdılar. 1907-ci ildə “Hümmət”in bağlanmasına qərar verildi.

Bu dövrdə mətbuat geniş vüsət alır, inkişaf edir, ictimai-siyasi fikrin təşəkkülünə təkan verirdi. Mətbuata maraq həm də milli mənliliyin dərk edilməsində oynadığı mühüm əhəmiyyəti ilə bağlı idi. Elə həmin illərdə **M.Ə.Rəsulzadənin ilk mətbu yazısı 1903-cü ildə Tiflisdə çıxan “Şərqi Rus” qəzetində çap olundu.** “Bakıdan məktub” başlığı altında nəşr edilən bu məqalədə M.Ə.Rəsulzadə elmin, təhsilin, məktəbin vacibliyinə toxunaraq yazırdı: “Qafqaz Müsəlman əhalisindən ümumi və Bakı əhlindən xüsusi təvəqqe edirəm ki, öz uşaqlarından balaca olan vaxtda elm və tərbiyə kəsb etməkdən başqa bir şey mənzur (məqsəd, niyyət) tutmasınlar. Məsələn, hər kəsin ki, qüvvəsi çatır uşağını məktəbə qoymağa, məbada-məbada pələncı, dükən şagirdi və qeyrə və qeyrəyə razı olsun”.

Mövcud mühitə, rus istibdad rejiminə qarşı mübarizəsi baxımından M.Ə.Rəsulzadənin ilkin dövr fəaliyyətini və mətbu yazılarını öyrənmək əhəmiyyətlidir. “Şərqi Rus”, “Hümmət”, “Dəvət Qoç”, “Təkamül”, “İrşad” və digər mətbuat orqanlarında M.Ə.Rəsulzadənin mövcud rejim əleyhinə onlarla yazısı çap olunub. **1909-1913-cü illərdə isə M.Ə.Rəsulzadə İranda, Türkiyədə olub, orada geniş fəaliyyət göstərmiş.**

1913-cü ildə Romanovlar sülaləsinin 300 illiyi ilə bağlı verilən əfvi-ümumidən (ümumi bağışlamadan) sonra M.Ə.Rəsulzadə Bakıya qayıtdı.

Qeyd edək ki, bu dövrdə artıq Bakıda “Müsavət” Partiyası qurulmuş və çar hökuməti əleyhinə ciddi mübarizə aparılırdı. M.Ə.Rəsulzadə Bakıya qayıtdıqdan sonra “Partiyanın rəhbərliyinə keçərək, onun proqramını yeni siyasi şəraitə uyğun şəkildə işləyib hazırladı, partiyayı türk-islam sintezini əsas tutan türkçü bir quruluş halına gətirdi”.

Qeyd edək ki, **“Müsavət” Partiyasının əsası 1911-ci ilin oktyabr ayında** Məhəmməd Əli Rəsulzadə, Abbasqulu Kazımzadə və Tağı Nağioğlu tərəfindən qoyulmuşdu. O zaman Türkiyədə yaşamaq məcburiyyətində olan M.Ə.Rəsulzadə əqidə dostlarına göndərdiyi məktublarda belə bir təşkilatın qurulmasının vacibliyini bildirirdi. 1913-cü ildə Bakıya qa-yıtdıqdan sonra o, partiyanın fəaliyyətinə yeni istiqamət verdi, təşkilatın əsas ideoloqu oldu.

Bu illərdə M.Ə.Rəsulzadə ciddi siyasi iş aparır, o dövrdə hökumət tərəfindən fəaliyyətinə icazə verilən bəzi xeyriyyə və maarifçilik məqsədi daşıyan cəmiyyətlərə təsirini artırmağa çalışırdı. Belə cəmiyyətlər sırasında “Nicat”, Maarif Cəmiyyəti”, “Bakı Cəmiyyəti Xeyriyyəsi” və “Nəşri-Maarif Cəmiyyəti” vardı.

Bu dövrdə M.Ə.Rəsulzadənin “Dirilik” jurnalında çap edilmiş məqalələri ictimai əhəmiyyəti baxımından da diqqəti daha çox cəlb edirdi. Məqalələrdə milli dirçəlişin yolları ətrafı şəkildə araşdırılmış, mövcud siyasi quruluşun imkanları çərçivəsində izah edilmişdi.

M.Ə.Rəsulzadə milli-azadlıq ideyasını dünya mədəniyyəti baxımından əsaslandırırırdı. Göstərirdi ki, dünya mədəniyyətinin zənginliyi üçün ayrı-ayrı millətlər siyasi cəhətdən azad yaşamalı, biri digərinə təzyiq etməməlidir.

M.Ə.Rəsulzadə sosial tərəqqini maddi və mənəvi olmaqla iki yerə bölürdü. Bununla da o, mənəvi tərəqqi anlayışını milli

özünüdərkin zirvəsi olan milli istiqlal fikri ilə eyniləşdirirdi. Bu mənada o, mənəviyyatın zəngin olmasını və milli şüurun yetkinləşməsi vacibliyini əsas götürürdü. Bununla bağlı o, yazırdı: “Əcələ bir surətdə maddətən tərəqqi edib də mənəviyyatca məhrum qalmaqdansa, maddətən gec tərəqqi edib, mənəviyyatca müstəqil qalmağı tərcih edərəm, çünki milliyyətində, bəşəriyyətin də faydəsi bundadır”.

M.Ə.Rəsulzadənin sonrakı ictimai-siyasi, publisist fəaliyyətində **“İqbal”**, **“Yeni İqbal”** və **“Açıq söz”** qəzetinin böyük əhəmiyyəti olmuşdu.

“Açıq söz” qəzeti 1915-ci ilin oktyabr ayının 2-də həftənin beşinci günü Bakıda nəşrə başlamışdı. M.Ə.Rəsulzadənin başçılıq etdiyi qəzetin adının altında yazılmışdı: “Siyasi-ictimai və ədəbi Türk qəzetəsi”. Çap olunduğu yer: Nikolayevski küçəsi, M.Ələkbərovun mətbəəsi, poçt №357.

Bu qəzet haqqında M.Ə.Rəsulzadə yazırdı: “Açıq söz” ilk dəfə olaraq o vaxta qədər Qafqaziya müsəlmanı və yaxud tatar deyilən xəlqin türk olduğunu sərahət və israrla meydana atmış və bu xüsusda hər bəzən senzoru ilə mübarizə etmək zərurətində qalmışdı”.

Qəzetin baş məqaləsi **“Tutacağımız yol”** adlanırdı. Müəllifi M.Ə.Rəsulzadə olan bu yazıda mühüm bir problem açıqlanırdı: “Dəhşətlərinə şahid olduğumuz bu yol bir həqiqəti-əsrimizin milliyyət əsri olduğunu isbat etdi. “Dünyanın xəritəsi hərbdə dəyişəcək” – deyərək heyvətlə qarışıq bir cümlə indi bir çox ağızlardan eşidilməkdədir”.

Qeyd edək ki, “Açıq söz” qəzeti xalqın ehtiyaclarından yazır, işıqlı fikirlər yayırdı. 1915-ci ilin oktyabr ayında qəzetin saylarının birində M.Ə.Rəsulzadənin “Bizim ehtiyaclarımız” məqaləsi çap olundu. Məqalədə xalqın bir çox tələblərinin hazırkı şəraitdə

vacibliyi göstərilirdi: 1. Aşağı sinifli məktəblərin açılıb milliləşdirilməsi. 2. Ruhani akademiyasının açılması. 3. Müsəlmanların hüquqlarının qaytarılması və s.

M.Ə.Rəsulzadə “Açıq söz” qəzetindəki məqalələrində yalnız Azəri türkünün deyil, ümumən çar imperiyasının əsarətində əzab çəkən türklərin vəziyyətini açıqlayırdı. Türkləri cəsarət və əzmlə haqq işləri uğrunda mübarizəyə çağırırdı. Məqalələrinin birində isə o, Türkünün əlli ilə yaxın müddətdə hüquqsuz hala düşməyinin səbəblərini açıqlayırdı.

Qeyd edək ki, **1917-ci ilin 27 fevralında Rusiyada Fevral Burjua inqilabının** baş verməsi Azərbaycandakı ictimai-siyasi proseslərə ciddi təsir göstərdi.

Fevral inqilabından sonrakı ilk günlərdə Azərbaycanda fəaliyyət göstərən təşkilatların mərkəzləşməsinə ehtiyac duyulurdu və bu məqsədlə **1917-ci ilin martın 29-da Bakı Müsəlman ictimai təşkilatlarının Müvəqqəti Komitəsi yaradıldı**. Müvəqqəti Komitənin sədri M.H.Hacinski, onun müavini isə M.Ə.Rəsulzadə seçildi. Müvəqqəti Komitə “bütün şəxsi incikliyi unudub milli – siyasi şüarlar ətrafında” birləşməyi və Ümummüsəlman Qurultayı çağırılmasını vacib saydı. Qurultayın açılışı ərəfəsində “Açıq söz” qəzeti yazırdı ki, bu qurultay Qafqaz müsəlmanlarının siyasi və milli mədəni inkişafında mühüm rol oynayacaq.

1917-ci ilin aprelin 15-dən 20-dək Qafqaz müsəlmanlarının Qurultayı keçirildi. Qurultayda mövcud şərait təhlil olundu. Ölkənin siyasi vəziyyətinə həsr edilmiş əsas məruzəni M.Ə.Rəsulzadə etdi. Məruzənin əsasında federativ demokratik respublika ideyası dayanırdı. Məruzəçi Rusiyadakı milli qruplara azad öznütəyinetmə hüquqlarının verilməsini tələb edirdi. M.Ə.Rəsulzadə bildirirdi ki, bu qayda ilə Rusiyanın ayrı-ayrı xalqları sonradan

milli-ərəzi muxtariyyəti prinsipləri əsasında İttifaq dövləti yarada bilərlər.

Rusiyadakı müsəlmanların **1917-ci ilin mayın 1-dən 11-dək Moskvada keçirilən Birinci Ümumrusiya Qurultayı** milli mədəni inkişafın formalaşmasında mühüm rol oynadı. Qurultayda M.Ə.Rəsulzadənin “Ərazi Muxtariyyəti” ideyası ilə çıxışı böyük maraqla qarşılandı. M.Ə.Rəsulzadə çıxışında dedi: “Rusiyanın idarə forması demokratik respublika olmalıdır. Yer kürəsinin altında birini tutan, Kamçatkadan Qara dənizə qədər və Arxangelskdən İranla sərhədə qədər uzanan, 170 milyon əhalisi olan çoxmillətli bir dövlət bir mərkəzdən idarə oluna bilməz. Ona görə də Rusiya dövlətinin idarə forması Federasiya olmalıdır”. Onun irəli sürdüyü məhəlli muxtariyyət ideyası qurultayda 271 səsə qarşı 446 səslə qəbul edildi.

Qeyd edək ki, **1917-ci ilin aprelində** Qafqaz Müsəlmanlarının Qurultayında M.Ə.Rəsulzadə ilə N.Yusifbəyli hər iki təşkilatın (“Müsavət”la “Türk Ədəmi Mərkəziyyət”in) birləşdirilməsi qərarına gəlmişdilər. Əlavə edək ki, Qafqaz Müsəlmanları Qurultayına qədər də M.Ə.Rəsulzadə ilə N.Yusifbəylinin yaxın münasibətləri vardı. N.Yusifbəyli “Açıq söz” qəzetinə tez-tez gəlib gedərdi və bu iki şəxsiyyətin yaxınlığı, Azərbaycan istiqlalına eyni mövqedən yanaşmağı xalqımızın sonrakı taleyində mühüm rol oynadı.

1917-ci ilin iyun ayının 17-də M.Ə.Rəsulzadənin lideri olduğu “Müsavət”la N.Yusifbəylinin başçılıq etdiyi “Türk Ədəmi – Mərkəziyyət Partiyası”nın **Birləşmə qurultayı** keçirildi.

Azərbaycan İstiqlalının 1918-ci ildə qazanılması baxımından bu çox mühüm hadisə idi. Bu onunla bağlı idi ki, “Müsavət”in Bakı və Bakı ətrafında, “Türk Ədəmi – Mərkəziyyət”in isə Gən-

cə və Gəncə ətrafında təsiri güclü idi. Beləliklə, hər iki təşkilatın birləşməsi nəticəsində istiqlal uğrunda çətin bir mübarizə aparən Ümumazərbaycan partiyası yarandı. M.Ə.Rəsulzadə isə partiyanın sədri seçildi.

İki partiyanın birləşməsindən sonra Azərbaycanda güclü siyasi bir təşkilatın mücadilə dövrü başladı. “Müsavət”ın isə böyük nüfuzla malik olduğunu 1917-ci ilin oktyabrında Bakı Sovetinə keçirilən yeni seçkilər də bir daha təsdiqlədi: “Müsavət 25 min seçicidən 10 min nəfərin – yəni bütün seçicilərin 40 faizinin səsini qazanmışdı. Halbuki, özləri üçün əlverişli şəraitdə keçirilən bu seçkilərdə bolşeviklər cəmi 4 min seçicinin səsini toplaya bilməmişdi. Bolşeviklərin lehinə Bakı şəhəri əhalisinin 15,4 faizi səs vermişdi.

Belə gərgin şəraitdə “Müsavət” Partiyasının Bakıda ilk qurultayı keçirildi. Qurultay 1917-ci ilin oktyabrın 26-dan 31-dək davam etdi. 1917-ci ilin iyununda “Müsəlman Demokratik Partiyası – Müsavat”la “Türk Ədəmi – Mərkəziyyət”in birləşmə qurultayından sonra bu keçirilən ilk rəsmi toplantı idi. Bu qurultayda “Türk Ədəmi-Mərkəziyyət Firqəsi Müsavat” öz proqramını elan etməli idi. “Müsavət” Partiyasının ilk bitkin sənədi məhz həmin proqram olmalı idi.

Qurultay 76 maddədən ibarət partiyanın proqramını qəbul etdi. Partiyanın proqramında aşağıdakı məsələlər nəzərdə tutuldu: 1. Dövlət və muxtariyyət. 2. Milli məsələlər. 3. Dini məsələlər. 4. Həqqi əhliyyət. 5. İqtisad və maliyyə işləri. 6. Torpaq məsələsi. 7. İşçi məsələsi. 8. Ədliyyə məsələsi. Muxtariyyət tələbi rəsmi şəkildə partiya proqramında öz əksini tapdı.

“Müsavət”ın proqramında dövlət və muxtariyyət təşkilatı məsələsi dəqiq izah edilərək belə qoyulmuşdu: “Rusiya dövləti-

nin şəkli – idarəsi milli-məhəlli muxtariyyət əsası üzərinə qurulu qoşma xalq cumhuriyyətindən ibarət olmalıdır”.

Qeyd olunmalıdır ki, beş yüzə qədər adamın iştirak etdiyi “Müsəvat” Partiyasının birinci qurultayında otuz üç yaşlı Məhəmməd Əmin Rəsulzadə Mərkəzi Komitənin sədri seçildi.

1917-ci ilin sonlarına doğru Azərbaycanın siyasi həyatında böyük yüksəliş dövrü idi. Artıq milli hərəkətdə üç cərəyan seçilirdi: milli demokratlar, sosialistlər və islamçılar. Xüsusi olaraq fərqlənən milli demokratlar Azərbaycanın inkişafını milli dövlətçilikdə görürdülər.

Belə vəziyyətdə Zaqafqaziyadakı siyasi təşkilatlar da fəaliyyəti gücləndirdilər. 1917-ci ilin noyabr ayında Tiflisdə Zaqafqaziyadakı siyasi təşkilatların yığınağı keçirildi və **Zaqafqaziya Komissarlığı** yaradılması qərara alındı. Həmin ilin noyabr ayının 14-də yaradılmış yeni hökumətin tərkibi elan edildi.

1918-ci ilin fevralından, Zaqafqaziya Seyminin ilk iclasından isə Azərbaycan siyasətçilərinin Zaqafqaziya istiqlalı uğrunda mübarizəsinin yeni mərhələsi başlandı. **Həmin ilin fevralın 23-də Tiflisdə Zaqafqaziyanın qanunverici orqanı – Zaqafqaziya Seyminin açılışı oldu.** Seymdəki Azərbaycan fraksiyası 44 millət vəkili ilə ibarət olub, “Müsəvat”, “İttihad” “Hümmət” və “Müsəlman Sosialist bloku”nu təmsil edirdilər. 1918-ci ilin martın 14-də keçirilən Trapezund Sülh Konfransında da Türkiyə nümayəndələri artıq Zaqafqaziya nümayəndələrindən respublikaların siyasi quruluşları haqqında qətnamə tələb edirdilər.

Bundan əlavə, 1918-ci ilin mart hadisələri də Zaqafqaziya Seymindəki münasibətləri gərginləşdirdi və Azərbaycanın milli müstəqilliyi uğrunda mübarizədə həlledici mərhələ sayıldı. Qeyd edək ki, on minə yaxın günahsız adamın ölümünə səbəb

olmuş 1918-ci ilin mart hadisələri Azərbaycan tarixinin ən faciəli səhifələrindən idi.

Qeyd olunmalıdır ki, Azərbaycan Xalq Cumhuriyyətinin mövcudluğu dövründə ermənilərin Azərbaycanda həyata keçirdikləri kütləvi terror və qırğınları öyrənmək məqsədi ilə ayrıca bir Fövqəladə Təhqiqat Komissiyası yaradılmışdı.

1918-ci ilin martın 29-da Bakı və Tiflis dəmiryolu bağlandıqından şəhərdə qalan erməni silahlıları “Evelina” gəmisində Müsəlman diviziyasının bir neçə yüz əsgərini tərksilah etdikdə vəziyyət gərgin həddə çatmış və Qızıl Ordu dəstəsinə atılan təxribati güllədən sonra silahlı ermənilər dinc əhaliyə hücum edərək onları amansızcasına qırmışdı.

M.Ə.Rəsulzadə yazırdı: “Bu hadisə ilə bolşeviklər bir çox vilayətlərdə yaptıkları qanlı əməliyyatı Bakıda da tətbiq edirdilər. Əmələ və füqərə hakimiyyəti naminə “Müsəvat fırqəsi milli-müsəlman şurası”na elani-hərb edən “Bakı Soveti” erməni alayları ilə biliştirək 10 000 qərib müsəlmanı qətl etdi”.

Minlərlə günahsız adamın ölümünə səbəb olan ermənilərin xəyanəti, törətdikləri qırğın haqda məlumat 1918-ci ilin aprelin 2-də Zaqafqaziya Seyminə çatdırıldı. Lakin Seymin bu qırğına laqeyd münasibəti azərbaycanlı nümayəndələrdə ciddi narazılıq doğurdu. Eyni zamanda Seymin gürcü-erməni çoxluğu Bakı Sovetinə ciddi təsir göstərmək istəmirdi. Bu münasibəti görə Seymin azərbaycanlı deputatları ayrı-ayrı partiyaları təmsil etsələr də, eyni mövqeyə gəlib birgə fəaliyyətə üstünlük verdilər. Mart hadisələri milli istiqlal mübarizəsinin nəinki məqsədində, eləcə də forma və vasitələrində keyfiyyət dəyişikliyi yaratdı.

Bu hadisələrdən sonra fikir müxtəlifliyində olan azərbaycanlılar, gürcülər və ermənilərin Seymədə birgə fəaliyyəti getdikcə

mümkün olmur, münasibətlərdə inamsızlıq yaranırdı.

Qeyd edək ki, gürcülər və ermənilər Türkiyə ilə münasibətdə ciddi siyasi ziddiyyətdə idilər. Gürcülər Batum və Aca-ristanın saxlanması cəhdində olsalar da, buna nail olmaq üçün Qars və Ərdəhanı güzəştə getməyi lazım bilirdilər. Türklərin isə Seym daxilindəki ziddiyyətlərdən məlumatları var idi. Odur ki, Zaqafqaziya hökumətinin Türkiyə ilə apardığı müharibə 8 gündən artıq çəkmədi. Türklər aprelin 15-də Batumu tutdular, eyni zamanda Qarsı mühasirəyə aldılar.

Belə vəziyyətdə aprelin 19-da Seymə daxil olan Azərbaycan nümayəndələrinin birgə yığıncağında onlar Zaqafqaziyanın müstəqilliyini tələb etdilər. Azərbaycanlı nümayəndələr bildirdilər ki, əks halda onlar Azərbaycanın müstəqilliyi istiqamətində hərəkət edəcəklər.

Tezliklə gürcülər və ermənilər türklərin əsas tələbinin yerinə yetirilməsinin – yəni Brest-Litovsk Müqaviləsi şərtlərinin və Zaqafqaziyanın müstəqilliyinin elanının vacibliyini dərk edib, müharibənin dayandırılması zərurəti qarşısında qaldılar. **1918-ci ilin aprelin 22-də Zaqafqaziyanın müstəqilliyi elan edildi.**

Lakin Zaqafqaziya Seymi daxilində ziddiyyətlər azalmır, getdikcə gərginləşirdi. Xüsusən, Almaniyanın da Zaqafqaziyada təsirinin artması, gürcülərin onlara meylini artırırdı.

Zaqafqaziya Seymi daxilindəki narazılıqlar, Gürcüstanın Qafqaz birliyindən çıxıb, Almaniya himayəsinə keçmək istəyi artıq bu millətlərin birləşib bir orqanda fəaliyyət göstərməsini sual altına qoymuşdu.

Mayın 25-də gürcülər Seymin buraxılması və Gürcüstanın müstəqilliyini elan etməsi qərarına gəldilər.

1918-ci ilin mayın 26-da Seymin sonuncu iclası keçirildi və onun fəaliyyəti dayandırıldı. Seymin fəaliyyəti dayandırıldıqdan sonra 1918-ci ilin mayın 27-də Zaqafqaziya Seyminin buraxılması ilə bağlı buraya daxil olan Azərbaycan nümayəndələrinin fəvqəladə iclası keçirildi və iclas Azərbaycanın idarə olunması vəzifəsini öz üzərinə götürərək, Azərbaycan Müvəqqəti Milli Şurasını elan etdi. Sonra Milli Şuranın sədri seçkisinə başlandı. “Müsavat” Partiyası M.Ə.Rəsulzadənin sədrliyini irəli sürdü. “İttihad” Partiyası istisna olmaqla, qalan təşkilatların səsverməsi nəticəsində **M.Ə.Rəsulzadə Milli Şuranın sədri seçildi.** H.Ağayev və M.Seyidov Milli Şura sədrinin müavinləri seçildilər. Elə həmin iclasda Milli Şuranın doqquz nəfərdən ibarət icraiyyə orqanı yaradıldı, F.Xoyski icraiyyə orqanının sədri seçildi. İlk Azərbaycan hökumətinin təşkili F.Xoyskiyə tapşırıldı. Yaradılan ilk hökumət aşağıdakı tərkibdə idi: “Nazirlər Şurasının sədri və Daxili İşlər Naziri – F.X.Xoyski; Hərbi Nazir – Xosrov bəy Sultanov, Xalq Maarifi və Maliyyə Naziri – Nəsib bəy Yusifbəyli; Xarici İşlər Naziri – Məmməd Həsən Hacinski; Poçt-Teleqraf və Yollar Naziri – Xudadat bəy Məlikaslanov; Əkinçilik və Əmək Naziri – Əkbər ağa Şeyxülislamov; Ədliyyə Naziri – Xəlil bəy Xasməmmədov; Ticarət və Sənaye Naziri – Məmməd Yusif Cəfərov; Dövlət Naziri – Cəmo bəy Hacinski.

Mayın 28-də Milli Şuranın ilk iclasında (24 nəfərin iştirakı ilə) aşağıdakı məsələlər müzakirə edildi: 1. H.Ağayevin Yelizavetpoldakı (Gəncədəki) son hadisələr barədə məlumatı; 2. M.Ə.Rəsulzadənin Batumdən teleqramının və məktubunun oxunması; 3. Seymin buraxılması və Gürcüstanın müstəqilliyini elan etməsi ilə əlaqədar Azərbaycanın vəziyyəti.

Qeyd edək ki, Azərbaycan istiqlalının elan olunması günündə M.Ə.Rəsulzadə Tiflisdə deyildi. Səbəbi həmin hadisə ərəfəsində onun Batuma göndərilərək, orada türklərlə danışıqlar aparması idi. Çünki Müstəqil Qafqazın Batum danışıqlarına sülh heyəti göndərərkən (M.Ə.Rəsulzadə məhz bu heyətdə idi) “Azərbaycan siyasi firqələrinin birləşmiş iclasında” Nəsib bəy Yusifbəyli “Osmanlı dövlətindən yardım istəmək zərurətini” bildirmişdi.

Azərbaycan istiqlalı elan olunandan sonra Zaqafqaziya hökumətinin Batumdakı sülh danışıqları aparən heyəti parçalandı.

1918-ci ilin iyunun 4-də “Osmanlı imperatorluğu hökuməti ilə Azərbaycan Respublikası arasındakı dostluq müqavilə”sini Türkiyə dövləti adından Ədliyyə Naziri Xəlil Menteşə, Qafqaz cəbhəsinin Baş komandanı Vəhib Paşa, Azərbaycan hökuməti adından isə Xarici İşlər Naziri M.H.Hacinski və Milli Şuranın sədri M.Ə.Rəsulzadə imzaladı. Azərbaycan Respublikası nümayəndələrinin xarici ölkələrlə imza atdığı ilk sənəddə hər iki dövlətin - Osmanlı imperiyası və Azərbaycan hökuməti arasında “Siyasi, hüquqi, iqtisadi və intellektual zəmində mehriban dostluq münasibətləri bərqərar etməkdə qarşılıqlı surətdə razılığa gəlindiyi” bildirilirdi.

İmzalanan sənədin birinci maddəsi belə idi: “Osmanlı imperatorluğu hökuməti ilə Azərbaycan Respublikası hökuməti arasında daima sülh və möhkəm dostluq olacaqdır”.

Sənədin 4-cü maddəsində isə yazılmışdı: “Dinçlik və asayiş möhkəmləndirmək, ölkənin təhlükəsizliyini təmin etmək üçün, əgər ehtiyac olarsa, Osmanlı hökuməti Azərbaycan Respublikasına hərbi yardım göstərməyi öz üzərinə götürür”.

Azərbaycan hökuməti ən ağır və ən çətin şəraitdə məhz həmin müqavilə əsasında türk qoşunlarını Azərbaycana dəvət etmişdi.

M.Ə.Rəsulzadə yazırdı: “Bütün Azərbaycan xəlinin çar-çəşmlə bəklədiyü ümidə tərçüman olan bu müraciətimizdə Türkiyə heyəti-mürəxxəsəsi həmən müvafiqət cavabını verdi”.

M.Ə.Rəsulzadənin başçılıq etdiyi Milli Şura Azərbaycanın bir müstəqil dövlət olaraq formalaşmasında həqiqətən böyük rol oynadı.

Azərbaycan İstiqlal bəyannaməsinin altıncı maddəsində göstərilədiyi kimi: “Azərbaycan idarəsinin başında Şurayı Milli” dururdu.

Bu ərəfədə, **iyunun 17-də** Azərbaycan Respublikası nümayəndələrinin İstanbul Beynəlxalq Konfransına (orada – Almaniya, Avstriya, Macarıstan, Türkiyə, Bolqarıstan və Qafqaz – Gürcüstan, Azərbaycan, Ermənistan və Dağlılar İttifaqı nümayəndələri iştirak edirdi) göndərilməsi müəyyənleşdi. Konfransda iştirak etmək üçün M.Ə.Rəsulzadə, X.Xasməmmədov və A.Səfikürdskidən ibarət nümayəndə heyəti təsdiq edildi (Buraya əlavə dörd nəfər məsləhətçi və texniki heyət də daxil idi). Nümayəndə heyətinə konfrans iştirakçıları ilə siyasi, iqtisadi, maliyyə və hərbi məsələlərlə bağlı danışıqlar aparmaq və müqavilələr bağlamaq səlahiyyəti verilmişdi.

1918-ci il sentyabrın 15-də isə türk qoşunlarının və Azərbaycanın yeni yaranmaqda olan hərbi hissələrinin kəskin hücumu ilə Bakı şəhəri alındı. Şəhərin alınması uğrundağı döyüşlərdə çoxlu qurbanlar verildi.

M.Ə.Rəsulzadə həmin günlərdə İstanbulda idi. O, yazırdı: “O dövrün Hərbiyyə naziri və Baş komandan vəkili bulunan Ənvər Paşa həzrətləri telefon edirdilər:

– **Əmin bəy, Bakı alındı!** Bu qəsa xəbərin mənə təvliid etdiyi təsiri qabil deyil, təsvir edə bilmirəm. O təsiri hələ unuda bilmirəm”.

Şübhəsiz ki, müstəqil Azərbaycan dövləti quruculuğu prosesində ilk uğurlu addımlardan biri Azərbaycan parlamentinin yaradılması oldu.

Azərbaycan Parlamentinin yaradılması ilə bağlı Azərbaycan Milli Şurasının sədri M.Ə.Rəsulzadə ciddi fəaliyyət göstərirdi. Onun imzası ilə **1918-ci il noyabr ayının 29-da** Azərbaycan və rus dillərində “Bütün Azərbaycan əhalisinə!” müraciətnaməsi hazırlanmışdı. Müraciətnamədə deyilirdi: “Vətəndaşlar! Müharibə və zamanının fəvqəladə əhvalını nəzərə alaraq tətillik etmiş olan Azərbaycan Şurayı-Millisi iltizam-zaman ilə təkrar Azərbaycanın paytaxtı Bakıda toplandı. Şurayı-millinin ən əvvəl qəbul etdiyi qanun sırf Azərbaycan müsəlmanlarına məxsus olan Şurayı-Millini milli bir şəkildən çıxarıb da dövləti bir şəkli salmaq oldu. Bu ayın 19-da qəbul etdiyi qanunnaməyə görə Şurayı-Milli dekabrın 3-nə qədər 120 əzalıq bir Məclisi-Məbusan (Parlament) halına gələcəkdir. Bu məclisə azlıqda qalan millətlərdən nümayəndələr cəlb olunduğu kimi, məmləkətin vilayətlərindən də vəkillər çağırılmışdır. Bu surətlə yığılacaq məbusan irəlidə ümumi intixab üsulu ilə Azərbaycan Məclisi Müəssisani yığışincaya qədər yurdumuzun sahibi olacaq, onun müqəddəratını həll, hökumətini təşkil və mənafeyini müdafiə edəcək”.

Parlamentin ilk iclasını M.Ə.Rəsulzadə giriş nitqi ilə açdı: “Möhtərəm Millət vəkilləri! Azərbaycan Milli Cumhuriyyətinin ilk parlamentosunu açmaq səadətinin, Siz möhtərəm millət vəkillərini təbrik etmək şərəfinin öhdəmə düşməsi ilə iftixar edirəm (alqışlar)... Əfəndilər, Rusiyada zühur edən böyük inqilab digər həqiqətlər arasında bir böyük həqiqəti dəxi elan etmişdi. **Bu həqiqət millətlərin hürriyyət və istiqlal haqları idi...**”.

M.Ə.Rəsulzadənin Azərbaycan Parlamentindəki bu çıxışı dəfələrlə alqışlarla qarşılandı.

Azərbaycan Parlamentində “Müsavət” Partiyasının bəyannaməsini təşkilatın lideri M.Ə.Rəsulzadə elan etdi. Həmin tarixi bəyannamədə göstərilirdi: **“Bəli, artıq Azərbaycan ideyası barədə firqələrimiz arasında fikir ixtilafı yoxdur. Azərbaycan fikri millətin şüurunda yerləşmişdir. Üçrəngli əziz bayrağımız hamımızı siyasətçə birləşdirir. Azərbaycan istiqlalını müdafiə etmək hamımız üçün ortaq bir proqramdır. Ona görə firqələr Azərbaycan ideyasını propaqanda etməklə deyil, mövcud faktın siyasətən, hüquqən və xaricən müdafiəsilə məşğul olmalıdırlar”**.

Azərbaycan Parlamentində ən güclü fraksiya “Müsavət”la bitərəf demokratların birləşməsi idi. Bu fraksiyanın ümumi sayı 38 nəfər idi.

Azərbaycan Parlamentinin işində M.Ə.Rəsulzadə böyük fəallıq göstərirdi. Parlament iclaslarında fəal iştirak edən M.Ə.Rəsulzadə başçılıq etdiyi “Müsavət” fraksiyasının fəaliyyət proqramları haqqında tez-tez məlumatlar verirdi. Bu məlumatlarda ümumi bir məqsəd qarşıya qoyulurdu – Gənc Azərbaycan Cumhuriyyətinin müstəqilliyi və ərazi toxunulmazlığı, milli və siyasi hüquqların qorunub saxlanılması, Azərbaycan xalqının qonşu dövlətlərlə dostluq əlaqələrinin yaradılması və möhkəmləndirilməsi respublikada hüquq-demokratik dövlət quruluşunun bərqərar edilməsi, geniş sosial islahatlar həyata keçirilməsi, ölkəni müdafiə edəcək güclü ordunun yaradılması.

M.Ə.Rəsulzadə 1918-1920-ci illərdəki fəaliyyətində Azərbaycanın müstəqilliyi uğrunda qətiyyətlə mübarizə aparırdı.

Qeyd edək ki, Azərbaycanın müstəqil dövlət olaraq beynəlxalq nüfuzunun artdığı bir zamanda 1920-ci ilin 27 Aprel iş-

ğalı baş verdi.

27 Aprel işğalının səbəblərini araşdırmadan qeyd etməliyik ki, M.Ə.Rəsulzadə milli, müstəqil dövlətimizin varlığı, qalıb yaşaması üçün bütün imkanlarını sərf etmişdi.

Rusiyanın (istər çar, istərsə də sovet Rusiyası) daima təbii müttəfiqi olmuş ermənilər öz xəyanətkar mövqelərindən bu dəfə də qalmadı, 1920-ci ilin mart ayının 20-də Azərbaycan bölgələrinə hücumu keçdi.

M.Ə.Rəsulzadə ermənilərin bu xəyanəti ilə bağlı yazırdı: “Bayram gecəsi – Novruz bayramı Şuşa şəhərinin yaxınlığında vaqe “Xankəndi” deyilən əsgəri qəsəbə bayrama məxsus bir zövq içində zabitan məhfəli - əsgəridə gecəyi keçirməklə məşğul... Bu əsnada ətraf köylərdə məskun erməni ustası bu gecəyi məxsus ehzar etdikləri süngülərlə mücəhhəz olduqları halda gecə ilə bir basqın icra ediyorlar”...

Bolşevik Rusiyası isə Azərbaycanı çoxdan işğal etməyə hazırlaşır. S.M.Kirov 1920-ci ilin martın 9-da A. Mikoyana göndərdiyi məktubda XI ordu ilə birgə hərəkət etmək haqqında göstərişlər verərək bildirirdi: “Kəşfiyyatı gücləndirin, bizə rəqibin (yəni – milli Azərbaycan Ordusunun – N. Y.) harada topladığını bilmək lazımdır”. Qafqaz cəbhəsi İnkilabi Hərbi Şurası S.Q.Orconikidzenin başçılığı ilə 21 və 23 aprel tarixində XI Orduya Aprelin 27-də Azərbaycan sərhədini keçib bütün ərazini tutmaq əmrini vermişdi.

Aprelin 27-də azərbaycanlı bolşeviklər gündüz saat 12-də Azərbaycan K(b)P MK, RK(b)P Ölkə Komitəsinin Bakı bürosu və Mərkəzi fəhlə konfransı adından Parlamentə 12 saatlıq ultimatum verdilər. Ultimatumu müzakirə etmək üçün yaradılan Parlament komissiyası ilə kommunistlər arasında gedən danışıqlardan

sonra qərara alındı ki, bu məsələ Parlamentin fəvqəladə iclasında müzakirə edilsin. Axşam saat 19.30-da Parlamentin fəvqəladə iclasında M.Hacınski komissiya adından bildirdi ki, kommunistlərin ultimatumunun bütün şərtləri müsavətçilərin lideri M.Ə.Rəsulzadə istisna olmaqla komissiya tərəfindən qəbul edilir.

**Parlamentin son iclasında səs çoxluğunu pozan “İttiha-
d”la “sosialistlər”in birləşməsi idi. Çünki, “Müsavət” Par-
lamentdə 32 millət vəkili ilə, Müsavat mövqeli bitərəf qrup
isə (başçısı F.Xoyski idi) 7 deputatla təmsil olunurdu. “İtti-
had” 11, “Sosialistlər” də 11 millət vəkilinə malik idilər. “Əh-
rar”ın təmsilçilərinin sayı 10 millət vəkili idi. Belə bir vəziy-
yətdə M.Ə.Rəsulzadə son dəfə olaraq parlamentin iclasında
çıxış etdi. O, çıxışında dedi: “Əfəndilər, mötəcaziz bir ulti-
matum qarşısında qalmışıq. Burada təslimdən bəhs edirlər.
Fəqət əfəndilər, təslim nə demək? Kimə tərki mövqə edirik?
Bizə deyirlər ki, hüdudunuzu keçən ordunun başında Nica-
ti adında bir türk komandanı durmuşdur. Rusiyadan gələn
bu mötəcaviz ordu təxmin edirlər ki, həyat və məmat müca-
diləsində qalan Türkiyənin xilasını üçün gedir. Yalandır. Gələn
ordu rus ordusudur. Fərzən komandanı bir türk olsa da,
yənə rusdur, istila ordusudur. Onun istədiyi 1914-cü il hü-
duduna qayıtmaqdır. Anadolu imdadına gedəcək bəhanəsilə
yurdumuza girən bu işğal ordusu buradan bir daha çıxmaq
istəməyəcəkdir. Qızıl Rusiya ilə anlaşmaq üçün hökuməti
mütləq bolşeviklərə təslim ultimatumu qəbul etmək zillətinə
qatlanmağa ehtiyac yoxdur. Bu mötəcavizənə ultimatumu
rədd etməliyik...**

Sədr M.Y.Cəfərov verilən ultimatumu səsə qoydu, üç nəfər bitərəf qalmaqla hakimiyyət bolşeviklərə verildi.

1920-ci ilin Aprelin 27-də baş verən hadisələrdən sonra M.Ə.Rəsulzadə yaxın əqidə dostları ilə birgə gizli fəaliyyətə başladı.

Parlamentdə hökumət təhvil verildikdən sonra M.B.Məmmədşad ilə Ə.V.Yurdsevər M.Ə.Rəsulzadənin qaldığı mənzilə gedib, partiya liderindən məsləhətlər aldılar. M.Ə.Rəsulzadə ilə görüşdən sonra onlar Cəfər Cabbarlının (böyük yazıçı və dramaturq – N. Y.) şəhər kənarındakı evinə getdilər. M.Ə.Rəsulzadənin göstərişlərinə uyğun olaraq Cəfər Cabbarlı, Mirzə Bala Məmmədşad, Əbdül Vahab Yurdsevər, Məmməd Sadiq Quluzadə və Məmməd Həsən Baharlıdan ibarət **Müsavətin “Gizli Ümumi Mərkəzi”** yaradıldı. Ə.V.Yurdsevər bununla bağlı yazırdı: “Partiya mərkəzi qurulduqdan sonra vəzifə bölgüsünə başlanılmış və komisiyaların təşkilinə keçilmişdi. Emin bəyin də razılığı ilə gizli təşkilatın başına M.B.Məmmədşadə gətirilmişdi. Müavini sifətilə Bakı Komitəsinin təşkili mənə tapşırılmışdı. Ümumi mərkəzin Baş katibliyinə isə Cəfər Cabbarlı seçilmişdi”.

Azərbaycanın işğalının ilk günündən bolşeviklər qanlı üsullara əl atdı. Bu dövr Azərbaycanda bolşevik rejiminin ən təhlükəli zamanı idi. Yalnız: “1921-ci ilə ancaq hərbcilərdən 12 general, 27 albay və yarım albay, 46 kapitan, ştabkapitan, poruçik və podporuçik, 146 proporşik, 266 nəfər başqa işçilər güllələnmişdi. 1920-ci ilin aprelin 28-dən 1921-ci ilin avqustuna qədər Azərbaycanda 48 000 (qırx səkkiz min) adam qırmızı terrorun qurbanı oldu”.

M.Ə.Rəsulzadə yazırdı: “Azərbaycanın həqiqi diktatoru, cəlladbaşı Pankratov idi. Pankratovun əmri fəvqündə bir əmr yox idi”. Pankratov XI Ordunun Siyasi şöbəsinin rəisi idi. Ümumiyyətlə isə bu dövrdə Azərbaycanda üç qanlı təşkilat fəaliyyət göstərirdi: 1) XI Ordunun Pankratovun başçılığında olan Xüsusi

Şöbəsi – “Osobı otdel”; 2) Azərbaycan Çekası; 3) XI Ordunun inqilabi tribunali.

Bu təşkilatların içərisində ən qorxulusu “Osobı otdel” idi. Çünki “Osobı otdel” sorğusuz-sualsız istədiyi adamı güllələmək, öldürmək hüququna malik idi. Yalnız 1920-ci ilin avqustunda AK(b)PMK Siyasi Bürosunun iclasında XI Ordunun Xüsusi Şöbəsinə AK(b)MK Siyasi Bürosunun xəbəri olmadan heç bir ölüm hökmü çıxarmamaq təklifi verilmişdi.

Azərbaycanda Pankratovun başçılığı altında olan “Osobı otdel”də isə çoxlu ermənilər fəaliyyət göstərir və imkandan istifadə edib azərbaycanlılardan qisas alırdılar.

Lakin Sovet hakimiyyətinin basqı və təzyiqlərinə baxmayaraq M.Ə.Rəsulzadənin rəhbərliyində olan **“Gizli Müsavat”** təşkilatı xalq arasında ciddi fəaliyyət göstərirdi. Partiyanın Bakı təşkilatından sonra Gəncə, Qarabağ, Qazax və digər bölgələrdə güclü bölmələr vardı. Həmin dövrdə “Müsavat”ın gizli fəaliyyətinə rəhbərlik edənlərdən biri, tanınmış müsavatçı Ə.V.Məmmədzadə (Yurdsevər) yazırdı ki, Qızıl Ordu qüvvələri olmasa idi, “Gizli Müsavat” Azərbaycanın istənilən yerində sovet idarəsini devirə bilərdi.

Bolşeviklərin işğalçı mahiyyətini anladıqca, xalqın etiraz müqaviməti artırdı. Tezliklə Azərbaycanı bürüyən silahlı üsyanlar bolşeviklərin ölkədə asanlıqla qala bilməyəcəyini sübut etdi. 1920-ci ilin mayın 21-də Tərtərdə başlanan **ilk üsyan mayın 25-də Gəncədə daha böyük miqyas aldı**. Bir həftəyə yaxın müddətdə Gəncədə sovet hökumətinin fəaliyyəti dayandırıldı. XI Ordunun güclü hərbi müdaxiləsindən sonra bolşevik əsgərlərindən 8500, Milli Ordumuzdan və mülki əhalidən isə 8000-13000-ə qədər adam həlak oldu. Hələ o zaman Bakını tərk etməyib Ramanağada gizli yaşayan **M.Ə.Rəsulzadə sonralar yazırdı**: “Bu üsyan ibtida Gəncədə başladı. Çarizmin qəddar generalı Sisyanova par-

ça-parça doğranıncaya qədər müqavimət göstərən Cavad xanın şəhəri bu dəfə də özünü göstərirdi”.

Azərbaycanın digər bölgələrində də bolşeviklərə qarşı ciddi müqavimət göstərilirdi. Və getdikcə M.Ə.Rəsulzadənin gizli fəaliyyəti də qeyri-mümkün olurdu.

Bakıda qalmağın təhlükəli olduğunu və daim axtarıldığını hiss edərək M.Ə.Rəsulzadə şəhəri tərk etməyi qərara aldı. Münaşib yer olaraq Lahıda qalmağa üstünlük verdi. Lahıca müsavətçi dostu Abbasqulu Kazımzadə ilə getdi. Əslən Lahıcdan olan digər dostu Ağabala Qasimov ona bu işdə böyük köməklik göstərdi.

Lahıda olduğu müddətdə M.Ə.Rəsulzadə istiqlal tariximizin öyrə-nilməsinə əvəzsiz bir töhvə bəxş edir: **“Əsrimizin Səyavuşu”**nu yazır.

Lakin Lahıca vəziyyət getdikcə gərginləşirdi. Onun ciddi izlənilməsi haqqında məlumatlar da çatdırılırdı. Təhlükədən sovuşmaq üçün müxtəlif evlərdə, əsasən də Məşədi Salman deyilən birisinin evində qalırdı. Tezliklə Lahıcdan çıxmaq məcburiyyətində qaldı.

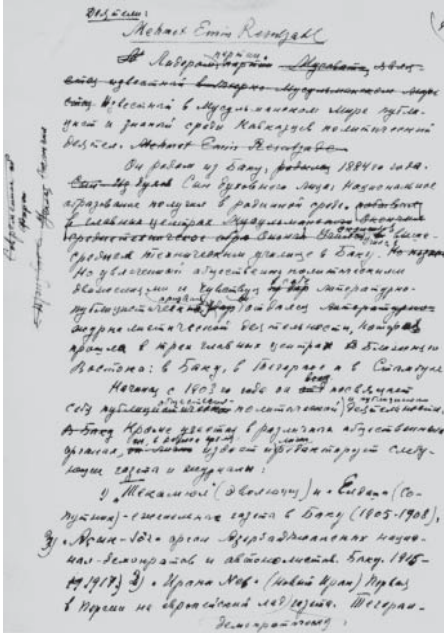
1920-ci il avqustun 17-də M.Ə.Rəsulzadəni Lahıca yaxınlığındakı Qaraməryəmdə həbs edib Bakıya apardılar .

M.Ə.Rəsulzadə həbsxanada olarkən keçmiş mübarizə dostu Stalin Bakıda onunla görüşdü və həbsxanadan azad etdirib, özü ilə birgə Moskvaya apardı. Moskvada o, bir müddət RSFSR Millətlər Komissarlığında çalışdı, sonra oradan Sankt-Peterburqa, Sankt-Peterburqdan Finlandiyaya, Finlandiyadan Türkiyəyə getdi.

Sonrakı illərdə M.Ə.Rəsulzadə ağır mühacirət həyatı yaşadı, Türkiyədə və Avropanın müxtəlif ölkələrində Azərbaycan xalqının azadlığı mücadiləsini yürütdü.

*Nəsiman Yaqublu,
tarix elmləri doktoru*

HƏYAT VƏ FƏALİYYƏTİNİN XRONOLOGİYASI

Öz xətti ilə rus dilində yazdığı tərcümeyi - hal

fəaliyyət göstərən bu təşkilatın əsas vəzifəsini M.Ə.Rəsulzadə belə açıqlayırdı: “Gənclərdə milli hisslər yaratmaq, rus məktəblərində oxudulmayan türkcəni inkişaf etdirmək, yerli ədiblərin əsərlərini oxumaq, çarlıq əleyhinə yazılmış şeirləri əzbərləmək və arada-sırada mətbəə üsulu ilə çap edilmiş bəyannamələri paylamaq, fəhlələr arasında gedib, hürriyyət və inqilab fikirlərini on-

1884-cü il 31 yanvar
– M.Ə.Rəsulzadə Bakı quberniyası Bakı qəzasının Novxanı kəndində, axund Hacı Molla Ələkbərin ailəsində dünyaya gəlir.

1901-1903-cü illər – İlk təhsilini bu kəndin axundu olan atasından alır. Sonradan Bakı şəhərində Sultan Məcid Qənizadənin ilk dəfə əsasını qoyduğu və müdirlik etdiyi 2-ci “Müsəlman və Rusi” məktəbində, eləcə də Bakı Texniki məktəbində rus dilində təhsil alır.

1903-cü il – “Azərbaycanlı Gənc İnqilabçılar Dərnəyi”ni yaradır. Gizli

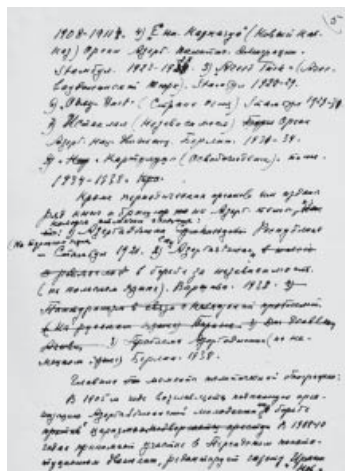
ların arasında sistemli surətdə yaymaq". Dərnəyin "Hümmət" adlı bir qəzeti də çıxmışdır.

1903-cü il 2 may – Tiflisdə nəşr edilən "Şərqi-Rus" qəzetinin 14-cü sayında «Öz müxbirlərimizdən. Bakı» başlıqlı ilk yazısı çap edilir. Bu yazısında o, «Şərqi-Rus» qəzetinin nəşrini alqışlayır və yazır: «Şükr və min dəfə şükr! Ki biz Qafqaz müsəlmanları da bir qəzet sahibi olduq».

1903-cü il 14 may – "Şərqi-Rus" qəzetində əmisi oğlu və yaxın mücadilə dostu Məhəmməd Əli Rəsuloğlu ilə birlikdə "Hümmət və qeyrət vaxtıdır" məqaləsi çap edilir. Bu yazıda elm öyrənməyin vacibliyi xüsusi olaraq belə vurğulanır: "Bu vaxta bizə lazım və vacibdir ki, hümmət edib, elm öyrənməyə və öyrətməyə və öyrətdirməyə səy və kişiş qılaq. Elmsiz heç bir nöqsanımız götürülməyəcəkdir".

1903-cü il 18 may – "Şərqi-Rus" qəzetində "Öz müxbirlərimizdən" başlığı ilə elmin vacibliyindən bəhs edən yazısı və son-da "Elm tərifində deyilibdir" adlı müxəmməsi (şəri) çap edilir.

1904-cü il iyun – Həmin dövrdə İ.V.Stalin inqilabi iş aparmaq üçün Bakıya gəlir. Qeyd edək ki, Rusiya Sosial Demokrat Fəhlə Partiyasının Bakı Komitəsi müsəlman gəncləri arasında fəal iş aparan, onları maarifləndirən və milli dirçəliş fikirləri yayan 20 yaşlı M.Ə.Rəsulzadəni və onun başçılıq etdiyi "Azərbaycanlı Gənc İnqilabçılar" təşkilatını öz təsiri altına salmağa çalışırdı. İ.V.Stalinlə M.Ə.Rəsulzadəni ilk tanış edən isə əmisi oğlu

M.Ə.Rəsuloğlu olmuşdu. Bakının Balaxanı bölgəsində fabrik işçilərinə məxsus bir otaqda keçirilən görüş sonradan onların yaxın dostluq münasibətlərinə çevrilir. Sonrakı dövrdə M.Ə.Rəsulzadə Stalinin Bakının Bayıl həbsxanasından qaçırılmasında önəmli rol oynayır.

1904-cü il oktyabr-noyabr – RSDFP (Rusiya Sosial Demokrat Fəhlə Partiyası) – nin nəzdində yaradılan “Hümmət” (enerji, güc, qüvvət) Sosial-Demokrat Təşkilatının yaradıcılarından biri olur. Qeyd edək ki, bu həm də Zaqafqaziyada yaradılan ilk müsəlman sosial-demokrat qrupu idi. “Hümmət”in baniləri arasında ondan başqa N.Nərimanov, M.Əzizbəyov, M.H.Mövsumov, M.H.Hacınski, eyni zamanda sonradan Müsavatın yaradıcılarından olan A.Kazımzadə və K.Mikayılzadə var idi.

1904-cü il – M.Ə.Rəsulzadənin redaktorluğu ilə “Hümmət” qəzeti çap edilir. M.Ə.Rəsulzadə qeyd edirdi ki, “Hümmət” Qafqazda türk (Azərbaycan) mətbuatı arasında partiya orqanı olmaq üzrə ilk qəzet olub. 1904-1905-ci illərdə bu qəzetin 5-6 sayı çap edilir. 1917-ci ilin iyulun 3-də isə qəzet N.Nərimanovun redaktorluğu ilə yenidən Bakıda nəşrə başlayır.

1905-ci il – “Hümmət” qəzetinin 3-cü sayında “Hümmət-ür-rical” (yəni, “Kişilərin hümməti (gücü) dağları qoparar”) adlı məqaləsi çap edilir. Və həmin yazıda birləşməyin, islama bağlılığın vacibliyini göstərir. **M.Ə.Rəsulzadə həmin məqalədə yazırdı:** “Hərəməz bir küncdə bir xüsusi cəmiyyət qayırb (yaradıb) da müxtəlif yollar ilə getməkdənsə birləşməli, öz fikir və fellərimizdən bir-birimizi halı etməliyiz”.

1906-cı il 5 yanvar – “İrşad” qəzeti ilə əməkdaşlığa başlayır, orada “Kənddə müsibət” məqaləsini çap etdirir. Bu məqaləsində o, erməni-müsəlman qırğınından bəhs edir, insanların bir-birini

öldürməyindən, malını, əmlakını qarət etməsindən yazıb sonda bu fikri söyləyir: “Ey vətəndaşlar! Bəsdir bu qədər həlakət! Bəsdir bu qədər qəflət!..”

1906-cı il 16 fevral – “İrşad” qəzetində çap edilən **“Qara pul”** şerində ilk dəfə olaraq “Razi” təxəllüsünü işlədir:

Raziya, bəsdə məzəmmət elədin qara pulu!

Ürəfalın (arif adamlar) kəsib... etməz dəxi ülfət qara pul.

1906-cı il 20 fevral – “İrşad” qəzetində ilk dəfə olaraq İran haqqında və buradakı proseslərdən yazır, “ədalətxana” məclisində toxunur, məqaləsini bu sözlərlə bitirir: “Yaşasın İranda hüriyyət! Yaşasın İranda qanuni əsası!”

1906-cı il 3 mart – “İrşad” qəzetində “Çin müsəlmanları” adlı məqaləsini çap etdirir. Tehranda nəşr edilən qəzetlərin birinə istinadən bir doktorun Çinə səyahətində buradakı çoxlu bölgələrdə müsəlmanların yaşadığını, onların adət-ənənəsindən bəhs etdiyini yazır.

1906-cı il 8 mart – Bakıda “Nicat” mədəni-maarif cəmiyyəti təşkil edilir. M. Ə. Rəsulzadə cəmiyyətin əsas üzvlərindən biri olur. Bu cəmiyyətin üzvləri arasında **Üzeyir Hacıbəyli, Hüseynqulu Sarabski, Soltan Məcid Qənizadə, Mehdi bəy Hacımski, Sidqi Ruhulla** və digər tanınmış şəxsiyyətlər vardı. Cəmiyyətin başlıca məqsədi azərbaycanlıları savadlandırmaq və maarifləndirmək, yoxsul uşaqlarına kömək etmək, onları məktəblərə cəlb etmək, ehtiyacı olanlara isə maddi kömək göstərmək idi. Cəmiyyət Bakıda və bəzi Bakı kəndlərində kitabxana, qiraətxana açmışdı. Balaxanıda açılan məktəbdə isə tanınmış şair M.Ə.Sabir dərs demişdi. **1908-ci ildə “Leyli və Məcnun” operası** Bakıda məhz “Nicat” cəmiyyətinin fəallığı ilə göstərilmişdi. Cəmiyyət həftədə bir dəfə **“Nicat”** adlı qəzet buraxırdı. Qəzet **İsa bəy Aşur-**

bəyovun vəsaiti və redaktorluğu dərc olunurdu. Cəmiyyət benefislər keçirir, şəhər bağında arabir gəzintilər təşkil edir, toplanan vəsaiti xeyriyyə işlərinə sərf edirdi. M.Ə.Rəsulzadənin rəhbərliyi ilə təşkil olunan belə gəzintilərin birindən toplanan 200 rubl vəsaitlə **İ.V.Stalini** həbsxanadan qaçıрмаq mümkün olmuşdu.

1906-cı il – Yaratdığı “Azərbaycanlı Gənc İncilabçılar Dərnəyi” bu dövrdən başlayaraq “Müsəlman Demokratik Müsavat Cəmiyyəti” adı ilə gizli fəaliyyət göstərir. Bu təşkilatın bir xətti də İranda başlanan Məşrutə inqilabı və inqilabçıları ilə sıx əlaqə qurur.

1906-cı il 19 iyul – Bakıda nəşr edilən “Dəvət-Qoç” qəzetində “Mərazimizin çarəsi” adlı yazısı çap olunur. Bu yazısında erməni-müsəlman qırğınına mənfi münasibət bəsləyir. Mövcud bürokratik rejimi tənqid edərək yazır: “İki milləti bir-biri ilə vuruşdurub, nahaq qanlar içində inqilabı qərq etmək istədilər”.

1906-cı il 20 iyul – “Dəvət” qəzetində “Bəlayi-əzim” adlı məqaləsi çap edilir. Bu yazısında o, Rusiyanı əhatə edən bəlalardan, təcavüzlərdən, zülmərdən bəhs edir, çar məmurlarını kəskin tənqid atəşinə tutur: “Bəsdir, bəsdir içdiyiniz insan qanları, bəsdir iki milləti bir-biri ilə çalışdırıb, sonra hər ikisini də badi-fənaya verdiniz!”

1906-cı il 16 dekabr – “Təkamül” qəzetinin ilk sayında “Şeytan işinin nəticəsi” adlı məqaləsi çap edilir. Bu yazısında o, baş verən qırğın nəticəsində həm müsəlmanların, həm də ermənilərin fəlakət və səfalətə düşər olduqlarını qeyd edir.

1907-ci il 3 fevral – “Təkamül” qəzetinin 7-ci sayında məişətdən bəhs edən “Nagəhan bəla” adlı məişət mövzulu səhnə əsəri çap edilir. Bu əsərdə o, elmin əhəmiyyətini xüsusi qeyd edir, fəhlə tətillərindən danışır.

1907-ci il, 17 fevral – “Təkamül” qəzetində ilk dəfə olaraq Türkiyədən bəhs edən “Şurayi-Osmani” adlı məqaləsi çap edi-

lir. O, bu məqalədə “Şurayi-Osmani” cəmiyyətinin 10 maddədən ibarət olan proqramını alqışlayır.

1907-ci il 22 avqust – “Yoldaş” qəzetinin ilk sayında “İkinci müəllimlər İctimai” (qurultayı) adlı məqaləsi çap edilir. Məqalədə 1906-cı ildə Bakıda keçirilmiş Birinci Qurultaydan sonra 1907-ci ildə Gəncədə keçirilməsi nəzərdə tutulan 2-ci Müəllimlər Qurultayından bəhs edilir.

1907-ci il 12 oktyabr – “Füyuzat” jurnalında “Həsbi-hal” adlı üsyankar ruhlu şeri çap edilir. O, bu şerində yazırdı:

Qaranlıqdır bana dünya,
Bütün dünyavü mafihə.
Diyorlar cümləsi guya:
Çəkil bir yanə sakitləş!

1907-ci il 12 noyabr – “Nicat” Mədəni-Maarif Cəmiyyətinin idarə heyətinin sədri olan Həsən bəy Ağayevin İrana getməsi ilə bağlı M.Ə.Rəsulzadə cəmiyyətə sədrlik edir.

1907-ci il – Üzeyir Hacıbəylinin tərtib etdiyi “Mətbuatda istifadə edilən siyasi, hüquqi, iqtisadi və əsgəri sözlərin “Türki-rusi və rusi-türki lüğəti” kitabının redaktoru olur.

1907-ci il – A.Blyumun “Fəhlə sinfinə hansı azadlıq lazımdır?” kitabını Azərbaycan dilinə tərcümə edib “Orucov qardaşları” mətbəəsində çap etdirir.

1907-ci il – Bolşeviklərin məram və məqsədləri ilə, xüsusən də onların Rusiya imperiyasının sərhədlərini saxlamaqla yalnız sinfi ziddiyyətləri aradan qaldırmaq uğrundakı mübarizəsi ilə razılaşmayıb RSDFP sıralarından uzaqlaşır, rus müstəmləkə üsul-idarəsinə qarşı milli istiqlal hərəkatı prinsiplərindən yanaşmağa başlayır.

1907-ci il 30 noyabr – Bakıda Həsən bəy Zərdabının dəfn mərasimində çıxış edir.

1907-ci il 2 dekabr – “İrşad” qəzetində Həsən bəy Zərdabinin dəfn mərasimindəki nitqi çap edilir. Həmin nitqindən: “Budur bu qoca ədib də haman camaatın hər dərindən dərman olan ürfan toxumlarını səpmişdir ki, bu bərlərdə çox danışıldı...”

1908-ci il 15 yanvar – “İrşad” qəzetində M.Ə.Rəsulzadənin “Nicat” Maarif Cəmiyyətinin sədri imzası ilə (katib – Hacıbaba-bəyov) məlumat çap edilir.

1908-ci il 7 aprel – “İrşad” qəzetinin müvəqqəti redaktoru olaraq çalışır.

1908-ci il 19 avqust – “Tərəqqi” qəzetində “İrana dair, Təbriz əhvalatı” başlıqlı yazısı çap edilir.

1908-ci il 5 dekabr – “Qaranlıqda işıqlar” adlı ilk pyesi tamaşaya qoyulur.

1908-ci il – “Nicat” Mədəni-Maarif Cəmiyyətinin sədri kimi fəaliyyət göstərir.

1909-cu il fevral – Stalinin xahişi ilə M.Ə.Rəsulzadə “Gənc türklərin qələbəsi haqqında” məqalə yazır və Bakıda rus dilində cəmisi 2 sayı çap edilən “Volna” jurnalının 1-ci sayında çap etdirir. Bu məqalədə gənc türklərin ölkə daxilində həyatın təzələnməsi və konstitusiyə əsaslarının möhkəmlənməsi, ölkəni hər cür təcavüzlərdən qorumaq məsələləri vurğulanır.

1909-cu il 18 mart – Çar Rusiyası tərəfindən təqib edilir. “Tərəqqi” qəzetinin müxbiri olaraq, həm də İran inqilabçılarına dəstək üçün İrana – Rəştə gedir. O, İrana “Russkoye Slovo” qəzetinin (bu qəzet 1895-1917-ci illərdə Moskvada gündəlik olaraq nəşr edilib) xüsusi müxbiri olan Todorov və onun xanımı ilə birgə gedir. Təbrizdə, Ərdəbildə, Mərənddə, Tehranda olur. “Tərəqqi” qəzetində “İran məktubları” yazısını çap etdirir.

1909-cu il 28 may – Təbrizdə dünya şöhrətli milli qəhrəman Səttarxanla görüşür, onunla maraqlı söhbət edir, verdiyi

müxtəlif sualları “Sərdari-Milli” cavablandırır. M.Ə.Rəsulzadə bu görüşdən bəhs edən “Təbriz. Səttarxanla mülaqat” məqaləsini “Tərəqqi” qəzetində nəşr etdirir.

1909-cu il 23 avqust – Tehranda Avropa tipli “İrani-Nov” (“Yeni İran”) qəzetini nəşr edir. Bu qəzet gündəlik olaraq milli, siyasi, ictimai, iqtisadi, ədəbi, bədii, əxlaqi və məzhəbi bir mətbuat orqanı kimi nəşrə başlayır. Qəzetin naşiri Məhəmməd Əbülziya, Baş redaktoru isə M.Ə.Rəsulzadə idi. Qəzet müxtəlif fasilələrlə 1911-ci ilin mayın ortalarında nəşrini davam etdirib. İran demokratik hərəkatı və mətbuatı tarixində xüsusi yeri və mövqeyi olan “İrani-Nov” qəzetində M.Ə.Rəsulzadənin “M.Əmin”, “R-zadə”, “Rəsulzadə”, “M.Ə.Rəsulzadə”, “Niş” imzaları ilə müxtəlif mövzulu, janrlı və həcmli 29 yazısı çap edilib. Onun bu qəzetdə imzasız dərc olunmuş baş məqalələrinin, redaksiya şərhli və digər yazılarının miqdarı 200-dən çoxdur.

1910-cu il sentyabr – M.Ə.Rəsulzadə Avropada təhsil almış bir qrup İran ziyalı ilə birgə (S.H.Tağızadə, İ.Nəvvab, S.Mirzə, S.M.Rza və b.) “İran Demokrat Partiyası”nı yaradır.

1910-cu il – Tehranda “Faros” mətbəəsində farsca “Mühafizəkar və ya sosialist-mühafizəkar partiyaların tənqidi” əsəri çap edilir.

1911-ci il – Ərdəbil şəhərində fars dilində “Səadəti bəşər” (“Bəşəriyyətin xoşbəxtliyi”) kitabı çap edilir.

1911-ci il iyun – Çar Rusiyasının İrandakı səfirliyinin təzyiqi və İran Məşrutə hərəkatının məğlub olması səbəbi ilə yaxın dostu Seyid Həsən Tağızadə ilə birgə İrani tərk edir. İrandan getməyinin bir səbəbi də onun “İrani-Nov” qəzetində məşhur Amerika milyonçusu Morqan Susterlə nəşr etdiyi siyasi müsahibə olur. Bun-

dan sonra Rusiya səfirliyi onun İrandan getməsinə ciddi təzyiqlər göstərir. O, üzvü olduğu “İran Demokrat Partiyası” ilə birgə rus təcavüzünə qarşı kəskin mübarizə apardığına görə çar Rusiyasının İrandakı səfirliyi onun bu ölkədən getməsinə tələb edir. Və o zaman Sədrəzəm Məhəmməd Vəli xan Səpehsalar da onun İrandan çıxması əmrini verir.

1911-ci il iyun-iyul – İrani tərk etdikdən sonra gizli olaraq Astara-Lənkəran yolu ilə Bakıya gəlir, bir müddət burada qalır, sonra İstanbula gedir.

1911-ci il iyul-avqust – Türkiyədə - İstanbulda olur. Az sonra burada fəaliyyətə başlayan “Türk Yurdu” dərgisi, “Türk Ocaqları” təşkilatı ilə yaxından əməkdaşlıq edir.

1911-ci il oktyabr – M.Ə.Rəsulzadənin dostlarına yazdığı məktublardakı fikirləri də əsas götürülərək, Bakıda Məhəmməd Əli Rəsuloğlu, Tağı Nağioğlu və Abbasqulu Kazımzadə tərəfindən “Müsəlman Demokratik Partiyası – Müsavat” yaradılır.

1911-ci il – “Türk Yurdu” jurnalında və az sonra “Səbilür-Rəşad”(“Doğru Yol”) məcmuəsində “İran Türkləri” əsəri çap edilir və Türk ictimaiyyətinin böyük marağına səbəb olur.

1912-ci il - Bu illərdə o, C.Əfqaninin “Milli Birlik fəlsəfəsi” əsərini farscadan çevirib “Türk Yurdu” jurnalında çap etdirir.

1913-cü il – Romanovlar sülaləsinin 300 illiyi ilə bağlı verilən ümumi bağışlamadan sonra Bakıya qayıdır.

1913-cü il 28 aprel - “İqbal” qəzetində “Təzə kitablar” adlı yazısı çap edilir, yenidən ictimai-siyasi, mətbu fəaliyyətə başlayır.

1913-cü il 15-22 iyun – “Şəlalə” jurnalında “Asan dil” – “Yeni lisan” məqaləsi çap edilir.

1913-cü il – “Müsavat” Partiyasının fəaliyyətini gücləndirir, təşkilata ümumi rəhbərlik edir.

1914-cü il – “İqbal” qəzetinin Baş redaktoru olur.

1914-cü il 12 aprel – “Bəsirət” qəzetinin ilk sayında məqaləsi çap edilir.

1914-cü il 10 may – Bədəlbəy Bədəlbəyovun nəzarətində olan, ümumi müdiri Soltanməcid Qənizadə olan “Altıncı rus-müsəlman məktəbi”ndə keçirilən ədəbi və mənəvi bir ziyafətə dəvət edilir, məktəb şagirdlərinin bəzilərinin türkcə, bəzilərinin isə rusca oxuduğu nəğməli, şeirli və lətifəli bir ədəbiyyat gününün iştirakçısına çevrilir. Bu haqda “İqbal” qəzetinin 11 may 1914-cü il sayında “Əbədi bir gün” adlı məqalə də nəşr etdirir.

1914-cü il 16 sentyabr – “Dirilik nədir?”, “Milli dirilik” başlıqlı yazıları “Dirilik” jurnalında çap edilir.

1915-ci il 8 fevral – Yanvarın sonlarında vəfat etmiş böyük gürcü şairi Akaki Seretelinin Tiflisdə keçirilən dəfn mərasimində iştirak edir. Orada müsəlman mətbuatı nümayəndəsi olaraq çıxış edir. O, çıxışında bu sözləri deyir: “Ey böyük şair, ey nəcib bir millətin yetirdiyi ali düha, sən sağlığında birlik və məhəbbət təlqin edirdin. Öldün: fəqət əmin ola bilərdin ki, sənin ruhun ölməmiş, o hələ diridir”.

1915-ci il 28 aprel – Bakıda nəşr edilən “Yeni İqbal” qəzetinin ilk sayında “Yaponiyanın qələbəsi” adlı yazısını çap etdirir.

1915-ci il 19 may – “Yeni İqbal” qəzetində Bakı Quberniyası Xalq Peşə məktəbinin direktoruna aid olan bir məlumatın səhifədən çıxarılmasına ciddi etirazını bildirdiyinə görə Bakı şəhər rəisinin əmri ilə həbs edilir. İki aya qədər həbsdə saxlanıldıqdan sonra azadlığa buraxılır. Onun həbsi haqqında “Yeni İqbal” qəzetinin 1915-ci il, 24 may sayında (N23) məlumat vardır.

1915-ci il 2 oktyabr – “Açıq söz” qəzeti onun redaktorluğu ilə nəşrə başlayır. Bu qəzet türk ədəbi ləhcəsi ilə çap edilən ilk mətbuat orqanı olur.

1916-cı il 1 yanvar – “Açıq söz” qəzetində “Miladdan 1916” adlı məqaləsi çap edilir.

1917-ci il 24 mart – 4 aprel – Rusiyada baş verən Fevral – Burjua İnqilabından sonra Müvəqqəti Hökumətin səlahiyyətli komissarı olaraq seçkiləri izah və təşkil etmək üçün Lənkəran bölgəsinə gedir, insanlarla maraqlı görüşlər keçirir.

“Açıq söz” qəzetində “4 gün xəlf içində” adlı məqaləsində M.Ə.Rəsulzadə yazırdı: “Bununla bərabər Bakı İcra Komitəsi ilə müvəqqəti qubernator İlyuşkinin təklifləri ilə Lənkəranlı vətəndaşların xahişlərinə qarşı mənəvi bir borc hiss etdim ki, Lənkəran uyezdinə komissar gedəm”.

1917-ci il aprel, “Açıq söz” qəzeti - Cənub bölgəsinə olan səfəri və görüşləri ilə bağlı “Açıq söz” qəzetinin 438-441-ci saylarında “4 gün xəlf içində”, sonrakı saylarda isə (442-dən başlayaraq) “Rusiya müsəlman ictimai harada olmalıdır?”, “Cəmaət idarəsi” yazılarını çap etdirir.

1917-ci il 15-20 aprel – Bakıda keçirilən Qafqaz Müsəlmanlarının Qurultayında çıxış edir, müsəlmanlara ərazi muxtariyyəti verilməsi ideyasını irəli sürür.

1917-ci il 1-11 may – Moskvada keçirilən Ümumrusiya Müsəlmanları Qurultayında nümayəndələrin müzakirəsinə iki qətnamə verildi: Ə.Salikovun milli-mədəni muxtariyyət və M.Ə.Rəsulzadənin ərazi muxtariyyəti qətnamələri. Ümumi səsvermədə onun irəli sürdüyü “ərazi muxtariyyəti” ideyası qurultayda 271 səsə qarşı 446 səsə qəbul edilir. Həmin qətnamədən: “Rusiyada müsəlman xalqlarının mənafelərini təmin edə bilən ən məqbul dövlət quruluşu forması milli ərazi federasiyası əsasında yaradılacaq demokratik respublikadır”.

1917-ci il may – Bakıda M.Ə.Rəsulzadənin də “Redaksiya Heyəti»nə daxil olduğu “Qardaş köməyi” jurnalı çap edilir.

1917-ci il 17 iyun – “Müsavat”la “Türk-Ədəmi Mərkəziyyət” partiyaları birləşir. Yeni təşkilat “Türk-Ədəmi Mərkəziyyət Müsavat” Partiyası adlanır. M.Ə.Rəsulzadə Birləşmiş Partiyanın sədri seçilir. Partiyanın yaydığı bəyannamədə təşkilat özünü “əməkçi kütlələrə, habelə Rusiyanın türk və digər müsəlman xalqlarının milli-mədəni istəklərinə arxalanan demokratik partiya” kimi təqdim edir. Partiyanın sosial tərkibi ziyalılardan, fəhlələrdən, qismən kəndlilərdən və burjuaziyanın nümayəndələrindən ibarət idi.

1917-ci il 28 iyun – “Bakı Müsəlman İctimai Təşkilatları Komitəsi”nin axşam saat 19:00-da Ə.M.Topçubaşovun sədrliyi ilə keçirilən iclasında M.Ə.Rəsulzadə çıxış edir. Çıxışında bildirir ki, Bakı şəhər Dumasına vicdanlı adamlar seçilməlidir. Qeyd edir ki, Duma kasıb əhali haqqında çox düşünməli, xalqdan az vergi alınmalı, qiymətlər aşağı olmalıdır.

1917-ci il 5 oktyabr – “İsmailiyyə” binasının böyük zalında axşam saat 20.00-da “Müsavat” Partiyasının bürosu “siyasi söhbət” təşkil edir. M.Ə.Rəsulzadə orada “Mərkəzçilik və qeyri mərkəzçilik” mövzusunda çıxış edir. Digər müsavətçilər isə bu mövzuda məruzə edirlər: 1) Q.Ağzadə: “Millətçilik və beynəlmiləçilik”; 2) S.İbrahimov: “Türkçülər və islamçılar”.

1917-ci il 22 oktyabr – Bakı Şəhər Sovetinə keçirilən seçkilərdə M.Ə.Rəsulzadənin başçılıq etdiyi “Müsavat” Partiyası 25 min seçicidən 10 min nəfərinin səsini alıb böyük nüfuzunun olduğunu göstərir.

1917-ci il 26-31 oktyabr – Bakı şəhərində, “İsmailiyyə” binasında “Müsavat” Partiyasının I Qurultayı keçirilir və M.Ə.Rəsulzadə partiyanın sədri seçilir.

1917-ci il 1 noyabr – “Açıq söz” qəzetinin 603-cü sayında aşağıdakı məzmununda “Xüsusi teleqraf” çap edilir: “Səmərqənddən idarəmizə böylə bir teleqraf çəkilmişdir: Müsəlmanların ob-

last (vilayət) ictimailəri Məclisi-Müəssisana namizəd olmaq üzrə Sırdərya oblastından Əlimərdan bəy Topçubaşov, Fərqanədən Məhəmməd Əmin Rəsulzadə və Amur oblastından Nəsib bəy Yusifbəyovun namizədliyini qoymuşlardır”.

1917-ci il 18 noyabr – Bolşeviklər M.Ə.Rəsulzadənin başçılıq etdiyi “Müsavət”ın Bakı Şəhər Sovetinə olan seçkilərdəki qələbəsini ləğv edir.

1917-ci il 26 noyabr – Müəssislər Məclisinə seçki kampaniyası aparılır. 15 nəfərlik namizədlər siyahısında Məmməd Yusif Cəfərov, Əlimərdan bəy Topçubaşovla birgə M.Ə.Rəsulzadənin də adı göstərilir. Vətəndaşlardan onların adı olan 10 sayılı siyahıya səs verməsi xahiş edilir.

1917-ci il 26 - 28 noyabr – Zaqafqaziyada Ümumrusiya Müəssislər Məclisinə keçirilən seçkilərdə M.Ə.Rəsulzadənin başçılıq etdiyi “Müsavət” Partiyası müstəqil demokratik qrupla birgə (Əlimərdan bəy Topçubaşov, Fətəli xan Xoyski və b.) seçkidə Zaqafqaziya üzrə 615.816 (26, 9%) səslə ikinci yeri tutur. Birinci yeri 1% səs çoxluğu ilə gürcü menşevikləri qazanır.

1917-ci il 22 dekabr – “Şirvanşahlar” sarayının müsəlmanların idarəçiliyinə (Müsəlman Arxeologiya Cəmiyyətinə) verilməsi münasibəti ilə “İsmailiyyə” binasında təntənəli toplantı olur. Tədbirə ictimaiyyət böyük maraq göstərir. Qeyd edilir ki, bu saray XIV əsrdə Xəlilulla xan tərəfindən tikilib. Toplantını Mir Məhəmməd Kərim açır. Sonra “Müsavət” Partiyası adından çıxış edən M.Ə.Rəsulzadəni toplantı iştirakçıları böyük maraqla dinləyir.

1918-ci il 2 fevral – M.Ə.Rəsulzadənin bu dövrdəki çıxışlarında qaldırdığı “Azərbaycan ideyası” və “Azərbaycana muxtariyyət” şüarı İranda böyük narazılığa səbəb olur. Başda Məliküşşüəra Bahar olmaqla (1881-1951) Tehran paniranistləri “Novbahar” qə-

zetində ona etiraz edir. M.Ə.Rəsulzadə onlara cavab məqsədi ilə “Açıq söz” qəzetində məqalə yazır (N 671, 1918-ci il). “Rəfi-İş-tibah” (“Səhvün düzəldilməsi”) adlı məqaləsində o, bildirirdi: “Bu ləkə ilə bərabər təkrar edirəm ki, Azərbaycan yüz on il bundan qabaq həvədisi-ruzgardan təslim olundu və Araz çayının şimal tərəfində olan qitələri ruslar aldıqdan sonra Azərbaycan adını götürüb Zaqafqaziya adlandırdılar ki, Mavərayi-Qafqaz olsun”.

1918-ci il 23 fevral – Tiflisdə Zaqafqaziya Seyminin ilk toplantısı keçirilir və M.Ə.Rəsulzadə “Müsavat” fraksiyasının (30 nəfərlə) lideri təsdiq edilir.

1918-ci il mart - “Açıq söz” qəzetinin 700-cü sayında bildirilir ki, M.Ə.Rəsulzadə hazırda Trabzonda Sülh heyətinin tərkibindədir və Seym üzvü olaraq qalır.

1918-ci il 1 aprel – Ermənilərin Bakıda törətdiyi 31 mart soyqırımını ilə bağlı M.Ə.Rəsulzadə Zaqafqaziya Seymində sərt çıxış edərək ciddi münasibət bildirilməsini tələb edir.

1918-ci il 11-15 may – Zaqafqaziya nümayəndə heyətinin tərkibində Batuma gedir və regionun siyasi gələcəyi ilə bağlı Almaniyaya və Türkiyə hökuməti təmsilçiləri ilə çox mürəkkəb danışıqlar aparır.

1918-ci il 27 may – Gürcüstanın paytaxtı Tiflisdə artıq fəaliyyəti dayanmış Zaqafqaziya Seyminin müsəlman üzvləri toplanıb Azərbaycan Milli Şurasını yaradır. M.Ə.Rəsulzadə Milli Şuranın sədri, Həsən bəy Ağayev sədr müavini, Mustafa Mahmudov katib, aşağıdakılar isə üzv seçilirlər: Fətəli xan Xoyski, Xəlil bəy Xasməmmədov, Nəsib bəy Yusifbəyli, Mir Hidayət Seyidov, Nəriman bəy Nərimanbəyov, Heybətqulu Məmmədbəyli, Mehdi bəy Hacınski, Əliəsgər bəy Mahmudbəyov, Aslan bəy Qardaşov, Soltan Məcid Qənizadə, Əkbər ağa Şeyxülislamov,

Məmməd Yusif Cəfərov, Hidayət bəy Məlikaslanov, Rəhim bəy Vəkilov, Həmid bəy Şahtaxtinski, Fəridun bəy Köçərli, Cəmo bəy Hacinski, Şəfi bəy Rüstəmbəyov, Xosrov bəy Sultanov, Cəfər Axundov, Məmməd Məhərrəmov, Cavad Məlikyeqanov, Hacı Molla Axundzadə.

1918-ci il 28 May – M.Ə.Rəsulzadənin sədri olduğu Azərbaycan Milli Şurası Azərbaycan İstiqlalını elan edir və altı maddədən ibarət olan Azərbaycan İstiqlal bəyannaməsi qəbul edilir. Həmin günü Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin ilk hökumət kabinəsi təşkil edilir. 9 strukturdan ibarət olan I hökumət kabinəsinə Nazirlər Şurasının sədri Fətəli xan Xoyski başçılıq edir. Həmin dövrdə Azərbaycanda əhalinin sayı 2 milyon 750 min (onlardan 1 milyon 900 mini müsəlman idi) nəfər idi. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin ərazisi isə 97,3 min kv.km idi. Bundan başqa 15,6 min kv.km-lik Azərbaycan torpaqları Ermənistan və Gürcüstanla mübahisəli ərazi sayılırdı.

1918-ci il 4 iyun – Batumda Osmanlı Türkiyəsi ilə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti arasında ilk Dostluq Müqaviləsi imzalanır. Müqavilənin IV maddəsində Osmanlı hökumətinin Azərbaycana silahlı yardım göstərmək haqqının olduğu qeyd edilir. Müqaviləni Azərbaycan hökuməti adından M.Ə.Rəsulzadə və M.Hacinski imzalayır.

1918-ci il 17 iyun – M.Ə.Rəsulzadənin başçılıq etdiyi Azərbaycan Milli Şurası ilhaqçıların təsirini azaltmaq, Nuru Paşa ilə münasibətləri pozmaq, Azərbaycanın istiqlaliyyətini qorumaq məqsədi ilə öz fəaliyyətini dayandırır.

1918-ci il 18 iyun – M.Ə.Rəsulzadənin başçılıq etdiyi diplomatik heyət (A.Səfikürdski və X.Xasməmmədov) Mərkəzi Avropa dövlətlərinin (Almaniya, Avstriya-Macarıstan, Türkiyə və

Bolqarıstan) yeni yaradılmış Qafqaz dövlətləri ilə əməkdaşlığı çərçivəsində keçiriləcək konfransda iştirak üçün İstanbula gədir.

1918-ci il 26 iyun – Türkiyədə nəşr edilən “Təsviri-Əfkar” qəzetində “Azərbaycan Nümayəndə Heyəti” başlıqlı yazıda M.Ə.Rəsulzadə ilə geniş müsahibə verilir. Qəzetdə çap edilən fotonun altındakı yazıda isə M.Ə.Rəsulzadənin rəhbərliyində Xəlil Xasməmədov, Aslan bəy Səfikürdski və Əhməd bəydən ibarət Azərbaycan hökuməti nümayəndələrinin 25 iyunda İstanbula gəldiyi bildirilir. Qəzetdə verilən təqdimat yazısında M.Ə.Rəsulzadənin bir neçə il öncə İstanbulda olduğu və burada olarkən “Təsviri-Əfkar” qəzetinin “İslam aləmi üzrə müxbiri” olduğu da qeyd edilir.

1918-ci il 3 iyul - İstanbulda olarkən M.Ə.Rəsulzadənin başçılıq etdiyi Azərbaycan nümayəndə heyəti Sultan Mehmet Rəşadın dəfn mərasimində iştirak edir.

1918-ci il 22 iyul – İstanbulda nəşr edilən “Vakit” qəzetində “Kafkasya işləri: Rəsulzadə Mehmet Emin Bəyin Bəyanatı” başlıqlı yazı çap edilir.

1918-ci il avqust – İstanbulda olarkən, İran Konsulluğuna Azərbaycanın müstəqilliyi haqqında bəyannamə göndərir. Konsulluq əməkdaşları isə Azərbaycan adlı dövləti tanımadıqları haqqında olan məktubu geri qaytarır.

1918-ci il 3 sentyabr – İstanbulda nəşr edilən “Vakit” qəzetində M.Ə.Rəsulzadə başda olmaqla Azərbaycan Nümayəndə Heyətinin fəallığı ilə keçirilən tədbir haqqında “Azərbaycan Haqqında Konfrans” başlıqlı yazı çap edilir.

1918-ci il 6 sentyabr – Azərbaycanın Xarici İşlər Naziri M.Hacınskiyə yazdığı məktubda Bakının azad edilməsinin həyati əhəmiyyət daşdığını bildirir.

1918-ci il 6 sentyabr - Sultan Mehmet Vəhidəddin (Altıncı Mehmet) M.Ə.Rəsulzadə başda olmaqla Azərbaycan nümayəndə heyətini təntənəli surətdə qəbul edir.

1918-ci il 15 sentyabr – Türkiyənin Hərbi Naziri Ənvər Paşa ona zəng edib, Bakının alınması – Qurtuluşu xəbərini verir.

1918-ci sentyabr – M.Ə.Rəsulzadə Rusiya və Almaniya arasında Azərbaycanın müstəqilliyini şübhə altına alan Brest-Litovsk sazişinə əlavə olan 27 avqust razılaşmasına etiraz edir və Almaniyanın İstanbuldakı səfirinə etiraz bəyanatını çatdırır. “İqdam” qəzetində çıxış edir, “Bakısız Azərbaycan, başsız bədəndir” deyir.

1918-ci il 23 sentyabr – İstanbulda nəşr edilən “Vakit” qəzetində M.Ə.Rəsulzadənin Almaniya və Sovet Rusiyası arasında neft qarşılıqlı anlaşmasına və Bakının Azərbaycana aid olmadığına etiraz olaraq, Almaniya səfir vəkili Konta (Valdeburqa) bir nota verdiyini bildiren “Azərbaycanın Almaniya hökumətinə notası” adlı yazısı çap edilir.

1918-ci il 7 oktyabr – M.Ə.Rəsulzadə İstanbuldan Bakıya qayıdır.

1918-ci il 16 noyabr – M.Ə.Rəsulzadənin rəhbərliyi ilə Milli Şuranın Bakıda ilk toplantısı keçirilir və Azərbaycan xalqına müraciət qəbul edilir.

1918-ci il 16 noyabr - M.Ə.Rəsulzadə hökumət qəzeti olan “Azərbaycan”la ciddi əməkdaşlığa başlayır və ilk dəfə “Hansı ümidlə?” məqaləsini çap etdirir.

1918-ci il 19 noyabr – M.Ə.Rəsulzadənin rəhbərliyi ilə Milli Şura Azərbaycan Parlamentinin yaradılması haqqında qanun qəbul edir.

1918-ci il 7 dekabr – M.Ə.Rəsulzadə Azərbaycan Parlamentinin açılışında ilk çıxışı edir. Məşhur tarixi sözlərini də ilk dəfə burada səsləndirir: “Bir kərə yüksələn bayraq, bir daha enməz!”.

Parlamentdə ən güclü sayılan “Müsavat” fraksiyasına başçılıq edir. O, həmçinin Parlamentdə iki komissiyada – “Müəssislər Məclisini çağırmaq” və “Maliyyə büdcə” komissiyasında təmsil olunur.

1919-cu il 19 mart - böyük bəstəkar və ictimai xadim Üzeyir Hacıbəyli qardaşı Ceyhun bəyə-Parisə göndərdiyi məktubda M.Ə.Rəsulzadənin rəsmi olaraq “Azərbaycan” qəzetində çalışdığı, məqalələr yazdığını və oradan maaş aldığı yazır.

1919-cu il 14 aprel – M.Ə.Rəsulzadə Azərbaycan Parlamentinin 29-cu iclasında çıxış edib, ermənilərin iddialarını rədd edir. Qarabağın Azərbaycan ərazisi olduğunu bildirir.

1919-cu il 15 noyabr – M.Ə.Rəsulzadənin təşəbbüsü və Parlamentdə bir neçə dəfə çıxışındakı tələbi əsasında Bakı Dövlət Universiteti təsis edilir və o, burada tarix-filologiya fakültəsində Osmanlı ədəbiyyatı tarixindən mühazirələr oxuyur.

1919-cu il 2-12 dekabr – Bakıda “Müsavat” Partiyasının II qurultayı keçirilir. M.Ə.Rəsulzadə Partiyanın sədri seçilir.

1919-1920-ci illər – M.Ə.Rəsulzadə Azərbaycan Parlamentində fəal çıxış edir, problemlərə münasibətini bildirir. Bütövlükdə isə 114 iclasdan 80-də çıxış edir.

1920-ci il – Bakıda “Azərbaycan” qəzetinin hökumət mətbəəsində M.Ə.Rəsulzadənin “Azərbaycan təşəkkülündə Müsavat” kitabı nəşr edilir.

1920-ci il 27 aprel – M.Ə.Rəsulzadə Parlamentin son iclasında çıxış edərək, bolşeviklərin təslimçilik xarakteri daşıyan ultimatumunu rədd edir. Elə həmin gecə onun məsləhəti ilə “Müsavat” Partiyasının “Gizli Mərkəzi” yaradılır.

1920-ci il may – Bolşeviklərin Azərbaycanı işğalından sonra M.Ə.Rəsulzadə təqib olunur, əvvəl Bakıda – Ramanada gizlənilir, sonra isə Lahıca gedib orada qalır, özünün məşhur “Əsrimizin

Səyavuşu” əsərini yazır.

1920-ci il 17 avqust – Göyçay qəzasının Qaraməryəm kəndində bolşeviklər onu həbs edib Bakıya gətirir.

1920-ci il noyabr – İ.V.Stalin Bakıya gəlir və M.Ə.Rəsulzadəni həbsdən azad edib özü ilə Moskvaya aparır.

1920-ci il noyabr – Moskvada nəzarət altında yaşayır. Ona RSFSR Millətlər Komissarlığı nəzdində yaradılması nəzərdə tutulan Şərq Xalqlarını Öyrənmə Cəmiyyətinə rəhbərlik etmək təklif edilir, lakin o, bu təkliflə razılaşmır. O, eyni zamanda Şərq Ölkələri zəhmətkeşlərinin Kommunist Universitetində professor vəzifəsində çalışmaqdan da imtina edir. Hətta Stalinin bu işə müdaxiləsi də M.Ə.Rəsulzadəni razı salmır. Moskvada olarkən o, yalnız Şərq Ölkələri İnstitutunda (keçmiş Lazarev İnstitutu) fars və rus dillərindən dərs deyir, müəllim olaraq çalışır. Bu müddətdə o, elmi tədqiqat işləri ilə məşğul olur, “Jizn Nasionalnostey” (“Millətlər Həyatı”) jurnalında yazılar çap etdirir.

1922-ci il may - iyun - iyul - avqust – M.Ə.Rəsulzadə elmi ezamiyyət adı ilə Sankt-Peterburqa gedir, oradan isə Finlandiyaya keçir. 15 gün ərzində fin əsgərlərinin nəzarətində qalır, bir müddət Helsinkidə yaşayır. Burada olarkən tanınmış mücahid Abdulla Battas-Taymasla da görüşür. Helsinkidə M.Ə.Rəsulzadənin şərəfinə verilən ziyafətdə Peterburq imamı Lütfi İshaqi də iştirak edir, onun haqqında xoş sözlər söyləyir.

1922 16 sentyabr - Helsinskidə pasport və viza işlərini bitirdikdən sonra Berlinə gedir.

1922 12 oktyabr - Berlində olarkən Ceyhun bəy Hacıbəyliyə məktub yazıb ayın 13-nə qədər bütün işlərini yekunlaşdıracağı bildirir.

1922-ci il 14 oktyabr - Almaniya paytaxtını tərk edib Parisə gedir. Burada o Türkiyədə qalmıq haqqında qəti qərara gəlir.

1922-ci il noyabr-dekabr - o İstanbula gəlir.

1922-ci il dekabr – 1922-ci ilin 21 dekabr ayına olan bir məktubunda M.Ə.Rəsulzadə qeyd edir ki, İstanbula gəlişindən bir-neçə gün sonra tanınmış Türk siyasi xadimi Rüfət Paşa ilə görüşmüş və Azərbaycan mühacirlərinin problemlərini müzakirə etmişlər.

1923-cü il 31 mart – M.Ə.Rəsulzadə İstanbuldan Polşanın görkəmli dövlət xadimi, Ali Baş Komandan Marşal Jozef Klement Pilsudskiyə fransızca məktub yazır, 10-a qədər azərbaycanlı zabitin Polşa ordusunda xidmət etməsinə razılığına görə ona təşəkkürünü bildirir.

1923-cü ilin mayı – İstanbulda M.Ə.Rəsulzadənin “Azərbaycan Cümhuriyyəti (keyfiyyəti-təşəkkülü və şimdiki vəziyyəti)” kitabı nəşr edilir və həmin il İzmirdə keçirilən “İzmir İqtisadi Konqresi”ndə “İqtisadi Misak” (Bəyannamə) proqramında və “Kitab Bayramı” tədbirində (sərgisində) Atatürk mükafatına layiq görülür.

1923-cü il 23 iyul - M.Ə.Rəsulzadə Ə.M.Topçubaşova yazır: ”Türkcə olan (Azərbaycan dilində-red) ”Kommunist” qəzetində bizim İstanbuldan uzaqlaşdırılmağımızı tələb ediblər.Mənim aldığım məlumatlara görə Ankaradakı Xarici İşlər Nazirliyinə bolşeviklərin notası təqdim edilmiş və orada bizim Moskva müqaviləsinin əksinə olan fəaliyyətimiz göstərilib. Görünür bəyanat məqsədinə çatmayıb.Əksinə, Türkiyə polisi bizə bir qədər də qayğılı olub”.

1923-cü il 26 sentyabr – Azərbaycan mühacirət mətbuatının ilk orqanı olan “Yeni Qafqasiya” jurnalını nəşr edir.

1923-cü il 17 noyabr – M.Ə.Rəsulzadə İstanbulda bu ünvanda yaşayır: Çarşıqapı, Qəndilli küçəsi-5. (Çox ehtimal ki, “Yeni Qafqasiya” jurnalı da burada nəşr edilib). M.Ə.Rəsulzadə

1923-cü ildə 17 noyabrda Parisə – Ə.M.Topçubaşova göndərdiyi məktubda bu ünvana köçdüyünü bildirir.

1924-cü il – “Müsavətın Xarici Əlaqələr Bürosu”nu və “Azərbaycan Milli Mərkəzini” yaradır.

1924 -cü il yanvar - “Yeni Qafqasiya” jurnalının 5-ci sayında M.Ə.Rəsulzadənin İ.V.Stalinə açıq məktubu çap edilir.o yazırdı: “Mənim dostlarım “Xüsusi Şöbə”nin həbsxanasından azad edilməyimə çox təəccübləndilər.Və bunu başa düşürəm: çoxlu sayda fəhlələri məhz “Müsavət” partiyasının adi üzvü olduğuna görə güllələyirdilər.Bu möçüzə Sizin sayənizdə baş verdi və Siz bizim köne dostluğumuzu xatərləyib məni Bakı həbsxanasından azad etdiniz”

1924-cü il 20 aprel - O Ə.M.Topçubaşova yazır: ”Yeni Qafqasiya”nın vəziyyəti olduqca ağırdır.Mətbəəyə borcumuz yığılıb qalıb. Lazımdır ki, bütün vətəndaşlarımız onun yayılmasında və dəstəklənməsində iştirak etsinlər”.

1924-cü il 8 oktyabr - M.Ə.Rəsulzadə Ə.M.Topçubaşova yazır:”Böyük təqiblərə baxmayaraq təşkilati gizli hələ ki davam edir.Bakı ilə müvəqqəti olaraq kəsilmiş əlaqəmiz bərpa edilib.Biz artıq ilk qəzet və materialları, eləcə də davamlı məlumat alacağımız haqqında kiçik məktub da almışıq.Təəsüf ki, maddi vəsaitimiz yoxdur,əks təqdirdə bir nəfər əməkdaşımızı ətraflı məlumat almaq üçün oraya ezamiyyəyə göndərərdik”.

1924-cü il 25 oktyabr - İstanbulda tanınmış türkçü alim və fikir adamı Ziya Göyölpın dəfn mərasimində iştirak edir.

1924-cü il 20 noyabr - .Ə.Rəsulzadə Ə.M.Topçubaşova yazır: “Bu günlərdə Türkiyə səfiri Muxtar bəy Moskvadan gəlib. Onun təəssüratı belədir: bolşeviklərin ömrünə az qalıb.müəsisələr ziyana işləyir.Rusiyanın yeni iflası qaçılmazdır.O söz vürərdi ki,öz tərəfindən bizim içimizə imkanı olan köməyi etsin”.

1924-cü il 10 dekabr - M.Ə.Rəsulzadə Ə.M.Topçubaşova yazır: “Bu günlərdə Bakıdakı dostlarımızdan məktub almışq. Məktub şifrəlidir. Müsavatçıların bir hissəsini Yaroslavl, bir hissəsini isə Solovki monastrına göndərirlər. Onların ümumi sayı 11 nəfər olub. Vağzaldan yola salınarkən onlar üçrəngli bayrağımızı dalğalandırmış və milli himnimizi oxumuşlar”.

1924-cü il 25 dekabr - M.Ə.Rəsulzadə Ə.M.Topçubaşova yazır:”Alınan məlumatlara görə ölkəmizdə anarxiya hökm sürür. Vergilərin yığılması zamanı kəndli üsyanları baş verir.Lənkəran qəzasında kəndlilər günlərlə poçt-teleqraf idarələrini əhatəyə alıb “yad” komissarların uzaqlaşdırılmasını tələb etmişlər. Xalq arasında belə şayiə dolaşır ki, guya Sovet hökuməti Antanta ilə mübarizə məqsədi ilə belə təklif gedişi edib ki, “Azərbaycan onun tam müstəqilliyi qaytarılmaq şərti ilə işğaldan azad ediləcək”.

1923-1925-ci illər – İstanbulda “Əsrimizin Səyavuşu”, “İstiqlal məfkurəsi və gənclik”, “Rusiyada siyasi vəziyyət” kitablarını çap etdirir.

1925-ci il 5 mart - M.Ə.Rəsulzadə Ə.M.Topçubaşova yazır:”Bakıda M.Y.Cəfərov və Z.B.Əhmədbəyov həbs edilib.Həbsin səbəbi məlum deyil.Belə məlumat verirlər ki, “Yeni qafqasiya”nın oxuyucularını tapmaq üçün axtarış aparıblar”.

1925-ci il 6 may – Parisə – Ə.M.Topçubaşova göndərdiyi məktubda yaşayış yerini dəyişib bu ünvanda məskunlaşdığını qeyd edir: “Ayasofya, Yerəbatan küçəsi N 6, Molla Nəcməddinin mülkündə”.

1925-ci il 6 may - M.Ə.Rəsulzadə Ə.M.Topçubaşova yazır:”-Zivər bəyin özünüöldürməsi haqqında ətraflı məlumat öyrəndim. Tez-tez həbsi və aparılan istintaqlar onu əsəbləşdirir və özündən çıxarırmış.İşsiz olub.Çekist Baba Əliyevə və Azərbaycan ÇEKA-

SI-ının(Fövqəladə Komissiyasının-red) sədri M.C.Bağirova və digərlərinə ünvanladığı ölümqabağı məktubunda yazmışdı:”Sevinin ki,daha bir ziyalı müsəlman sağ qalmadı”.

1925-ci il – İstanbulda mühacirətdə yaşayan gənclər qarşısında “İstiqlal məfkurəsi və gənclik” mövzusunda çıxış edir.

1925-ci il 5 avqust - M.Ə.Rəsulzadə Ə.M.Topçubaşova yazır:”Ziyalıların yeni kütləvi həbsləri olub.Baxmayaraq ki. həbs edilənlərin bəziləri azad edilib.Onların arasında aşağıdakılar vardır:R.Xoyski,N.Nərimanbəyov,Əli Ysifzadə,S.Qaimi,H. Ağayev və b.”.

1925-ci il 19 sentyabr - M.Ə.Rəsulzadə Ə.M.Topçubaşova yazır: “Biz inanırıq ki,polşalı dostlar apardıqları yoxlama nəticəsində “Qafqaz xalqları təşkilatlarına” özlərinin yanlış yanaşmalarına inanacaq.Qafqaz xalqlarının təşkilatlanması ilə yox, mövcud “milli - inqilabi təşkilatların” federasiyası ilə məşğul olmaq lazımdır”.

1926-cı il 23 fevral – M.Ə.Rəsulzadə Ə.M.Topçubaşova yazır: ”Biz burada “İnsan və vətəndaş haqları Liqası”nın Müdafiə Cəmiyyəti İdarə heyətinin Gürcüstan və Ermənistanın müstəqilliyi ilə bağlı rezolyusiyasının olduğunu öyrəndik. Azərbaycanın hüquqları ilə bağlı isə heç bir məlumat yoxdur. Bu bizi çox təəcübləndirdi.Siz qafqazlı dostların köməyi ilə bu cəmiyyətə təsir də bilməzdinizmi? Bu bizim özümüzün və gürcü dostlarımızın da vəzifəsi idi”.

1926-cı il 15 iyul - İstanbulda M.Ə.Rəsulzadə,N.Ramişvili,T.Qoluvko və Polşanın Türkiyədəki hərbi ataçesi T.Şetsellə apardıqları danışıqlar nəticəsində qafqazlıların bütün fəaliyyətini koordinasiya edən, Qafqazın mərkəzi təşkilatlarının birliyi olan “Müstəqil Qafqaz Komitəsi”yaradılır.Azərbaycanı bu təşkilatda

“Müsavat” Partiyasının lideri M.Ə.Rəsulzadə və AXC-nin keçmiş Daxili İşlər Naziri Mustafa Vəkili (Vəkilov) təmsil edirdilər.

1926-cı il 19 iyul - M.Ə.Rəsulzadə Ə.M.Topçubaşova yazır: “Qoluvko da gəlib çıxdı. Birlik baş tutdu. Hər millətdən iki nümayəndə olmaq üzrə (azərbaycanlı, gürcü və dağlı) “Müstəqil Qafqaz Komitəsi” yaradıldı. Azərbaycanlıları mən və Xosrov təmsil edirik. Ümumi Bəyannamə imzalanıb”.

1926-cı il 15 noyabr – M.Ə.Rəsulzadə Polşa Xarici İşlər Nazirliyinin rəsmisi olan Tadeuş Qolubkoya məktub yazır və “Yeni Qafqasiya” jurnalına dəstək göstərməsini xahiş edir.

1926-cı il Paris – İlk dəfə burada Beynəlxalq təşkilat olaraq “Prometey” hərəkatı yaradılır. Hərəkatın yaradılmasında M.Ə.Rəsulzadə də daxil olmaqla keçmiş Rusiya imperiyasının ayrı-ayrı xalqlarının liderləri fəallıq göstərir.

Prometeyçilərin başlıca vəzifəsi bu idi: 1) Öz xalqlarında siyasi şüuru oyatmaq və onları öz talelərini həll etməyə hazırlamaq; 2) Avropa və dünya ictimaiyyəti qarşısında Sovetlər Birliyində yaşayan rus olmayan xalqların problemlərini açıqlamaq; 3) Bolşevik diktaturasını ifşa etmək; 4) İlk vaxtlar isə müxtəlif xalqlarla birgə mübarizə aparmaq söylərini birləşdirmək.

Qeyd edək ki, ilk yaradılan “Prometey” hərəkatına Azərbaycan, Gürcüstan, Kareliya, Komi, Krım, Kuban, Povoljye, Şimali Qafqaz, Türküstan, Ukrayna, Ural nümayəndələri daxil idi.

1926-cı il noyabr – Parisdə, fransız dilində “Prometey” jurnalı nəşrə başlayır. Jurnal “Müstəqil Qafqaz Komitəsi” (Azərbaycan, Gürcüstan, Şimali Qafqaz) tərəfindən çap edilir. M.Ə.Rəsulzadə jurnalın redaksiya heyətinin üzvü kimi fəaliyyət göstərir.

1926-cı il – Polşada – Varşavada, Polşanın Xüsusi Xidmət İdarəsi SSRİ-yə qarşı kəşfiyyat fəaliyyəti aparmaq üçün 2 saylı

Ekspozituranı – Polşa Baş Qərargahının II Şöbəsinin kəşfiyyat bölməsini yaradır və M.Ə.Rəsulzadə Varşava qrupunun rəhbəri olur. Bu bölmə əsasən SSRİ-nin dağılması, Qafqazın, eləcə də Azərbaycanın azad edilməsi üçün mühacirlərin məsləhətlərindən faydalanır.

1927-ci il 11 iyul – M.Ə.Rəsulzadə Polşa dövlətinin rəsmisi olan T. Qolubkoya yazdığı məktubda Azərbaycanla əlaqələrin möhkəmləndirilməsi vacibliyini bildirir.

1928-ci il Varşava – Burada “Əzilən Rusiya Xalqları Liqası” adlı “Prometey” cəmiyyəti yaradılır. Cəmiyyətə Azərbaycan, Gürcüstan, Don, Kareliya, Komi, Krım, Kuban, Povoljye, Şimali Qafqaz, Türküstan, Ukrayna və Uralın nümayəndələri daxil olur. Bu antibolşevik ittifaq sovet təbliğatı üçün böyük təhlükə yaradır. Bu təşkilat Polşa Xarici İşlər Nazirliyi və Baş Qərargahı tərəfindən Marşal Pilsudskinin birbaşa dəstəyi ilə fəaliyyət göstərir.

Marşal Pilsudski SSRİ-yə qarşı mübarizə aparmaq üçün bütün mühacirlərin birləşdirilməsini və onların gücündən faydalanmağı vacib sayır.

“Prometeyçilik” termininin müəllifi isə polyak polkovniki T.Şetselin olduğu bildirilir. O, 1924-1926-cı illərdə Polşanın Türkiyədəki hərbi attaşesi olub. Bu ideya – yəni antibolşevik cəbhənin yaradılması isə Polşa dövlətinin başçısı M.Pilsudski tərəfindən müdafiə edilib.

1928-ci il – M.Ə.Rəsulzadənin ümumi rəhbərliyi ilə “Azəri-Türk” jurnalı nəşr edilir.

1928-ci il – M.Ə.Rəsulzadənin redaktorluğu ilə “Milliyyət və bolşevizm” məcmuəsi və yazdığı “İxtilalçı sosializmin iflası və demokratiyanın gələcəyi” kitabı çap edilir.

1929-cu il 1 mart – M.Ə.Rəsulzadənin Baş redaktorluğu ilə İstanbulda “Odlu Yurd” jurnalı nəşr edilir.

1929-cu il 1 iyun - M.Ə.Rəsulzadənin və Səid bəy Şamili(Qafqaz Dağlıları Xalq Partiyasının lideri) İstanbuldakı evində axtarış aparılır.x.Sultanzadənin məlumatına görə türkiyə polisi evdən çolu sənədlər götürür.

1929-cu il 27 dekabr – M. Ə. Rəsulzadənin ümumi rəhbərliyi ilə “Odlu Yurd” adlı bülleten nəşr edilməyə başlayır. Bülleteni nəşr etməkdə əsas məqsəd bu idi: “Odlu Yurd” dərgisinin məşğul olduğu sahə və hadisələr haqqında ictimaiyyətə daha tez və müntəzəm informasiya vermək”. Bülletenin sonuncu – 54-cü sayı 1930-cu ilin martın 17-də nəşr edilib. Gündəlik yayın orqanı olaraq çap edilən bülletenin sahibi Abbasqulu Kazımzadə, məsul müdiri isə Kamal idi.

1930-cu il 6-12 fevral – Varşavada “Prometey” hərəkatına daxil olan Azərbaycan.Gürcüstan, və Şimali Qafqazın milli təşkilatının Konfransı keçirilir.azərbaycan təmsilçisi olaraq konfransda M.Ə.Rəsulzadə və M.Vəkili iştirak edirlər.

1930-cu il mart - Konfrans başa çatdıqdan sonra Azərbaycan Milli Mərkəzi ilə bağlı problemi həll etmək məqsədi ilə M.Ə.Rəsulzadə nümayəndə heyəti ilə birgə Parisə gedir.

1930-cu il 15 mart – Yeni yaradılmış “Qafqazın azadlığı Liqası” təşkilatı adından (sonradan bu təşkilatı Qafqaz Milli Mərkəzi adlandırmaq qərara alındı)Türkiyə hökumətinə xüsusi bəyanat göndərildi.Bildirilirdi ki,bu strukturun başlıca məqsədi Türkiyə ilə Rusiya arasında aralıq rolu oynaya biləcək Qafqaz Konfederasiyasını yaratmaqdır.Bu bəyanat Ankara hökumətinin M.Ə.Rəsulzadəyə nəinki Türkiyə vətəndaşlığı verilməsində, əksinə onun Türkiyə ərazisində yaşamaq hüququndan məhrum edil-

məsində ciddi rol oynadı. Əlavə edək ki, Sovet hökuməti 1921-ci ildə bağlanmış dostluq və qonşuluq haqqında olan Qars müqaviləsinə və 1925-ci ildə imzalanmış dostluq və neytrallıq haqqındakı müqaviləyə əsasən Türkiyə ərazisində sovet dövləti əleyhinə olan fəaliyyətlərin dayandırılmasını tələb edirdi.

1930 –cu il 24 mart – Parisdə Odeon meydanındakı “Volter” kafesində keçirilən konfransda M.Ə.Rəsulzadə Qafqaz, Ukrayna, Türkiyə nümayəndələri qarşısında “Panturanizm və Qafqaz” mövzusunda çıxış edir.

1930-cu il 29 mart – Parisdən və Varşavadan yaxın dostu Həmdulla Sübhü Tanrıövərə yazdığı məktublarda Paris konsulluğunun ona viza vermədiyi qeyd olunur. M.Ə.Rəsulzadə yazır ki, əgər bu Ankara hökumətinin əmrinə əsasən edilirsə, onda bu məsələnin açıqlanması lazımdır.

1930-cu il – Parisdə “Panturanizm haqqında”, Varşavada isə “Panturanizm və Qafqasya problemi” kitabları rusca nəşr edilir.

1930-cu il – M.Ə.Rəsulzadənin H.S.Tanrıövərə və C.Hacıbəyliyə yazdığı məktublardan məlum olur ki, o, 1930-cu ildən başlayaraq Polşada yaşayır (təbii ki, Türkiyəyə qayıtmağa icazə verilmədiyindən məcburən bu ölkədə qalır, lakin İstanbulda da əlaqəsini itirmir və orada azərbaycanlıların fəaliyyətinə rəhbərlik edir, “Odlu Yurd” jurnalının da Baş redaktoru olaraq qalır). O, Varşavada Sluzevsko, Krzyesko 30 ünvanında yaşayır, bu dövlətin dəstəyi ilə sovet işğalı rejiminə qarşı mücadilə aparır. Eyni zamanda Fransada olur və sovet rejiminə qarşı fəallıq göstərir.

1931-ci il – Ankarada Türkiyə Xarici İşlər Naziri T.Rüşdi ilə SSRİ Xarici İşlər Naziri Litvinov arasında imzalanan müqaviləyə əsasən Türkiyə dövləti fəal mühacirləri ölkəsindən getməyə məcbur edir və SSRİ əleyhinə təbliğata imkan vermir.

1931-ci il sentyabr – M.Ə.Rəsulzadənin Türkiyədən çıxmağa məcbur olan yaxın silahdaşları da siyasi sığınacaq alıb Polşada məskunlaşır. Almaniyada isə onların qəzet və jurnal nəşr etməsi üçün şərait yaradılır.

1932-ci il 10 yanvar – Almaniyada Berlində “İstiqlal” qəzetini nəşr edir.

1932-ci il 15 may – Orientalistlərin Varşavada keçirilən konfransında iştirak edir.

1933-cü il mart – Varşavada yazdığı anketdə M.Ə.Rəsulzadə “İstanbulda Azərbaycanlı Tələbələr” Cəmiyyəti haqqında məlumat verir. Qeyd edir ki, bu cəmiyyət Türkiyədə təhsil alan tələbələrdən ibarətdir, 24 üzvü vardır. İdarə Heyətinin sədri Mehmet Əli bəydir (M.Ə.Rəsuloğlu). Bu, mədəni-maariflənmə və xeyriyyə formalı cəmiyyətdir. Öz üzvlərinə maddi və mənəvi dəstək verir. Əsasən də türk ictimaiyyətini Azərbaycan xalqının həyatı və mübarizəsi ilə tanış edir.

1933-cü il 8 mart – M.Ə.Rəsulzadə 2 saylı Ekspozituranın rəhbəri olan polyak Xaraşkeviçlə görüşür, “Azərbaycan Milli Mərkəzi”nin fəaliyyəti ilə bağlı onu məlumatlandırır. Eyni zamanda Ə.M.Topçubaşov ailəsinin ciddi ehtiyac içində yaşadığını bildirir. Qeyd edir ki, Ə.M.Topçubaşovun böyük oğlu xarici sayıldığı üçün ona iş tapmaq mümkün deyil. Böyük qabiliyyəti olan kiçik oğlu isə məcburiyyətdən təhsilini dayandırıb. M.Ə.Rəsulzadə Xaraşkeviçi Ə.M.Topçubaşovun ailəsinə kömək etməyə razı salır.

1933-cü il 21 mart – M.Ə.Rəsulzadə “Azərbaycan Milli Mərkəzi” ilə bağlı Varşavada yazdığı anketdə Mərkəzin Varşavada, İstanbulda və Parisdə yerləşdiyini qeyd edir. O, eyni zamanda hər ay ona verilən 650 zlot məbləğindən M.Mehdiyevə və M.Və-

killiyə 68 dollar, Ə.Şeyxülislamova, A.Atamalibəyova, C.Hacəbəyliyə, X.Xasməmmədovaa və M.Ə.Rəsulogluna 30-32 dollar, Ə.M.Topçubaşova isə 40 dollar kömək olduğunu qeyd edir.

M.Ə.Rəsulzadə bu anketdə hər il Azərbaycana 3 emissarın göndərilməsi üçün 300 dollar, orada xalq arasında çağırış və vərəqələrin yayılmasına isə 100 dollara yaxın vəsaitin ayrıldığını bildirir.

1933-cü il 19 noyabr – Varşavada “Azərbaycanda Milli Hərəkət” adlı çox əhəmiyyətli bir məqaləsini yazır və 1934-cü ilin yanvarın 12-də bu yazı 2 saylı Ekspozituraya daxil olur.

1934-cü il noyabr – Almaniyada, Berlində “Qurtuluş” jurnalını nəşr edir.

1935-ci il 14-16 yanvar - 23 fevral – Brüsseldə Qafqaz təşkilatları “Prometey” cəbhəsinin konfransı keçirilir.azərbaycan adından konfransın işində M.Ə.Rəsulzadə.M.Mehdiyev,M.Məhərrəmov,A.Atamalibəyov,Ə.M.Topçubaşov(Ələkbər bəy Topçubaşov –Ə.M.Topçubaşovun oğlu) iştirak edirlər.

1935-ci il 24 iyun, Paris – M.Ə.Rəsulzadə Polşa Baş Qərar-gahı II Şöbəsinin 2 saylı Ekspoziturasının rəisi E.Xaraşkeviçə məktub yazır və bu məktubda Ə.M.Topçubaşovun ailəsinə təqaüdü verilməsinin davam etdirilməsi vacibliyini bildirir. Qeyd edir ki, bundan ötrü o, Ə.M.Topçubaşovun oğlu Ələkbər Topçubaşovu rus dilində nəşrini planlaşdırdıqları jurnala redaktor təyin etməyi qərara alıb. M.Ə.Rəsulzadə bununla Ə.M.Topçubaşovun ailəsinə maddi dəstəyin göstərilməsini mümkün sayır.

1936-cı il 17-26 aprel – Parisdə Azərbaycanın, Povoljyenin, Uralın, Krımın, Şimali Qafqazın və Türkünstanın müsəlman xalqlarının nümayəndələrinin iştirakı ilə qurultay keçirilir. Qurultay iştirakçıları “Rusiyada əzilən Türk Xalqları İttifaqı” adlı təşkilat

yaradır. Aprelin 26-da Krımın türk müsəlman xalqlarının lideri Cəfər Seyidəhməd, Azərbaycandan M.Ə.Rəsulzadə, Mir Yaqub Mehdiyev, Mustafa Vəkili, Şimali Qafqazdan M.G.Şuns, Povoljye və Uraldan A. İshaqi, Türküstandan M.Çokay razılışır ki, qarşıdakı bir neçə ay ərzində qəbul edilmiş, protokola uyğun və həmin ili keçiriləcək qurultayda Daimi Şura yaradılsın. Bu işləri yerinə yetirmək üçün ittifaqın Baş katibi Cəfər Seyidəhməd, katib Mustafa Çokay seçilir. Təşkilatın gizli saxlanması məqsədəuyğun hesab edilir.

1936-cı il 24 may. Fransa, Paris, Henri Martin küçəsi, Kəltür Fizik Klubu – Azərbaycan, Gürcü və Şimali Qafqasiyalılarla, Rusiya əsarətində yaşayan digər xalqların da nümayəndələrinin iştirakı ilə toplantı keçirilir. Toplantını M.Ə.Rəsulzadə açır və mayın 11-də Şimali Qafqazın, 26-da Gürcüstanın, 28-də isə Azərbaycan ilə Ermənistanın istiqlallarını elan etdikləri münasibəti ilə hamını təbrik edir, həmin hadisənin əhəmiyyəti haqqında geniş məlumat verir. Təbrizdən gürcü nümayəndəsi A.İ.Çxenkeli, Azərbaycan nümayəndəsi Mir Yaqub Mehdiyev, erməni A.İ.Xatısyan, ukraynalı A.Şulqin, “Prometey”in redaktoru G.Qvazava çıxış edirlər.

1936-cı il 5-7 avqust – Polşanın Varşava şəhərində M.Ə.Rəsulzadənin ümumi rəhbərliyi ilə “Müsavat” Partiyasının konfransı keçirilir. Bu konfransda M.Ə.Rəsulzadə milli mübarizədə partiyanın siyasəti mövzusunda məruzə edir. Konfrans “Müsavat” Partiyasının siyasi platformasını, partiyanın xarici və daxili siyasətinə dair tezisləri və bir sıra başqa qətnamələri işləyib hazırlayır.

1936-cı il 9 avqust – M.Ə.Rəsulzadə Polşanın Parisdəki diplomatı və kəşfiyyatçısı İ.Skarjinskiyə müşayiət məktubu göndərir, “Müsavat” Partiyasının Varşavada keçirilən konfransı

haqqında geniş məlumat verir.

1936-cı il – Almaniya, Berlində “Çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatı” kitabını Türkiyə türkcəsində, Parisdə isə rusca çap etdirir. Onun Parisdə ingiliscə “Azərbaycan” kitabı da nəşr edilir.

1937-ci il 21 may – “Azərbaycan problemi” mövzusunda 200-ə qədər adamın iştirak etdiyi Berlindəki Humbold Ali məktəbinin klubunda maraqlı çıxış edir. Tədbirdə müxtəlif nazirliklərin, müəssisələrin, elm və mətbuat sahəsinin təmsilçiləri iştirak edir.

1937-ci il 2-22 may – Almaniyanın Berlin şəhərində olur. Almaniya Nasional Sosialist Fəhlə Partiyasının Xarici Siyasət İdarəsinin, Almaniya Təbliğat Nazirliyinin yüksək vəzifəli məmurları ilə görüşür. Müəyyən edir ki, bu dairələr Sovetlər Birliyində milli problemlərlə çox ciddi maraqlanırlar.

1937-ci il – Almaniya almanca “Azərbaycan problemi” əsərini çap etdirir.

1938-ci il – Varşavada polyakca “Azərbaycan müstəqillik uğrunda mübarizədə” kitabını çap etdirir.

1939-cu il avqust – M.Ə.Rəsulzadə Ayaz İshaqi ilə birlikdə Rumıniyanın Dobruca bölgəsində, Köstəncə (Konstansa) şəhərində olur. Burada Dobruca Mədəniyyət Birliyinin onların şərfinə keçirdiyi tədbirdə iştirak edir (O dövrdə, burada çoxlu sayda türklər yaşayırdı).

1939-cu il 6 sentyabr – M.Ə.Rəsulzadə II Dünya müharibəsinin başlaması və Polşanın sentyabrın 1-də almanların, sentyabrın 18-də isə sovetlərin işğalı üzərinə bu ölkəni tərk edir. Köstəncədə dostu, Türkiyəni Rumıniyada Böyükəlcə olaraq təmsil etməyə gələn Həmdulla Sübhü Tanrıövrü qarşılayır və onunla birlikdə Buxarestə gedir. Burada 1945-ci ilin əvvəllərinə qədər yaxın dostu, Türkiyənin Rumıniyadakı Böyükəlcəsi Həmdullah

Sübhi Tanrıövərin himayəsində “Kiryazi” otelində yaşayır.

1941-ci il 10 avqust – Rumıniyanın Buxarest şəhərində olur, Nizamiyə həsr etdiyi “Azərbaycan şairi Nizami (1141-1209)” əsərini yazır.

1940-1943-cü illər – Buxarestdə yaşayır. Almaniyada olur, azərbaycanlı əsirlərin xilasına çalışır. Almaniya hakimiyyət dairələri ilə danışıqlar aparır, “Azərbaycan Milli Komitəsi”ni yaradır, almanların əsirlərlə bağlı yaratdığı “Azərbaycan Milli Komissiyası”na başçılıq edir.

1943-cü il 5 avqust – Azərbaycan legionerləri qarşısında çıxış edir. Almaniya hökumətinin yürütdüyü siyasətlə razılaşmadığını bildirib bu ölkəni tərk edir.

1944-cü il, 23 avqust – Rumıniyanın 1944-cü ilin aprelinə ABŞ təyyarələri tərəfindən bombalanmasından sonra burada baş verən bir çevrilişlə hökumət devrilir. Yeni hökumət ruslarla atəşkəs elan edir. Bu vəziyyətdə M. Ə. Rəsulzadə Buxaresti tərk etmək məcburiyyətində qalır.

1945-ci il – Rumıniya işğal edildikdən sonra Avstriyaya gəlir, “İmperial” mehmanxanasında yaşayır, sonra Almaniyanın Mittenvald bölgəsindəki qaçqın düşərgəsində olur. Burada “Azərbaycan Demokrat Birliyi”ni yaradır. Bu birliyin də başlıca məqsədi azərbaycanlıları xilas etmək, onların sovet dövlətinə verilməsinin qarşısını almaq idi. Çünki sovet dövləti legionerlərin çoxunu ya həbs edir, ya da güllələyirdi.

1946-cı il 5 avqust – Müvəqqəti yaşadığı Mittenvald bölgəsindən dostu, Türkiyənin Rumıniya Böyükəlciliyində 4 il hərbi attaşə olaraq çalışmış, (1940-cı ilin 23 iyunundan 1944-cü ilə qədər) albay Kənan Kocatürkə məktub yazır və özünün də, buradakıların da Türkiyəyə getmək istəyində olduğunu bildirir.

O, bu məktubu Türkiyəyə Almaniyadakı düşərgəyə qaçqın işləri üzrə səlahiyyətli nümayəndə olaraq gəlmiş İhsan bəy vasitəsi ilə göndərir.

1947-ci il – Münhendə 30 səhifəlik “Azərbaycan tarixi” kitabını çap edib, azərbaycanlılar arasında yayır. “Azərbaycan-Türkiyə” Cəmiyyəti yaradıb azərbaycanlıların Türkiyəyə getməsinə təmin edir.

1947-ci il 8 iyul – M.Ə.Rəsulzadənin Türkiyədə dostlarına yazdığı məktublar təsirini göstərir. Dostları (başda Həmdullah Sübhi Tanrıövrə olmaqla) onun Türkiyəyə qayıtması üçün Xariciyyə vəkili ilə görüşüb razılaşıır. Türkiyə Prezidenti İsmət İnönünün sərəncamı ilə Türkiyəyə qayıtmasına icazə verilir. Bildirilir ki, qərar Daxili İşlər Nazirliyinin 18.06.1947-ci il tarixli və 88717/249 sayılı yazısı ilə verilən təklifə əsasən, 3519 sayılı qanunun 22-ci maddəsinə əsasən Bakanlar Kurulunun 8.07.1947-ci il tarixində qərarlaşdırılıb. Həmin dövrdə Bakanlar Kurulu qərarı ilə M.Ə.Rəsulzadə Türk vətəndaşlığına qəbul edilir və 1947-ci ilin sentyabrında Türkiyəyə gedir.

1949-cu il 2 fevral – Ankarada “Azərbaycan Kültür Dərnəyi”ni yaradır.

1949-cu il – Ankarada “Azərbaycan Kültür Gələnləri” kitabı çap edilir.

1949-cu il – Həmin dövrdən M.Ə.Rəsulzadə Milli Təhsil Nazirliyində Yayım Müdirliyində və Milli Kitabxanada çalışmağa başlayır.

1950-ci il – “Çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatı” kitabı çap olunur.

1951-ci il – Türkiyənin elmi ictimaiyyətində böyük marağa səbəb olan “Azərbaycan şairi Nizami” əsərini nəşr etdirir.

1951-ci il 18 yanvar – ABŞ dövlətinin dəstəyi ilə “SSRİ Xalqlarının Azadlığı Uğrunda Amerika Komitəsi” yaradılır və

Komitənin rəhbəri İ.Don-Levin M.Ə.Rəsulzadəni İtaliya və Almaniyaya dəvət edib onu əməkdaşlığa çağırır.

1951-ci il – Münhendə “Amerika Komitəsi”nin təşkilatçılığı ilə konfrans keçirilir və M.Ə.Rəsulzadənin başçılıq etdiyi “Azərbaycan Milli Mərkəzi” Məhəmməd Kəngərlinin təmsalında tədbirdə təmsil edilir.

1952-ci il 1 aprel – M.Ə.Rəsulzadənin rəhbərliyi ilə “Azərbaycan” jurnalı nəşrə başlayır.

1952-ci il 11-16 dekabr – Münhendə Ümumqafqaz Konfransı keçirilir və M.Ə.Rəsulzadə burada çıxış edir.

1953-cü il may – “Amerika Komitəsi”nin dəvəti ilə M.Ə.Rəsulzadə Almaniyaya gedir. Azərbaycanın İstiqlalınının 35 illiyi münasibəti ilə “Amerikanın səsi” radiosunda çıxış edir və səsi vala yazılıb ona bağışlanır.

1953-cü il 30 may – İstanbulda İstanbul Universitetinin böyük qəbul zalında türk dünyasının digər tanınmış şəxsiyyətləri ilə birgə M.Ə.Rəsulzadənin də jurnalist fəaliyyətinin 50 illiyi təntənə ilə qeyd edilir. Tədbiri ilkin olaraq Türkiyənin Xalq Maarif Naziri Rıfki Səlim Burçak açır və M.Ə.Rəsulzadəni, digərlərini salamlayır. Türkiyə Jurnalistlər Cəmiyyətinin sədri Həqqi Təriq, yaxın dostu Həmdulla Sübhi Tanrıövər çıxış edib, M.Ə.Rəsulzadənin fəaliyyətini yüksək dəyərləndirirlər. Sonra özü çıxış edir və səsi lentə yazılır. İki gün sonra keçirilən əsərlərinin sərgisində tamaşaçılar ənənəyə görə onun da səsini dinləyir.

1954-cü il 21 may – Türkiyədə nəşr edilən “Dünya” qəzetində “Stalinlə ixtilal xatirələri”ni çap etdirir. Bu xatirələr qəzetin 21 may - 20 iyun tarixləri arasında çap olunan saylarında nəşr edilir. Onun bu xatirələri türk ictimaiyyəti tərəfindən böyük maraqla qarşılanır.

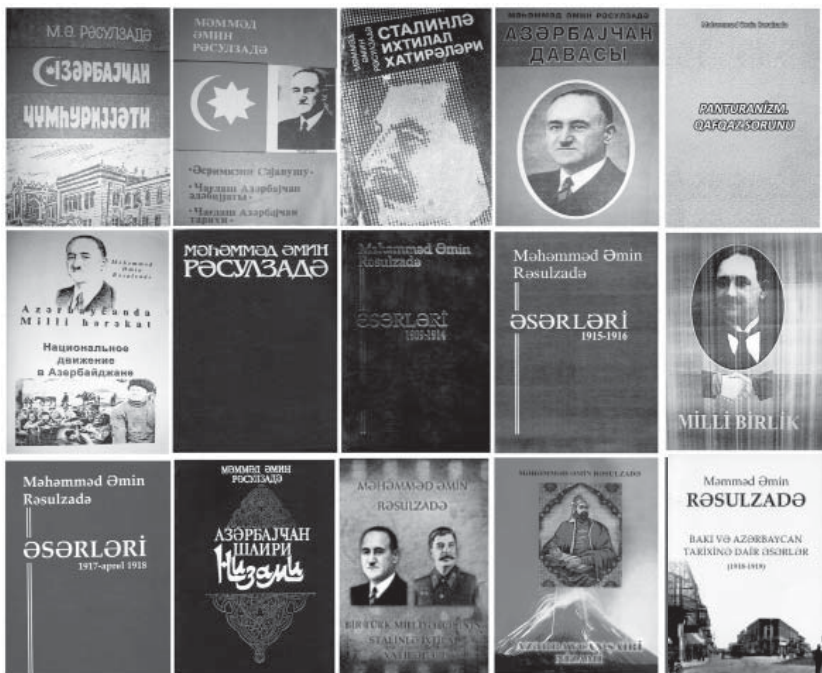
1955-ci il 6 mart – M.Ə.Rəsulzadə Ankarada 71 yaşında dünyasını dəyişir, “Əsri” məzaristanlığında dəfn edilir.

1955-ci il mart-aprel – Ölümündən sonra “Azərbaycan Kültür Dərnəyi” İdarə Heyəti M.Ə.Rəsulzadənin qəbrini düzəltdirmək, əsərlərini çap etdirmək üçün fond təsis edir. Fondun İdarə Heyətinə aşağıdakılar daxil olur: Rəsul Ünsal, Kərim Odər, Həmid Ataman, T.Cüm. Ziraət Bankası, Ankara Mərkəz müdirliyi nəzdində “Mehmet Əmin Rəsulzadəni Yaşatma Fondu” adı ilə 6021 sayılı hesab açılır.

**AZƏRBAYCANDA
NƏŞR EDİLƏN KİTABLARI**

1. “Qaranlıqda işıqlar”. Pyes. Bakı, 1908.
2. “Nagəhan Bəla”. Pyes. Bakı, 1908.
3. “Şəkli-idarə haqqında iki baxış” (iki cür hökumət). Moskvada Müsəlman Qurultayında oxunmuş məruzələrdən Əhməd bəy Salikov və M.Ə.Rəsulzadənin məruzəsi. Nəşiri: “Açıq söz” idarəsi. Bakı, 1917. “Açıq söz” mətbəəsi”.
4. “Cəmaət idarəsi”. Bakı, 1917.
5. “Bizə hansı idarə faydalıdır?” Bakı, 1917.
6. “Azərbaycan təşəkkülündə Müsavat” . Bakı,1920
7. “Azərbaycan Cümhuriyyəti” (nəşrə hazırlayan Asif Rüstəmli). Bakı, 1990.
8. “Stalinlə ixtilal xatirələri “(nəşrə hazırlayan Nəsib Nəsibzadə). Bakı, 1991.
9. “Əsrimizin Səyavuşu. Çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatı. Çağdaş Azərbaycan tarixi” (Mövsüm Əliyevin giriş sözü ilə). Bakı, 1991.
10. ”Azərbaycan şairi Nizami” (Türkcədən çevirəni Rüstəm Əliyev). Bakı, 1991-ci il.
11. Bolşeviklərin Şərqi siyasəti.B.1994.
12. “Azərbaycan davası”(toplayıb çapa hazırlayan Nəsiman Yaqublu). Bakı, 1996.
13. “Azərbaycan şairi Nizami”. B., 2008.
14. .” Milli Birlik. B., 2009.

15. “Azərbaycanda Milli Hərəkət”. “Natsionalnoe dvijeniye v Azerbaydjane” (Azərbaycan və rus dillərində). Bakı, “Elm”, 2009. Təqdim edən: Ş.Hüseynov).
16. “Bir türk millətçisinin Stalinlə ixtilal xatirələri”. Bakı, 2011.
17. “Azərbaycan şairi Nizami”. Bakı, 2011, (Bilim dinləyicisi: Fəlsəfə elmləri doktoru Yadigar Türkel).
18. “Qafqaz Türkləri”. B., 2012.
19. “Panturanizm.Qafqaz sorunu. B., 2012
20. “İran Türkləri». B., 2013

21. Bakı və Azərbaycanın tarixinə dair əsərlər (1918-1919). Bakı, 2013
22. Əsərləri. I cild, Bakı, 1992 (1903-1909).
23. Əsərləri. II cild, Bakı, 2001 (1909-1914).
24. Əsərləri. III cild, Bakı, 2012 (1915-1916).
25. Əsərləri. IV cild, Bakı, 2013 (1917- aprel 1918).
26. Əsərləri. V cild, Bakı, 2014 (1918 - aprel 1920).
27. “Azərbaycan Cümhuriyyəti” (nəşrə hazırlayan Yadigar Türkel). Bakı, 2015.

Qeyd: M.Ə.Rəsulzadənin Seçilmiş əsərlərinin I, II, III, IV, V cildlərinin yazılarını toplayan, tərtib və transliterasiya edəni **professor Şirməmməd Hüseynovdur**. I və II cildlərin transliterasiya redaktorları filologiya elmləri **namizədləri Malik Qarayev və Məmmədəli Müsəddiqdir**.

II cilddə fars dilindən olan tərcümələri **Səqəfi xanım Hatəmi və Məmmədəli Müsəddiq etmişlər**.

III, IV və V cildlərin transliterasiya redaktorları – **professor Şamil Vəliyev, Samir Xalidoğlu (Mirzəyev), texniki redaktoru Aygün Əzimovadır**.

TÜRKİYƏDƏ NƏŞR EDİLMİŞ KİTABLARI

1. “Azərbaycan Cümhuriyyəti (keyfiyyəti-təşəkkülü və şimdiki vəziyyəti)”. İstanbul, 1923-cü il.
2. “Əsrimizin Siyavuşu.” İstanbul, 1923-cü il.
3. “İstiqlal məfkurəsi və gənclik.” İstanbul, 1925-ci il.
4. “Rusiyada siyasi vəziyyət.” İstanbul, 1925-ci il.
5. “İxtilalçı sosializmin iflası və demokratiyanın gələcəyi.” İstanbul, 1928-ci il.
6. “Milliyyət və bolşevizm.” Məqalələr məcmuəsi. İstanbul, 1928-ci il (M.Ə.Rəsulzadənin redaktorluğu ilə nəşr olunub və onun buraya aşağıdakı əsərləri daxildir: 1) “Bolşeviklərin Şərq siyasəti.” 2) “Milliyyət məsələsində bolşevik nəzəriyyələri”).
7. “Şəfəbəçilik.” İstanbul, 1934-cü il.
8. “Azərbaycan Kültür ənənələri.” Ankara, 1949-cu il.
9. “Çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatı.” Ankara, 1950-ci il.
10. “Çağdaş Azərbaycan tarixi.” Ankara, 1951-ci il.
11. “Azərbaycan şairi Nizami.” Ankara, 1951-ci il.
12. “Milli Təsənüd.” Ankara, 1978-ci il.
13. “Azərbaycan Kültür Gələnləri və Çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatı.” Ankara, 1984-cü il.
14. “Əsrimizin Siyavuşu.” Ankara, 1989-cu il.
15. “Azərbaycan Cümhuriyyəti (keyfiyyəti-təşəkkülü və şimdiki vəziyyəti)” (hazırlayan: Yavuz, Akpınar, İrfan Murad Yıldırım, Səbahitdin Çağın). İstanbul, 1992-ci il.

16. “Azərbaycan problemi” (Alman dilindən türkcəyə çevirəni P. Mete, S.Şimşir). Ankara, 1996-cı il.
17. “Bir türk milliyyətçisinin Stalinlə ixtilal xətirələri.(Hazırlayan Səbahitdin Şimşir.) İstanbul, 1997-ci il.
18. “İran türkləri” (hazırlayan Yavuz Akpınar). İstanbul, 1993.
19. “Qafqasya türkləri” (hazırlayan Yavuz Akpınar). İstanbul, 1993.
20. “M.Ə.Rəsulzadənin Məclisi-Məbusan qonuşmaları”(nəşrə hazırlayan S.Şimşir) Ankara, 2003.
21. “Rusiyada siyasi vəziyyət”. İstanbul, 2005.
22. “Xətirələr və Qafqasiya”(nəşrə hazırlayan S.Şimşir). İstanbul, 2011

“Azərbaycan Cümhuriyyəti (keyfiyyət-təşəkkül və şimdiki vəziyyəti)”, İstanbul, 1923-cü il.

“Əsrimizin Siyavuşu”, İstanbul, 1923-cü il

“İstiqlal məfkurəsi və gənclik”, İstanbul, 1925-ci il

“İxtilalçı sosializmin gələcəyi”, İstanbul, 1928-ci il

İRANDA YAYIMLANAN ƏSƏRLƏRİ

1.Tehran.

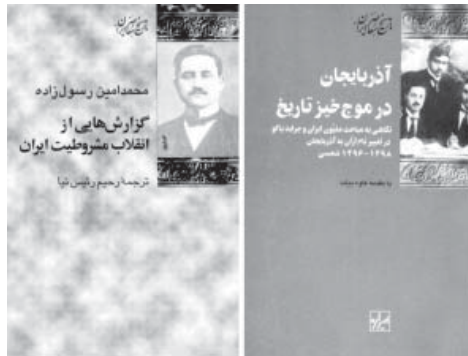
a) “Tənqidi-firqeyi-etidaliiyun və ya ictimaiyyun” (Mühafizəkar və ya sosialist-mühafizəkar partiyaların tənqidi), (farsca). 1910.

2. Ərdəbil.

a) “Səadəti-Bəşər” (farsca), 1911.

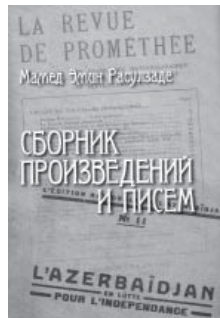
3.Tehran.”İran Məşrutə İnqilabından məlumatlar” (nəşrə hazırlayanı: tərcüməçi-tarixçi Rəhim Rəisniya). Tehran, “Spehri nəqş” nəşriyyatı, 2006-cı il. 338 səh.tiraj.1100

Qeyd: M.Ə.Rəsulzadənin 3 məqaləsinin də yer aldığı bir kitab isə 1980-ci ildə Tehranda nəşr edilib.Həmin kitab Kava Bayatın tərtibçiliyi ilə”Azərbaycan tarixinin dalğasında”seriyasından çap olunub.Kitab belə adlanır: ”Aran və Azərbaycan adı ətrafında mübahisələr”. Bu kitabda M.Ə.Rəsulzadənin aşağıdakı məqalələri verilib:1) “Azərbaycanın muxtariyyəti”, 30-35- ci səhifələr; 2) “İran və biz”, 71-76 - cı səhifələr; 3) “Azərbaycan və İran”, 78-86-cı səhifələr.

RUSİYADA NƏŞR EDİLƏN KİTABI

1. Məhəmməd Əmin Rəsulzadə. Əsərləri və məktubları toplusu. Moskva, 2010.

AVROPADA NƏŞR EDİLƏN KİTABLARI

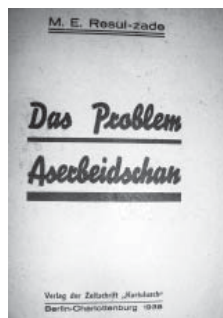
1) Polşa

1. “Pantürkizm və Qafkasya problemi”. Rusca, Varşava, 1930.
2. “Azərbaycan müstəqillik uğrunda mübarizədə”. Polyakca, Varşava, 1938.

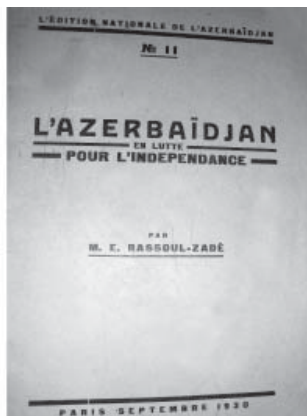
2) Almaniya

1. “Çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatı”. Yeni hərflərlə, Berlin, 1936.
2. Resulzade M.E. Das Problem Azerbaidshan. Berlin, 1938.

3) Fransa

1. “Çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatı”. Rusca, Paris, 1936.
2. “Panturanizm haqqında”. Rusca, Paris, 1930.
3. Rezulzade M. E. l’ Azerbaidjan en lutte pour lindependance, Paris, 1930.
4. Rezulzade M.E. Azerbaidjan. Paris, 1936.

YAZDIĞI PYESLƏR

1. “Nagəhan bəla”. 1907-ci ildə yazılıb. “Təkamül” qəzetinin 1907-ci il 3 fevral, 7-ci sayında çap edilib (Xalqın oyanmasından, öz haqqını tələb etməsindən, tətillik istəyindən danışılır).
2. “Qaranlıqda işıqlar”. 1908-ci il dekabrın 5-də tamaşaya qoyulub. Pyesin əsas xəttini milli oyanış və istiqlal hərəkatının təbliği təşkil edir.

NƏŞR EDİLMİŞ ŞEİRLƏRİ

1. **“Elm tərifində deyilibdir. Muxəmməs”. Şərqi-Rus” qəzeti, N20, 18 may 1903-cü il, Tiflis.**

Bu şeiri M.Ə.Rəsulzadə 19 yaşında yazıb. Elm və elmin əhəmiyyətinə həsr edilmiş 20 misradan ibarət olan bu şeir aşağıdakı misralarla başlayır:

Aç qulağın bir eşit bu sözlərin ey bül füzul,
Elmə rağıb olgilən qafildilər küllən cühul.
Hər nə var dünyada bil ki, elmilən olmuş hüsul,
Fəzli elmi bilgilən şər ilə olmuşdur qəbul...

2. “Növhə”. “Dəvət” qəzeti, N14, 20 iyul 1906-cı il.

Bu şeiri M.Ə.Rəsulzadə 22 yaşında yazıb. Şeir erməni-müsəlman qırğını və günahsız insanların nahaqdan qətlə yetirilməsi haqqındadır. Altı bənddən ibarət olan şeirdə müəllif bu fikirləri önə çəkir:

Yenə fitnə alıb meydan,
Müftinlər sürür dövrən.
Gözəl Qafqaz olur viran,
Qalır hər kəs buna heyran.

Tərəhhüm (rəhm et) eylə, ya sübhan,
Amandır, dada yet rəbbi!

Qədim qonşu, iki millət,
Dolanmış mehrlə hər vəqt.
Nə üz verdi ki, bu hörmət,
Mübəddəl (dəyişdirildi) oldu bər xirəd? (fikir)

Nə dövrəndir bu, nə fürsət?!
Amandır, dada yet rəbbi!

3. “Qara pul”. “İrşad” qəzeti, N8, 16 fevral 1906-cı il.

Bu şeiri də M.Ə.Rəsulzadə 22 yaşında yazıb. Bu şeirdə pul, pulun mahiyyəti, cəmiyyətdə oynadığı mühüm rol haqqında danışılır. 22 misradan ibarət olan bu şeir aşağıdakı misralarla başlayır:

Ey olan hökmü-rəvan, hakimə hörmət, qara pul!
Vey qılan piri cavan, bikəsə izzət, qara pul!
Sən deyilsənmi açan cənnəti-əla qapısın?!
Sən deyilsənmi verən naridə (cəhənnəmdə) zəhmət, qara pul?!

4. “Həsbi-hal (söhbət, ürəyini boşaltma)”. “Füyuzat” jurnalı, N30, 12 oktyabr 1907-ci il).

M.Ə.Rəsulzadə bu şeirini “Məhəmməd Əmin” imzası ilə nəşr etdirib. Şeirin əvvəlində qeyd edir: “Şəxsimə aid bir bədbəxtliklə qara fikirlər edib düşündüyüm zaman” sakitləşmək, dərdi azaltmaq məqsədi ilə bu şeiri yazdım. Yeddi bənddən ibarət olan şeirdə aşağıdakı maraqlı fikirlər vardır:

Qaranlıqdır bana dünya,
Bütün dünyavü mafihə (dünya və onun içindəkilər),
Diyorlar cümləsi guya:
Çəkil bir yanə, sakitləş!

Təhəmmül, səbr mümkündürü?!
Həyatə cəbr mümkündürü?!
Zəvali-qəhr mümkündürü?!
Çəkil bir yanə, sakitləş!

5. “Təsəvvürati-əhraranə” (“Azadlıq təsəvvürləri”). Füyuzat” jurnalı, N32, 24 oktyabr, 1907-ci il).

Yeddi bənddən (altı misralıq bənd), 63 misradan ibarət olan bu şeiri M.Ə.Rəsulzadə dünyadakı haqsızlığa, həqiqətin olmadığına, zülmün çoxluğuna həsr edib. Şeir bu misralarla başlayır:

Görüncə ixtilafı bən cahanda,
Həqiqət yox təsavi (bərabərlik) bu zamanda.
Bütün ərbbabi-zümü kəhkəşanda,
Fəqiri daima iczü fəqanda,
Olub aludeyi vəhmi təfəkkür,
Bu yolda eylərəm bir çox təsəvvür.

6. “Məzaliyyət içində mübhəmiyyət” (“Zülm içində anlaşılmamazlıq”). “İrşad” qəzeti, N124, 6 dekabr 1907-ci il.

Beş bənddən (dörd misralıq bənd) ibarət olan bu şeirdə müəllif dünya, ədalət, mürüvvət haqqında olan fikirlərini bildirir:

Dünya nədir, ey qare? (ey oxucu?)
- Bir zülm mücəssəməsidir?!
Varlıq nədir ey fani?
- Bir dərd ki, mübərrəmdir?! (aydındır, aşkardır).
Diyorlar ki, ədalət var!
Guya ki, mürüvvət var!
Bəs harda bu varlıqlar?
Ətraf ki, müzlümdür?! (zülm edəndir).

7. “Saillərə”. “İrşad” qəzeti, N4, 19 fevral 1908-ci il.

Üç bənddən ibarət (altı misralıq bənd) ibarət olan bu şeirdə müəllif “fəğan və ahu-nalə etməyin” əleyhinə çıxır, “dünyaya girib də qəhrəman olmağın” vacibliyini bildirərək yazır:

Dünyaya girib də qəhrəman ol!
Əsri tələf et də, pəhləvan ol!
Səy et də, çalış da, olma möhtac!
Sailiyyə sən əduvi can ol!

Bilmərrə inanma, kəs ümüdin,
Çün səbrinə hədd yox vəhidin!

8. “Hədəfi-Amallama”. “İqbal” qəzeti, N501, 10 noyabr 1913-cü il.

İki bənddən (beş misralıq bənd) ibarət olan şeirdə müəllif aşağıdakı duyğularını bildirir:

Ananın ehtirazi-şəfqətini,
Cocuğun ibtisami(təbəssüm)-ismətini,
Tazə bir aşiqin məhəbbətini,
Bu gözəllikləri, bu əşari,
Toplasam hüsnünə nəzir olamaz!

9. “Qardaşım, arkadaşım”. “İqbal”, N505, 14 noyabr 1913-cü il.

Səkkiz misradan ibarət olan bu şeirdə müəllif insanları ruhdan düşməməyə, bədbin olmamağa dəvət edib yazır:

Qardaşım, arkadaşım, yorğun zavallı qardaşım,
Kim olursan ol da, ancaq ruhunu yas almasın.

10. “Mayıs duyğuları”. “Azərbaycan” jurnalı, Ankara, il:4, sayı:12(36), mart 1955-ci il. (Son şeir)

Mayıs duyğuları

İlk çağındaydı gözəl mövsümün,
Qışdan çıxılmışdı, bahar gəlmişdi.
İyirmi səkkizində idi Mayısın,
Azərbaycan İstiqlala girmişdi.

Erkən qopdu bir qasırğa quzeydən,
Baharımız, heyhat döndü qış oldu.
Azərbaycan Moskovların əlində,
Əsarətin zəhərini dadmış oldu.

Azərilər sarsıldı bu zərbədən,
İstilaya qarşı üsyanlar oldu.
İstiqlalı bir kərə dadmış millət,
“Hürriyyət” fikrinə candan vuruldu.

Milli fikir toxumları səpildi,
İslatdı torpağı axan qızıl qan.
Bu əkindən yarınki bir baharda,
Əlbət bitər bir yeni Azərbaycan.

Şiddətliysə əgər mövsümün qışı,
Yeni bahar, demək, parlaq olacaq.
Verdiyimiz qurbanların bahası,
Bizə yalnız hürriyyətlə dolacaq.

Tarixin yenə gözəl bir çağında,
Qaranlıq qış keçib, bahar gələcək.
Hər hansı bir ilin aydın günündə,
Azərbaycan İstiqlala girəcək!

Mayıs Duyguları

Yazan : M. Emin RESULZADE

*İlk çağındaydı güzel mevsimin,
Kıştan çökümüşü, bahar gelmişü,
Yirmi sekizinde idi Mayısın
Azərbaycan istiklale ermışü.*

*Derken koptu bir kasırga kuzeyden,
Baharımız heyhat döndü kış oldu.
Azərbaycan Moskofların elinde
Esaretin zehrini tatmış oldu.*

*Azeriler sarsıldı bu darbeden,
İstilaya karşı isyanlar oldu.
İstiklali bir kere tatmış millet
«Hürriyet» fikrine candan vuruldu.*

*Mali fikir tohumları serpidi,
İslatlı toprağı akan kızıl kan.
Bu ekinden yarınki bir baharda
Elbet biter bir yeni Azərbaycan.*

*Siddetliyse eğer mevsimin kışı,
Yeni bahar, demek, parlak olacak,
Verdiğimiz kurbanların bahası
Bize yalnız hürriyetle dolacak.*

*Tarihin yine güzel bir çağında
Karanlık kış geçip bahar gelecek.
Herhangi bir yılın aydın gününde
Azərbaycan istiklale crecek.*

TƏRCÜMƏLƏRİ

1. Hafiz Şirazi.Şeir.”İrşad” qəzeti.(M.Ə.Rəsulzadənin fars dilindən “Hafizdən tərcümə”başlıqlı ilk tərcüməsi ilk dəfə olaraq “İrşad” qəzetində çap edilib).
2. A.B.Blyum.”Fəhlə sinfinə azadlıq lazımdırımı?” (Xalq nümayəndələri haqqında).Orijinaldan tərcümə.Bakı, “Təkamül” qəzeti idarəsi nəşriyyatı.1907.
3. A.Krılov. ”Konsert”.(M.Ə.Rəsulzadə A.Krılovun “sazandalar” adlı bu təmsili ni“heyvanların konserti” adı ilə rus dilindən fars dilinə tərcümə edib). “İrani nov”,N 213,25 may 1910.Tehran
4. L.Tolstoy. “Asarqadon”(Konstantinipol).İstanbul,1912.
5. L.Tolstoy.”Tövbə”.
6. Ş.C.Əfqani. “Milli birlik fəlsəfəsi” (İstanbul, 1912)
7. M. Qorki. “Ana” romanından bir hissənin tərcüməsi
8. M.Qorki. “Xan ilə oğlu”.Bakı,1914.(Bu kitabda Yazıcı maksim Qorkinin iki iki hekayəsinin tərcüməsi verilib: 1.Xan ilə oğlu; 2. Arvad-ana.)
9. F.M. Dostoyevski. “Qartal” povesti (“İqbal” qəzetində çap edilib)
10. Alfons Dode. “Sonuncu dərs” (“İqbal” , №581, 1914)
11. Y.M.Lermontov. “İsmayıl bəy” (poema).Baku, “Dirilik” jurnalı,1914,N 2,4,5,6.10,15.
12. N. Gəncəvi. “Sultan Səncər və qarı” (“Azərbaycan”, Ankara, 1 iyun 1952)

13. N.Gəncəvi. 1) Kərpiçkəsən qocanın dastanı; 2) ”Bayquş düyünü” - hər ikisi “Sirlər xəzinəsi”ndən.
14. N.Gəncəvi.1) “İnsanlığın dəyəri”; 2) Xosrov ilə Fərhadın dəyişməsi”-hər ikisi “Xosrov vəŞirin” əsərindən.
15. N.Gəncəvi. ”Qırçaq qadınlar” - İsgəndərnəmə” əsərindən.

Qeyd: M.Ə.Rəsulzadə 1951–ci ildə Ankarada nəşr edilmiş “Azərbaycan şairi Nizami” monoqrafiyasının sonunda “Nizamidən çevirmələr” bölməsində bu şer ləri və əsərlərin hissələrini farscadan tərcümə etmişdir. Bu monoqrafiyada o, N.Gəncəvi ilə yanaşı, Cəlaləddin Rumi, Hafiz Şirazi, Ömər Xəyyam, Sədi Şirazi və başqa şərq klassiklərinin əsərlərindən də müəyyən beyt və parçaları tərcümə etmişdir.

Qeyd: M.Ə.Rəsulzadə istanbulda olarkən o zaman İtaliyanın Kapri adasında yaşayan Rus yazıçısı Maksim Qorkinin bəzi hekayələrini tərcümə edib ona göndərmiş və daha hansı əsərlərini türk dilində görmək arzusunda olduğunu bildirmişdi. M.Qorki mövzusu şərq həyatından alınmış “Xan və oğlu” hekayəsini tərcümə etməyi ona məsləhət görüb.

Tədqiqatçı Professor Ş.Hüseynov bildirir ki M.Ə.Rəsulzadə ilk dəfə olaraq Cəlil Məmmədquluzadənin “Binəsiblər” (“bədbəxtlər, yazıqlar”) məqaləsini rus dilindən tərcümə edib.

BİBLİOQRAFIYA

M.Ə.RƏSULZADƏNİN NƏŞR EDİLMİŞ MƏQALƏLƏRİ (1903-1909-cu illər)

“Şərqi-Rus” qəzeti

1. Öz müxbirlərimizdən. Bakı.
№ 14, 02 may 1909
2. Hümmət və qeyrət vaxtıdır.
№ 19, 14 may 1903.
3. Elm tərifiində deyilibdir.
Müxəmməs. № 20,
18 may 1903.

Cəmi: 3 yazı

“Şərqi Rus” qəzeti

“Hümmət” qəzeti

1. Hümmətür-rical təqlül-cidal. № 3, 1905.

Cəmi: 1 məqalə

“Dəvəti-Qoç” qəzeti

1. Mərəzimizizin çarəsi. № 6, 19 iyul 1906.
2. Bəlayi əzim. № 14, 20 iyul 1906.
3. Növha. № 14, 20 iyul 1906.

Cəmi: 3 məqalə

“İrşad” qəzeti

1. Kənddə müsibət. № 15, 5 yanvar 1906.
2. Mövcibi-heyrət. № 18, 9 yanvar 1906.
3. Təəsüfli halətimiz. № 47, 15 fevral 1906.
4. Qara pul. № 48, 16 fevral 1906.
5. İranda hüriyyət. № 51, 20 fevral 1906.

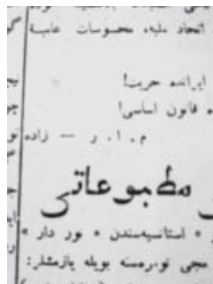
6. Çin müsəlmanları. № 59, 3 mart 1906.
7. Qıraətxana. № 67, 14 mart 1906.
8. Qıraətxanələrımızə dair. № 84, 7 aprel 1906.
9. Fəhləyə dair. Adi iş günü. № 95, 97, 103, 122, 133; 21 və 24 aprel; 3 və 25 may, 7 iyun 1906.
10. Yeni qəzetə. № 108, 9 may 1906.
11. Yenə də müsibətmi? № 127, 31 may 1906.
12. “Tan yulduzı” (Dan yıldızı). № 128, 1 iyun 1906.
13. Yeni inqilab xadimi. № 139, 14 iyun 1906.
14. İranda inqilab. № 145, 24 iyun 1906.
15. İki nüktə. № 156, 4 iyul 1906.
16. İranda “yanvarın doqquzu”. № 159, 7 iyul 1906.
17. “Sükunət”. № 169, 14 iyul 1906.
18. Dəhşətli məbər. № 171, 21 iyul 1906.
19. Daşnaksutyunçuya rədiyyə. № 171, 21 iyul 1906.
20. İran işləri. № 186, 8 avqust 1906.
21. Bu gün. № 208, 4 sentyabr 1906.
22. Edam cəzası. № 208, 4 sentyabr 1906.
23. Oktyabrın 17-si. № 245, 17 oktyabr 1906.
24. Rüstəmin yuxusu. № 260, 9 noyabr 1906.
25. İrana dair. İranda bomba. № 272, 26 noyabr 1906.
26. Araq içməyiniz! № 272, 26 noyabr 1906
27. “Dəbistan”. № 280, 7 dekabr 1906.
28. M.Ə.Rəsulzadənin H. Zərdəbinin dəfn mərasimindəki nitqi. № 122, 2 dekabr 1907.
29. Şer. Milliyət çində mübhəmiyyət. № 124, 6 dekabr 1907.

“İrşad” qəzeti

“İranda hüriyyət” məqaləsi, 1906, N51

*İmzası:
M.Ə.R.-zadə*

30. Dövlət duması. № 7, 15 yanvar 1908.
31. Şeyxülislamlığa dair. № 7, 15 yanvar 1908.
32. Müftinlər işləyir. № 8, 17 yanvar 1908.
33. Xırda-mırda. № 8, 17 yanvar 1908.
34. Şaiyat. № 9, 19 yanvar 1908.
35. Xırda-mırda. № 9, 19 yanvar 1908.
36. Keşişlər dövranı. № 10, 22 yanvar 1908.
37. Xırda-mırda. № 10, 22 yanvar 1908.
38. Əhvali-zaman. № 11, 24 yanvar 1908.
39. Özümlü bir iş. № 12, 26 yanvar 1908.
40. Xırda-mırda. Çərənçiyə. № 12, 26 yanvar 1908.
41. Saillərə. № 21, 19 fevral 1908.
42. Qafqazı “unutmayın”. № 33, 15 mart 1908.
43. Qafqazı “unutmayın”. № 34, 17 mart 1908.
44. Cümə məktəbi. № 40, 27 mart 1908.
45. Mərkəz fırqəsi. № 42, 31 mart 1908.
46. Mədənçilər ilə fəhlələrin məsləhəti. № 46, 7 aprel 1908.
47. Nə böyük təhqir. № 47, 8 aprel 1908.
48. Duma nə eləmiş? № 48, 10 aprel 1908.
49. Mütaliələrimdən. № 51, 15 aprel 1908.

Cəmi:49 məqalə

M.Ə.Rəsulzadənin “Kənddə müsibət” məqaləsi

“İrşad” qəzeti

“İrşad” qəzeti

“Təkamül” qəzeti

1. Şeytan işinin nəticəsi. № 1, 16 dekabr 1906.
2. Milliyyət məsələsi. № 1, 16 dekabr 1906.
3. Hər yandan. № 1, 16 dekabr 1906.
4. Hürriyyəti-mətbuat. Müsəlman mürəttiblərinə dair. № 1, 16 dekabr 1906.
5. Bakı, 23 dekabr. № 2, 23 dekabr 1906.
6. Cavanlarımız. № 2, 23 dekabr 1906.
7. Hər yandan. № 2, 23 dekabr 1906.
8. Milliyyət və ticarət (Ticarətin beynəlmiləliyi). № 3, 30 dekabr 1906.
9. Şahın vəfatına dair. № 3, 30 dekabr 1906.
10. İslam mətbuatı. № 3, 30 dekabr 1906.
11. Hər yandan. № 3, 30 dekabr 1906.
12. Bakı, 10 dekabr. № 4, 11 yanvar 1907.
13. Təbriz vəkillərinin Bakıda təvəqqüfləri. № 4, 11 yanvar 1907.
14. Hər yandan. № 4, 11 yanvar 1907.
15. Bakı, 20 yanvar. № 5, 20 yanvar 1907.
16. Cavaba-cavab. № 5, 20 yanvar 1907.
17. Tənqidçilər. № 5, 20 yanvar 1907.
18. Hər yandan Seçkiçilər. № 6, 27 yanvar 1907.
19. Bakı, 3 fevral. № 7, 3 fevral 1907.
20. İran işləri. № 7, 3 fevral 1907.
21. Nagəhani-bəla. Məişətdən bir səhifə. № 7, 3 fevral 1907.
22. Rus mətbuatı. № 7, 3 fevral 1907.
23. İqnatyevin layihəsi. № 8, 11 fevral 1907.
24. Hər yandan. № 8, 11 fevral 1907.
25. Rus mətbuatı. “Bürokratiya və müsəlman məktəbləri”. № 8, 11 fevral 1907.
26. İbrət almalı. № 8, 11 fevral 1907.
27. Bakı, 17 fevral. № 9, 11 fevral 1907.

*“Təkamül”
qəzeti, 23 dekabr
1908-ci il*

*M.Ə.Rəsulzadə-nin
“Şahın vəfatına
dair” məqaləsi*

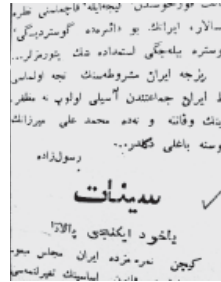
28. İran işləri. Axırınıcı vəqiələr.
№ 9, 17 fevral 1907.
29. “Şureyi-Osmani”. № 9, 17 fevral 1907.
30. Hər yandan. № 10, 24 fevral 1907.
31. Hər yandan. İndi hamı tələsir.
№ 11, 3 mart 1907.
32. Bakı, 12 mart. № 12, 12 mart 1907.
33. İkinci дума. № 12, 12 mart 1907.
34. Hər yandan. Hayandan başlayaq.
№ 12, 12 mart 1907.
35. Firqələr və cəmiyyətlər. Qaragüruhçular.
№ 12, 12 mart 1907.
36. Bakı, 17 mart. № 13, 17 mart 1907.
37. Hər yandan. № 13, 17 mart 1907.
38. Bakı, 26 mart. № 14, 26 mart 1907.
39. İslam mətbuatı. № 14, 26 mart 1907.

Cəmi: 39 məqalə

“Yoldaş” qəzeti

1. İkinci müəllimlər ictimai. № 1, 22 avqust 1907.
2. Bakı, 29 avqust. № 2, 29 avqust 1907.
3. Osmanlı əhrarı. № 2, 29 avqust 1907.
4. Skvaznyak. № 3, 1 sentyabr 1907.
5. Həftə məktəbi. № 2, 1 sentyabr 1907.

Cəmi: 5 məqalə

İmzası:
“Rəsulzadə”

M.Ə.Rəsulzadənin
“Tənqidçilər”
məqaləsi

“Füyuzat” jurnalı

1. Həsbi-hal. № 30, 12 oktyabr 1907.
2. Təsərrüvati-əhraranə. № 32, 24 oktyabr 1907.

Cəmi: 2 şeir

**“Füyuzat”
jurnalı**

“Tərəqqi” qəzeti

1. İrana dair. Təbriz əhvalatı. № 32, 10 avqust 1908.
2. Təbrizdən (xüsusi müxbirlərimizdən). № 43, 3 sentyabr 1908.
3. Cümə məktəbi. № 53, 16 sentyabr 1908.
4. Təşəkkür. № 56, 19 sentyabr 1908.
5. Kooperativ cəmiyyətləri. № 58, 65, 68, 77, 84, 102; 12, 30 sentyabr; 3, 16, 24 oktyabr, 14 noyabr 1908.
6. Realni məktəbində müsəlman əlifba sinfi. № 59, 23 sentyabr 1908.
7. Şeytan bağlıdır. № 60, 24 sentyabr 1908.
8. Məhəmmədəli şahın fərmanı. № 63, 64; 28 və 29 sentyabr 1908.
9. Neft mədənləri. № 66, 67, 74; 1, 2 və 12 oktyabr 1908.
10. Yerli məktəblər. № 70, 7 oktyabr 1908.
11. Tələbələr ixtişaşı. № 71, 8 oktyabr 1908.
12. Nə etməlidir? № 72, 9 oktyabr 1908.

**“Tərəqqi” qəzeti,
1908**

**M.Ə.Rəsulzadənin
“Yerli məktəblər”
məqaləsi, 1908, N70**

13. Vəhşətimizə payan gərək.
№ 73, 10 oktyabr 1908.
14. Eydi-fitr münasibətilə. İşsiz.
№ 76, 14 oktyabr 1908.
15. İrandan bizə yazırlar.
№ 76, 14 oktyabr 1908.
16. Xeyriyyə və maarif cəmiyyətlərimiz.
№ 78, 17 oktyabr 1908.
17. Harda qaldılar? № 80, 20 oktyabr 1908.
18. Bakı bəndəri. № 81, 21 oktyabr 1908.
19. Xatirə. № 82, 23 oktyabr 1908.
20. Qafqaz yaddan çıxmış.
№ 83, 23 oktyabr 1908.
21. Körpü həmmalları. № 88, 29 oktyabr 1908.
22. Qorxudurlar. № 89, 30 oktyabr 1908.
23. “Hesab məsələləri”. № 91, 2 noyabr 1908.
24. Zemstvo islahatı xüsusunda.
№ 103, 16 noyabr 1908.
25. Zemstvo islahatı barəsində.
№ 104, 17 noyabr 1908.
26. İbtidai yerli məktəblər. № 107, 20 noyabr 1908.
27. Mətbuat xüsusunda. № 108, 21 noyabr 1908.
28. Tədrismi, ticarətmi? № 108, 21 noyabr 1908.
29. Müəllimlər gərək. № 109, 23 noyabr 1908.
30. İcmali -siyasi. İran, Türkiyə, Rusiya. № 110, 24 noyabr 1908.
31. Fitnə və provokasiya. № 112, 26 noyabr 1908.
32. Milliyyət və əyalət məsələsi. № 113, 27 noyabr 1908.
33. Dövlət duması. Yəhudi məsələsi. № 118, 4 dekabr 1908.
34. Ehtiyac nəyədir. № 119, 5 dekabr 1908.
35. Müsəlmanlar üçün gecə kursları açıldı. № 120, 7 dekabr 1908.
36. İran işlərinə dair. № 124, 11 dekabr 1908.
37. Qafqaz barəsində. № 126, 14 dekabr 1908.

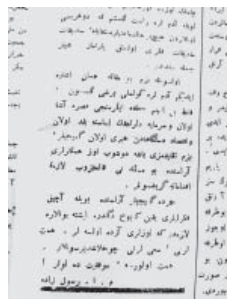

*M.Ə.Rəsulzadənin
“Nə etməlidir”
məqaləsi, 1908, N72*

*M.Ə.Rəsulzadənin
“Bakı Bəndəri”
məqaləsi, 1908, N81*

38. Çarəsi nədir?. № 127, 15 dekabr 1908.
39. Zaqafqaz zemstvo smeti. № 136, 26 dekabr 1908.
40. Nə dəhşətli bir gülüş! Nə acı bir istehza! № 9, 12 yanvar 1909.
41. İran işlərinə dair. Bəxtiyar eli nə politika tutuyor?! № 412, 15 yanvar 1909.
42. Bir qocanın müsibəti. № 23, 30 yanvar 1909.
43. Gecə dərslərindən təəssüratım. № 24, 1 fevral 1909.
44. Açıq terror. № 37, 16 fevral 1909.
45. İran məktubları. Rəşt çəşni eydiyyə. № 57, 18 mart 1909.
46. İran məktubları. Rəştədən. № 59, 20 mart 1909.
47. İran məktubları xüsusi müxbirimizdən. Rəştədən rus kazakları. № 60, 23 mart 1909.
48. İran məktubları. Mazandaran vəqəəsinin təfsilatı. № 64, 26 mart 1909.
49. İran məktubları. Qəzvin səmti. Rəştədən. № 74, 9 aprel 1909.
50. İran məktubları. Tehran kompaniyaçıları. № 75, 16 aprel 1909.
51. İran məktubları. Rəşt. Rus iqdamatı. № 76, 12 aprel 1909.
52. İran məktubları. Rus nümayişi. № 77, 13 aprel 1909.
53. İran məktubları. Miting. № 83, 20 aprel 1909.
54. İran məktubları. Culfa. № 110, 21 may 1909.
55. İran məktubları. Culfada təftişat və həbslər. № 112, 24 may 1909.
56. İran məktubları. Xüsusi müxbirimizdən (Təbrizdən). № 116, 28 may 1909.
57. Xüsusi teleqraflar. № 116, 28 may 1909.

**M.Ə.Rəsulzadənin
“Tərəqqi” qəzetindəki
imzası**

**M.Ə.Rəsulzadənin
“Tədrismi,
ticarətmi?”
məqaləsi, N108**

58. İran məktubları (Təbrizdən). Səttarxan, Bağırxan nə üçün bəstə getdilər. № 117, 29 may 1909.
59. İran işləri. İran məktubları. Vəzi-siyasi. № 119, 1 iyun 1909.
60. İran işləri. İran məktubları (Təbriz). Əncümənin ərzi-halı. № 121, 31 iyun 1909.
61. Yol təəssüratı. № 122, 4 iyun 1909.
62. İran məktubları. Yol təəssüratı. Təbrizdə. № 129, 12 iyun 1909.
63. İran məktubları. Urmiyə. № 130, 14 iyun 1909.
64. İran məktubları. Keçən nömrədən mabədi. № 131, 15 iyun 1909.
65. Yol təəssüratı. Təbriz-Urmiyə yolu. № 135, 19 iyun 1909.
66. İran işləri. İran məktubları. Urmiyədən möhtəşəmüssəltənə. № 136, 20 iyun 1909.
67. Yol təəssüratı (keçən nömrədən mabədi). № 137, 22 iyun 1909.
68. Yol təəssüratı (keçən nömrədən mabədi). № 139, 24 iyun 1909.
69. Yol təəssüratı. Urmiyədən. № 140, 25 iyun 1909.
70. Yol təəssüratı. Urmiyədən (keçən nömrədən mabədi). № 141, 26 iyun 1908.
71. İran məktubları. Muxabiri məxsusimizdən. Osmanlı-İran hadisəsi. Urmiyədən. № 142, 28 iyun 1909.
72. Qəribə bir boykot (müxbiri məxsusimizdən). Təbrizdən. № 143, 29 iyun 1909.
73. Yol təəssüratı. Xüsusi müxbirimizdən. Urmiyə. № 144, 30 iyun 1909.
74. Yol təəssüratı. Urmiyədə (Muxabiri-məxsusimizdən). Müsəlmanlar. № 145, 1 iyul 1909.
75. Yol təəssüratı (müxbiri-məxsusimizdən). Din bazarı. № 148, 5 iyul 1909.
76. Xüsusi müxbirimizdən gələn teleqraflar. № 151, 8 iyul 1909.
77. İran məktubları. Rəştdən. № 155, 13 iyul 1909.

İmzası:M.Əmin

78. Tehran fəthinin təfsilatı (müxabiri-məxsusimizdən). № 160, 161; ; 19 və 20 iyul 1909.
79. İran məktubları (müxabiri-məxsusimizdən). Vürudi-mövki-bi-məsud. № 162, 21 iyul 1909.
80. İran məktubları (müxabiri-məxsusimizdən). Tehran fəthi. № 163, 22 iyul 1909.
81. Tehranın fəthindən sonra İran məktubları. № 166, 26 iyul 1909.
82. Edam cəzaları (müxabiri-məxsusimizdən). № 166, 26 iyul 1909.
83. İran məktubları. Tehranın mühafizəsi (müxabiri-məxsusimizdən). № 167, 27 iyul 1909.
84. İran məktubları (müxabiri-məxsusimizdən). Əsasiyyəyi-səltənət. № 168, 28 iyul 1909.
85. Tehran (xüsusi müxbirimizdən). № 168, 28 iyul 1909.
86. Zillisultan geri qaytarılır – Mir Haşım asıldı. № 168, 28 iyul 1909.
87. İran məktubları (xüsusi müxbirimizdən) keçən nömrədən məbədi. Silahxurilər. № 169, 29 iyul 1909.
88. İran məktubları (müxabiri-məxsusimizdən). № 170 30 iyul, 1909
89. İndiki və gələcək məqsədlər. № 170, 30 iyul 1909.
90. İran məktubları (müxabiri-məxsusimizdən). Edam cəzaları. № 172, 3 avqust 1909.
91. İran məktubları (müxabiri-məxsusimizdən). İcrayi-intixabat. № 173, 4 avqust 1909.
92. Tehran vəqayei (müxabiri-məxsusimizdən). Vanekdə bir ixtişaş. № 174, 5 avqust 1909.
93. İran məktubları (müxabiri-məxsusimizdən). Rus səfərətində. № 175, 6 avqust 1909.
94. Tehran vəqayei (müxabiri-məxsusimizdən). Pul istehsalı. № 176, 7 avqust 1909.
95. Xüsusi müxbirimizdən teleqraf. “Tərəqqiyə nisbətən əltafi humayuni. № 176, 7 avqust

96. İran məktubları (müxabiri-məxsusimizdən). Vəzi-haliyyə. № 177, 9 avqust 1909.
97. İran məktubları (müxabiri-məxsusimizdən). Edam və töqvir. № 179, 11 avqust 1909.
98. İran məktubları (müxabiri-məxsusimizdən). İstiqbali-milli. № 180, 12 avqust 1909.
99. İran məktubları (müxabiri-məxsusimizdən). Mütləqiyyəti-hakimə. № 183, 16 avqust 1909.

Cəmi: 99 məqalə

“Volna” jurnalı

1. Gənc türklərin son qələbəsi haqqında. № 1, 1909.

Cəmi: 1 məqalə

1909-1914-cü illər

Tehran, “İrani-Nov” qəzeti

1. Bizim məramımız. № 1, 23 avqust 1909.
2. İspaniya və Mərakeş. Mühəribə və inqilab. № 1, 23 avqust 1909.
3. Hazırkı vəziyyətin icmalı. № 4, 26 avqust 1909.
4. Sued fəhlələri. № 7, 31 avqust 1909.
5. Məhəmmədli Mirzənin səfərnaməsi. № 49, 23 oktyabr 1909.
6. Yuxudur, yoxsa həqiqət? № 50, 26 oktyabr 1909.
7. İranın indiki siyasi vəziyyəti və ya dərəbəylilik. № 61, 8 noyabr 1909.
8. Parlament nə vəziyyətdə açılır? № 67, 15 noyabr 1909.
9. Millət vəkilləri. № 67, 15 noyabr 1909.
10. Yeni tərzli hərəkət. № 83, 7 dekabr 1909.

“İrani Nov” qəzeti

11. Bizim rəsmi dilimiz yoxdur.
№ 99, 27 dekabr 1909.
12. Şikayətin başlanması.
№ 101, 29 dekabr 1909.
13. Yapon və rus. № 110,
13 yanvar 1909.
14. Şər arvadlar. № 111,
14 yanvar 1910.
15. Əhərdə vəziyyət. Ruslar Əhərdə.
№ 112, 16 yanvar 1910.
16. Biçarə mətbuat. № 113, 17 yanvar 1910.
17. Edamın ağır xatirəsi. № 121, 31 yanvar 1910.
18. “Şəms” qəzeti. № 137, 20 fevral 1910.
19. Parlamentdə coşğunluq. № 153, 10 mart 1910.
20. Quyruqlu ulduzun təsirləri. № 166, 30 mart 1910.
21. Bakı qoçuları. № 168, 2 aprel 1910.
22. Çörək məsələsi. № 173, 9 aprel 1910.
23. Yaxın adamlarıma məktub. № 185, 23 aprel 1910.
24. Uşaqılıq xatirəsi. № 188, 26 aprel 1910.
25. Həzrəti “Niş”dən izahat. № 199, 9 may 1910.
26. Vəsiyyətnamə. № 206, 17 may 1910.
27. Heyvanların konserti. № 213, 25 may 1910.
28. Müsahibənin tərcüməsi. № 216, 28 may 1910.
29. İki il bundan qabaqkı faciə. № 220, 1 iyun 1910.
30. Vədin icrası. № 221, 4 iyun 1910.
31. Mətbuat azadlığı. Mühafizəkar və ya sosialist-mühafizəkar partiyalarının tənqididi. № 28, 34, 40, 46, 50, 53;
28 aprel 6, 11, 20, 24, 28 may 1911.

“İrani Nov” qəzeti

Cəmi: 31məqalə

İstanbul “Türk Yurdu” jurnalı

1. İran türkləri. № 4, 1911; № 2, 6, 9, 10, 12, 24, 1912.

Cəmi: 7 məqalə

İstanbul, “Səbilürreşad” (“Doğru Yol”)

1. İran nədir? № 30 (212) 13 (26) sentyabr 1912
2. Hökuməti-Osmaniyyə ilə İran arasında maddi və mənəvi rabitələr. № 31 (213) 20 sentyabr; 14 oktyabr 1912.
3. Düşmənin hücumunu bəklərkən. № 32 (214) 27 sentyabr ;10 oktyabr 1912.
4. İran tarixçeyi-inqilabı: Nəsrəddin şah dövrü. № 33 (215) 17 oktyabr 1912.
5. İnkilab mütəfəkkiri və mühərrirləri. № 34 (216), 24 oktyabr 1912.
6. Dövrü-istibdadi məmurin. № 35 (217), 31 oktyabr 1912.
7. Müzəffərəddin şah dövrü. № 36 (218), № 40 (222), 7 noyabr, 12 dekabr 1912.

Cəmi: 7 məqalə

**“İqbal” qəzetində 1913-1914 cü illərdə
nəşr edilmiş yazıları**

1. Təzə kitablar. № 344, 28 aprel 1913.
2. Doğru yol. № 376, 4 iyun 1913.
3. Həsbi-hallar: ibrət günləri. № 377,
5 iyun 1913.
4. Yeni Osmanlı kabinetinə və Tələt bəy.
№ 379, 7 iyun 1913.
5. Erməni məsələsindən bir az. № 380,
9 iyun 1913.
6. Bir az da ərəb məsələsindən. № 384,
13 iyun 1913.
7. Metrik şəhadətnaməsi. № 385,
14 iyun 1913.
8. Salarüddövlə. № 386, 16 iyun 1913.
9. Həsbi-hallar. Ümid işıqları. № 387,
17 iyun 1913.
10. Nasirülmülk. № 391, 21 iyun 1913.
11. Balkanlarda hərbi. № 392, 23 iyun 1913.
12. Türkiyədə qadınlar. № 397, 398, 403, 420,
422; 28 və 30 iyun, 5, 25 və 28 iyul 1913.
13. Həsbi-hallar. Həyatı sevməli. № 399,
1 iyul 1913.
14. Rus-müsəlman məktəblərində türkçə tədrisi. № 402, 4 iyul 1913.
15. Tənqiddə ehtiyac var. № 476, 10 oktyabr 1913.
16. Səid Nəbiyevin kitabəsi. № 480, 15 oktyabr 1913.
17. Əlifba bayramı. № 486, 20 oktyabr 1913.
18. Tənqid və təqriz. № 497, 5 noyabr 1913.
19. Hədəfi-amalıma. № 501, 10 noyabr 1913.
20. Tənqid və təqriz. N 504, 13 noyabr 1913.

“İqbal” qəzeti

*M.Ə.Rəsulzadənin
“Əsli və Kərəm”
məqaləsi, 1915,N871*

21. Qardaşım, arkadaşım. № 505,
14 noyabr 1913.
22. Oxşama. Məhərrəmlik münasibətilə.
№ 509, 19 noyabr 1913.
23. Tənqid və təqriz. “Bustan”. № 513, 515;
24 və 28 noyabr 1913.
24. Tənqid və təqriz. “Bahadır və Sona”.
№ 523, 528, 535, 541; 8, 13, 22 və
29 dekabr 1913.
25. İdarəyə məktub. № 532, 18 dekabr 1913.
26. “Yezid ibn Müaviyə”. № 536,
23 dekabr 1913.
27. Müarizlərimə. № 560, 561, 23 , 24 yanvar 1914.
28. “Əhd və vəfa”. № 562, 26 yanvar 1914.
29. Əsli və Kərəm. № 568, 3 fevral 1914.
30. Gülünc gecələr. № 573, 9 fevral 1914.
31. “Şah Abbas və Xurşidbanu”. № 592, 3 mart 1914.
32. Novruz münasibətilə. № 599, 13 mart 1914.
33. Əlifba məsələsi. Mühüm bir xəbər münasibətilə. № 607,
23 mart 1914.
34. Tənqid və təqriz. “Balalara hədiyyə”. № 631, 20 aprel 1914.
35. Siyavuş. № 636, 25 aprel 1914.
36. Yaram-yaram. № 638, 28 aprel 1914.
37. Əbədi bir gün. № 649, 11 may 1914.
38. Türklərin müzəffəriyyəti. № 657,
20 may 1914.
39. Belçikanın fəlakəti. № 753,
2 oktyabr 1914.
40. Mühüm məsələlər. № 754,
3 oktyabr 1914.
41. Petroqrاد müsəlmanlarının müraciəti.
№ 755, 5 oktyabr 1914.

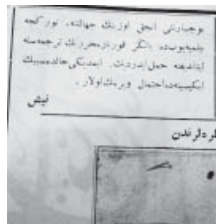

**M.Ə.Rəsulzadənin
“Novruz” məqaləsi,
1915,N884**

**M.Ə.Rəsulzadənin
“Niş” imzası**

42. Fə dai. № 756, 6 oktyabr 1914.
43. Müharibə vergisi. № 756, 6 oktyabr 1914.
44. Müharibə gedişi. № 758, 8 oktyabr 1914.
45. Nəticəyi-hərb nə cür olacaq? № 761, 12 oktyabr 1914.
46. Rusiya əhvali-iqtisadiyyəsi və gömrük islahı. № 765, 16 oktyabr 1914.
47. Qurban münasibətilə. № 766, 17 oktyabr 1914.
48. “Qaçaq Kərəm”. № 767, 19 oktyabr 1914.
49. Misir tarixindən bir səhifə. № 774, 775, 776; 27, 28, 29 oktyabr 1914.
50. Yalançının hafizəsi olmaz. № 777, 30 oktyabr 1914.
51. Yezidilər. № 778, 783; 31 oktyabr, 6 noyabr 1914.
52. Çindonun alınması. № 779, 2 noyabr 1914.
53. Rüstəm və Zöhrab. № 779, 2 noyabr 1914.
54. Müharibə və millətlər. № 782, 5 noyabr 1914.
55. Səttar xan. № 786, 10 noyabr 1914.
56. Erməni məsələsi ətrafında. № 786, 10 noyabr 1914.
57. Balkan dövlətləri. № 787, 11 noyabr 1914.
58. Gəlirə görə vergi. № 788, 12 noyabr 1914.
59. Aşura. № 790, 1914.
60. Sinusilər. № 792, 793, 796; 19, 20, 24 noyabr 1914.
61. İslahat ümidində. № 794, 21 noyabr 1914.
62. İran məclisi-millisinin açılması. № 796, 24 noyabr 1914.
63. Müsəlman unas cəmiyyəti-xeyriyyəsi. № 798, 26 noyabr 1914.
64. İngilislər Misirdə. № 800, 28 noyabr 1914.

**M.Ə.Rəsulzadənin
“Niş” imzalı yazısı**

**M.Ə.Rəsulzadənin
“Dəlil və sübut
arxasınca” məqaləsi,
1915,N900**

65. Üçüncü məclis. № 803, 2 dekabr 1914.
66. İngiltərədə daxili əngəllər. № 804, 3 dekabr 1914.
67. İtaliyanın vəziyyəti. № 805, 4 dekabr 1914.
68. Diyanət, milliyət və məişət. № 811, 11 dekabr 1914.
69. “Nadir şah”. № 813, 14 dekabr 1914.
70. Kənd məktəbləri xüsusunda. № 815, 16 dekabr 1914.
71. Təlimi-ümumi məsələsi(I). № 818, 19 dekabr 1914;
72. Təlimi-ümumi məsələsi(II). № 822, 24 noyabr 1914.
73. Drama tapıldı (“Gaveyi-ahəngər”dən aldığım təəssürat).
№ 21 dekabr 1914.
74. Diqqət olunacaq iki məsələ. № 820, 22 dekabr 1914.
75. Qurama. № 826, 30 dekabr 1914.
76. Yenə kənd məktəbləri haqqında. № 827, 31 dekabr 1914.
77. Yaponiya məsələsi. № 828, 1 yanvar 1915.
78. Qurama. № 830, 4 yanvar 1915.
79. Əsli və Kərəm. № 832, 6 yanvar 1915.
80. Avstriya əhvalı. № 834, 8 yanvar 1915.
81. Azərbaycan xatiratından (Təbriz). № 835, 9 yanvar 1915.
82. Qurama. № 837, 12 yanvar 1915.
83. Milli bir vəzifə qarşısında. № 838, 13 yanvar 1915.
84. Tarixi vəqəələr qarşısında (Qonşuluq münasibəti). № 839,
14 yanvar 1915.
85. Bu gün münasibətilə (İşıqlı bir gün – Mövludi Nəbi!). № 840,
15 yanvar 1915.
86. Arşın mal alan. № 841, 18 yanvar 1915.
87. Hərbzadə müsəlmanlar üçün. № 841, 18 yanvar 1915.
88. Əndişəli əlamətlər. № 843, 20 yanvar 1915.
89. Bir münəqişə münasibətilə. № 846, 23 yanvar 1915.
90. Almaniya ilə İngiltərə. № 847, 26 yanvar 1915.
91. Gürcüstanın böyük şairi. № 850, 28 yanvar 1915.
92. Möhtəşəm və milli bir gün. (Gürcü şairi Akakinin mərasimi-dəfnindən.) № 862, 11 fevral 1915

93. Müsəlman mətbuatı nümayəndəsi Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin nitqi. № 862, 11 fevral 1915.
94. Şeyxülislamın təsdiqi münasibəti il. № 864, 13 fevral 1915.
95. Tanrıquliyevin benefisi. № 865, 15 fevral 1915.
96. Bayramın yaxınlaşması münasibəti ilə. № 869, 19 fevral 1915.
97. Cəmiyyəti-xeyriyyə rəisinin izahları münasibəti ilə. № 872, 23 fevral 1915.
98. Müslüm bəyin benefisi. № 881, 5 mart 1915.
99. Vəliəhdin Təbrizə gəlməsi münasibəti ilə. № 882, 6 mart 1915.
100. Novruz. № 884, 9 mart 1915.
101. “Qardaş köməyi” nəşri münasibəti ilə. № 885, 13 mart 1915.
102. Bayram təəssürlərindən. № 890, 19 mart 1915.
103. Bəzi yazılar münasibəti ilə. № 891, 20 mart 1915.
104. Yəhudi istiqlalı. № 892, 22 mart 1915.
105. Dəlil və sübut arxasında. № 900, 31 mart 1915.
106. Bakı darülmüəllimi münasibəti ilə. № 903, 3 aprel 1915.
107. Boğazlar məsələsi. № 904, 5 aprel 1915.
108. Gələcək дума seçkiləri. № 911, 13 aprel 1915.
109. İran əhvalından bir az. № 912, 14 aprel 1915.
110. Yenə darülmüəllimin haqqında. № 913, 15 aprel 1915.
111. İran böhranı. № 914, 16 aprel 1915.
112. Müdhiş rəqəmlər, acı həqiqətlər! № 917, 20 aprel 1915.
113. Məcburi qərardadlar haqqında. № 922, 26 aprel 1915.

Cəmi: 113 məqalə

“Şəlalə” jurnalı

1. Asan dil –“yeni lisan”. № 19, 20; 15, 22 iyun 1913.
2. Yeni lisançılar və türkçülər. № 24, 25; 20 və 27 iyul 1913.
3. Dil ictimai mühüm bir amil. № 27, 10 avqust 1913.

Cəmi: 3 məqalə

“Bəsirət” qəzeti

1. Bəsirət gərək! № 1, 12 aprel 1914.
2. Kənd məktəbləri və müəllimsizlik. № 2, 19 aprel 1914.
3. Peterburq müşavirə məclisi. № 3, 1914.
4. Bizdə maarif işi. № 4, 3 may 1914.
5. Bəlaya qarşı. № 5, 10 may 1914.
6. Qafqasıya ali məktəbi. № 6, 17 may 1914.
7. Cəmiyyətlərimiz. № 8, 31 may 1914.
8. “Yədi-bəyza”. № 9, 7 iyun 1914.
9. Yenə Peterburq müşavirəsi barəsində. № 10, 15 iyun 1914.
10. Təlaq məsələsi. № 11, 5 iyul 1914.

Cəmi: 10 məqalə

“Dirilik” jurnalı

1. Dirilik nədir? № 1, 16 sentyabr 1914.
2. Milli dirilik (I). № 2, 2 oktyabr 1914;
3. Milli dirilik (II). № 3, 14 oktyabr 1914;
4. Milli dirilik (III). № 4, 1 noyabr 1914;
5. Milli dirilik (IV). № 5, 16 noyabr 1914;
6. Milli dirilik (V). № 6, 1 dekabr 1914;
7. Milli dirilik (VI). № 7, 10 dekabr 1914;
8. Milli dirilik (VII). № 8, 1 yanvar 1915.

Cəmi: 8 məqalə

“YENİ İQBAL” QƏZETİNDƏ NƏŞR EDİLMİŞ YAZILARI

1. “Yaponiyanın qələbəsi”. 28 aprel 1915, № 1.
2. “Bəstəkarın benefisi”. 30 aprel 1915, № 3.
3. “İqbal idarəsi tərəfindən”. 01 may 1915, № 4.
4. “Duma intixabları”. 1 may 1915, № 4.
5. “Məcburi qərardadlar haqqında”. 4 may 1915, № 6.
6. “Qurama”. 5 may 1915, № 7.
7. “Qardaş günü”. 6 may 1915, № 8.
8. “Bu gün”. 7 may 1915, № 9.
9. “Qardaş köməyinin müvəffəqiyyəti”. 10 may 1915, № 11.
10. “Təbib köməyi gərək”. 11 may 1915, № 12.
11. “Qurama”. 19 may 1915, № 19
Cəmi: 11 məqalə

“Yeni İqbal” qəzeti

*M.Ə.Rəsulzadənin
“Yaponiyanın qələbəsi”
məqaləsi, 1915, N1*

“Qurtuluş” jurnalı

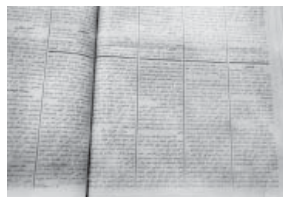
1. Qurtuluş. 1 oktyabr 1915, № 1 “Qurtuluş” jurnalı
Cəmi: 1 məqalə

**M.Ə.RƏSULZADƏNİN
“AÇIQ SÖZ” QƏZETİNDƏKİ YAZILARI
(1915-1916-cı illər)**

1. Tutacağımız yol. 2 oktyabr 1915, № 1
2. Yeni daxiliyyə vəziri. 4 oktyabr 1915, № 2
3. İmdiki əhdlər. 6 oktyabr 1915, № 4
4. Xristian olmayan dəva vəkilləri haqqında. 7 oktyabr 1915, № 5
5. Ehtiyaclarımız. 9 oktyabr 1915, № 6
6. Bahalıq və qəhət .11 oktyabr 1915, № 7
7. Müsəlman dəva vəkilləri haqqında. 12 oktyabr 1915, № 8
8. Berlin – Bağdad. 13 oktyabr 1915, № 9
9. Vaqon məsələsi.14 oktyabr 1915, № 10
10. Məkulat məsələsi. (Duma iclası münasibətilə)15 oktyabr 1915, № 11
11. Polşa müsəlmanları. 16 oktyabr 1915, № 12
12. Bugünkü günlər.18 oktyabr 1915, № 13
13. İki yol ayrıcında.19 oktyabr 1915, № 14
14. Milliyyət və bəşəriyyət.21 oktyabr 1915, № 16
15. Acaralılar və karşılıarın işi.22 oktyabr 1915, № 17
16. Balkan əhvalı. Etilaf kabinələri və sülh xəbərləri. 23 oktyabr 1915, № 18
17. Bugünkü seçkilər.25 oktyabr 1915, № 19
18. Ürəksiz doktor.26 oktyabr 1915, № 20
19. Hicrətdən 1334.28 oktyabr 1915, № 21
20. İran böhran içində.2 noyabr 1915, № 26
21. Müftilik məsələsi.4 noyabr 1915, № 28

*“Açıq söz” qəzeti,
“Unudulmuş
sürgünlər” məqaləsi,
1916, N251*

*“Allah xofu” məqaləsi,
1916, N279*

22. Bir moizə münasibətilə. 10 noyabr 1915, № 31
23. Bayramlar məsələsi. 12 noyabr 1915, № 33
24. İcmali – əhval. 19 noyabr 1915, № 34
25. Cəmiyyəti-xeyriyyənin on illigi. 15 noyabr 1915, № 35
26. Bu işləri kim görsün. 16 noyabr 1915, № 36
27. İran üsyan içində. 19 noyabr 1915, № 39
28. İcmali-əhval. 20 noyabr 1915, № 40
29. Milli qərzlər .22 noyabr 1915, № 41
30. Dumanın açılacağı münasibətilə. 23 noyabr 1915, № 42
31. Qurama. 24 noyabr 1915, № 43
32. Müəllimlər ictimai. 26 noyabr 1915, № 45
33. Qurama. 26 noyabr 1915, № 45
34. İcmali-əhval. 27 noyabr 1915, № 46
35. İran uzatması. 28 noyabr 1915, № 47
36. İran qatışdı. 30 noyabr 1915, № 49
37. Qafqasiyanın ehtiyaclarından. 1 dekabr 1915, № 50
38. İcmali – əhval. 4 dekabr 1915, № 53
39. Türkiyə üçün mühüm bir arzu. 10 dekabr 1915, № 58
40. İcmali-əhval. 11 dekabr 1915, № 59
41. Yəne müəllimlər ictimai haqqında. 15 dekabr 1915, № 62
42. İngilislərə qarşı. 17 dekabr 1915, № 63
43. İcmali – əhval. 18 dekabr 1915, № 64
44. Qurama. 20 dekabr 1915, № 65
45. Blok və fraksiya məsələsi. 22 dekabr 1915, № 67
46. Qafqasiya millətləri münasibətindən. 23 dekabr 1915, № 68

*“Bakı seminarı”
məqaləsi, 1916,
N 281*

*“Hicrətdən 1334”
məqaləsi, 1916,
N304*

*“Bakı qoçubazlığı
haqqında”, 1916,
N332*

47. İcmali – əhval. 25 dekabr 1915, № 69
48. Miladdan 1916. 1 yanvar 1916, № 75
49. İngiltərənin bir qərarı. 4 yanvar 1916, № 77
50. Mübarək mövlud. 5 yanvar 1916, № 78
51. Böyük bir xəta. Mövlud günü təəssüratından. 7 yanvar 1916, № 79
52. Qurama. 20 yanvar 1916, № 90
53. Yenə fraksiyanın müraciəti haqqında. 22 yanvar 1916, № 92
54. On illik bir həyatı düşünürkən. Volqaboyu mətbuatının bayramı münasibətilə. 25 yanvar 1916, № 94
55. Çin əhvalı. 28 yanvar 1916, № 96
56. Dövlət dumasının açılması. 19 yanvar 1916, № 97
57. Gürcü məsləkdaşımızla bəhsimiz. 31 yanvar 1916, № 99
58. Bir az da tarixdən. «Ənuşirəvani-adil» pyesi münasibətilə. 2 fevral 1916, № 101
59. Haşım bəy Vəzirov. 7 fevral 1916, № 105
60. Dumanın açılışı münasibətilə. 9 fevral 1916, № 107
61. Qurama. «Yeni İqbal»ın tərcüməsi. 19 fevral 1916, № 115
62. Dəməvənd ilə Nevadan iki avaz. 23 fevral 1916, № 118
63. Bəst. 26 fevral 1916, № 121
64. Dumamızın son qərarı. Dövlət degil, şəhər dumamızın. 28 fevral 1916, № 122
65. Qurama. 2 mart 1916, № 125
66. Yeni şəhər qərardadı. 3 mart 1916, № 126
67. Qurtuluş bayramı. Novruz – yeni gün!. 8 mart 1916, № 130
68. İbn Sina yurdunda. 14 mart 1916, № 132
69. Qurama. 18 mart 1916, № 136

“Dağıstanın maarif ehtiyacı” məqaləsi, 1916, N347

“Teatr və musiqi, iki benefis” məqaləsi

70. Tövbə edildimi?. 23 mart 1916, № 140
71. «Nicat» intixabi haqqında. 28 mart 1916, № 144
72. Zemstvo Şurası. 3 aprel 1916, № 149
73. Məarif Şurası. 7 aprel 1916, № 153
74. Zemstvo. 8 aprel 1916, № 154
75. Qurama. 8 aprel 1916, № 154
76. Yenə də müftilik məsələsi. 10 aprel 1916, № 155
77. Zemstvo II (Asan müsahibələr). 12 aprel 1916, № 157
78. Büro qurulmaqdadır. 13 aprel 1916, № 158
79. Qurama. 13 aprel 1916, № 158
80. Zemstvo III. 14 aprel 1916, № 159
81. Molla Nəsrəddin. 22 aprel 1916, № 166
82. Zemstvo Şurası. 25 aprel 1916, № 168
83. Anlaşılması lazım bir nöqtə. 28 aprel 1916, № 171
84. “Ölülər”. 1 may 1916, № 173
85. Qurama. 5 may 1916, № 177
86. Zemstvo Şurası. 8 may 1916, № 179
87. Şuradakı ürfəfamızın bir xətası. 13 may 1916, № 184
88. Siyasi intriqalar. 16 may 1916, № 186
89. Qafqasiya zemstvosu və müsəlman fraksiyası.
18 may 1916, № 188
90. Qurama. 23 may 1916, № 192
91. Lord Kiçner. 27 may 1916, № 196
92. Erməni demokratizmi haqqında (Dəyişik bir tərcümə münasibət ilə)....29 may 1916, № 197
93. Bugünkü yığmaq. 3 iyun 1916, № 202
94. Məktəb və mədrəsə 15, 16, 17, 21, 27, 31 mart, 4 aprel,
2,6,7, 10 iyun 1916, № 133, 134, 135, 138, 143, 147, 150,
201, 204, 205, 208;
95. Bir münasibətlə. 6 iyun 1916, № 204
96. Sabantuy. 8 iyun 1916, № 206
97. Qurama. Məsələlər. 13 iyun 1916, № 210
98. Qurama. 14 iyun 1916, № 211

99. Qurama. İki pəhlivanın mübarizəsi (Lotuluq aləmindən götürülmə bir hekayə). 19 iyun 1916, № 215
100. Qurama. 21 iyun 1916, № 217
101. Orucluq xətiratı. İstanbulda ramazanlıq. 24 və 26 iyun 1916, № 220, 221
102. Qurama. 30 iyun 1916, № 225
103. Qurama. Yol ötən müxbir (Xəyal degil, həqiqət). 4 iyul 1916, № 228
104. İran əhvali-siyasiyyəsi. 7 iyul 1916, № 231
105. İran elləri. 18 iyul 1916, № 237
106. Rus - ingilis - İran etilafı. 28 iyul 1916, № 244
107. İran ilə Türkiyə münasibati. 29 iyul 1916, № 245
108. Unudulmuş sürgünlər. 5 avqust 1916, № 251
109. Bizdə kooperativ təşəbbüsləri. 14 avqust 1916, № 258
110. Türkiyədə ermənilər. 15 avqust 1916, № 259
111. Vüsuqüddövlə kabinetəsi. 21 avqust 1916, № 264
112. Müsəlmanların dövətdən azadlığı. 22 avqust 1916, № 265
113. Təarüf məsələsi. 30 avqust 1916, № 272
114. Tərbiyədə mühüm bir nöqtə. 2 sentyabr 1916, № 275
115. Allah xofu. 7 sentyabr 1916, № 279
116. Hollandaya nə oluyor. 8 sentyabr 1916, № 280
117. Bakı seminariyası. 9 sentyabr 1916, № 281
118. Fənn və ixtira üçün. 12 sentyabr 1916, № 283
119. Sülh məsələsi. 14 sentyabr 1916, № 285
120. Firidun bəy Köçərli məktubuna aid. 23 sentyabr 1916, № 290
121. Qurban. 25 sentyabr 1916, № 291
122. Quldur məsələsindəki münafişə münasibətilə. 28 sentyabr 1916, № 292
123. Qurama. 5 oktyabr 1916, № 298
124. Getdigimiz yol («Açıq söz»ün bir illik davamı münasibətilə). 9 oktyabr 1916, № 299
125. Qurama. 11 oktyabr 1916, № 300
126. Nə Qafqasiya, nə də İran. 14 oktyabr 1916, № 303

127. Hicrətdən 1335. 16 oktyabr 1916, № 304
128. Qurama. 18 oktyabr 1916, № 306
129. Bizə nə kibi məktəb lazım. 18 oktyabr 1916, № 306
130. Müəllimlər kursu. 24 oktyabr 1916, № 311
131. Həyatə dəvət. 24 oktyabr 1916, № 312
132. Anadolunun istimdadi. 3 noyabr 1916, № 318
133. Darülmüəlliminlərdə inorodislər. 11 noyabr 1916, № 325
134. Yenə o məsələ. 15 noyabr 1916, № 328
135. Bakı qoçubazlığı haqqında. 20 noyabr 1916, № 332
136. Təriq ibn Ziyad. 20 oktyabr 1916, № 332
137. Zavallı kürdlər. 24 noyabr 1916, № 336
138. Açılacaq mədrəsə haqqında. 29 noyabr 1916, № 340
139. Q. Sovet seçkiləri və bizdəki suyi – intiqad. 6 dekabr 1916, № 345
140. Dağıstanın məarif ehtiyacı. 8 dekabr 1918, № 347
141. Dibaçəyi-sülhdə ikinci vərəq. 14 dekabr 1916, № 351
142. Teatr və musiqi. İki benefis. 18 dekabr 1916, № 354
143. Orta məktəblərdə məhəlli dillər. 15 dekabr 1916, № 352
144. Mövludi-Nəbi. Türkcəsi: Yalavacın doğulduğu. 25 dekabr 1916, № 360
145. Nə xəbər var. 27 dekabr 1916, № 361
146. Bir mədrəsənin bayramı. 28 dekabr 1916, № 362
147. Mövlud bayramı xüsusunda. 29 dekabr 1916, № 363

Cəmi: 147 məqalə

“Doğru Söz” qəzetindəki yazıları

1. “Qurama”. Aprelin əvvəli. “Niş”.
2 aprel 1916. № 26
2. “Qurama”. “Niş”. 18 iyun 1916. № 15
3. “Qurama”. “Nə əskisi, nə də yenisi.
“Niş”. 22 oktyabr 1916. № 28
4. “Qurama”. “Niş”. 29 oktyabr 1916.
№ 29

***“Doğru söz” qəzeti,
1916-cı il***

**1917-1918-ci illərdə “Açıq söz” qəzetində
nəşr edilən məqalələri**

1. Mövlud bayramı xüsusunda. “Açıq söz”, 1 yanvar 1917, № 365
2. 1916-cı il. “Açıq söz”, 2 yanvar 1917, № 366
3. Heyrətli xəbər haqqında. “Açıq söz”, 9 yanvar 1917, № 372
4. Böyük vüqat qarşısında və onun əlamətləri. “Açıq söz”, 11 yanvar 1917, № 374
5. Gürcü qəzetlərinin tələbi münasibətilə. “Açıq söz”, 15 yanvar 1917, № 377
6. Vilsonun ikinci notası haqqında”Açıq söz”, 15 yanvar 1917, № 377
7. Vilson nitqinin ikinci cəhəti.”Açıq söz”, 16 yanvar 1917, № 378
8. “Açıq söz” idarəsindən.”Açıq söz”, 17 yanvar 1917, № 379
9. “Millətlərin təmini-hüquq” məsələsi. “Açıq söz”, 19 yanvar 1917, № 381
10. Bir tərcümanın hekayəsi. “Açıq söz”, 23 yanvar 1917, № 384
11. İbtidai təlim məsələsi. “Açıq söz”, 27 yanvar 1917, № 388
12. Gürcülərlə müsəlmanlar. “Açıq söz”, 29 yanvar 1917, № 389
13. Gürcü-türk etilafı. “Açıq söz”, 1 fevral 1917, № 392
14. Bir etiraf münasibətilə. “Açıq söz”, 7 fevral 1917, № 397
15. Müsəlman idareyi-ruhaniyyələri. “Açıq söz”, 13 fevral 1917, № 402
16. İslam dini və ana dili. “Açıq söz”, 27-28 fevral 1917, № 413-414
17. Böyük inqilab. “Açıq söz”, 5 mart 1917, № 418
18. Hürriyyət qarşısında. “Açıq söz”, 7 mart 1917, № 420
19. Novruz. “Açıq söz”, 8 mart 1917, № 421
20. Novruzü-hürriyyət. “Açıq söz”, mart 1917, № 422
21. Bahari-hürriyyət. “Açıq söz”, 15 mart 1917, № 424
22. Məclisi-Müəssisana hazırlaşalım. “Açıq söz”, 16 mart 1917, № 425

*“Açıq söz” qəzeti,
1917-ci il*

23. Cümhuriyyət. “Açıq söz”, 17 mart 1917, № 426
24. Polyak millətində xitabnamə. “Açıq söz”, 20 mart 1917, № 428
25. 4 gün xəlf içində. ”Açıq söz”, 24, 29, 31 mart, 4 aprel 1917, № 432, 436, 438, 441
26. Bir böyük bayram daha. “Açıq söz”, 26 mart 1917, № 433
27. Rusiya müsəlmanlarının ictimai və Bakı müsəlman cəmiyyətlərinin borcu.”Açıq söz”, 26 mart 1917, № 433
28. İki baxış ortasında. “Açıq söz”, 27 mart 1917, № 434
29. İki hökumət. “Açıq söz”, 28 mart 1917, № 435
30. General Kuropatkinin hüriyyəti ”Açıq söz”, 30 mart 1917, № 437
31. Cümhuriyyəti-ənam şüarı, Kadet firqəsi və müsəlmanlar.”Açıq söz”, 31 mart 1917, № 438
32. Kadet firqəsi və müsəlmanlar. “Açıq söz”, 3 aprel 1917, № 440
33. Milyukov haqqında.”Açıq söz”, 3 aprel 1917, № 440
34. Məqsudovun faciəsi. “Açıq söz”, 4 aprel 1917, № 441
35. Rusiya müsəlman ictimai harada olmalıdır. “Açıq söz”, 5 aprel 1917, № 442
36. Cəməat idarəsi. “Açıq söz”, 5, 13 aprel 1917, № 442, 449
37. Qafqasıya müsəlman ictimai münasibətilə.”Açıq söz”, 7 aprel 1917, № 444
38. Hüriyyət borcu.”Açıq söz”, 10 aprel 1917, № 446
39. Mühitimizdəki hərəkətlər münasibətilə. “Açıq söz”, 11 aprel 1917, № 447
40. Buxara ilə Xivədə. “Açıq söz”, 13 aprel 1917, № 449
41. Qafqasıya qurultayı. “Açıq söz”, 14 aprel 1917, № 450
42. Qafqasıya müsəlman qurultayında. Siyasi-milli məqsədlər. “Açıq söz”, 25, 26 aprel 1917, № 457, 458
43. İranda rus çarizmi. “Açıq söz”, 9 may 1917, № 468

M.Ə.Rəsulzadənin “Xan sarayının təslimi” məqaləsi, “Açıq söz” qəzeti, 1917-ci il

44. Qəflət zamanı degil! “Açıq söz”, 12 may 1917, № 471
45. Nərayə gediyoruz? “Açıq söz”, 19 may 1917, № 478
46. Ümumrusiya müsəlman syezdi. “Açıq söz”, 21, 23, 26, 28, 29, 30, 31 may, 2, 4, 6, 7, 8, 12, 13 iyun 1917, № 478, 481, 482, 483, 484, 485, 487, 488, 490, 491, 492, 495, 496
47. Moskva müsəlman syezində oxunan Salikov məruzəsi. “Açıq söz”, 24 may 1917, № 480
48. Solların səhvi. “Açıq söz”, 29 may 1917, № 483
49. Rus imperializmi haqqında. “Açıq söz”, 31 may 1917, № 485
50. Fitnələrə qarşı. “Açıq söz”, 1 iyun 1917, № 486
51. Duma seçkiləri. “Açıq söz”, 6 iyun 1917, № 490
52. İyunun birindəki iğtişas haqqında. “Açıq söz”, 9 iyun 1917, № 493
53. Tazə dum seçkiləri münasibətilə. “Açıq söz”, 12 iyun 1917, № 495
54. Sosializm haqqında. “Açıq söz”, 25 iyun 1917, № 506
55. Fitnələr haqqında. “Açıq söz”, 30 iyun 1917, № 509
56. Seçkilər. “Açıq söz”, 2 iyul 1917, № 510
57. Bu nədir?. “Açıq söz”, 5 iyul 1917, № 513
58. Tazə rəfiqimizi təbrik. “Açıq söz”, 5 iyul 1917, № 513
59. Eydi-fitr münasibətilə. “Açıq söz”, 7 iyul 1917, № 515
60. Böhrani-inqilab. “Açıq söz”, 12 iyul 1917, № 517
61. Tazə Şurayı-Milli. “Açıq söz”, 16 iyul 1917, № 520
62. Bələdiyyə seçkiləri haqqında. “Açıq söz”, 17 iyul 1917, № 521
63. Soldan sağa. “Açıq söz”, 24 iyul 1917, № 527
64. Federalizm və demokratizm. “Açıq söz”, 25 iyul 1917, № 528
65. Ətrafın bitişdirilməsi. “Açıq söz”, 28 iyul 1917, № 531
66. Harada mədən orada bən! (Mədənlərin bitişdirilməsi münasibə-

M.Ə.Rəsuzadənin “Çörək yoxdur” məqaləsi, “Açıq söz” qəzeti, 1917-ci il

- tilə). “Açıq söz”, 30 iyul 1917, № 532
67. Əmələlərlə mədəncilər. “Açıq söz”, 1 avqust 1917, № 534
68. Milisiya təşkilatı. “Açıq söz”, 2 avqust 1917, № 535
69. Yenə mədənlər məsələsi. “Açıq söz”, 3 avqust 1917, № 536
70. Üç qurultay. “Açıq söz”, 4 sentyabr 1917, № 537
71. Moskva şurası. “Açıq söz”, 13 avqust 1917, № 539
72. Məclisi-Müəssisan dəvəti qarşısında. “Açıq söz”,
16 avqust 1917, № 542
73. Məkulat çətinliyi. “Açıq söz”, 24 avqust 1917, № 549
74. Milli tələblər. “Açıq söz”, 25 avqust 1917, № 550
75. Əql hakim oldu!. “Açıq söz”, 28 avqust 1917, № 552
76. 6 ay inqilab. “Açıq söz”, 29 avqust 1917, № 553
77. Əksinqilab. “Açıq söz”, 30 avqust 1917, № 554
78. Vəzifə başına. “Açıq söz”, 31 avqust 1917, № 555
79. Kornilov macərası. “Açıq söz”, 1 sentyabr 1917, № 556
80. Diviziyanın bəyanatı. “Açıq söz”, 3 sentyabr 1917, № 557
81. Bakı kəndlərinin müqəddəratı. “Açıq söz”, 5 sentyabr 1917, № 559
82. Cümhuriyyət elanı. “Açıq söz”, 6 sentyabr 1917, № 560
83. Türkünstanlı qardaşlarımıza. “Açıq söz”, 6 sentyabr 1917, № 560
84. Bihudə təkliflər. “Açıq söz”, 7 sentyabr 1917, № 561
85. Millətlər qurultayı. “Açıq söz”, 10 sentyabr 1917, № 563
86. Bir dərs daha. “Açıq söz”, 11 sentyabr 1917, № 564
87. Məkulat böhranı. “Açıq söz”, 12 sentyabr 1917, № 565
88. Çörək yoxdur. “Açıq söz”, 13 sentyabr 1917, № 566
89. Qurban bayramı. “Açıq söz”, 14 sentyabr 1917, № 567
90. Peterburq demokrat şurası. “Açıq söz”, 18 sentyabr 1917, № 568
91. Federalizmin qələbəsi. “Açıq söz”, 19 sentyabr 1917, № 569
92. Bakı uyezdi haqqında üç nəzər. “Açıq söz”, 19 sentyabr 1917,
№ 569
93. Böyük bir itik. “Açıq söz”, 20 sentyabr 1917, № 570
94. Mədənlərdə zabastovka. “Açıq söz”, 28 sentyabr 1917, № 576
95. Yeni hökumətin təzə bəyannaməsi. “Açıq söz”,
1 oktyabr 1917, № 578
96. Məsuliyyətli bir etinasızlıq. “Açıq söz”, 30 oktyabr 1917, № 580
97. Nömrəli seçkilər. “Açıq söz”, 23 oktyabr 1917, № 595
98. Birinci firqə qurultayı. “Açıq söz”, 25 oktyabr 1917, № 597

99. “Nagəhan” bir qələbə. “Açıq söz”, 26 oktyabr 1917, № 598
100. Bu gün imtahan günü. “Açıq söz”, 29 oktyabr 1917, № 600
101. “Müsavat” qurultayı. “Açıq söz”, 27, 29, 30, 31 oktyabr;
1, 2 noyabr 1917, № 599, 600, 601, 602, 603, 604
102. Müşahidat. “Açıq söz”, 2 noyabr 1917, № 604
103. Türk Ədəmi-Mərkəziyyət firqəsi “Müsavat”. “Açıq söz”,
16 noyabr 1917, № 607
104. Türk Ədəmi-Mərkəziyyət firqəsi “Müsavat”. “Açıq söz”,
17 noyabr 1917, № 608
105. Məclisi-Müəssisan seçkiləri. “Açıq söz”, 26 noyabr 1917,
№ 613
106. Qiyamət. “Açıq söz”, 29 noyabr 1917, № 616
107. Millətlərin hüququ və hərəkətləri. “Açıq söz”, 8 dekabr 1917,
№ 624
108. Bugünkü ibtida. “Açıq söz”, 22 dekabr 1917, № 635
109. Həmiyyət günü. “Açıq söz”, 24 dekabr 1917, № 636
110. Milli hal və hissiyyat. “Açıq söz”, 24 dekabr 1917, № 636
111. Xan sarayının təslimi. “Açıq söz”, 25 dekabr 1917, № 637
112. 1917-ci il. “Açıq söz”, 1, 2 yanvar 1918, № 643-644
113. Məclisi-Müəssisan. “Açıq söz”, 11 yanvar 1918, № 652
114. 1918-ci il yanvarın 12-də Milli Şuranın iclasında
M.Ə.Rəsulzadənin çıxışı. “Açıq söz”, 14 yanvar 1918, № 654
115. Türkiyə ilə mütərikə. Sülh ətrafında. “Açıq söz”,
14, 15, 16 yanvar 1918, № 654-656
116. Əsirlər günü”Açıq söz”, 19 yanvar 1918, № 659
117. Türkiyə Ermənistanı haqqında əmrnamə. “Açıq söz”,
19 yanvar 1918, № 659
118. İcmali-əhval. “Açıq söz”, 25, 26 yanvar 1918, № 664-665
119. Bizim muxtariyyətimiz və Bakı bolşevikləri. “Açıq söz”,
29 yanvar 1918, № 667
120. İcmali-əhval. “Açıq söz”, 2 fevral 1918, № 671
121. Rəfi-ıştihad. “Açıq söz”, 2 fevral 1918, № 671
122. Bakı bolşeviklərinin kadetlərə “təslimi”. “Açıq söz”,
6 mart 1918, № 697

Cəmi: 122 məqalə

“Qardaş köməyi” jurnalı

1. Bizim nöqteyi nəzərindən Rusiyada Cumhuriyyəti ənam.

“Qardaş köməyi”, may, 1917, № 1

“Qardaş köməyi” jurnalı 1917

“Müsavat” qəzeti

1. Yürüdüyümüz yol. “Müsavat” (Heyəti-Təhriyyə),

10 sentyabr 1917, № 1

2. Avazi Müsavat. “Müsavat”, 10 sentyabr 1917, № 1

3. Finlandiyadan dərs. “Müsavat”, 1 oktyabr 1917, № 3

4. “Müsavat”ın mühazirəsi. “Müsavat”, 13 oktyabr 1917, № 4

5. Bizim “qərəzimiz”. “Müsavat”, 20 oktyabr 1917, № 5

“Müsavat” qəzeti, 1917-ci il

“Zaman” qəzeti (Türkiyə İstanbul)

1. Rəsulzadə Məhəmməd Əmin. “Yüz sənə Moskov əlində”. № 187, 13 təşrin-i əvvəl (noyabr) 1918.

“Bizim yol” qəzeti 1919

“Bizim yol” qəzeti (rus dilində)

1. Türklər qalibdirmi? № 3, 3 mart 1919

“İstiqlal” məcmuəsində nəşr edilmiş yazıları

1. Azərbaycan Cümhuriyyəti. Bakı, 1919.
2. Azərbaycan paytaxtı. Bakı, 1919.

Cəmi: 2 məqalə

“İstiqlal” qəzetindəki yazıları

1. İstiqlal. 4 fevral 1919, № 1
2. Niyə gediyorlar? 14 fevral 1919, № 2
3. Getsinlər, gəlsinlər. 26 fevral 1919, № 3
4. Təfəülü-Novruz. 20 mart 1919, № 6
5. Köhnə üsul. 12 aprel 1919, № 10
6. Həşəmətli bir gün (Müsavət məsləkinin elanı-zəfəri). 31 may 1919, № 17
7. Türkiyə məsələsi. 17 fevral 1920, № 6
8. Qara təəssüb. 17 fevral 1920, № 6

Cəmi: 8 məqalə

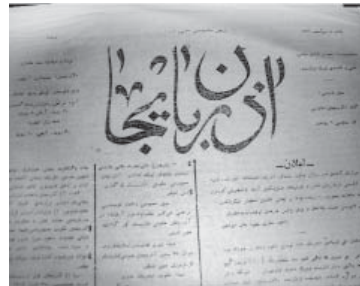
“İstiqlal” məcmuəsi

“İstiqlal” qəzeti

**“AZƏRBAYCAN” QƏZETİNDƏKİ MƏQALƏLƏRİ
(1918-1920-Cİ İLLƏR)**

1. Təbrik teleqramları.
“Azərbaycan”. 03.10.18. № 5.
2. Hankı ümidlə?
“Azərbaycan”. 16.11.18. № 41.
3. “İstiqlal”. “Azərbaycan”.
27.11.18. № 50.
4. Bütün Azərbaycan əhalisi-
sinə. 29.11.18. № 52.
5. Samoopredeleniya.
“Azərbaycan”. 01.12.18. № 53.

“Azərbaycan” qəzeti

6. Azərbaycan paytaxtı. I. “Azərbaycan”. 03. 12. 18. № 55.
7. Azərbaycan paytaxtı. II. “Azərbaycan”. 06.12. 18. № 57.
8. Hadisələrin mənası. “Azərbaycan”. 15.12. 18. № 65.
9. Azərbaycan paytaxtı. III. “Azərbaycan”. 19.12. 18. № 68.
10. Bu tətil nə idi? 30 dekabr 1918, № 74
11. Azərbaycan paytaxtı. III. “Azərbaycan”. 31. 12. 18. № 75.
12. Rusca danışmalı imiş. “Azərbaycan”. 08.01.19. № 82.
13. Milyukov zehniyyəti. “Azərbaycan”. 12. 01. 19. № 85.
14. Zaqatala məsələsi.. “Azərbaycan”. 14.01. 19. № 87.
15. Türkiyə məğlubmudur? “Azərbaycan”. 17. 01. 19. № 90.
16. Yeni ingilis kabinəsi. “Azərbaycan”. 20.01. 19. № 92.
17. Hesab günü. “Azərbaycan”. 21. 01. 19. № 93.
18. Əmələ məsələsi. “Azərbaycan”. 22. 01. 19. № 94.
19. Tətil etməlimidir? “Azərbaycan”. 24. 01. 19. № 96.
20. Vəcdan sızlıyor. “Azərbaycan”. 27.01. 19. № 98.
21. Siyasi vəziyyətimiz. “Azərbaycan”. 28. 01. 19. № 99.
22. Tədbir gərəkdir. “Azərbaycan”. 29. 01. 19. № 100.
23. Ciddiyyət. “Azərbaycan”. 31. 01.19. № 102.
24. İki konfrans. “Azərbaycan”. 02. 02. 19. № 103.
25. Məclisi-Məbusan və müxaliflər.

“Azərbaycan” qəzeti

**“Azərbaycan” qəzetində
M.Ə.Rəsulzadənin “Qurtuluş
günü” məqaləsi**

- “Azərbaycan”. 03.02.19. № 104.
26. Hökumət hər şeyi etməz.
“Azərbaycan”. 05. 02. 19. № 106.
27. Azərbaycan paytaxtı.
“Azərbaycan”. 07. 02. 19. № 108.
28. Süni böhran. . “Azərbaycan”. 09.02. 19. № 109.
29. Yalnız bir avaz. “Azərbaycan”. 10.07. 19. № 110.
30. Bu günün məsələsi. .
“Azərbaycan”. 17. 02. 19. № 115.
31. Hər sözə aldanmayalım.
“Azərbaycan”. 19. 02. 19. № 117.
32. Hökumət niyə istefa etdi?
“Azərbaycan”. 04. 03. 19. № 128.
33. Hökumət niyə istefa halındadır?
“Azərbaycan”. 05. 03. 19. № 129.
34. Hürriyyət gününün göstəricisi. 14 mart 1919, № 136
35. Unudulmaz faciə! “Azərbaycan”. 31. 03. 19. № 147.
36. Nümuneyi-imtisal bir gün.
“Azərbaycan”. 02. 04. 19. № 148.
37. Milli bir gün. . “Azərbaycan”.
02. 04. 19. № 151.
38. İran və biz. “Azərbaycan”. 08. 04. 19. № 152.
39. Siyasətə qarışmaz. “Azərbaycan”. 12. 04. 19. № 156.
40. Azərbaycan və İran. “Azərbaycan”. 28. 04. 19. № 168.
41. Tətil bitdi? “Azərbaycan”. 14. 05. 19. № 186.
42. Nə böyük bayram. “Azərbaycan”. 28. 05. 19. № 180.
43. İran-Azərbaycan. “Azərbaycan”. 26. 06. 19. № 212.
44. Məsuliyyətimiz artdı! “Azərbaycan”. 29. 08. 19. № 263.
45. Həqq yerini tutan gün. “Azərbaycan”. 15. 09. 19. № 274.
46. Nəsbib bəyin istefası münasibəti ilə. 17 sentyabr 1919, № 275
47. Qurtuluş günü. “Azərbaycan”. 18. 09. 19. № 276.
48. “Məşhur” şayiələr. 22 sentyabr 1919, № 279
49. Türkiyə hərəkəti-milliyəsi. “Azərbaycan”. 28. 10. 19. № 307.
50. İngilis siyasəti. I. “Azərbaycan”. 19. 11. 19. № 325.
51. Gözlərimiz aydın! “Azərbaycan”. 14. 01. 20. № 12.
52. Bolşevizmin təlimi. “Azərbaycan”. 14. 02. 20. № 29.
53. Yanlış təfsirlər. “Azərbaycan”. 25. 02. 20. № 39.

“Azərbaycan” qəzeti

54. Ermənistanın qanlı icraatı. 11.03.20. № 52
55. Dövri-hürriyyət. “Azərbaycan”. 14. 03. 20. № 53.
56. Qurtuluş günü. “Azərbaycan”. 19. 03. 20. № 58.
57. Almaniyaadakı hərəkat. “Azərbaycan”. 19. 03. 20. № 58.
58. Ordumuz zəfərdə. “Azərbaycan”. 06. 04. 20. № 68.

Cəmi: 58 məqalə

MÜHACİRƏTDƏ NƏŞR EDİLƏN MƏQALƏLƏRİ 1923-1955-Cİ İLLƏR

İstanbul, “Yeni Qafqasiya” jurnalı 1923-1927-ci illər

1. “Atəş çalan prometə”, “Yeni Qafqasya” məcmuəsi, il-1, say- 1, 9 səfər 1341 (26 sentyabr 1923-cü il), səh. 1-3.
2. “Azərbaycanda təqibat”, il - 1, say- 1, 9 səfər 1341, səh. 7-8.
3. “İstanbulun ikinci fəthi”, il - 1, say 2, 4 rəbiyülevvəl 1342, səh. 1.
4. “Gayət mühim bir sual”, il-1, say 2, 4 rəbiyülevvəl 1342, səh. 2-4.
5. “Sovet cumhuriyyətləri ittifaqı”, il- 1, say 2, 4 rəbiyülevvəl 1342, s. 7-8.
6. “Azərbaycanda bolşevik terroru”, il - 1, say 2, 4 rəbiyülevvəl 1342, səh. 8-9.
7. “Türkiyə Cumhuriyyəti”, il - 1, say 3, 21 rəbiyülevvəl 1342, səh. 1.
8. “Tarix təkrar edir!.. il- 1, say 3, 21 rəbiyülevvəl 1342, səh. 1-3.
9. “Qafqazda bolşevik propaqandası” il-1, say 3, 21 rəbiyülevvəl 1342, səh. 3-5.
10. “Erivan” hadisəsi və Türkiyə əfkar-i umumiyyəsi”, il-1, say 3, 21 rəbiyülevvəl 1342, səh. 6-9.

M.Ə.Rəsulzadənin “Yeni Qafqasiya”nın ilk sayındakı “Atəş çalan Prometey” məqaləsi

11. “Türkiyə-Rusiya münasibəti”, il-1, say 3, 21 rəbiyüləhİR 1342, səh. 9-10.
12. “Cumhuriyyət idarəsi”, il-1, say 4, 6 rəbiyüləhİR 1342, səh. 1-2.
13. “Həzəyanı- bədiİ”, il-1, say 4, 6 rəbiyüləhİR 1342, səh. 7-10.
14. “Rusiya-İran münasibətindən”, il-1, say 4, 6 rəbiyüləhİR 1342, səh. 10-12.
15. “Zəruri bir izah”, il-1, say 4, 6 rəbiyüləhİR 1342, səh. 12-14.
16. “Rusiya böhranı iqtisadiyyatı nə halda?” il-1, say 4, 6 rəbiyüləhİR 1342, səh. 14-15.
17. “Cəbr və təhdid ideolojisi”, il-1, say 5, 24 rəbiyüləhİR 1342, səh. 1-2.
18. “Rəsulzadə Məhməd Əmin Bəyin bir məktubu”, il-1, say 5, 24 rəbiyüləhİR 1342, səh. 6-8.
19. “Sovetlər İttifaqı və Lehistan”, il-1, say 5, 24 rəbiyüləhİR 1342, səh. 10-11.
20. “Bolşevik zülmü”, il-1, say 6, 7 cəməziyələvvəl 1342, səh. 1-2.
21. “Qafqazdakı bolşevik istiqlalı”, il-1, say 6,7 cəməziyələvvəl 1342, səh. 6-8.
22. “Səfikürlü Arslan Bəy”, il-1, say 6, 7 cəməziyələvvəl 1342, səh. 14.
23. “Rusiya məsələsi”, il-1, say 24 cəməziyələvvəl 1342, səh. 1-3.
24. “Bolşeviklər haqqında həqiqət”, il- 1, say 7, 24 cəməziyələvvəl 1342, səh. 9-12.
25. “Bolşevik firqəsindəki ixtilaf”, il-1, say 8 cəməziyəəhİR 1342, səh. 1-3.
26. “Bolşeviklər haqqında həqiqət”, il-3, say 8, 16 cəməziyəəhİR 1342, səh. 7-10.

Jurnalda verilən Azərbaycan xəritəsi

“Beynəlmiləl həyat” başlıqlı yazı

27. “Leninin vəfatı”, il-1, say 9, 25 cəməziyəahir 1342, səh. 1-3.
28. “Lenin öldükdən sonra”, il-1, say 9, 25 cəməziyəahir 1342, səh. 4.
29. “Sovetləri təsdiq məsələsi”, il-1, say 10, 8 rəcəb 1342, səh. 1-3.
30. “Rəis Wilsonun vəfatı münasibətiylə”, il-1, say 10, 8 rəcəb 1342, səh. 4-5.
31. “Türk inqilabının kəmalı”, il-1, say 11, 25 rəcəb 1342, səh. 1-3.
32. “Rusiya-İngiltərə münasibəti”, il-1, say 11, 25 rəcəb 1342, səh. 6-8.
33. “Türkiyə-Rusiya münasibəti”, il-1, say 11, 25 rəcəb 1342, səh. 8-11.
34. “Fransa-Rusiya münasibətindən”, il-1, say 11, 25 rəcəb 1342, səh. 10-11.
35. “Eyni üsull, eyni vəhşət”, il-1, say 12, 11 şaban 1342, 1 mart 1340, səh. 1-2.
36. “Azərbaycanda muhacirət politikası”, il-1, say 12, 11 şaban 1342, 1 mart 1340 səh. 5-7.
37. “İran qəzetinin bir münəqişəsi münasibətilə”, il-1, say 12, 11 şaban 1342, 1 mart 1340, səh. 12-13.
38. “Ac duran məhbuslar”, il-1, say 13, 11 şaban 1342, 1 mart 1340, səh. 1-2.
39. “İranda Cümhuriyyət”, il-1, say 13, 11 şaban 1342, 15 mart 1340, səh. 3-6.
40. “Xainin hədyanları”, il-1, say 14, 11 ramazan 1342, səh. 1-4.
41. “Kommunist propaqandası və Türkiyə”, il-1, say 14, 11 ramazan 1342, səh. 7-8.
42. “Azərbaycanın Böyük matəmi”, il-1, say 15, 22 ramazan 1342, səh. 1-2.
43. “Bolşevik istilasına necə yarandı”, il-1, say 15, 22 ramazan 1342, səh. 5-8.
44. Məhəmməd Əmin Bəyin bir nitqi”, il-1, say 5, 22 ramazan

**“Türkiyə mətbuatında”
başlıq yazı**

- 1342, səh. 8-10.
45. “Məsələ ayındır” il- 1, say 16, 12 şəvval 1342, səh. 1-3.
46. “Rusiya-Türkiyə münasibəti”, il-1, say 16, 12 şəvval 1342, səh. 5-6.
47. “Azərbaycanın böyük günü”, il-1, say 17, 25 şəvval 1342, səh. 2-4.
48. Azərbaycan Məclisi Məbusanında Rəsulzadənin bir nitqi” (“Azərbaycan” qəzeti, 15 qanun-ı sani 1920-dən), il-1, say 17, səh. 13-14.
49. “Trotskiyə aid olunan bir nitq münasibətilə”, il-1, say 18, 13 zilkadə 1342, səh. 1-3.
50. “Saxta bayramlar”, il-1, say 19, 29 zilkadə 1342, səh. 1-2.
51. “Vəhşət hələ bər-davam!...” il-1, say 20, 29 zilhiccə 1342, səh. 1-2.
52. “S.S.S.R.-dəki sözlər və işlər”, il-1, say 21, 2 məhərrəm 1343, səh. 1-3.
53. “Pək qiymətdar bir qərar”. il-1, say 22, 17 muəhərrəm 1343, səh. 1-2.
54. “Məchul Əsgərin məzarı başında”. il-1, say 23, 3; səfər 1343, səh. 1-2.
55. “Rusiya-İngiltərə ixtilafı haqqında”, il-1, say 23, 3; səfər 1343, səh. 1-2.
56. “Qafqazda qanlı ixtilal”, il-1, say 24, 18 səfər 1343, səh. 1-2.
57. “İkinci ilə girərkən”, il-2, say 1, 8 rəbiyüləvvəl 1343, səh. 1-3.
58. “Gürcüstan ixtilali bir ixtilal mücadiləsidir”, il-2, say 1, 8 rəbiyüləvvəl 1343, səh. 3-4.
59. “Bölşevik hökuməti qarşısında sosialist hökumətlər”, il-2, say 2, 18 rəbiyüləvvəl 1343, səh. 1-3.
60. “(Mc Donald) kabinəsi və Rusiya”, il-2, say 2, 18 rəbiyüləvvəl 1343, səh. 14-15.

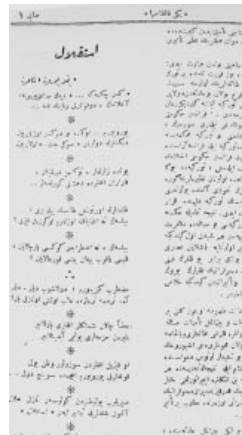
“Azərbaycanda edamlar” yazısı

61. “Ziya Gökalp”, il-2, say 3, 7 rəbiyüləvvəl 1343, səh. 1-3.
62. “Rəsulzadə Məhəmməd Əmin Bəyin müraciəti”, il-2, say 3, 7 rəbiyüləhər 1343, səh. 7-8.
63. “İngiltərədə intihab mücadiləsi”, il-2, say 3, 7 rəbiyüləhər 1343, səh. 14-16.
64. “İngilis və Amerika intihabları nəticəsində”, il-2, say 4, 22 rəbiyüləhər 1343, səh. 1-2.
65. “Sovetlər qanunu əsasına aid”, il-2, s. 4, 22 rəbiyüləhər 1343, səh. 4-5.
66. “Böşevik sistemi çıkmazda”, il-2, say 5, 7 cəməziyələvvəl 1343, səh. 1-4.
67. “Muasir İrənin həqiqi çöhrəsi”, il-2, say 5, 7 cəməziyələvvəl 1343, səh. 4-7.
68. “Trotski müxəlifətdə”, il-2, say 5, 7 cəməziyələvvəl 1343, səh. 9-11.
69. “Azərbaycanda kəndli üsyanları”, il-2, say 5, 7 cəməziyələvvəl 1343, səh. 11.
70. “Siyasi hoqqabazlıq”, il-2, say 6, 25 cəməziyələvvəl 1343, səh. 1-2.
71. “Fransanın Sovetləri təsdiqinə aid”, il-2, say 6, 25 cəməziyələvvəl 1343, səh. 3-4.
72. “Estoniya ixtilali”, il-2, say 6, 25 cəməziyələvvəl 1343, səh. 7-8.
73. “Yeni İrənin pək böyük bir müvəffəqiyyəti”, il-2, say 7, 9 cəməziyələhər 1343, səh. 1-2.
74. “Kəndli ilə üz-üzə”, il-2, say 8, 24 cəməziyələvvəl 1343, səh. 1-3.
75. “Böşevizm və Asiya millətləri”, il-2, say 8, 24 cəməziyələvvəl 1343, səh. 4-6.
76. “Türkiyə əleyhinə böşevik propaqandası”, il-2, say 8, 24 cəməziyələvvəl 1343, səh. 12-13.
77. “Aləmşumul bir hadisə”, il-2, say 9, 8 rəcəb 1343, səh. 1-2.
78. “Eşq əlaqəsi deyil, zəif əlamətidir”, il-2, say 10, 21 rəcəb 1925, səh. 1-2.
79. “Şərqin qara bəlası”, il-2, say 11, 5 şaban 1925, səh. 1-2.

80. “Tiflis ictimai münasibətilə”, il-2, say 12, 19 şaban 1925, səh. 1-2.
81. “Cəmiyyəti Əqvamda əmniyyət məsələsi”, il-2, say 12, 19 şaban 1925, səh. 2-5.
82. “Rusiyanı təhdid edən yeni bir qəhr”, il-2, say 12, 19 şaban 1925, səh. 6-7.
83. “Bolşevik intrikası”, il-2, s. 13, 7 ramazan 1925, səh. 1-2.
84. “Nəriman Nərimanov”, il-2, s. 13, 7 ramazan 1925, səh. 10-11.
85. “Şərqlə xalqlarına düşən vəzifə”, il-2, s. 14, 23 ramazan 1925, səh. 1-3.
86. “Türk tarixində qara bir gün (27 Aprel 1920)”, il-2, say 15, 4 rəvval 1925, səh. 1-3.
87. “Bolqarıstandakı vəhşət münasibətilə”, il-2, say 16, 20 şəvval 1925, səh. 1-2.
88. “Vətən müxbiri Bakıda”, il-2, say 16, 20 şəvval 1925, səh. 2-5.
89. “Komunist təhdidləri qarşısında Avropa”, il-2, say 16, 20 şəvval 1343, səh. 9-10.
90. “Kiçik Türkiyənin böyük bir günü”, il-2, say 17, 3 zilkədə 1343, səh. 2-4.
91. “İranda Türkmən üsyanının mənası”, il-2, say 18, 23 zilkədə 1343, səh. 1-4.
92. “Şərqlə vilayətlərindəki təsfiyə”, il-2, say 19, 9 zilhicə 1343, səh. 1-3.
93. “Bakıdan Gəncəyə”, il-2, say 19, 9 zilhicə 1343, səh. 3-4.
94. “Üç qüvvət”, il-2, say 20, 24 zilhicə 1343, səh. 1-4.
95. “Bolşeviklərdə ailə və cinsiyyət məsələsi”, il-2, say 20, 24 zilhicə 1343, səh. 10-11.
96. “Cəlladın iftixarı”, il-2, say 20, 24 zilhicə 1343, səh. 12-13.
97. “Bakı Sovet diktaturası”, il-2, say 21, 11 məhərrəm 1344, səh. 1-4.
98. “Azərbaycan həbsləri haqqında yeni təfsilat”, il-2, say 21, 11 məhərrəm 1344, səh. 9-10.
99. “Rusiyada Monarxistlər hərəkatı”, il-2, say 22, 25 məhərrəm 1344, səh. 1-2.

100. “Avqust qiyamının mühakiməsi münasibət ilə”, il-2, say 23, 10 səfər 1344, səh. 1-3.
101. “Rus milləti haqqında Maksim Qorki”, il-2, say 23, 10 səfər 1344, səh. 7-9.
102. “Böşeviklərin gözlədiyi təhlükə”, il-2, say 23, 10 səfər 1344, səh. 11-12.
103. “15 Sentyabr”, il-2, say 24, 25 səfər 1344, səh. 1-2.
104. “Üçüncü il başında”, il-3, say 1, 3 oktyabr 1925, səh. 1-2.
105. “Sovet Həyatında “Qara nöqtələr”, il-3, s. 1, 3 oktyabr 1925, səh.. 2-4.
106. “Mosul məsələsi”, il-3, say 1, 3 oktyabr 1925, səh. 4-5.
107. “İran Şahçıları və bolşeviklər”. il-3, say 1, 3 oktyabr 1925, səh. 5-7.
108. “Lokarno Konfransı”, il- 3, say 1, 15 oktyabr 1925, səh. 1-3.
109. “Cümhuriyyət bayramı”, il-3, say 3, 1 noyabr 1925, səh. 1-3.
110. “Lokarnodan sonra”, il-3, say 3, 1 noyabr 1925, səh. 3-5.
111. “Qaçarların sonu”, il-3, say 4, 17 noyabr 1925, səh. 1-3.
112. “Sovetlər İttifaqı və Cəmiyyət-i Əqvam”, il-3, say 4, 17 noyabr 1925, səh. 3-5.
113. “Suriya hadisələri”, il-3, say 4, 17 noyabr 1925, səh. 5-7.
114. “Birləşdirən şüar”, il-3, say 5, 1 dekabr 1925, səh. 1-3.
115. “Yalançı rəqəmlər”, il-3, say 5, 1 dekabr 1925, səh 5.
116. “Yersiz əndişələr”, il- 3, say 5, 1 dekabr 1925, səh. 7-10.
117. “Türkölogiya konqresi”, il-3, say 6, 15 dekabr 1925, səh. 1-4.
118. “Həqiqət hüzurunda xəyal”, il-3, say 6, 15 dekabr 1925, səh. 8-9.
119. “Böşevik fırqəsində ayrılıq”, il-3, say 7, 6 fevral 1926, səh. 1-4.
120. “Rusca oxumalıymış..!” il-3, say 8, 16 fevral 1926, səh. 1-3.
121. “Zavallı şair”, il-3, say 8, 16 fevral 1926, səh. 5-7.
122. “Azərbaycan mətbuatının şanlı xatirəsi”, il-3, say 9, 1 mart 1926, səh. 1-3.

**“İstiqlal” şeiri,
1927-ci il**

- 123. “Zərdabi Məlikzadə Həsən Bəy”, il-3, say 9, 1 mart 1926, səh. 4-5.
- 124. “Azəri Mətbuatının müxtəsər tarixçəsi”, il-3, say 9, 1 mart 1926, səh. 5-8.
- 125. “Cümhuriyətlər çox qiymətli imiş”, il-3, say 9, 1 mart 1926, səh. 8-9.
- 126. “İxtilalçı Sosializmin iflası”, il-3, say 13, 15 mayıs 1926, səh. 11-13.
- 127. “Düşmən nəzərində Yeni Qafqaziya”, il-3, say 10, 29 mart 1926, səh. 1-3.
- 128. “Bakı Türkologiya konqresi münasibətilə”, il-3, s. 10, 29 mart 1926, səh. 3-6.
- 129. “Yeni Əlifba”nın mahiyyəti”, il-3, say 10, 29 mart 1926, səh. 6.
- 130. “Sovett iqtisadiyyatı böhranda”, il-3, say 10, 29 mart 1926, səh. 7-9.
- 131. “İran hadisəsinin seyri”, il-3, say 10, 29 mart 1926, səh. 8-10.
- 132. “İxtilalçı Sosializmin iflası”, il-3, say 10, 29 mart 1926, səh. 10-12.
- 133. “Əlifba Məsələsi”, il-3, say 11, 14 aprel 1926, səh. 1-3.
- 134. “Azərbaycana qarşı Bakı”, il-3, say 11, 14 aprel 1926, səh. 5.
- 135. “Kitabiyyat: Kazan Türkləri”, il-3, say 11, 14 aprel 1926, səh. 11-13.
- 136. “Azərbaycanın matəm günü (27 aprel 1920)”, il-3, say 12, 27 aprel 1926, səh. 1-2.
- 137. “Qəzetçi Seyyid”, il-3, say 12, 27 aprel 1926, səh. 11-12.
- 138. “Ruslar o Ruslardır”, il-3, say 12, 27 aprel 1926, səh. 12-13.
- 139. “Üçüncü İntenasionalın israrı”, il-3, say 12, 27 Aprel 1926, səh. 13-14.
- 140. “Rusiya zübbələr əlində”, il-3, say 13, 15 may 1926, səh. 1-3.
- 141. “Türkiyə-İran dostluğu”, il-3, say 13, 15 may 1926, səh. 6-7.
- 142. “Rusiya-Əfqanıstan münasibətindən”, il-3, say 13, 15 may 1926, səh. 11-12.
- 143. “İxtilalçı Sosializmin iflası”,

“İran üsulu” yazısı

- il-3, say 13, 15 may 1926,
səh. 12-13.
144. “İki Astara”, il-3, say 13, 15 may 1926, səh. 14
145. “28 Mayıs nədir?”, il-3, say 14, 28 may 1926, səh. 1-3.
146. “Böşevik rəqəmləri”, il-3, say 14, 28 may 1926, səh. 14-15.
147. “Mosul məsələsinin həlli”, il-3, say 15, 15 iyun 1926, səh. 1-2.
148. “Lehistan ixtilali”, il-3, say 15, 15 iyun 1926, səh. 2-3.
149. “Əbdülkərimin təslimi”, il-3, say 15, 15 iyun 1926, səh. 3.
150. “Sui-qəsd münasibətilə”, il-3, say 16, 1 iyul 1926, səh. 1-2.
151. “İxtilalci Sosializmin iflası”, il-3, say 16, 1 iyul 1926, səh. 8-10.
152. “İngiltərə-Rusiya münasibəti”, il-3, say 16, 1 iyul 1926,
səh. 10-12.
153. “İngiltərə hirsələnir!..”, il-3, say 17, 15 iyul 1926, səh. 1-2.
154. “İran ordusunda böhran”, il-3, say 17,
15 iyul 1926, səh. 4-5.
155. “İxtilalci Sosializmin iflası”, il-3, say 17, 15 iyul 1926, səh.
9-12.
156. “Qəhrolmayan millət”, il-3, say 18,
1 avqust 1926, səh. 1-3.
157. “Djerzinskinin ölümü münasibətilə”,
il-3, say 18, 1 avqust 1926, səh. 3-4.
158. “Rusiyada vəziyyət”, il-3, say 19,
15 avqust 1926, səh. 1-4.
159. “Siyasi vəziyyət qarşısında Qafqazlı-
ların vəziyyəti”, il-3, say 19, 15 avqust
1926, səh. 4-5.
160. “Sovet mətbuatında Azərbaycan məsələ-
si”, il-3, say 19, 15 avqust 1926, səh. 11-
13.
161. “Rusiya böhranı necə həll ediləcək”, il-
3, say 20, 1 sentyabr 1926, səh. 1-2.
162. “15 Sentyabr”, il-3, say 21,
17 sentyabr 1926, səh. 1.
163. “Ukrayna ittihadında iftira”, il-3,

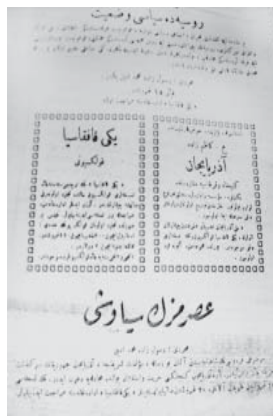
*Jurnalın Azərbaycan
istiqlalına həsr edilmiş
xüsusi sayı, 1927-ci il*

- say 21, 17 sentyabr 1926, səh. 6-7.
164. “Şayan-i diqqət bir münaqişə”, il-3, say 21, 17 sentyabr 1926, səh. 13-14.
165. “Dördüncü il”, il-4, say 1, 1 oktyabr 1926, səh. 1-2.
166. “Rusiyada xuliqanlıq”, il-4, say 1, 1 oktyabr 1926, səh. 8-9.
167. “Mücadilə alovlanır”, il-4, say 2, 18 oktyabr 1926, səh. 1-3.
168. “Millətçilik dini”, il-4, say 2, 18 oktyabr 1926, səh. 7-9.
169. “Rəzələt bu qədər olur”, il-4, say 2, 18 oktyabr 1926, səh. 11-12.
170. “Muxaləflər məğlub, muxalifət baki”, il-4, say 3, 2 noyabr 1926, səh. 1-2.
171. “Onbeşinci konfrans”, il-4, say 4, 18 noyabr 1926, səh. 1-3.
172. “Sovet sənayesi nə halda?”, il-4, say 2, 18 noyabr 1926, səh. 4-5.
173. “Tarixi iki hadisə”, il-4, say 5-6, 16 dekabr 1926, səh. 1-4.
174. “Türk mədəniyyəti təhlükədə”, il-4, say 5-6, 16 dekabr 1926, səh. 2-4.
175. “Millət məbədinin Avropaya qələbəsi”, il-4, say 5-6, 16 dekabr 1926, səh. 6-8.
176. “Karsının ölümü”, il-4, say 5-6, 16 dekabr 1926, səh. 16-17.
177. “Kommunist Fırqəsindəki çəkişmələr”, il-4, say 7, 3 yanvar 1927, səh. 1-3.
178. “İstanbul və boğazlar”, il-4, say 7, 3 yanvar 1927, səh. 3-6.
179. “Rusiya məhbəslərində”, il-4, say 7, 3 yanvar 1927, səh. 12-13.
180. “Bakı nümayişinin mənası”, il-4, say 8-9, 1 fevral 1927, səh. 1-3.
181. “Türk mədəniyyəti və milliyətçiliyi əleyhində bir nümayiş”, il-4,

**Jurnalın
1927-ci il 17 iyun sayı**

- say 8-9, 1 fevral 1927, səh. 3-8.
182. “Türk mədəniyyətinin Rus kommunizminə müqaviməti, il-4, say 8-9, 1 fevral 1927, səh. 8-10.
183. “Dərbəli məsələ”, il-4, say 10, 17 fevral 1927, səh. 1-2.
184. “Moskvada tələş”, il-4, say 10, 17 fevral 1927, səh. 4-5.
185. “İngiltərə-Rusiya münasibəti”, il-4, say 10, 17 fevral 1927, səh. 6-7.
186. “Milliyyət məbədinin Avropada qələbəsi”, il-4, say 10, 17 fevral 1927, səh. 10-11.
187. “Rus-İngilis dialoqu, il-4, say 11-12, 18 mart 1927, səh. 1-3.
188. “Ukrayna istiqlal ərəfəsində”, il-4, say 11-12, 18 mart 1927, səh. 3-5.
189. “Milliyyət məbədinin Avropada qələbəsi”, il-4, say 11-12, 18 mart 1927, səh. 12-15.
190. “İngilis notasından sonra”, il-4, say 13, 1 aprel 1927, səh. 1-2.
191. “Bir ideologiya bəhsi”, il-4, say 13, 1 aprel 1927, səh. 5-6.
192. “Milliyyət məbədinin Avropada qələbəsi”, il-4, say 13, 1 aprel 1927, səh. 8-10.
193. “Çin hadisələrinin inkişafı”, il-4, say 14, 16 aprel 1927, səh. 1-2..
194. “5-ci Azərbaycan Sovetlər konqresində Musabəyovun raportu”, il-4, say 14, 16 aprel 1927, səh. 4-6.
195. “Milliyyət məbədinin Avropada qələbəsi, il-4, say 14, 16 aprel 1927, səh. 9-12.
196. “Qara bir il dönümü”, il-4, say 15 (84), 27 aprel 1927, səh. 1.
197. “Böyük faciə”, il-4, say 15, 15 (84), 27 aprel 1927, səh. -3.
198. “Komunist manevrası”, il-4, say 16, 15 may 1927, səh. 1-2.
199. “Ocaq yasınınin tədili”, il-4, say 16, 15 may 1927, səh. 3-5.

**M.Ə.Rəsulzadənin
“Əsrimizin Siyavuşu” kitabı
haqqında jurnalda məlumat**

200. “Milliyət məsələsinin müxtəlif tərzi-ruiyəti”, il-4, say 16, 15 may 1927, səh. 5-7.
201. “Doqquzuncu ildönümü”, il-4, say 17, 28 May 1927, səh. 1-2.
202. “Millət məfhumu və istiqlal”, il-4, say 17, 28 May 1927, səh. 2-4.
203. “Vətənə matəm, xainlərə bayram”, il-4, say 17, 28 May 1927, səh. 19-20.
204. “Rusiya çıkmazda”, il-4, say 18, 18 iyun 1927, səh. 1-3.
205. “Salam Türkünə”, il-4, say 18, 18 iyun 1927, səh. 3-4.
206. “Sovetlərin təcridi”, il-4, say 19, 1 iyul 1927, səh. 1-2.
207. “Əsgəri kommunizmə doğru”, il-4, say 20, 15 iyul 1927, səh. 1-3.
208. “Bağırışmalarla havlamaların manası”, il-4, say 21, 31 iyul 1927, səh. 1-3.
209. “Sürülən milliyyətpərvərlər”, il-4, say 21, 31 iyul 1927, səh. 3-4.
210. “Ana gördüm”, il-4, say 21, 31 iyul 1927, səh. 15-16.
211. “Rusluq əndişəsi ilə”, il-4, say 22, 18 avqust 1927, səh. 1-3.
212. “Rusiya-Fransa münasibəti”, il-4, say 22, 18 avqust 1927, səh. 8-9.
213. “Komunist Fırqəsindəki çəkişmə”, il-4, say 23, 1 sentyabr 1927, səh. 1-3.
214. “15 Sentyabr münasibətilə”, il-4, say 24, 15 sentyabr 1927, səh. 1-2.
215. “Beşinci il başlanğıcında”, il-5, say 1 (94), 1 oktyabr 1927, səh. 1-3.
216. “Şayan-ı diqqət iki hadisə”, il-5, say 1 (94), 1 oktyabr 1927, səh. 9-10.

Qeyd: M.Ə. Rəsulzadənin 1923-1927-ci illərdə nəşr edilmiş “Yeni Qafqasiya” jurnalında 216 elmi, tarixi, ictimai, siyasi yazısı çap edilib.

Cəmi: 216 məqalə

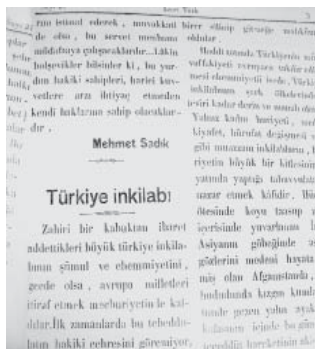
Jurnalda Həsən bəy Zərdabi haqqında yazı

“AZƏRİ TÜRK” JURNALINDA NƏŞR EDİLƏN MƏQALƏLƏRİ (1928-Cİ İL)

1. “Tutduğumuz yol”, il-1, say 1, 1 fevral 1928, səh. 1-2.
2. “Demokratiyanın gələcəyi”, il-1, say 1, 1 fevral 1928, səh. 3-6.
3. “Azərbaycanın əhəmiyyəti”, il-1, say 1, 1 fevral 1928, səh. 7-8.
4. “Milli mədəniyyətə qarşı bolşevik səfəri”, il-1, say 2, 15 fevral 1928, səh. 1-4.
5. “Demokratiyanın gələcəyi”, il-1, say 2, 15 fevral 1928, səh. 7-9.
6. “Rusiyada vəziyyət”, il-1, say 3, 1 mart 1928, səh. 1-4.
7. “Demokratiyanın gələcəyi”, il-1, say 3, 1 fevral 1928, səh. 6-10.
8. “Demokratiyanın gələcəyi”, il-1, say 4, 15 mart 1928.
9. “Avropa məktubları I; Rusyada milliyət məsələsi” il-1, say 6, 15 aprel 1928, səh. 3-5.
10. “Böyük yalan”, il-1, say 7, 27 aprel 1928, səh. 1-2.
11. “Avropa məktubları 2; Rusların əndişəsi” il-1, say 7, 27 aprel 1928, səh. 7-9.
12. “Avropa məktubları 3; Fransa seçkiləri”, il-1, say 8, 15 may 1928, səh. 4-8.

*“Azəri Türk” jurnalı,
1928-ci il*

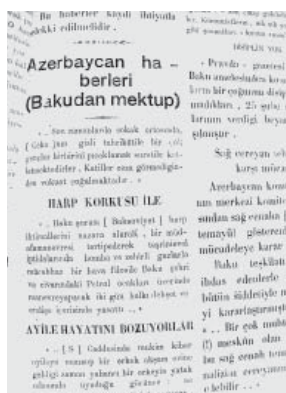
*“Azəri Türk” jurnalında
yazılar*

13. “On illik əzm və cəhd”, il-1, say 9, 28 May 1928, səh. 2-6.
14. “Avrupa məktupları 4; Almaniya seçkiləri” il-1, say 11, 1 iyul 1928, səh. 3-7.
15. “Solovkidəki sürgünlərimiz”, il-1, say 12, 15 iyul 1928, səh. 4-5.
16. “Hərflə inqilabı muvaciəhəsində”, il-1, say 18; 15 təşrin-i əvvəl 1928, səh. 1-3.
17. “Beynəlmiləl şərq bayramı”, il-1, say 19, 1 təşrin-i sani 1928, səh. 1-2.
18. “Onbirinci ildə”, il-1, say 20, 15 təşrin-i sani 1928, səh. 1-3.
19. “Bir bəyannamə münasibətilə”, il-1, say 10, 15 təşrin-i sani 1928, səh. 3-4.
20. “Əməkdaş haqqında”, il-1, say 20, 15 təşrin-i sani 1928, səh. 7-8.

Cəmi: 20 məqalə

“Azəri Türk” jurnalında yazılar

“Azəri Türk” jurnalında yazılar

**“TÜRK İLİ” (illik məcmuə)
(1928-ci il)**

İstanbul

1. “Qafqaz türkləri”. 1928, səh. 474-552.

“ODLU YURD” JURNALINDA NƏŞR EDİLƏN MƏQALƏLƏRİ (1929-1931)

1. “Çöhrəmiz”, il-1, say 1, mart 1929, səh. 1-5.
2. “Əfqanıstan faciəsi”, il-1, say 1 mart 1929, səh. 5-8.
3. “Böşevik fırqəsində qrup qovğaları”, il-1, say 2, aprel 1929, səh. 41-44.
4. “Milliyət məsələsinin təzahürlərində”, il-1, say 2, aprel 1929, səh. 46-50.
5. “Abdin Mir-Qasım”, il-1, say 2, aprel 1929, səh. 60.
6. “Öyrədən bir müsibət!..”, il-1, say 3, 27 aprel 1929, səh. 83-84.
7. “Yusifbəyli Nəsim Bəy”, il-1, say 3, 27 aprel 1929, səh. 110-112.
8. “İbrahimli Yusuf”, il-1, say 3, 27 aprel 1929, səh. 112.
9. “Bugünün ilhamı”, il-1, say 4, 28 May 1929, səh. 118-121.
10. “Siyasi sistemlərin yөр dəğişməsi”, il-1, say 5, iyul 1929, səh. 169-172.
11. “Makdonaldın Rus siyasəti”, il-1, say 5, iyul 1929, səh. 172-173.
12. “İyul hadisəsi münasibətilə”, il-1, say 6, avqust 1929, səh. 222-226.
13. “Çin-Rus ixtilafı”, il-1, say 6, avqust, 1929, səh. 231-233.
14. “Lahey hadisəsi”, il-1, say 7, sentyabr 1929, səh. 262-264.

“Odlu Yurd” jurnalı

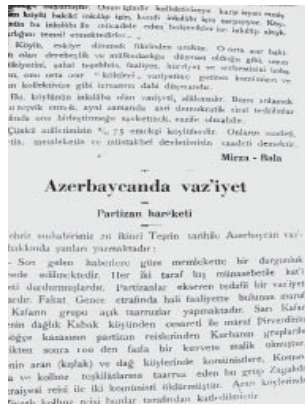

“Odlu Yurd” jurnalı 28
May İstiqlal haqqında

15. “Qızıl gün”, il-1, say-7, sentyabr 1929, səh. 279-281.
16. “Qafqaz birliyi”, il-1, say 8, birinci təşrin 1929, səh. 291-295.
17. “Gəçmiş olsun”, il-1, s. 8, birinci təşrin 1929, səh. 296-297.
18. “Gəmi batır, fərələr qaçır”!..”, il-1, say 9, ikinci təşrin 1929, səh. 337-340.
19. “Nadir Xanın zafəri”, il-1, say 9, ikinci təşrin 1929, səh. 340-342.
20. “Parisdə bolşevik komediyası”, il-1, say 9, ikinci təşrin 1929, səh. 344-351.
21. “İngilis filosofunun ziyarəti”, il-1, say 9, ikinci təşrin 1929, səh. 354-357.
22. “Şayamı diqqət bir səhifədə”, il-1, say 10, birinci qanun 1929, səh. 385-388.
23. “Rusiya köləliyində”, il-1, say 10, birinci qanun 1929, səh. 389-395.
24. “Besedovski nələr söyləyir?”, il-1, say 10, birinci qanun 1929, səh. 404-412.
25. “Nə gübrə, nə də “məlzəmə”, il-1, say 11, ikinci qanun 1930, səh. 434-438.
26. “Sovet Rusiya böhranı”, il-1, say 11, ikinci qanun 1930, səh. 457-459.
27. “Azərbaycanın səsi”, il-1, say 12, fevral 1930 səh. 481-483.
28. “Böhran içərisində çabalayan kommunist rejimi”, il-2, say 13, mart 1930, səh. 1-4.

“Odlu Yurd” jurnalı, 27 Aprel işğal haqqında

“Odlu Yurd” jurnalı, “Azərbaycanda vəziyyət” məqaləsi

29. “Hacı Ağa Nuri”, il-2, say 13, mart 1930, səh. 4-6.
30. “Nakamlardan biri”, il-2, say 13, mart 1930, səh. 6-7.
31. “Muzır mütəxəssislər”, il-2, say 13, mart 1930, səh. 25-27.
32. “27 Aprel (1920-1930)”, il-2, say 14 (2), 27 aprel 1930, səh. 50-51.
33. “İstiqlal qurbanlarından Əlizadə Kərim Bəy, il-2, s. 14 (2), 27 aprel 1930, səh. 74.
34. “İqtisadi cəbhə”, il-2, say 15 (3), may 1930, səh. 121-122.
35. “Rza Bəy”, il-2, say 15 (3), may 1930, səh. 133.
36. “Çekist Ağabəyov”, il-2, say 19 (7), avqust 1930, səh. 296-301.
37. “Rus əjanları fəaliyyətdə”, il-2, say 19 (7), avqust 1930, səh. 310-312.
38. “Açılan parlamentarixm dövrü”, il-2, say 20 (8), sentyabr 1930, səh. 330-332.
39. “Qafqaz birliyi şüarı altında”, il-2, say 20 (8), sentyabr 1930, səh. 332-340.
40. “Rusiyada son hadisələr”, il-2, say 23 (11), birinci qanun 1930, səh. 443-447.
41. “Rəsulzadə M. Əmin Bəyəfəndinin N. Ramişvilinin məzarı başında söylədiyi nitq”, il-2, say 24 (12), ikinci qanun 1930 (1), səh. 474-475. “Bildiriş” həftəlik siyasi qəzet, il-1, № 23, 8 ikinci qanun, 1931.
42. “Tarixçiyə qarşı siyasi”, “Bildiriş” həftəlik siyasi qəzet, il-1, № 25, 22 ikinci qanun 1931, il-2, say 25 (13), fevral 1931, səh. 489-492.
43. “Bugünkü matəmin acısı”, il-3, s. 27 (2), 27 aprel 1931.
44. “Mayıs günləri”, il-3, say 28 (3), 28 may 1931, səh. 66-69.
45. “Xalq Fırqəsinin proqramı”, il-3, say 29 (4), iyun 1931, səh. 97-102.

Cəmi: 45 məqalə

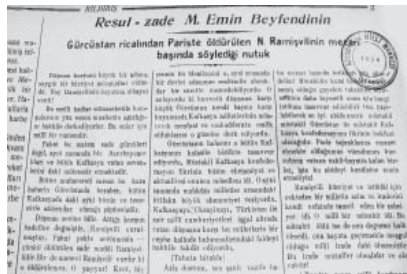
**“Bildiriş” qəzeti (1930-1931)
İstanbul**

1. “Rəsulzadə M. Əmin Bəyəfəndinin N. Ramişvilinin məzarı başında söylədiyi nitq”. il-1, № 23, 8 ikinci qanun, 1931.
2. “Tarixçiyə qarşı siyasi”. il-1, № 25, 22 ikinci qanun 1931

Cəmi: 2 məqalə

“Bildiriş” qəzeti

M.Ə.Rəsulzadənin N.Ramişvilinin dəfniində çıxışı

**“Azərbaycan Yurt Bilgisi”
İstanbul**

1. “Milli Azərbaycan hərəkatının xarakteri”, “Azərbaycan Yurt Bilgisi”, c. 3, say 29, 28 mayıs 1934, səh. 163-166.

Cəmi: 1 məqalə

"Azərbaycan Yurd bilgisi" jurnali

PARİSDƏ FRANSIZCA YAYIMLANAN “PROMETEY” JURNALINDA NƏŞR EDİLƏN YAZILARI

1. “Azərbaycan Respublikası”. “Prometei” jurnalı, 1926, № 1, səh. 25-31.
2. “Bölvşeviklərin Şərq siyasəti”. “Prometei” jurnalı, 1928, № 20, səh. 10-14.
3. “Bölvşeviklərin Şərq siyasəti”. “Prometei” jurnalı, 1928, № 21, səh. 6-11.
4. “Qafqaz Birliyi”. “Prometei” jurnalı, 1929, № 36, səh. 4-9.
5. “Rus əsarətində”. “Prometei” jurnalı, 1930, № 38, səh. 4-9.
6. “Kerenskiyə cavab”. “Prometei” jurnalı, 1930, № 39, səh. 9-11.
7. “Panturanizmin kabusu”. “Prometei” jurnalı, 1930, № 41, səh. 8-11.
8. “Azərbaycanda milli hərəkat”. “Prometei” jurnalı, 1930, № 42, səh. 11-13.

Politicien contre historien

Les événements qui se déroulent actuellement dans l'Union Soviétique revêtent l'attention générale du monde. La grande « expérience » tentée par les bolchévicks incline de plus en plus vers sa fin logique. Le régime soviétique, et avec lui la dictature communiste, tendent vers l'abîme que leur réserve l'Histoire, avec une rapidité vertigineuse. La dictature de Staline avec son plan monstrueux d'industrialisation de la Russie paysanne est-elle capable de détourner le pays de cette fin inévitable? La plupart des savants spécialisés, se basant sur des données strictement objectives, prédisent l'échec inévitable du « plan quinquennal » soviétique. Cet échec laisse entrevoir la chute du régime soviétique et de la dictature communiste. Il est vrai que d'autres ont une opinion toute différente et qu'ils vont jusqu'à admettre le succès de l'expérience bolchévique; mais en ce cas, ils prévoient qu'un conflit sanglant entre le monde capitaliste et le monde socialiste ne manquera pas d'éclater, conflit qui inaugurerait l'effondrement de l'Union comme suite d'une guerre que les Soviétiques sont dans l'impossibilité de soutenir.

Les représentants de l'émigration politique russe envisageant la fin éventuelle du régime soviétique, examinent la première version de la chute du régime. Tout récemment encore, le représentant du libéralisme russe, M. Miloukov, analysait, dans l'un de ses rapports à Paris, les ouvrages écrits par des auteurs de différents pays sur le problème de l'industrialisation soviétique. M. Miloukov se montra du côté de ceux qui prédisent un krach inévitable de ce système.

Convoqués de la chute imminente des bolchévicks, les éléments antibolchévicks de Russie se demandent sans raison qui viendra remplacer le pouvoir actuel.

Le chef du groupe des républicains-démocrates ne manqua pas non plus d'examiner cette importante question. Existe-t-il des forces actives lutant contre les bolchévicks en Russie même? La question ainsi posée, M. Miloukov y répond, bien que d'une façon peu précise. Les communistes qui répondent à ces questions prévoient des centres de Minsk, Kharkov, Tiflis et Bâton, c'est-à-dire des centres de l'Union. M. Miloukov estima nécessaire de ne pas trop insister. Il est facile d'en devenir le causeur. Très discret à Paris, M. Miloukov fut beaucoup plus expansif à Prague. Lors de la lecture d'un rapport de M. Meissner, intitulé « La situa-

tion: Son Union républicaine démocratique « ne peut accepter la complète indépendance des nationalités et leur séparation d'avec la Russie ».

N'empêche que le « politicien » console l'« historien ». Les conversations antérieures avec les alliés étaient rendues difficiles du fait de leur intransigeance. Il n'y eut guère de même aujourd'hui, parait-il, attendu qu'il existerait certains indices laissant supposer « que des changements se sont produits au sein de certains milieux antérieurs hostiles à toute combinaison séparatiste ».

C'est à cette prétendue « tendance » que se rallient aujourd'hui M. Miloukov-politicien, tendance qu'il salue « avec force » et qu'il est disposé d'appuyer ».

Mais de quelle « tendance » s'agit-il et de quelles « tendances » parle M. Miloukov? C'est là le secret diplomatique du « politicien ».

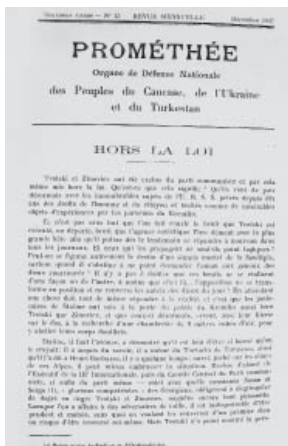
Quant à nous, le devoir nous commande d'éclairer M. Miloukov-historien et nous l'engageons à ne pas croire à des faits anonymes de caractère douteux de M. Miloukov-politicien. Dans l'esprit des alliés lutant pour leur indépendance, aucun changement n'est survenu, aucune tendance vers le renouveau des droits de disposer librement de soi-même n'a été constatée.

En présence de l'impérialisme russe voué à une perte certaine; en présence de la lutte héroïque que soutiennent les nationalités opprimées de Russie pour leur indépendance; et après avoir convenu que les peuples alliés sont à même d'organiser leur Etat, il est inutile de vouloir lier leur sort à celui des représentants d'une politique qui ne reconnaît pas à ces peuples leurs droits bien autorisés à leur indépendance nationale.

Qu'il nous soit permis de conseiller à l'« historien » de ne pas s'abandonner aux sentiments du « politicien ». Les nationalités qui travaillent à obtenir leur indépendance nationale se vengent certainement pas, après avoir brisé les liens de l'impérialisme russe, de répondre les chaînes d'un autre impérialisme.

M.E. Rəssulzadə

Prometei. 1931. № 51. P. 6-8.

SOMMAIRE

hors la loi	***
Dix ans	N. J.
Le chantage politique et les "Tchervouetz" de Berlin	G. GWAZAWA
Les assises du bolchevisme en Europe	J. KUCHEVIC
Incroyable aveuglement	A. OUCHEHEI
La République d'Azerbaïdjan	M.-E. HASSOUZLAÏE
Les Montagnards sous le joug Communiste	***
Le Mouvement « Basmateli » au Turkestan	TOURDY-BEK
Le Mouvement national au Turkestan	T. B.
La vie économique de la Géorgie	G. G.
Chronique: Azerbaïdjan. — Caucase du Nord. — Turkestan. — Ukraine. — Géorgie.	

9. "Qafqaz Birliyi məsələsi". "Prometey" jurnalı, 1930, № 46, səh. 3-8.
10. "Milli istismar haqqında yeni məlumatlar". "Prometey" jurnalı, 1931, № 50, səh. 1-3.
11. "Siyasətçi tarixçiyə qarşı". "Prometey" jurnalı, 1931, № 51, səh. 6-8
12. "Milli Hərəkətin xarakteri". "Prometey" jurnalı, 1934, № 4, səh. 6-11
13. "Sovet terroru və Azərbaycanda müqavimət". "la Revue de Promethec", 1938, I cild, № 1, səh. 94-101.
14. "Azərbaycanda milli hərəkət". "Yeni Prometey" jurnalı, 1939, II cild, № 1, səh. 65-68.
15. "Sovet patriotizmi" adı altında ruslaşdırma tendensiyası". "la Revue de Promethec", 1939, II cild, № 3-4, səh. 430-433.

Caractère du mouvement national!

De par ses sources idéologiques, le mouvement national en Azerbaïdjan représente en lui-même l'ultra nationale-libertaire de l'Orient et les courants démocratiques-culturels de l'Occident.

L'Azerbaïdjan du Caucase, peuplé d'éléments musulmans et turcs, lesquels n'ont rien de commun, pas plus au point de vue religieux que culturel avec la Russie qui les a conquis exclusivement par la force des armes, n'ont jamais accepté moralement l'aristocratie russe. Or, les traditions de ce dernier, nul ne l'ignore, s'appuyent sur l'hostilité profonde contre le monde musulman et turc. C'est l'une des causes pour lesquelles les idées de panslavisme et de panslavisme trouvaient en lui un véritable écho.

Avec le temps et avec le développement des forces sociales, alors que les larges cercles de la population adhèrent au mouvement public, nous voyons le mouvement national en Azerbaïdjan prendre, plutôt que partout ailleurs dans l'Orient musulman, un caractère européen.

Dès, au début du XIXe siècle, la littérature azerbaïdjanaise qui comptait dans sa galerie historique des flambeaux de la littérature orientale tels que le célèbre Firdouzi (poète turc de la fin du XVe siècle de l'ère chrétienne), commence à se moderniser. Le grand novateur que fut Mirza Fatali Akhondzade donne un nouvel essor à la société azerbaïdjanaise d'une brillante littérature écrite en langue populaire. Dans ses travaux

M.Ə.Rəsulzadənin "Prometey" və "Yeni Prometey" jurnalındaki yazıları

Cəmi: 15 məqalə

Polşada – Varşavada nəşr edilən “Wschod” (“Şərq”) məcmuəsində nəşr edilən məqalələri

The Caucasian Confederation

The Bulletin of the Caucasian Independent Countries (№ 11) is being before us. The whole number is devoted to the representation of the idea of the Caucasian Confederation. There are special lines along the data in the shape of facts, trustworthy opinions and official documents, showing that the Caucasian nations have the irrefutable will and the boldness and their organizations are positively decided, to realize the national independence movement.

The bulletin is divided into parts according to nationalism in the Azerbaijan portion is the resolution of the Azerbaijan National Centre analyzing the recent manifestations, and giving these events definite political significance, closely connected with the idea of the Caucasian Confederation. The resolution energetically calls all parties and all those who take part in the organization, when speaking of the independence of Azerbaijan, to call it the independence of the Caucasian Confederation. For the liberation of Azerbaijan is not to be thought of, without the

Rzeczpospolita Azerbajdzjanska

Azerbajdzjan, to narod niezawisny w całym kraju słowiańskim, Azerbajdzjan posiada własny literatury, prozę, teatry, jedyną słowem państwa to, czego należy do kultury turkologicznej.

Wielki poeta turecki Fuzuli, którego stworzył i jest siłą niepodległości, jest openi poetów azerbajdzjańskich. Dzieła jego wspaniałe, o którym opiewała angielski Kip powieści, że jest on najświetlejszym młodym, dokonywa i uczynił z krajów wschodnich, a gdzie tak się nie znalazły w świecie muzułmańskim, jak w Azerbajdzjanie. Do ostatnich czasów azerbajdzjanów jesti pragnął pod czarnym wplywem poeji Fuzuli'ego, Jego epopeja młodości „Laila i Medżnun” (to teni podobny do „Romeo i Julii”), słynny za teni pierwszy poemat azerbajdzjański.

Poeja azerbajdzjańska przynika nawet do najpięknych chat wschodnich, gdzie reprezentacja utworu wschodnich poetów. Z podobny ręk napisy wywarł Salama, którego dowcipnie i urozmaicenie satyry odniosły do jego wyjątkowo. Również i teni azerbajdzjański posiada zrodzoną tradycję, a teni turecki zwolennicy nowo odrodzenia i kłopotliwym wroni azerbajdzjańskim, Pierwszym z dramatycznie tureckiego lud azerbajdzjański.

The national understanding among us is a consequence of historical experiences in that creative-power – the idea which looks the world towards to victory.

The strength of the idea of the Independent Caucasian Confederation lies in the fact that during their conflicts with the Russian-Soviet occupation, lasting for more than ten years, that idea had been the backbone of all the constructive elements of the whole country; this is proved not only theoretically by documents, but also by the bloody lights of the equal contest which is taking place today in the mountains and valleys of these country.

Hence, the idea of the Independent Caucasian Confederation is a fact not to be dispensed and, as to putting it into life, it is an irrevocable deed of the nearest future.

M.E. Rəsulzadə

Wschod 1931, № 2, P. 37-44

1. “Azərbaycan Respublikası”. “Wschod” məcmuəsi, Varşava, 1930-cu il, № 2.
2. “Qafqaz konfederasiyası”. “Wschod” məcmuəsi, Varşava, 1931-ci il, № 2.
3. “Sovet Azərbaycanında Milli əyintiçilik haqqında”. “Wschod” məcmuəsi, Varşava, 1936-cı il, № 17-18.

Cəmi: 3 məqalə

POLŞADA POLYAK DİLİNDƏ YAYIMLANAN “ROÇNIK TATARSKI” JURNALINDAKI YAZISI

1.”Aleyhim Selam.”Roçnik Tatarski”.

C.1, Vilno, 1932-ci il,səh.206-208

**1930-CU İLLƏRDƏ VARSƏVADA RUS DİLİNDƏ
NƏŞR EDİLƏN "QORTSI KAFKAZA"
("QAFQAZ DAĞLILARI") JURNALINDAKI
YAZILARI**

1. "Qafqaz Birliyi. 1929, № 8-9, s. 1-4.
2. "Rusiya əsarətində". 1929, № 10-11, s. 5-10.
3. "Qafqaz Birliyi şüarı altında". 1930, № 19-20, s. 8-14.
4. "Türkiyə və Avropa". 1932, № 32, s. 3-5.
5. "Mühüm hadisə". 1933, № 35-36, s. 4-6.
6. "Bir tarixi hadisənin mənası (Zaqafqaziya Seyminin 15 illiyinə)". 1933, № 37, s.4-7
7. "Qafqaz problemi". 1933, № 44, s. 8-10.

Cəmi: 7 məqalə

**VARSƏVADA RUS VƏ TÜRK DİLLƏRİNDƏ NƏŞR
EDİLƏN "ŞİMALİ KAFKASYA-SEVERNİY KAFKAZ"
JURNALINDA RUSCA ÇAP OLUNAN
MƏQALƏLƏRİ**

1. "Parlayan günəş". 1934, № 2, s. 12-14.
2. "Tarixi akt". 1934, № 3, s. 22-24.
3. "Firdovsi bayramı". 1934, № 5-6, s. 7-8.
4. "Sovet İttifaqında milli əyinti". 1935, № 11-12, s. 17-21.
5. "Yozef Pilsudski". 1935, № 13, s. 13-16.
6. "Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı (davamı var)", 1936, № 22, s. 26-30.
7. "Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı", 1936, № 23, s. 23-27.

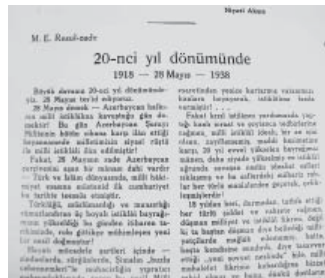
9. "Türkiyə və Avropa". "İstiqlal", №13, 1932.
10. "Münəvvər mühacirin borcu". "İstiqlal", №15, 1932.
11. "Beynəlmiləl iki hadisə", "İstiqlal", №16, 1932.
12. "Bir pərdə daha". "İstiqlal", №18, 1932.
13. "Görmədikləri fil". "İstiqlal", №19, 1932.
14. "Bir rejimin ildönümü". "İstiqlal", №20, 1932.
15. "Əski nəqərat". "İstiqlal", №22, 1932.
16. "Haqq da, ümid də bizdə". "İstiqlal", № 28, 1933.
17. "Demokrasi və sovetlər". "İstiqlal", № 30, 1933.
18. "Qanlı vəhşətlər". "İstiqlal", № 31, 1933.
19. "Rədd olsun işğal". "İstiqlal", № 33, 1933.
20. "Uzaq Şərqdə". "İstiqlal", № 34, 1933.
21. "Azərbaycan Cümhuriyyəti haqqında bəzi qəydlər". "İstiqlal", № 35, 1933.
22. "Sovetlərdə vəziyyət". "İstiqlal", № 40, 1933.
23. "Yaşasın Türkiyə Cümhuriyyəti". "İstiqlal", № 45, 1933.
24. "İstiqlal bayramları". "İstiqlal", № 46, 1933.
25. "Milli bir günümüz". "İstiqlal", № 47, 1933.
26. "Ukrayna məsələsi". "İstiqlal", № 48, 1933.
27. "1934 əşiyində". "İstiqlal", № 49, 1934.
28. "Üçüncü ilimizdə". "İstiqlal", № 50, 1934.
29. "Şəfibəyçilik". "İstiqlal", № 60, 1934.
30. "Tarixi bir akt". "İstiqlal", № 64, 1934.

Cəmi: 30 məqalə

ALMANİYANIN BERLİN ŞƏHƏRİNDƏ (TÜRKÇƏ) YAYIMLANAN “QURTULUŞ” JURNALINDAKI YAZILARI

1. “Azərbaycan hərəkatında Topçubaşı Əlimərdan bəyin yeri”. “Qurtuluş”, № 2, 1934.
2. “Azərbaycan hərəkatında Topçubaşı Əlimərdan bəyin yeri”. “Qurtuluş”, № 2, 1934.
3. “Sovetlərdə qan və vəhşət”. “Qurtuluş”, № 2, 1934.
4. “İki əlamət”. “Qurtuluş”, № 3, 1934.
5. “Qorxudan islahat”. “Qurtuluş”, № 4, 1935.
6. “Yusif Akçora”. “Qurtuluş”, № 5, 1935.
7. “Qara ildönümündə”. “Qurtuluş”, № 6, 1935.
8. “Jozef Pilsudski”. “Qurtuluş”, № 7-8, 1935.
9. “Mayıs münasibəti ilə”. “Qurtuluş”, № 7-8, 1935.
10. “Stalinin hakimiyyəti”. “Qurtuluş”, № 9, 1935.
11. “Yeni Leh Konstitutionu”. “Qurtuluş”, № 10, 1935.
12. “Hürriyyət meydanı”. “Qurtuluş”, № 10, 1935.
13. “Cəfər Seyidəhməd üçün”. “Qurtuluş”, № 11, 1935.
14. “Lehistan müsəlmanları”. “Qurtuluş”, № 13-14, 1935.
15. “Qəzetlərinə görə yeni İran”. “Qurtuluş”, № 15, 1935.
16. “Kommunizmə qarşı millətlərəarası mücadilə”. “Qurtuluş”, № 25-26, 1936.
17. “Rusluq bayrağı altında”. “Qurtuluş”, № 16, 1936.

M.Ə.Rəsulzadənin “Qurtuluş” jurnalındakı “20-ci il dönmündə” məqaləsi

18. “Tokio hadisəsi münasibəti ilə”. “Qurtuluş”, № 17, 1936.
19. “Qara gün münasibətilə”. “Qurtuluş”, № 18, 1936.
20. “İstiqlal günümüzdə”. “Qurtuluş”, № 19, 1936.
21. “Yeni Türkiyənin zəfəri”. “Qurtuluş”, № 28, 1937.
22. “Milli Azərbaycan faciəsi”. “Qurtuluş”, № 29-30, 1937.
23. “Mühitdin Birgənə görə Azərbaycan-Türkiyə münasibətləri”. “Qurtuluş”, № 36, 1937.
24. “Bizim məqsədimiz”. № 1, mart 1937. “Berfreing” (Azadlıq). “Qurtuluş” jurnalına əlavə.
25. “Azərbaycanda rus koloni siyasəti”. (II) “Qurtuluş”, № 39, 1938.
26. “Azərbaycanda rus koloni siyasəti”, (III). “Qurtuluş”, № 40, 1938
27. “Azərbaycanda rus koloni siyasəti”, (IV). “Qurtuluş”, № 41, 1938
28. “20-ci ildönümündə”. ”Qurtuluş”, № 43,1938.

M.Ə.Rəsulzadənin “Qurtuluş” jurnalındakı “Tokio hadisəsi münasibəti ilə” məqaləsi

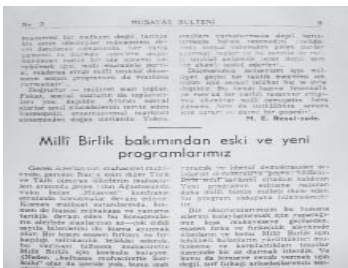
Cəmi: 28 məqalə

“MÜSAVAT” BÜLLETENİNDƏ NƏŞR EDİLƏN YAZILARI

1. “Bizim sosial sistem”. Milli Təsənüd. “Müsavat” Bülleteni, Berlin, № 2, 1937.
2. “Milli mücadilədə sosial şüarlar”. “Müsavat” Bülleteni, Berlin, № 3, 1937.

Cəmi: 2 məqalə

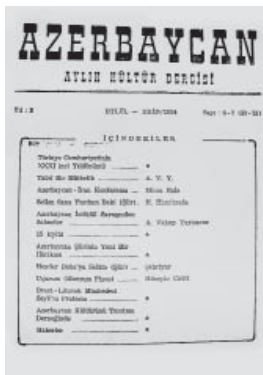

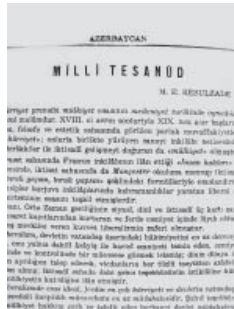
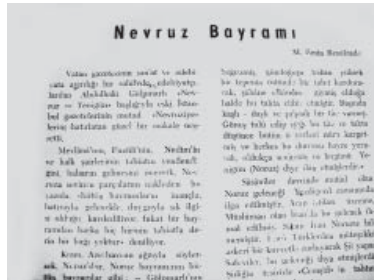
M.Ə.Rəsulzadənin “Müsavat” bülletindəki “Milli mücadilədə sosial şuarlar” məqaləsi

“AZƏRBAYCAN” JURNALINDA ÇAP EDİLƏN MƏQALƏLƏRİ (1952-1955-Cİ İLLƏR)

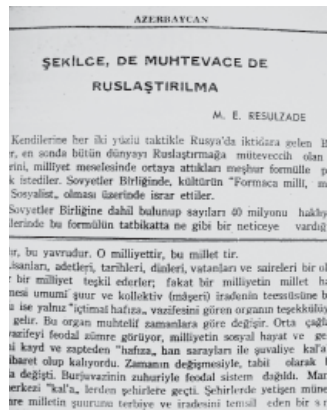
1. “Azərbaycan Cümhuriyyəti haqqında ümumi məlumat”, il-1, say 1, aprel 1952, səh. 4-7.
2. “Nizamidə Türklük”, il-1, s. 2, 1 mayıs 1952, səh. 3-6+s. 13.
3. “Doğu İslam mədəniyyətində Azərbaycanın rolu”, il-1, say 3, 1 iyun 1952, səh. 3-5 (Nizami adlı əsərinin müqəddiməsindən).
4. “İxtiyar qadın ilə Sultan Səncər”, il-1, say 3, 1 iyun 1952, səh. 8-9. (Nizaminin “Sirlər Xəzinəsi” adlı əsərindən).
5. “Azərbaycan Mətbuatının Piri”, il-1, say 4, 1 iyul 1952, səh. 2-3.
6. “Doğu İslam Mədəniyyətində Azərbaycanın Rolu II”, il-1, say 4, 1 iyul 1953, səh. 9-10.

7. “Şəkilcə də məzmunca da ruslaşdırma”, il-1, say 5, 1 avqust 1952, səh. 2-5.
8. “Dədə Qorqud Dastanları”, il-1, say 6, 1 sentyabr 1952, səh. 2-5.
9. “Büyük kompozitor Hacıbəyli Üzeyir”, il-1, say 8, 1 noyabr 1952, səh. 8-9.
10. “Milli Azərbaycan Şurasının Müraciəti”, il-1, say 8 noyabr 1952, səh. 22-23. (29 noyabr 1918 Bakıda Azərbaycan qəzetindən).
11. “Çəkil Bir yana sakitləş”, il-1, say 10, yanvar 1953, səh. 9 (“Füyuzat”, 30, sayı 19 oktyabr 1907-dən).
12. “Milli Təsənüd”, il-1, say 12, 1 mart 1953, səh. 2-5.
13. “Azərbaycanda memarlıq abidələri”, il-2, say 5 (17), avqust 1953, səh. 6-7.
14. “Dədə Qorqud Oğuznamələri”, il-2, say 7 (19), oktyabr 1953, səh. 26-27.
15. “Yaşasın Türkiyə Cumhuriyyəti”, il-2, say 7 (19), oktyabr 1953, səh. 4-8.; Təkrar “Azərbaycan” dər. il-22, say 208, 1973.; Təkrar “Azərbaycan” dər., il-32, say 246, oktyabr-noyabr-dekabr 1983, (Berlində çıxan “İstiqlal” qəzeti, 29 birinci təşrin 1933-dən).
16. “Qurtulan Şərqi simvolu”, il-2, s. 8-9 (20-21), noyabr-dekabr 1953, səh. 2-3.

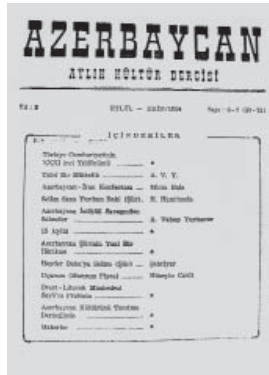

- 17. “Cavad Xanın şəhid olmasının 150-ci ildönümü”, il-2, say 10-11 (22-23) yanvar-fevral-mart 1954, səh. 36-37.
- 18. “Novruz Bayramı”, il-2, say 12 (24), mart 1954, səh. 5-7.
- 19. “Azərbaycan Davası”, il- 3, say 2-3 26-27), may-iyun 1954, səh. 3-6.
- 20. “Ayaz İshaqi mərhum üçün”, il-3, say 4-5, (28-29) iyul-avqust 1954, səh. 6-9.; Təkrar Məhəmməd Ayaz İshaqi: həyatı və fəaliyyəti, H. Tahir Çığatay, Ali Akış v. d. Ankara 1979, səh. 316-319.
- 21. “Azərbaycan memarlıq abidələri”, il-3, say 8 (32), noyabr 1954, səh. 9-13.
- 22. İdealistlər, Opportunistlər, Bozguncular”, il-3, say 9 (33), dekabr 1954, səh. 3.
- 23. “Azərbaycan memarlıq abidələri II”, il-3, say 9 (33), dekabr, 1954, səh. 7-10.
- 24. “Fətəlibəylinin qətlə münasibətilə söylədiyi nitq”, il-3, say 9 (33), dekabr 1954, səh. 11.
- 25. “Şirvanlı Hakani”, il-3, say 9 (33), dekabr 1954, səh. 19-21.
- 26. “Azərbaycan Cümhuriyyətinin Böyük Dövlətlər tərəfindən tanınması”, “Azərbaycan” dər., il-4, say. 10-11 (34-35), yanvar-fevral 1955, səh. 2-4.

M.Ə.Rəsulzadənin “Azərbaycan” jurnalındakı yazıları

27. “Mirzə Fətəli Axundzadə”, il-4, say 10-11 (34-35), yanvar-fevral 1955, səh. 14-16.
28. “Azərbaycan memarlıq abidələri III”, il-4, say 10-11 (34-35), yanvar-fevral 1955, səh. 21-25.
29. “Rical-i Azərbaycan Asr-i məşrutiyət”, “Azərbaycan” dər., il-4, say 10-11 (34-35) yanvar-fevral 1955, səh. 33-35,
Cəmi: 29 məqalə

“Azərbaycan yurd bilgisi” jurnalı

1. “Şirvanlı Xaqanı”, “Azərbaycan Yurt Bilgisi”, c. 4, say 37, fevral 1954, səh. 2-10.

**“Dünya” qəzeti
İstanbul**

1. “Stalin haqqında xatirələr”, 21 may 1954 - 20 iyun 1954,

“Türk Yurdu” jurnalı.

1. “Ədəbi bir risalə”, “Türk Yurdu”, say 240, ocak 1955, səh. 526-530.
2. “Ədəbi bir risalə II”, “Türk Yurdu”, say 241, şubat 1955, səh. 607-613.

ALMANİYADA-MÜNHENDƏ TÜRKİYƏ TÜRKCƏSİNDƏ YAYIMLANAN “QAFQASYA” JURNALINDAKI MƏQALƏLƏRİ

1. “Azərbaycana xitab”. “Qafqasya” jurnalı, № 1, 1951.
2. “Qafqasya Konfederasion hərəkəti”.
“Qafqasya” jurnalı, № 2-3, 1951.
3. “Qafqasya məsələsi”. “Qafqasya” jurnalı, № 6, 1952.
4. “Qafqasya məsələsi”. “Qafqasya” jurnalı, № 7, 1952.
5. “Qafqasya məsələsi”. “Qafqasya” jurnalı, № 9, 1952.
6. “Qafqasya məsələsi”. “Qafqasya” jurnalı, № 10, 1952.
7. “Azərbaycan şairi № izami və dünyanın bugünkü durumu”.
“Qafqasya” jurnalı. № 13, 1952.
8. “Qafqasya məsələsi”. “Qafqasya” jurnalı, № 14, 1952.
9. “Vəzirli Nəcəf bəy”. “Qafqasya” jurnalı, № 15, 1952.
10. “Ümumi Qafqasya siyasətinin ana xətləri”.
“Qafqasya” jurnalı, № 17, 1952.

Cəmi: 10 məqalə

M.Ə.Rəsulzadənin “Qafqasya” jurnalındaki yazısı

ENSİKLOPEDIYALARDA VƏ TOPLULARDA HAZIRLADIĞI YAZILAR

1. Türkiyə (türkcə)

1. Məhəmməd Əmin Rəsulzadə, “Azərbaycan”, İslam-Türk Ensiklopediyası”, c. 1, İstanbul 1941, səh. 702-703.
2. Məhəmməd Əmin Rəsulzadə, “Azərbaycan, Etnoqrafiya; Tarix”, İslam-Türk Ensiklopediyası, c. 1, İstanbul 1941, səh. 712-720.
3. “Azərbaycan, Ləhcə”, İslam Türk Ensiklopediyası, c. 1, İstanbul 1941, səh. 746-749.
4. M.Ə.Rəsulzadə, Dr. Əbdülkadir Qaraxan, “Fuzuli, muhiti və şəxsiyyəti”, Bülleten, c. XIII, say 52, Oktyabr 1949, səh. 845-848 (Kitap tanıtım).

2. Böyük Britaniya (ingiliscə):

Böyük Britaniyada London şəhərində ingilis dilində nəşr edilən “Britaniya ensiklopediyası”nda Müsavat Partiyasının yaranması tarixi və Azərbaycan Demokratik Respublikasının təşəkkülünə aid məqaləsi.

3. ABŞ (ingiliscə):

ABŞ-da Nyu-York şəhərində ingilis dilində nəşr edilən “Ukrayna” toplusunun 1951-ci ildəki 3-cü sayında VII cildində “Azərbaycan Respublikası” məqaləsi.

Cəmi: 6 məqalə

**M.Ə.RƏSULZADƏNİN VƏFATINDAN SONRA
“AZƏRBAYCAN” VƏ “TARİX” JURNALLARINDA
NƏŞR EDİLƏN YAZILARI**

1. “20-ci ildönümü”, “Azərbaycan” dər., il-27, say 226, aprel-may-iyun 1978, səh. 6-8. (“İlham Qaynağı” dərgisi Berlin, səh. 1, may 1938-dən).
2. “Böyük Yalan”, “Azərbaycan” dər., il-27, say 227, iyul-avqust-sentyabr 1978, səh. 5-7.
3. “Qurtulan Şərqi simvolu”, “Azərbaycan” dər., il-30, say 235, yanvar-fevral-mart 1981, səh. 11-12.
4. “Demokratiya və Sovetlər”, “Azərbaycan” dər., il-33, say 248, aprel-may-iyun 1984, səh. 7-9.
5. “Milli Mücadilədə Sosial Şüarlar”, “Azərbaycan” dər., il-33, say 249, iyul-avqust-sentyabr 1984, səh. 8-14. (“Milli Azərbaycan Müsavat Xalq Partiyası” Bülleteni, noyabr 1937 Berlin); Təkrar, “Azərbaycan” dər., il-40, say 282, noyabr-dekabr 1991, səh. 8-12.
6. “Mayıs Duyğuları”, il-4, say 12 (36), mart 1955, səh. 2; Təkrar: Azərbaycan dər., il-27, səh. 226, aprel-may-iyun 1978, səh. 9.
7. “Ədəbi bir hadisə”, il-4, say 6-7 (42-43), sentyabr-oktyabr 1955, səh. 2-5.
8. “Arkadaşım Ayaz”, Milli Mücahit və Milli Ədip, İstanbul 1955, səh. 29-32.
9. “Nə böyük bayram”, “Azərbaycan” dər., il-7, say 2-3 (74-75), may-iyun 1958, səh. 7-8. (“Azərbaycan” qəzeti, Bakı, 28 may 1919-dan).
10. “İman Günü”, “Azərbaycan” dər., il-7, say 2-3 (74-75), may-iyun 1958, səh. 34-35 (“İstiqlal” qəzeti, Berlin, 28 may 1932-dən).
11. “Ana xətləri ilə istiqlalından günümüzə qədər Çağdaş Azərbaycan Tarixi”, yayına hazırlayan: Muhitdin Nalbatoğlu, Türk Dünyası Tarix dərgisi, say 49, Yanvar 1991, səh. 26-29.

12. “Çağdaş Azərbaycan Tarixi II”, Türk Dün. Tarixi Dərgisi, say 50, fevral 1991, səh. 52-54.
13. “Çağdaş Azərbaycan Tarixi III”, Türk Dün. Tarix Dərgisi, say 51, mart 1991, səh. 31-33.
14. “Çağdaş Azərbaycan Tarixi IV”, Türk Dün. Tarix Dərgisi, say 52, aprel 1991, səh. 43-45.
15. “Çağdaş Azərbaycan Tarixi V”, Türk Dün. Tarix Dərgisi, say 53, may 1991, səh. 23-26.
16. “Çağdaş Azərbaycan Tarihi VI”, Türk Dün. Tarix Dərgisi, say 54, İyun 1991, səh. 29-33.

Qeyd: *M.Ə.Rəsulzadənin ölümündən sonra, 1991-ci ilə qədər “Azərbaycan” jurnalında 9 məqaləsi, “İlham Qaynağı”nda 1 məqaləsi, Türk Dünyasının “Tarix” dərgisində 6 yazısı çap edilib.*

Cəmi: 16 məqalə

“TÜRK BİRLİYİ” JURNALINDA NƏŞR EDİLƏN YAZILARI

1. “Qardaş Türkiyə Başın sağ olsun!”, Türk Birliyi dər., il-1, say 7-8. oktyabr-okyabr 1966, səh. 15-19.
2. “Sovetlərdə qan və vəhşət”, il-1, say 12, mart 1967, səh. 11-12.
3. “Hürriyyət Meydanı” (Yadımda Kalanlardan), il-2, say 13, nisan 1967, səh. 36-39.
4. “Azərbaycan hərəkatında Topçubaşı Əli Mərdan Bəyin yeri”, il-2, say 16, iyul 1967, səh. 33-35.
5. Yusuf Akçora”, il-2, say 17, avqust 1967, səh. 38-39.
6. “Qara gün münasibət ilə”, il-2, say 18, sentyabr 1967, səh. 36-39.
7. “Yeni Türkiyənin zəfəri”, il-2, s. 19, oktyabr 1967, səh. 31-33.
8. “İbni Sina Xatirəsi”, il-2, say 20-21, noyabr-dekabr 1967, səh. 57-58.

9. “Azərbaycanda Rus koloniya siyasəti”, il-2, say 21, dekabr 1967, səh. 11-38.
10. “Kommunizmə qarşı millətlərarası mücadilə”, il-3, say 22-23, yanvar-fevral 1968, səh. 43-46.
11. “Qara günün illdönümü münasibətilə”, il-3, say 24-25, mart-aprel 1968, səh. 61-64.
12. “28 May 1918”, il-3, say 26, may 1968, səh. 17-19.
13. “Qorxudan islahat”, il-3, say 28, iyul 1968, səh. 13-16.
14. “Lehistan müsəlmanları”, il-3, say 30, sentyabr 1968, səh. 26-29.
15. “Əli Mərdan Bəyin məzarı başında söylədiyi nitq”, il-4, say 37-38, aprel-may 1969, səh. 29-32.
16. “Azərbaycan istiqlalının elanı”, il-19, say 200, səh. 3-5; Təkrar, “Türk Birliyi”, il-5, say 50-51, may-iyun 1970, səh. 45-47; “Azərbaycan” dər., il-26, say 222, aprel-may-iyun 1977, səh. 4-6.

Cəmi: 16 məqalə

Qeyd: *M.Ə.Rəsulzadənin ölümündən sonra “Türk Birliyi” jurnalında 16 məqaləsi çap edilib.*

Qeyd: *M.Ə.Rəsulzadənin “Yeni Qafqasiya”, “Azəri Türk”, “OdluYurd” “Azərbaycan”, “Türk Birliyi” və “Tarix” jurnallarındakı məqalələrinin siyahısı türkiyəli tədqiqatçı Səbahəddin Şimşirin 1995-ci ildə Türkiyədə nəşr edilmiş “Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin Türkiyədəki fəaliyyətləri” kitabından götürülüb.*

NƏŞR EDİLƏN YAZILARINDAKI İMZALARI

1. Məhəmməd Əmin Rəsulzadə
2. M. Ə. R-zadə
3. M. Ə. Rəsulzadə
4. Məhəmməd Əmin
5. Rəsulzadə
6. Marzadə
7. Mürəttib
8. M. Ə.
9. M. Əmin
10. M. Ə. M.
11. R-zadə
12. Niş
13. Sosialist
14. Haman
15. M. Ə. R.

**M.Ə.Rəsulzadənin sağlığında nəşr etdirdiyi
yazılarının ümumi sayı:**

- 1."Şərqi Rus"- 3 yazı
- 2."Hümmət" – 1
- 3."Dəvəti Qoç" -3
- 4."İrşad"- 49 məqalə
- 5."Təkamül" – 39
- 6."Yoldaş" -5
- 7."Füyuzat" – 2 şeir
- 8."Tərəqqi" – 99
- 9."Volna"(jurnal)(rusca) - 1
- 10."İrani-Nov"(farsca) -31
- 11."Türk Yurdu" -7
- 12."Səbilürreşad" – 7
- 13."İqbal"- 113
- 14."Şələlə" – 3
- 15."Bəsirət" -10
- 16."Dirilik" – 8
- 17."Yeni İqbal" -11
- 18."Qurtuluş" – 1
- 19."Açıq söz" – 269
20. "Doğru söz" - 4
- 21."Müsəvat"(qəzet) - 5
22. "Qardaş köməyi" - 1
23. "Bizim yol" (rusca) - 1
24. "Zaman" - 1
- 25."İstiqlal"(məcəmuə) – 2
- 26."İstiqlal"(qəzet) – 8
- 27."Azərbaycan" -58
- 28."Yeni Qafqasiya" -216
- 29."Azəri Türk" -20

30. “Türk ili” - 1
31. ”Odlu Yurd” -45
32. ”Bildiriş”- 2
33. ”Azərbaycan Yurd Bilgisi”-2
34. ”Prometey”(fransızca) -15
35. ”Vsxod”(polyakca və ingiliscə) -3
36. ”Roçnik Tatarski”(polyakca) -1
37. ”Qortısı Kafkaza”(Qafqaz Dağlıları)(rusca) – 7
38. “Şimali Qafqaz” - ”Severniy Kafkaz” (türkcə və rusca) – 9
39. ”İstiqlal”(Berlin) – 30
40. ”Qurtuluş”(Berlin) – 28
41. ”Müsavat”, bülleten (Berlin) – 2
42. ”Azərbaycan” (Ankara) – 29
43. “Dünya” (Ankara) – 1
44. ”Türk Yurdu” - 2
45. ”Qafqasya” (türkcə) – 10
46. ”Birləşik Qafqasya”(türkcə) -3
47. ”Birləşik Qafqasya”(rusca) – 3
48. ”Qafqaz”(rusca) – 2
49. Ensiklopediyalarda -6

Cəmi: 1179

Qeyd: M.Ə.Rəsulzadənin “Qafqasya” (Türkcə və rusca), “Birləşik Qafqasya” (türkcə və rusca), “Prometey”, “Vsxod”, “Severniy Qafqas” – “Şimali Qafqaz”, “Roçnik Tatarski”, “Qafqaz”, “Qortısı Kafkaza” (Qafqaz Dağlıları) jurnallarındaki yazıları N.Yaqublu tərəfindən toplanılıb.

Qeyd: M.Ə.Rəsulzadənin sağlığında 27 kitabı (onlardan 6-sı Azərbaycanda, 11-i Türkiyədə, 4-ü Fransada, 2-si Almaniyada, 2-si Polşada, 2-si İranda), 15 tərcüməsi (fars və rus dillərindən), 9 şeiri nəşr edilib. Bundan əlavə o, 2 pyes yazıb.

İçindəkilər

1. Biblioqrafiya (<i>Azərbaycan dilində</i>).....	1
2. Azərbaycan tarixinin görkəmli şəxsiyyəti	5
3. Həyat və fəaliyyətinin xronologiyası	26
4. Azərbaycanda nəşr edilən kitabları	61
5. Türkiyədə nəşr edilmiş kitabları	64
6. İranda yayımlanan əsərləri	67
7. Rusiyada nəşr edilən kitabı	68
8. Avropada nəşr edilən kitabları	68
9. Yazdığı pyeslər.....	70
10. Nəşr edilmiş şeirləri	70
11. Tərcümələri	77
12. Biblioqrafiya	79
13. Nəşr edilən yazılarında imzaları	151
14. M.Ə.Rəsulzadənin sağlığında nəşr etdirdiyi yazılarının ümumi sayı.....	152

**MEHMET EMİN
RESULZADE
BİBLİYOGRAFYA**

(Türkiye türkçesinde)

Materyalleri derleyen ve basıma hazırlayan, editör ve giriş makalesinin yazarı: Nesiman Yagublu, tarih ilimleri doktoru, Baku Devlet universitesi doçenti, “Mehmet Emin Resulzade” Merkezinin başkanı

Editörler: Tuncer Kırhan, Ağammed Güneşov

Ressam: Reis Resulzade

Bu Bibliyografya`da Azerbaycan`ın ünlü devlet adamı M.E.Resulzade`nin hayat ve edebi faaliyetini anlatan eserlerin genel listesi verilmiştir. Üç dilde- Azerbaycan, Türkiye türkçesi ve Rus dillerinde hazırlanmış bu Bibliyografya`da ilim adamları, siyaset erbabı, diplomatlar ve araştırmacılar yararlanabilir.

**BİR KERE YÜKSELEN BAYRAK BİR DAHA İNMEZ!
İNSANLARA HÜRRİYET, MİLLETLERE İSTİKLAL!
M.E.RESULZADE**

“...Günün birinde hayatınızı yazacak talihli bir Türk genci, yada sizin kişiliğinizi yansıtacak bir Türk sanatçı, yaşamınızın her dönemini anlatınca “Ne kadar onurlu bir anlam diyerek bu ebedi sayfaları sergileye biliyorum” diyerek sevinecektir. Bu sayfaları okuyan yada içindeki belgeleri seyredenler size ebedi bir bağlılık ve hürmet hisleriyle dolu olarak rahmetle anacaklardır.”

Cafer Seydahmed Kırımer
Kırım Türkleri lideri ve eski Kırım Cumhuriyeti'nin Savunma ve Dışişleri Bakanı

“Mehmet Emin Resulzade yaşamı boyunca Doğu dünyasında hiç karşılaşmadığım, mübalağasız söylenecek mükemmeliyette ender rastlanır bir kişidir.

Disiplinli, güçlü bir mantık sahibi, dürüst, iyi niyetli, derin bir inanca sahip, fedakar mücadeleci bir yapıya sahip, ilkeli bir insandı.

Günümüzde bu tip insanlara, özellikle doğu aleminde rastlamak imkansız olduğu gibi hemen hemen dünyada da azdır”.

Seyit Hasan Tağızade
İrannın eski İngiltere' Büyükelçisi, İran Senati'nin Başkanı

AZERBAJCAN TARİHİNİN ÜNLÜ ŞAHSİYETİ

Mehmet Emin Resulzade, 31 Ocak 1884 yılında Bakü'nün Novhamı köyünde dünyaya gelmişti. Babası Ahund (din adamı) Aliekber Bey dindar biri olmasına rağmen çağdaş dünya görüşüne sahip birisiydi. O nedenle oğlunun ilk eğitimini Sultan Mecit Ganizade'nin müdürü olduğu 2. sayılı "Rus –Tatar Mektebi" nnde aldırmişti. Daha sonra "Bakü Teknik Okulunda" eğitimine devam etmiştir. Burada bir süre eğitim aldıktan sonra ara verip, bütün faaliyetini siyasi düşünce ve faaliyete devreder. Kendisini bu işlerden uzak olması yönünde ikna etmeye çalışanlar için de şöyle bir şiir yazar:

***“Çekilmem ey harifen men,
Bu meydani siyasetten,
Bütün dünya mene derken,
Çekil bir yana sakitleş!”***

Bu düşünceler içinde siyasete kararlı olan M.E.Resulzade, 1902-1903 yıllarında çeşitli rus liselerinde ve bazı orta okullarda öğrenim gören azerbaycanlı türk öğrencilerle gizili bir dernek kurar. Derneğin faaliyetleri hakkında şöyle yazar "Bu dernek üyelerinin milli duygularını uyandırmak,canlandırmak okullarında ders olarak görmedikleri konularda özellikle Türklük konusunda etkili olmak için yerli yazar ve şairlerin eserlerini okumalarını öğütlüyordum. Bunun dışında Çarlık aleyhinde yazılmış ve basılı olan belgelerin sosyalist ihtilale yönelik şiirleri ezberlemek işçiler arasında giderek hürriyet ve inkılap (devrim) konusunda fikirleri yaymak gibi faaliyetlerimiz oluyordu”.

M.E.Resultzade'nin kurduđu bu dernek, “**Müslüman Gençlik Teşkilatı**” adı altında belirli faaliyetleri geliştirerek daha sonraları Rusya yönetiminden hürriyet ve istiklale yönelik insani hakları talep etmek ümidiyle gelişıyordu. Onlar “ Çarizm yönetimine karşı ihlalcı sosyalizmin destekçisi olmasa da müttefiki gibi görüyordu. Özellikle sosyal demokratlarla daha yakın ilişkileri içindelerdi.” Bu derneğin faaliyetlerini duyurma da ise “Hüm-met” adlı gazete önemli rol üstlenmişti. 1904'sonları ve 1905 başları olan Şubat birkaç yüzlük tirajla basılan bu gazetenin beş, ya da altı sayı çıkmıştır.

Haziran 1917 'de ise Neriman Nerimanov editörlüğünde “Hüm-met” gazetesi yeniden yayımlanır. M.E.Resultzade bu gazetenin “Kafkasya'da türk - yani azerbaycanlılar adına çıkan ilk parti organı” olduğunu söyler.

Gazetenin hemen bütün illerde yayımlanan üçüncü sayı-da (1905), Resultzade nin bir yazısı yayımlanmışdı. Bu makale 1917'de çıkan 5 Temmuz tarihli “**Açık söz**” adlı gazetede yayımlanmışdı.

Belirtmek gerekir ki, azerbaycanlı işçiler, geniş bir çember dahilinde ihitlale destek veriyor, bu maksatla 1904 yılının sonlarında RSDFP'nin Bakü Komitesi nezdinde “Müslüman Sosyal Demokrat- Hüm-met” grupunu oluşturuyorlardı. “**Hüm-met**” teşkilatının kurucuları arasında M.E.Resultzade, N.Nerimanov, M.Azizbeyov, A.Kazımzade, Kerbelayı Mikayilzade, M.H.Mövsümov, M.H.Hacınski, ve başkaları bulunuyordu. “Hüm-met,” Bakü parti teşkilatının ayrılmaz bir parçası gibi, Bakü Bolşevik komitesinin azerbaycanlı işçiler arasında vahit bölünmez unsuru olarak yerini aldı.

Kısa süre sonra Rusya'da başlayan birinci Sovyet ayaklanmasından sonra Resultzade, ve silah arkadaşları bolşeviklerin

amaçlarının Azerbaycan'a yararı olmadığını bilerek bolşeviklerden uzaklaşır. 1907'de "Hümme't" kapatılır.

Bu noktada basın faaliyetleri genişler, sosyal ve siyasal anlamda güç kazanır. Basının gelişmesi milli benliğin yerleşmesinde önemli bir rol oynar. Aynı zamanda, diğer illerde çıkan "**Şarkı-Rus**" adlı gazetede çıkan Resulzade'nin "Bakü'den mektup" başlıklı yazısı büyük ilgi görür. M.E. Resulzade yazısında, bilim ve eğitimin gereklerinin altını çizer. Kafkasya'da yaşayan müslüman nüfusa, bakülülerden özel selam getirerek diyorum ki; çocuklarınızdan, küçük yaşta olan herkesten özel isteğim şudur ki, ilim ve terbiye dışında şeylere tevessül etmesinler. Örneğin her kesin, gücü yettiği oranda çocuğunu okula, ibadet evine, alışverişe gönderebilsin".

Şimdiki muhitte Rus baskısı ve istibdat rejimi faaliyetlerine karşı mücadele edebilmek için gazete dergi gibi matbu yazıları öğrenmenin gereğini anlatır. Özellikle "Şarkı Rus", "Hümme't", "Davet'i Koç", "Tekamül", "İrşad" ve diğer yayımların rejim aleyhine çıkan sayılarında Resulzade'nin onlarca makalesi basılır.

1909-1913. Yıllarda Resulzade İran ve Türkiye'de bulunur. Bu ikametlerinde önemli birikim ve faaliyet yeteneği kazanır. 1913 te Çarlık yönetimini elinde tutan Romanovlar ailesinin 300. İktidarda bulunuşu nedeniyle çıkarılan genel aftan yararlanarak Bakü'ye döner.

Belirtmek gerekir ki, bu devirde Bakü'de "Müsavat" partisi kurulmuş ve Çar yönetimi aleyhine önemli faaliyet yürütmektedir. Yakın çevresi onu partinin başına geçmesi için ikna eder.

M.E. Resulzade Müsavat partisinin program ve tüzüğünü yeniden hazırladı. Parti tüzüğünün temelinde Türklük ve İslamlaşmak ideali yer alıyordu. Müsavat partisinin kuruluşu esasları denile

bilir ki, “**Türkçülük**” esasına dayanıyordu. Böylelikle partinin siyasi ideologu Mehmet Emin Resulzade olmuştu.

Bu tarihten itibaren onun ciddi bir siyasi faaliyet içinde olduğu görülür. Hükümet tarafında izin verilen sosyal yardım ve eğitim gibi bazı faaliyetlerle partinin etkinliği artıyordu. “Nicat”, “Maarif cemiyeti”, “Bakü Cemiyeti Hayriyesi” ve “Neşri Maarif Cemiyeti” vardı.

Aynı zamanda Resulzade'nin “**Dirilik**” adlı dergide yayımlanmış olan makalelerinde milli uyanışın yolları detaylı şekilde anlatılıyordu. Bu anlatım mevcut siyasi konjonktür dahilinde hareket buluyordu. Mehmet Emin Resulzade, milli istiklal idealini dünya medeni koşullar çerçevesinde değerlendiriyordu.

O gösteriyordu ki, dünya medeniyetinin zenginliği için ayrı ayrı milletler siyasi yönden hür yaşamalı bir millet bir başkasını tedirgin ve ona tahakküm etmemeli. Onun sosyal anlayışında yer eden, maddi ve manevi iki yönden ilki, manevi olup onu da iki bölümde değerlendiriyordu. Manevi varlığın temelini oluşturan milli benlik anlayışının zirvesi olan milli istiklal fikrinin temel dinamik olmasıydı. Bu anlamda, o maneviyatın zengin olmasını ve milli şuurun yetkinliği ile kendini bulacağını söylüyordu. Bununla ilgili olarak bir yazısında şöyle diyordu: “acele ederek maddeten terakki (gelişmek) ederken, maneviyattan mahrum kalınacaksa, maddeten geç terakki edip maneviyatça müstakil kalmayı tercih ederim, çünkü milliyetinde insaniyetinde yararı bundadır”.

M.E. Resulzade, sosyal ve siyasal bağlamda ki popülist yaklaşımlarını yansıttığı, “İkbal”, “Yeni İkbal”, ve “Açık söz” gazetesinin büyük katkısı olmuştur.

“**Açık söz**” gazetesi 2 Ekim 1915'te haftanın beşinci günlerinde Bakü'de yayıma başlamıştı. Siyasi , sosyal ve edebi bir

Türk gazetesi olarak başlık altında ifade edilen içeriği ile Niko-loyevski Caddesi M.Aleksandrov'un 357 nolu hanesinde basılmaktaydı.M.E.Resulzade bu gazete hakkında şöyle yazmaktadır: “Açık söz” ilk defa olarak ve bu zamana kadar, Kafkasya'daki Müslüman ve Tatar diye bilinen halkın Türk olduğunu açıklıkla ve ısrarla ortaya koymuş ve bu konuda harp manasında mücadele etmek zorunda kalmıştır.

Bu gazetenin baş makalesinde “Tutacağımız yol” başlığı işlenmiştir.Yazarı Mehmet Emin Resulzade bu yazısıyla önemli bir gerçeği aydınlığa çıkarıyordu:

“Muhteşem çıkışına tanık olduğumuz bu yol bir gerçeği, asrımızın milliyetçilik asrı olduğunu, ispat etmiştir. Bundan böyle dünya haritası buna göre şekillenecektir”.

Belirtmek gerekir ki, çıkarılan gazeteler halkın duygularını ve ihtiyaçlarını dile getiriyordu. Ekim 1915'e gelindiğinde gazete sayılarından birinde, M.E.Resulzade'nin **“Bizim ihtiyaçlarımız”** adlı makalesi yayımlandı. Bu yazıda halktan çok öğrencilerin, şimdiki durumda görevleri sıralanmıştı. Bunlar sırasıyla şöyle idi:

- 1.Alt sınıflı okulların millileştirilmesi,**
- 2.Dini eğitim veren yüksek okulların açılması,**
- 3.Müslümanların baskı altına alınan haklarının iade edilmesi.**

Mehmet Emin Resulzade, “Açık söz” adlı gazetede ise yalnız Azerbaycan Türklerinin değil,Çarlık yönetimi altında azap çeken türk halklarının haklarını istiyordu. Türklerin cesaret ve azimle, gerçek olan davaları konusunda birleşmeli ve mücadele etmelidirler diyordu. Makalelerinin birisinde ise,Türkistan'ın elli yıldan beri içine düştüğü hukuksuzluktan söz ederken istiklalin yollarını sıralıyordu.

Belirtmek gerekir ki; 27 Şubat 1917'de beliren **Burjuva inkılabı** Azərbaycan' da ki sosial ve siyasi durumları ciddi manada etkiledi. Şubat inkılabından sonraki günlerde, Azərbaycan' da faaliyet gösteren, teşkilatların merkezileşmesine ihtiyaç duyulurken, bu amaçla **29 Mart 1917'de Bakü Müslüman** sosyal teşkilatlarının geçici komitesi kuruldu. Bu işin başına da, M.H.Hacinski getirilirken yardımcılığına ise Resulzade getirildi.

Geçici komite “ Bütün şahsi sorunları bir yana koyarak siyasi oluşumlar yanında olmaya” dikkat çekiyordu. Ayrıca genel bir Müslüman kurultayı yapılmasını öne sürüyorlardı.

Kurultayın açılış öncesi “Açık söz” gazetesinde bir yazı şöyle diyordu: “Bu kurultay Kafkasya Müslümanların siyasi ve milli oluşunda önemli bir rol alacaktır.”

15-20 Nisan 1917 tarihleri arasında, **Kafkasya Müslümanlarının kurultayında** genel durum değerlendirmesi yapıldı. Ülkenin siyasi manzarası içinde Azərbaycan'ın durumu asıl meseleyi teşkil ediyordu. Öneriyi sunan Resulzade, Rusya'nın birden çık halka kendi topraklarında bağımsızlık vermesini talep ediyordu. Resulzade bununla da yetinmiyor, milli toprak bütünlüğü içinde federal bir yapının oluşması gereğinin altını çiziyordu.

Ne var ki **Rusya'da ki Müslümanlar, 1-11 Mayıs 1917'de yapılan Birinci Genel Rusya Kurultayında** milli ve çağdaş gelişmenin önemi vurgulanıyordu. M.E.Resulzade'nin “Toprak Özerkliği” ideali büyük ilgi ile karşılandı. O konuşmasına şöyle devam ediyordu.”Bugün Rusya idari formasyonu altındaki halkların, demokratik birer ülke konumunda yaşaması gerekmektedir. Yer kürenin altında birini tutan bu toprakların, Kamçatka'dan Karadeniz'e, Arkangelski'den İran sınırına kadar 170 milyon

nüfusuyla çok uluslu bir devlet merkezi yönetilemez. Ona göre Rusya devletinin idari şekli federasyon olmalıdır.” Resulzadenin öne sürdüğü mahalli özerklik önerisi **271 oya karşılık 446 oyla kabul edilir.**

Resulzade Nisan 1917’de Kafkas Müslümanları kurultayında Nesip Bey Yusufbeyli ile birlikte her iki teşkilatın (Müsavat-Türk Ademi Merkeziyeti) nin birleşmesi yolunda karar alırlar.

Kafkas Müslümanları Kurultayına kadar Resulzade ve Yusufbeyli iki dost idiler. Özellikle Nesip Bey Yusufbeyli’nin “Açık söz” adlı gazeteyi sıklıkla ziyaret ederdi. Bu birliktelik gelecekteki siyasi birlikteliği de hazırlıyordu. **17 Haziran 1917’de Resulzade’nin lideri olduğu” Müsavat” ile Yusufbeyli’nin başkanlığını yaptığı “Türk Ademi Merkeziyeti” yapılan kurultayda birleşme kararı aldılar.**1918 yılında Azerbaycan istiklalinin kazanılması b akımından bu çok önemli bir gelişme olarak değerlendirilmelidir. Müsavat’ın Bakü ve Bakü dışında,”Türk Ademi Merkeziyeti” in ise Gence ve dışında etkisi büyüktü. Bu şekliyle, her iki teşkilatın birleşmesiyle kazanılacak olan istiklal uğrunda zorlu mücadele yürüten bir siyasi organ olarak **genel bir Azerbaycan partisi oluşmuş oldu.**Bu önemli ve güçlü siyasi gücün başına da Mehmet Emin Resulzade getirildi.İki siyasi partinin birleşmesiyle Azerbaycan’da belirgin bir siyasi güç olarak görülen “Müsavat”ın büyük nüfuz dönemi başlamıştı.

Ekim 1917 Bakü Sovyeti’nde yapılan seçimlerde oyların yüzde kırkının desteğini alarak kendini bir daha kanıtlamış, seçimlere katılan 25000 delegenin 10 binden fazlasının desteği ile önemli bir güç olduğunu kanıtlamıştı.

Bolşevikler ise dört bin oy ala bilmişlerdi. Bu oran Bakü seçmenini yüzde 15.4 ünü teşkil ediyordu.

Bu şartlar altında “Müsavat” partisi ilk kurultayını yaptı. Kurultay **26 ve 31 Ekim 1917** tarihine kadar devam etti. Bu kurultay Haziran 1917’de “Müslüman Demokrat Partisi – Müsavat” ve “Türk Ademi merkeziyeti” partilerinin birleşme kurultayından sonra yapılan ilk resmi toplantı oluyordu.

Burada “**Türk Ademi Merkeziyeti Fırkası Müsavat**” olarak kendi tüzüklerini hazırlayıp genel kurula sundular. Bu kurultayda ki Müsavat partisinin ilk resmi belgesi olarak sunuldu.

Kurultay 76 maddeden oluşan parti programını kabul etti. Kabul edilen program içinde şu hususlar dikkat çekiciydi.

- 1.Devlet yapısı ve özerklik;**
- 2.Milli sorunlar;**
- 3.Dini sorunlar;**
- 4.Sorumluluklar;**
- 5.İktisat ve maliye işleri;**
- 6.Toprak sorunu;**
- 7.İşçi sorunu;**
- 8.Adli işler;**

Özerkli konusu parti programında öncelikli olarak değerlendiriliyordu. Bu konu “Müsavat” ın programında yer alan şekilde açıklanıyordu: “Rusya devletinin şekli idaresi milli, mahalli, özerklik esasına dayalı bağımsız halk cumhuriyeti olarak şekillenmelidir”.

Şurası çok önemlidir ki, beş yüz kadar delegenin iştirak ettiği “Müsavat” partisinin birinci kurultayında otuz üç yaşında olan Mehmet Emin Resulzade Parti genel başkanlığına seçilir.

1917 yılının sonlarına doğru Azerbaycan’ın geleceği için önemli bir başlangıcın işaretleri görülmüyordu. Artık milli hareket

için belirgin üç unsur bulunuyordu: **Milli demokratlar, sosyalist ve islamcılar**, özellikle ön planda duran milli demokratlar, Azerbaycan'ın geleceğini milli devletçilikte gören gruptu. Bu koşullarda, Zakafkasya da ki siyasi teşkilatlar da güçleniyorlardı. Kasım 1917'da Tiflis'te yapılan bir toplantıda Zakafkasya Yüksek Komiserliği kurulması kararı alındı.

Aynı ayın 14 ünde ise gelişmeler yeni bir hükümetin kurulmasıyla kendini gösterdi. Şubat 1918'de Zakafkasya meclisi olan Seyim'in ilk toplantısında ise azerbaycanlı siyasilerin desteği ile Zakafkasya siyasi teşkilatlarının kendi istiklalleri için yeni bir dönem başlıyordu.

Aynı yılın 23 Şubat tarihinde Tiflis'te Zakafkasya kanun kurucu organ olan Zakafkasya (meclis) Seyim'inin açılışı yapıldı. Buradaki Azerbaycan grubu 44 milletvekilinden oluşuyordu, “ Müsavat”, “ İttihat” “Hümmet” ve “ Müslüman Sosyalistler” olmak üzere temsil edildiler.

14 Mart 1918'de yapılan Trabzon Barış Konferansında Türkiye (Osmanlı) delegeleri Zakafkasya temsilcilerinden oluşacak olan cumhuriyet hakkında teminat istediler.

Gerek Azerbaycan'da ortaya çıkan ve Azerbaycan tarihinin en kanlı işgla ve katliamlar olması nedeniyle patlak veren Mart 1918 hadiseleri gerekse Zakafkasya Seyim'indeki tartışmalar ilişkileri gerdikçe, bu noktada Azerbaycan'ın milli bağımsızlık mücadelesi için önemeli bir neden oluyordu.

29 Mart 1918'de Bakü ve Tiflis demiryolunun kapatılması nedeniyle şehirde kalan ermeni militanları “ Evelina” adlı bir gemide bulunan Müslüman ve askerlerin elinden silahların alarak onları esir etmişler, Kızıl ordu askerlerinin desteği ile atılan bomba silahlarıyla masum insanları meskenlerinde katletmişlerdi. Bu

gelişmeleri kaleme alan Resulzade şöyle anlatıyordu: “Bu olaylar neticesinde bolşeviklerin bir çok yerleşim bölgesinde yaptığı operasyonlar sırasında en büyük tahribatı Bakü’de yaptılar. İşçi ve fakir insanlar adına “Müsavat partisi – Milli Müslüman Şurası” ilan eden “Bakü Sovyeti” ermeni alayları ile birlikte on bin masum Müslüman’ı katletmiştir”.

Binlerce masum insanın ölümüne neden olan ermenilerin bu ihaneti hakkında 2 Nisan 1918 de Zakafkasya Meclisi olan Seyim’e ulaştırılan genel durumun ilgi görmemesi azerbaycanlı delegelerin tepkisine neden oldu. Seyim’in gürcü ve ermenilerden oluşan çoğunluğu Bakü Sovyet’ine karşı tavır almak istemiyordu.

Seyim de bulunan azerbaycanlı milletvekilleri ayrı partilerden olsalar da, aynı noktada müşterek hareket edebiliyorlardı. Mart ayı hadiseleri Milli İstiklal mücadelesinin ana nedeni olarak gün ışığına çıkıyordu. Gürcü ve ermeniler Osmanlı yönetimine karşı ciddi tavır takınmışlardı. Batum ve Acaristan’ın Osmanlı yönetiminde olması talebi karşılığında Kars ve Ardahan’ı almak istiyorlardı.

Osmanlı yönetimi bu gelişmelerden haberdar idi.Zakafkasya hükümetinin Osmanlı yönetimiyle yürüttüğü çatışma sekiz gün sürmüş ve Osmanlılar Nisan ayının 15 inde Batum’u ele geçirmişlerdi.Aynı zamanda Kars’ın kuşatılması sağlanmıştı.

Bu vaziyet içerisinde gelinen 19 Nisan tarihli Seyim’e katılan azerbaycanlı milletvekilleri şunu beyan ettiler: **“Zakafkasya bağımsız olmalıdır”**. İlave olarak, aksi taktirde Azerbaycan kendi bağımsızlığını ilan edecektir.

Bu teklif karşısında telaşa düşen gürcü ve ermeniler bu talebin yerine getirilememesi karşısında Brest Litovsk anlaşma

şartlarını ve Zakafkasya'nın bağımsızlığının şart olduğunu kabul ederek savaşın durdurulmasının gereği ile karşı karşıya kaldılar. 22 Nisan 1918'de Zakafkasya bağımsızlığını ilan etmek zorunda kalsa da, Seyim'in dahilinde bulunan karşı guruplar giderek zıtlaşmaya başladılar.

Özellikle Almanya'nın Zakafkasya üzerinde ki etkisi gürcülerin almanlara sempatisini daha da artırmış oldu. Bu gelişmelere karşın Zakafkasya Seyim'inde Gürcistan bu Kafkas birliğinden çıkıp Almanya himayesine girme tartışmaları yaşanır olmuştu. **25 Mayıs tarihinde gürcüler**, Seyim'den ayrılıp kendi bağımsızlıklarını ilan etme noktasına geldiler.

Bu tartışmalar Seyim'in 26 Mayıs tarihli toplantısına kadar devam etti. Seyim'in faaliyetlerine ara verilmişti. 27 Mayıs 1918'de azerbaycanlı milletvekilleri olağanüstü toplantı yaptılar.

Neticede kendileri için geçici bir **Milli Şura** oluşmasına karar verildi. Bu gelişme karşısında milli şura başkanlığı seçimine geçildi. Yapılan oylamada “Müsavat” partisi **Mehmet Emin Resulzade'nin Milli Şura başkanı olarak seçildiğini ilan etti**. H. Ağayev ve M. Seyidov ise başkan yardımcılığına seçildiler. Aynı toplantıda Milli Şuranın dokuz üyesinden icra heyeti (bakanlar kurulu) teşkil edildi. Buna göre Fetali Hoyiski Başbakanlık ve aynı zamanda İçişleri bakanlığını üstlenirken, Harbiye bakanı Hüsrev Bey Sultanov, Halk Maarifi ve Maliye bakanı Nesipbey Yusufbeyli, Dışişleri bakanı Mehmet Hasan Hacinski, Posta Telgraf ve Yollar bakanı Hudadat Bey Malikaslanov, Tarım ve Emek bakanı Ekber Ağa Şeyhülislamov, Adliye bakanı Halil Bey Hasmemetov, Ticaret ve Sanayi bakanı Mehmet Yusuf Caferov, Devlet bakanı Cemo Bey Hacinski'den oluşuyordu.

28 Mayıs 1918'de yapılan Milli Şuranın ilk toplantısında yirmi dört milletvekili tarafından kararlaştırılan gündem maddeleri şöyledir.

- 1- H.Ağayev'in Gence'deki son olaylar hakkında bilgi vermesi,**
- 2- M.E.Resulzade'nin Batum'da iken gönderdiği telgrafa cevap verilmesi,**
- 3- Seyim'den çıkılması ve Gürcistan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle ilgili Azerbaycan'ın ne yapacağı.**

Azerbaycan istiklalini ilan ettiği gün Resulzade Tiflis'te idi. Ertesi gün ise Batum'a giderek Osmanlı yetkileri ile görüşme yapacaktı. Çünkü bağımsız Kafkasya'nın Batum görüşmelerine katılan heyetin içinde Resulzade bulunuyordu. Nesip Bey Yusufbeyli onun "Osmanlı devletinden askeri yardım talep etmesini istemişti. Azerbaycan'ın istiklalini ilan etmesiyle Zakafkasya Hükümetinin yapmakta olduğu barış görüşmeleri heyetinin görevi de sona ermişti.

4 Haziran 1918'de Osmanlı devleti ile yapılan görüşmelerde başarılı geçen "dostluk anlaşması" nı Osmanlı hükümeti adına Adliye Bakanı Halil Menteşe, Kafkas Cephesi Komutanı Vehip Paşa, Azerbaycan hükümeti adına ise Dışişleri Bakanı M.H.Hacinski ve Milli Şura Başkanı Mehmet Emin Resulzade imzaladı. Bu anlaşmaya koyulan imzalarla Azerbaycan ilk defa bir dış ülke ile resmi anlaşmaya imza koymuştu diyebiliriz.

Osmanlı devleti ile Azerbaycan Cumhuriyeti hükümeti arasında "siyasi, hukuki, iktisadi ve entelektüel zeminde dostluk ilişkileri ile birlikte değerlendirilerek karşılıklı sevgi bağlarıyla anlaşma yapılmıştır" şerhiyle imza edildi.

İmzalanan anlaşmanın birinci maddesi şöyledir: **“Osmanlı devleti hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti hükümeti arasında daima dostluk ve güçlü barış olacaktır”**.

Anlaşmanın dördüncü maddesinde ise şöyle yazılıydı: **“Güçlü olmayı ve asayışı temin maksadıyla ülkenin güvenliğini teminde, ihtiyaç duyulduğunda Osmanlı hükümeti Azerbaycan Cumhuriyetine askeri yardımda bulunmayı kendi sorumluluğunda taşır”**.

Azerbaycan hükümeti en ağır şartlarda bulunduğu sırada, söz konusu anlaşma gereği Osmanlı askerini Azerbaycan’a çağırmıştır.M.E.Resulzade bu konuyu şöyle yazmıştı:**“Bütün Azerbaycan halkının göz yaşları arasında beklediği Türk askeri ümitlerimize tercüman olarak davetimiz karşısında muvafık cevabı vererek Azerbaycan’a gelmeyi kabul etmişti”**.

M.E.Resulzade’nin başkanlık ettiği Milli Şura Azerbaycan’ın bir müstakil bir devlet olarak yerleşmesi için büyük çaba gösterdi. Azerbaycan İstiklal Beyannamesinin altıncı maddesinde görüleceği gibi, **“Azerbaycan Cumhuriyetinin idaresinin başında Şurayı Milli”** vardır denilmektedir.

Bu sırada Azerbaycan temsilcileri, 17 Haziran’da Azerbaycan Cumhuriyeti temsilcileri İstanbul’da düzenlenen (Almanya, Avusturya,Macaristan, Türkiye, Bulgaristan, Kafkasya - Azerbaycan’ın, Gürcistanın, Dağlık Birliği, Ermenistan’ın katıldığı) Uluslararası bir toplantıya **M.Emin Resulzade, X.Hasmehmedov ile A. Safikurdsk’den oluşan** heyetle katıldı.Bunlara ilave olarak teknik ve danışman olarak dört kişi daha katıldı. Temsilcilerden konferans heyeti arasında siyasi, iktisadi, mali ve askeri sorunlarda yeni gelişmeleri ülkelerine götürmek için yetki verilmişti.

Bu amaçla Azərbaycan'da ki işgali kırmak için yola çıkan Türk Ordusu 15 Eylül 1918'de Gence'yi daha sonra Bakü'yü düşman işgalinden kurtardı. Bakü'nün alınması yolunda çarpışan ve canlarını veren çok sayıda askeri rahmetle anmanın yeridir. Mehmet Emin Resulzade aynı günlerde İstanbul'da bulunuyordu. O aldığı bilgileri şöyle aktarıyordu: “Dönemin harbiye Bakanı ve başkumandan vekili Enver Paşa Hazretleri beni telefonla aradı ve şöyle dedi: “**Emin Bey, Bakü alındı!**”.Bu haberle ben hissettiklerimi tarif edemem. O etkiyi ömrümce de unutamam”.

Hiç şüphe yok ki, bağımsız Azərbaycan devlet olma yolunda başarılı adımlardan biri olarak **Azerbaycan Parlamentosunun** kurulması olmuştur. Parlamentonun açılıyla birlikte Azərbaycan Milli Şurası Başkanı M.E.Resulzade, ciddi çalışmalara girişti.İlk olarak 29 Kasım 1918'de Azərbaycan türkçesi ve rusca “Azərbaycan halkına” diyerek seslenişi oldu. Bu yazılı seslenişte: “Vatandaş olan herkesin, savaş zamanı olağanüstü olağan üstü durumları nazara alarak tatil olan Azərbaycan Milli Şurası bugün tekrar başkentimizde açılmış durumdadır.

Şurayı Millinin ilk kabul ederek yürürlüğe koyduğu yasa, sadece azerbaycanlı Müslümanlara mahsus olan Şurayı Milliye milli bir şekilden çıkarıp bir devlet olarak ortaya koymaktı. Bu ayın 19 unda kabul edilen kanunla Şurayı Milli Aralık ayının üçüne kadar azınlığa düşen halkların da parlamentosu olacaktır. Bu meclis azınlıkta kalan halk temsilcileri de bünyesine çağırmıştır. Azərbaycan Parlamentosu ülkenin meclisi olarak, onun değerlerinin sahibi olarak oluşan hükümetle ülke ve halk menfaatini koruyacaktır”.

Resulzade parlamentonun ilk toplantısında yaptığı konuşmada ise şöyle konuştu: “**Muhterem milletvekilleri!A-**

zerbaycan parlamentosunun ilk defa olarak açılışını yapmak bana nasip oldu.Siz değerli arkadaşlarımı tebrik etme onunu kendimde iftiharla taşıyorum (alkışlar). Efendiler, Rusya’da vuku bulan büyük inkılap,bilinen gerçeklere bir başkasını da ilave etmiştir. Bu gerçek milletlerin hürriyet ve istiklal gerçeğidir”.

Resulzade’nin bu konuşması defalarca alkışlarla kesilerek dinlenirken, parlamentodaki “Müsavat” partisi teşkilatı onu ülkenin lideri olarak ilan etti. Aynı tarihili bildiride: **“Evet, artık Azerbaycan ideali burada bulunan siyasi partilerimiz arasında herhangi bir fikir ayrılığı olmadığını göstermiştir.Azerbaycan fikri milletin şuuruna yerleşmiştir. Üç renkli aziz bayrağımız herkesin siyasi görüşünü temsil etmektedir. Azerbaycan istiklalini müdafa etmek hepimiz için ortak bir değerdir.O nedenle siyasi partilerimiz Azerbaycan idealini propaganda etmekle değil, mevcut şartların, hukukun ve dış düşmanlara karşı ortak müdafaamız olmalıdır”.**

Azerbaycan parlamentosunda en güçlü grup olan “Müsavat” la tarafsız demokratların birleşmesi oldu. Bu grubun sayısı 38 idi. Parlamento işlerinde büyük faaliyet içinde olan Resulzade, aynı zamanda başkanı olduğu “Müsavat” partisinin görüşleri hakkında da zaman- zaman görüş bildiriyordu.

Bu bilgiler genellikle umumi durum hakkında olurken, genç Azerbaycan Cumhuriyetinin bağımsızlığı sıklıkla anlatılıyordu. Ülke topraklarının bütünlüğü, savunması yanı sıra genel hukuk kurallarının korunup müdafa edilmesi öncelik taşıyordu. Özellikle Azerbaycan devletinin komşu ülkelerle münasebetlerinin güçlenmesi yolunda görüşler ile demokratik hukuk devleti olmanın gereklerini sıralıyordu. Bütün bu çalışmaların başında ülkenin

güvenliğini koruyacak olan bir milli ordunun kurulması gündemi işgal ediyordu.

Resulzade, 1918-1920 yıllarındaki faaliyetlerinde Azerbaycan'ın bağımsızlığı yolunda kesin bir mücadele yürüttü.

Öyle ki, Azerbaycan bağımsız bir devlet olarak uluslararası nüfuzunu artırdığı bir zamanda **27 Nisan 1920 tarihli işgal** ile yüz yüze geldi. 27 Nisan işgalinin nedenlerini araştırmadan önce belirtmemiz gerekir ki, Resulzade milli, bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti için elinden geleni yapmıştı.

Rusya'nın (ister Çarlık dönemi isterse, Sovyet dönemlerinde olsun) müttefiki olan ermeniler intikam almaktan geri kalmayıp, 20 Mart 1920 de Azerbaycan topraklarına saldırdılar.

M.E.Resulzade ermenilerin **bu insanlık dışı düşmanlığı hakkında şöyle yazıyordu**: “Bayram gecesi idi, Şuşa kentindeydik ve Nevruz bayramı şölenleri yapılıyordu. Hankendi diye bildiğimiz askeri bir bölgede eğlence yapılıyordu. Bu esnada civar köylerde yerleşik ermeniler köye saldırıda bulundu. Silahla donanımlı çete askerleriydi”.

Bolşevik Rusya'sı ise Azerbaycan'ı işgal etmek için hazırlık içinde imiş. Başlarında bulunan Rus general S.M.Kirov 9 Mart 1920 tarihinde Mikoyan'a de gönderdiği mektupta 11. Kızıl Ordu ile birlikte hareket edeceklerini bildiriyordu. “Keşifleri güçlendirin” talimatlarıyla bize rakibin yani Azerbaycan milli devletinin nerede mevcut olduğu bilgi gereklidir” diye talimat vermişti. Kafkas cephesi Devrim Şurası S.Q.Orconikedzen'in başkanlığında 21-23 Nisan günleri 11. Kızıl Ordu Azerbaycan sınırlarını aşarak bütün bölgeyi işgale yöneldi.

27 Nisan'da azerbaycanlı bolşevikler gündüz saat 12 de, Azerbaycan K(b) P MK, RK(b) P Komitesinin Bakü Bürosu ve

Merkezi İşçi Konferansı adına Azerbaycan parlamentosuna 12 saatlik bir ultiatom verdi. Ultimatomu görüşmek için oluşan komisyon ile komünistler arasında yapılan görüşmeler sonrasında alınan kararla; mesele meclisinin olağanüstü toplantısında yeniden görüşülmelidir, akşam saat 19.30 da yapılan toplantıda M.Hacinski komisyon adına bir açıklama yaparak ultiatomun bütün şartları müsavatchıların lideri Mehmet Emin Resulzade haric olarak kabul edilmiştir.

Parlamentonun son toplantısında çoklukla alınan kararın bozulması “İttihat” ile “Sosyalistlerin” birleşmesi oldu. “Müsavat” parlamentoda 32 kişi idi. “Müsavat” yanlısı tarafsızların başkanı olan Fetali Han Hoylu ise yedi vekille temsil ediliyordu. “İttihat1” 11, “Sosyalistler” de 11 milletvekili idi. “Ahrar” partisi ise 10 milletvekili ile mecliste bulunuyordu.

Mehmet Emin Resulzade son kez yaptığı konuşmada: **“Efendiler, saldırgan bir ultiatom ile karşı karşıya bulunmaktayız. Burada teslim olmaktan söz edilmektedir. Fakat efendiler, teslim olmak ne demektir? Kime neyi terk edeceğiz. Bize denilmekte dir ki sınırlarınızı geçen ordunun başında Necati adlı bir Türk bulunmaktadır. Rusya’dan gelen bu saldırgan ordu, tahmin etmektedir ki, hayat ve memet mücadelesinde olan Türkiye’nin kurtulması için yürümektedir, bu yalandır. Gelen ordu Rus ordusudur. Far edelim komutanı Türk olsa bile, o yine Rus’tur. Onun istediği 1914 sınırlarına varmaktır. Anadolu imdada yetişecek diye yurdumuza giren bu işgal ordusu buradan bir daha çıkmayacak şekilde gelmektedir. Kızıl Rusya ile anlaşmak için hükümet mutlaka bolşeviklerin teslim sözüne uymak zorunda değildir. Bu saldırgan ultiatomu reddediyorum”.**

Meclis başkanı, M.Y.Caferov verilen ultiमतому oylamaya sundu, üç kişi tarafsız olmakla yönetim bolşeviklere teslim edildi.

27 Nisan 1920'de Mehmet Emin Resulzade ve yakın arkadaşları işgal sonrası gizli bir faaliyet içinde oldular. Parlamento kararını verdikten sonra, M.B.Mehmetzade ile A.V.Yurtsever, Resulzade'nin ikametine gelerek onun görüşünü aldılar. Bu görüşmelerden sonra, Cafer Cabbarlı adlı ünlü yazarın evine geldiler. Orada Mirza Bala Mehmetzade, Abdulvahap Yurtsever, Mehmet Sadık Kuluzade, ve Mehmet Hasan Baharlı'dan oluşan "Müsavat'ın Gizli Genel Merkezi" ni kurdular. Abdulvahap Yurtsever bu konuda şöyle yazmıştı: "Parti merkezi kurulduktan sonra, vazife bölümü yaptık, Emin beyin de görüşü ile teşkilatın başına M.B.Mehmetzade getirildi. Onun yardımcısı sıfatıyla Bakü Komitesinin teşkilatlanması görevi de bana verilmişti.

Azerbaycan'ın işgalinin ilk günüyle başlayan bolşeviklerin katliam ve baskıcı girişimleri giderek artıyordu. Bu devir Azerbaycan'da bolşevik rejiminin en tehlikeli dönemi idi. Ülke askerlerine yapılan yakalama ve kurşuna dizmelerde 1920'de 12 general, 27 albay ve binbaşı, 46 deniz kaptanı, kaptan yardımcısı, 146 podpuriçik, 266 er ve başka görevliler kurşuna dizildi. 28 Nisan 1921'ni Ağustos ayına kadar **Azerbaycan'da 48 000 insan kızıl terörün kurbanı olmuştur**".

Bu konuda Mehmet Emin Resulzade görüşlerini şöyle yazıyordu: "Azerbaycan'ın gerçek katili, burayı işgal eden diktatör cellat başı olan Pankratov idi. Bunun tek kararı ve talimatı her şeyi alt üst edebiliyordu". Pankratov, XI. Ordunun siyasi şube başkanıydı. Toplam üç kanlı eylem gerçekleştirmişti:

1.XI. Ordu Pankratov’un komutasında özel bir şube olan” Osobi otdel” adıyla biliniyordu; 2. Azerbaycan çekası; 3.XI. Ordunun devrim tribünü. Bu teşkilatların içinde en kötü olanı ise yukarıda adı verdiğimiz Osobi Otdel’di.

Öyle ki, sogusuz sualsiz isteği kadar insanı kuşuna dizebiliyordu. 1920’nin Ağustos ayında AK(B) P MK adlı siyasi büronun toplantısında XI. Ordunun siyasi şubesine AK(B) P MK siyasi bürosunun bilgisi dışında infaz yetkisi çıkarma teklifi verilmişti. Pankratov’un başkanlığında ki “osobi otel’de ise çok sayıda ermeni görevliydi. Bunlar fırsat istifade ederek azerbaycanlılardan intikam alıyorlardı.

Bir şey var ki, Sovyet hakimiyetinin baskısına aldırma-yan,M.E.Resulzade’nin arkadaşlarının kurduğu “**Gizli Müsavat**” faaliyetlerini sürdürüyordu.Öyle ki Bakü dışında, Gence, Karabağ,Kazak, ve diğer bir çok bölgede güçlü tepki gösteren güçler oluşturmuşlardı.Bu işlere rehberlik edenlerin başında Abdülvahap Mehmetzade (Yurtsever) bir yazısında şöyle aktarıyordu:“-Kızıl ordu askerleri olmasaydı, “Gizli Müsavat” Azerbaycan’daki Sovyet güçlerini mağlup edebilirlerdi”.

Bolşeviklerin işgalci hallerini anladıkça, halkın isyanı artıyordu.Bir an önce Azerbaycan’ı saran bu kabustan kurtulmanın yolu, bolşeviklerin ülkede uzun süre kalabilmelerini zorluyordu. 21 Mayıs 1920’de Terter dediğimiz bölgede ilk isyan, Mayıs ayının 25 inde **Gence’de** daha şiddet kazandı. Bir haftaya yakın sürede, Gence’de ki Sovyet direnişi durdu. XI. Ordunun güçlü askeri müdahalesi sırasında bolşevikler 8500, milli ordudan ise 8000- 13000 insan öldürüldü.

O güne kadar Bakü’de kalan, Mehmet Emin Resulzade gelişmeleri şöyle yazıyordu:“usyanın ilki **Gence’de** başladı. Çarizmin

gaddar generali Sisyanov öldürülünceye kadar mukavemet göstere-n Cevat Hanın şehri bu defada direniyordu”.

Bu olaylar sürerken Azərbaycan'ın diğər bölgelerinde de ciddi mukavemet göstərilirdi. Bakü'də yaşamayı təhlükəli olaraq dəyərləndirən M.E.Rezulzadə buradan ayrılmaya qərar verdi.

O zaman kendisinin uyğun gördüğü **Lahiç'a giderekn** yanında Müsavatçı dostu Abaskulu Kazımzadə də vardı. Bir başqa arkadaşısı isə, Ağabala Kasımov ona böyük xidmətdə bulunuyordu.

Resulzadə, Lahiç'tə olduğu sərəde önəmli bir esər olan “As-rımızın Siyavuşu” adlı eserini yazar.

Burada da durum giderek gərgin bir hal almaktadır. Bu önəm-li esərdə, Azərbaycan istiklal tarixini ögənilməsini və kuşaklara aktarılmasını təvsiyə edər.Onun sıkı təkip edildiği konusunda bil-gi aldığında ən dişəlenir. Bu sırada ev değıştirir, Meşedi Salman adlı birinin evində kalırken Lahiç'tan ayrılır.

17 Ağustos 1920'də Lahiç yakınlarındakı Garameryem kö-yündə yakalanır və tutuklu olaraq Bakü'ye götürülür.

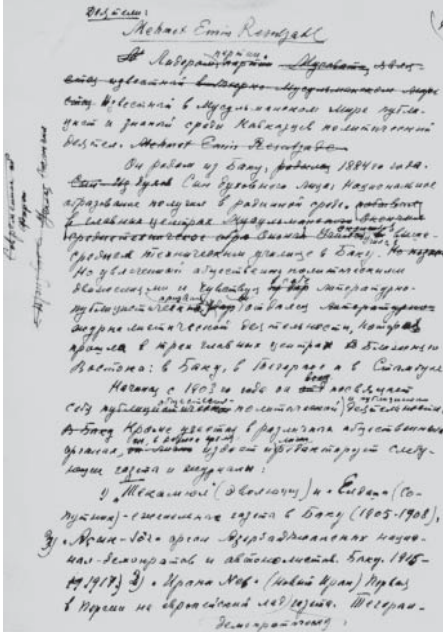
Mehmet Emin Resulzadə, hapistə iken, eski dostu olan Stalin onu bulup konuşur. Kendisini Moskova'ya götürməyi təklif edər. Tutuklu halini kaldırır. Stalin'le birlikdə Moskova'ya gider.

Bir müddət, RSFSR(C) Məllətlər Komissiyonunda çalışır. Daha sonra, Sanktn-Retersburg, oradan da uzun bir yolculuğun başladığı Finlandiya üzərindən Türkiyə'ye gəlir.

Sonrakı yıllarda M.E.Rezulade zorlu muhaceret hayatı yaşadı ve Türkiyə'de, Avrupa ölkelerinde Azərbaycan halkı-nın bağımsızlıq mücaədesini yürüttü.

*Nesiman Yagublu,
tarix ilimləri doktoru*

HAYATI VE FAALİYETLERİNE AİT KRONOLOJİ

Kendi eliyle yazdığı biyografisi

bir teşkilat olan bu faaliyet hakkında kendisi şöyle diyordu:

“Gençlerle birlikte olup milli duygular yaratmıştık. O zamanlar rus okullarında okutulmayan Türkçe’nin eğitim kurumlarına girmesini, Türkçe’nin gelişmesini sağlamak, yerli yazarların eserlerini öğrenmek ve Çarlık dönemi aleyhine ait yazılmış şiirleri ezberlemek ve arada sırada matbaa şartlarında

31 Ocak 1884 tarihinde - Bakü’nün Novhanı ilçesinde Ahund Molla Elekber’in ailesinde dünyaya göz açtı.

1901-1903’te - ilk tahsilini babası Ahund Molla Elekber’den aldı. Daha sonra Bakü de Sultan Mecit Ganizade’nin yönetici olduğu müslüman ve rus öğrencilerin devam ettiği okulda ilk öğretimine, daha sonra Bakü Teknik okulunda rusca olarak eğitimine devam etti.

1903’te -çok genç yaşında iken “Azerbaycanlı Genç İnkılapçılar Derneği”ni kurdu. Aslında gizli

basılı nüshalarını aramızda paylaşmak, işçiler arasında giderek benimsenecek olan hürriyet ve istiklal fikrinin sistemli bir şekilde yaymak istiyorduk. Bu arada derneğimizin “**Himmet**” (**Cesaret, Gayret**) adlı bir de gazetesi olmuştur”.

1903’ün 2 Mayıs’ında -Tiflis’te yayımlanan “**Şarki- Rus**”(Rusya’nın Şark’ı) gazetesinin 14. Sayısında “Öz muhabirlerimizden” başlıklı yazıda takdir ve alkışlarla şöyle yazılıyordu: “Çok şükür ve bin defa şükür ki, biz Kafkas müslümanlarının da bir gazetesi var.”

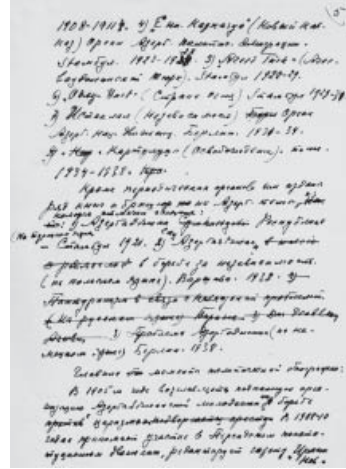
14 Mayıs 1903 - “**Şarki- Rus**” gazetesinde amcası oğlu ve yakın arkadaşı olan Muhammet Ali Resuloğlu ile birlikte “**Himmet ve gayret vaktidir**” adlı makalesinde yazıyordu: “Bu zamana kadar gerekli olan şeyin şart olduğunu, ilim yaparak daha çok şey öğrenmeyi ve öğretmeyi amaç edindik.

Çünkü ilim yapmadan hiçbir eksikimizi tamamlayamazdık.”

18 Mayıs 1903- “**Şarki Rus**” gazetesinde “öz muhabirlerimiz” başlıklı yazısında bilimin vecibelerinden bahseden yazısından sonra “**ilim tanımında ifade**” yazısı yayımlanır.

Haziran 1904- bu tarihe yapacakları devrimle ilgili olarak Bakü’ye gelen **Stalin** burada, partisinin faal kadroları arasına müslüman gençlerle münasebet kurmaya çalışırken bu kadroların başında gelen faal yirmi yaşlarında olan M.E. Resulzade’yi katmak ister.Bu ilişkiyi sağlayan ise amca Resulzade olmuştur.

Bakü’de Balahanı mevkiindeki bir fabrikada yapılan görüşmede başlayan dostlukları ileride kendini Resulzade’nin tutuk-

lanması döneminde bayıl hapishanesinden kaçırılmasında etkili olacaktır.

Eylül-Ekim 1904- “Rusya Sosyal Demokrat Fehle (işçi) Partisi” (RSDFP)nin nezdinde oluşturulan “**Hümmet**” (enerji, güç ve kuvvet) sosyal demokrat oluşumun önemli bir parçası olur.’ Bu aynı zamanda bölgede oluşturulan müslüman sosyal demokrat gruptur.

“Hümmet” partisinin içinde faal olarak bulunan Neriman Nerimanov, M.Azizbeyov, M.H.Müslümov, M.H.Hacinski gibi isimler daha sonra kurulacak olan Müsavat partisinin kurucularından olan A.Kazımzade ve K.Mikayilzade bulunmakta idi.

1904- Mehmet Emin Resulzade’nin yönetiminde “Hümmet” gazetesi yayım hayatına başlar. O köşesinde “Hümmet gazetesinin Kafkasya’da parti organı olan ilk türk (azerbaycanlı) gazetesi olduğunu yazar. Ne varki bu yayım 5-6 sayıdan sonra yayımına ara verir. Temmuz 1917 tarihinde N.Nerimanov tarafından Bakü’de yeniden aynı isimle neşriyata başlar.

1905 – “Hümmet” gazetesinin 3. Sayısında “**Hümetül rical**” (kişilerin gücü) adlı makalesinde İslam’a bağlılığın önemi gerekleri anlatılır. M.Emin Resulzade burada “Her birimiz bir yerde bir cemiyet kurarak çeşitli yollardan gitme yerine birleşmeli ve birlikte yol almalıyız. Kendi fikir dünyamızla ilgili olarak bilgilennemeliyiz” demektedir.

5 Ocak 1906- “**İrşad**”(İşikly yol gösteren) gazete ile yeniden okurları ile buluşur.Buradaki ilk yazısında “**Köyde musibet**”te ilk defa olarak ermeni ve müslüman toplum arasındaki kavgadan söz ederken, insanların birbirini öldürmekle, malına zarar vermekle bir yere varılamayacağını söylerken “ey vatandaşlar, yeter artık bu düşmanlık,yeter bu gaffet” diyerek son verir.

16 Şubat 1906 –“İrşad” gazetesinde “Gara para” üzerine görüşlerini aktarırken toplumsal sorunlara değinir ve şöyle der:

**“Raziye besdi, mezzammet eledin gara para,
Arif adamlar kasıp etmez dahi ülfet gara para”.**

Resulzade, bu şiirinde ilk defa olarak “Razi” lakabını kullanıyor.

20 Şubat 1906– “İrşad” gazetesinde ilk defa olarak İran hakkında bir yazı yazar. “Adalethane” başlıklı yazıda Tahran’da yayımlanan gazetelerden birine istinaden eleştiride bulunur.

Görülen baskı üzerine “yaşasın İran’daki hürriyet, yaşasın İran’daki anayasa.” der.

3 Mart 1906 – “İrşad” gazetesinde Çin’de yaşayan müslüman toplumlara değinir, Tahran’da yayımlanan bir yazıya karşılık olarak, burada bir doktorun Çin seyahatini o bölgelerde çok sayıda müslüman toplumlar olduğunu ve geleneklerinden söz edilişini anlatır.

8 Mart 1906- Bu defa Bakü’de “Necat” adlı medeni maarif cemiyeti kurulur, Resulzade bu cemiyetin organlarında yer alır. Beraber olduğu arkadaşlardan Üzeyir Hacıbeyli, Hüseyingulu Sarabski, Sultan Mecit Ganizde, Mehdi bey Hacinski, Sıtkı Ruhullah ve bir çok saygın şahsiyetler vardır. Cemiyetin amacı azerbaycanlıları eğitim açısından yükseltmek ve kurumsal anlamda eğitim hizmeti vermek, yoksul çocukları korumak ve eğitmek, okullar açmak, ihtiyacı olanlara nakdi ve ayni yardımda bulunmaktı. Bakü’de kütüphane ve kiraathaneler kurmaktı. Balahane diye bilinen yerdeki okula ünlü şair Sabir’in ders vermesi fevkalade önem kazanmıştı. 1908’de “**Leyla ile Mecnun**” adlı operanın sahnelenmesi “Necat” derneğinin önemli bir faaliyeti olurken, “Necat” adlı haftalık bir gazete yayımı da İsa Bey Aşurbeyov’un yönetiminde devam ediyordu. Bu faaliyetler arasında temin edilen yardımlar ise ihtiyaç sahiplerine aktarılıyordu. Resulzade’nin bizzat yönettiği ge-

zinti ve toplantılardan elde edilen 200 Ruble sıkıntıda olan **Stalin** hesabına aktarılırken gerçek bir sosyal yardımlaşma örneği yaratılıyordu. Aynı dönemde kurulan “Azerbaycanlı Genç İnkılapçılar Derneği” ile başlayan çalışmalar, “**Müslüman Demokratik Müsavat Cemiyeti**” adı ile yeraltı faaliyetlerini yürütürken, teşkilatın bir kolu da İran’da başlayan Meşrutiyet İnkılabı ile ilgilenir.

19 Temmuz 1906 - Bakü’de yayımlanmakta olan “**Davet’i-Koç**” (“Çağırış”) adlı gazetede “**Mezalimin çilesi**” adlı yazıda, ermeni-müslüman çatışmasına dair endişelerini ortaya koyarak olumsuz yaklaşırken, mevcut bürokratik rejimi tanımadığını anlatır.

20 Temmuz 1906- “Davet’i -Koç” adlı gazete de “**Balay-ı azim**” başlıklı yazısında ise Rusya’nın etkilediği kimselere değinerek onların kötü yaptırımlarını, eziyetlerini ve ortaya koydukları tecavüzkar eylemleri eleştirirken “yeter, içtiğiniz akıttığınız insan kanı, bu iki halkı birbiriyle çatıştırıp kendinizi kenara çekmeleriniz yeter” der.

16 Aralık 1906 - “Tekamül” (“İnkışaf”) adlı gazetenin “Şeytan işi” başlık yazısında rusların törettiği katliamla hem müslümanların, hem de ermenilerin helak olduğunu anlatır.

3 Şubat 1907 - “Tekamül” gazetesinin yedinci sayısında durum değerlendirmesi yaptığı “**Nagehan bala**” adlı oyunun basıldığını anlatır. Bu eser sosyal bakımdan önemlidir, çünkü işçilerin tatil günlerini işler.

17 Şubat 1907 - “ Tekamül “ adlı gazetede ilk defa olarak Türkiye’den söz eder.”**Şurayı Osmanlı**” konusunu işler. Osmanlı meclisinin on maddelik anayasasını tanıtır.

22 Ağustos 1907- “**Yoldaş**” adlı gazetenin ilk sayısında ikinci defa yapılan “**Muallimlerin içtimainden**” (kurultayından) söz eder.

12 Ekim 1907- “Fiyuzat” (Hayır, Fayda) adlı gazetede, “**Hasbihal**” adlı şiiri yayımlanır. Bu şiir isyankar bir duygu taşımaktadır:

**Karanlıktır bana dünya,
Bütün dünya olmuş mafih,
Diyorlar cümlesi güya,
Çekil kenara sükut et.**

12 Kasım 1907- “Necat” Medeni Maarif Cemiyetinin Yönetim Kurulundan **Hasan bey Ağayev** İran’a gittiğinden o cemiyete başkanlık edir.

1907- Üzeyir Hacıbeyli’nin tertip ettiği “Basında istifade edilen siyasi, sosyal, hukuki deęişimlerin **rusca`dan türkçe`ye ve türkçe`den rusca`ya**” adlı sözlüğün editörü olur.

1907- A.Bilyum’un “**İşçi sınıfına hangi özgürlük gereklidir**” adlı kitabı tercüme eder.

1907- Bolşeviklerin Rusya imparatorluğu sınırlarını zorlamaları ile, sınıf farklılıklarını ortadan kaldırma mücadelesini kabul etmeyerek, bolşevik partisinden uzaklaşır. Rusların sömürge anlayışlarına karşı milli istiklal hareketlerinin içinde başlaması konu edilir.

30 Kasım 1907- Bakü’de vefat eden ünlü yazar Hasan Bey Zerdabi’nin cenaze törenine katılarak orada önemli bir konuşma yapar.

2 Aralık 1907 - Hasan Bey Zerdabi’nin defin töreninde yaptığı konuşma “İrşad” gazetesinde yayımlanır. Bu nutukta: “Bu koca edib insan dünyasını deęişse de irfan tohumlarını bu milletin sinesine ekerek gitmiştir.” der.

15 Ocak 1908 – “İrşad” gazetesinde “Necat” maarif cemiyetinin başkanı olması hakkında(sekreter Hacıbababeyov) bilgi aktarılır.

7 Nisan 1908 – “İrşat” gazetesinin geçici editörü olarak görev yapar.

19 Ağustos 1908- “**Terakki**” (“İnkişaf”) gazetesinde İran’a karşı “Tebriz ahvali” diye makalesi yayımlanır.

5 Aralık 1908 - “Karanlıkta Işıklar” adlı piyesi sahnelenir.

1908 - “Necat” Medeni Maarif Cemiyetinde başkan gibi görev yapar.

Şubat 1909 - Stalin’in isteği üzerine “Volna”(Dalğa) dergisinde “**Genç türklerin zaferi**” adlı makaleyi kaleme alır. Bu yazının tümü rusca olarak iki sayıda yayımlanır.Türklerin ülke genelinde sosyal durumlarının iyileştirilmesi için dış saldırı ve tecavüzlerden korunmanın yolları ele alınır.

18 Mart 1909 - Çarizm Rusya’sı yönetimince takibe alınır. “Terakki” gazetesinin muhabiri olarak İran inkılapçılarına destek için İran’a gider. ”Ruskoya slova” (“Rus sözü”) adlı gazetede (bu gazete 1895-1917 yıllarında Moskova’da günlük olarak çıkar) muhabir olan Tudorov ve eşi ile birlikte İran’a giderler. Tebriz, Erdebil, Marand ve Tahran’da bulunurlar. Buradan yazdıkları Bakü’de “Terakki” gazetesinde “İran mektupları” adıyla yayımlanır.

28 Mayıs 1909 - Tebriz’de **Settar Han** ile görüşmeler yapar. Hazırlayıp sunduğu sorular, “Serdar-ı milli” (milli kurtarıcı) olarak aktarılır. Settar Han ile yaptığı görüşme “Terakki” gazetesinde yayımlanır.

23 Ağustos 1909- Tahran’da Batı standartlarında, “**İrani Nov**” (“**Yeni İran**”) adlı bir gazeteyi yayım hayatına sokar. Bu gazete günlük olarak tarihi ve edebi konular yanında ahlak üzerine yazılarla okurlara ulaşır. Gazetenin sahibi **Muhammet Ebulziya, baş editörü ise M.E.Resulzade dir.** Gazete çeşitli zamanlarda özellikle 1911’in ilk yıllarında yayım hayatını sürdürürken, İran demokratik basınında özel bir yere sahiptir.

“İrani Nov” da Resulzade “M.Emin”, “R.zade”, ”M.E.Resulzade”, ”Niş” diye imza kullanmıştır. Gazete’de 29 makalesi yayımlanmıştır. İmzasız yayımlanan baş yazıda ise editör işaretiyle **iki yüzden** fazla yazı yazmıştır.

Eylül 1910- Resulzade İran’da bulunduğu sırada Avrupa’da eğitim yapmış olan S.H.Tağızade, İ.Nevvab, S.Mirza, S.M. Rıza ve bir grup arkadaşıyla birlikte “İran Demokrat Partisini” kurar.

1910-Tahran’da Foros matbaasında yayımladığı “ **Muhafazakar ve Sosyalist muhafazakar partiler**” adlı kitapla sistemi eleştirir.

1911- Erdebil şehrinde, farsca kaleme aldığı “**Saadeti Beşer**” (İnsanlığın Mutluluğu) adlı kitabını yayımlar.

Haziran 1911- Rusya’nın Tahran büyükelçisi buradaki demokratik faaliyetleri ve özellikle Rusya’nın Azerbaycan türkleleri üzerindeki baskılarını eleştirisi nedeniyle İran yönetiminden Resulzade’nin ülke dışına çıkarılması istenir. Amerikalı iş adamı Morgan Suster ile ilişkileri bahane edilir ve devlet bakanı Muhammet Veli Hanın talimatıyla **sınır dışı edilir.**

Haziran-Temmuz 1911- Astara ve Lenkeran üzerinden Bakü’ye gizlice gelen Resulzade bir müddet sonra İstanbul’a geçer.

Temmuz-Ağustos 1911- İstanbul’da “**Türk Yurdu**” ve “**Türk Ocakları**” ile yakın ilişki içinde olur.

Ekim 1911 - Resulzade İstanbul’dan Bakü’deki dostlarına yazdığı mektuplarda siyasi fikirlerini de aktarmayı ihmal etmez. Muhammet Ali Resuloğlu, Tağı Nağıoğlu ve Abbaskulu Kazımzade tarafından oluşturulan “**Müslüman Demokratik parti – Müsavat**” adlı siyasi parti kurulur.

1911- “Türk Yurdu” adlı dergide ve “Sebil-ül Reşat” (“Doğru Yol”) dergisinde “İran Türkleri” adlı makalesi basılır. Bu makale türk kamuoyunda büyük heyecan uyandırır.

1912- Bu dönemde Cemalettin Afgani'nin "**Milli Birlik fel-sefesi**" adlı eserini farscadan çevirerek "Türk Yurdu" dergisinde yayımlar.

1913- Çar ailesi Romanovların çıkardığı af kararıyla Bakü'ye döner.

28 Nisan 1913 -"İkbal" ("Faydalı, hayırlı") gazetesinde yer alan "Taze Kitaplar" adlı yazısıyla yeniden toplumun sosyal ve siyasal sorunlarıyla ilgilenir.

15-22 Haziran 1913- "Şelale" dergisinde, "**Asan dil**" ("ko-lay lisan") adlı makalesi yayımlanır.

1913- Müsavat Partisinin güçlenmesi için genel yöneticilik görevini üstlenir.

1914- "İkbal" gazetesinin baş editörüdür.

12 Nisan 1914- "Basiret" ("Çox bilgiye sahib") gazetesinin ilk sayısında makalesi yayımlanır.

10 Mayıs 1914 - Badelbay Badelbeyov'un yönetiminde olan ve Sultanmecn Ganizade'nin genel müdür olduğu "Altıncı Rus Müslüman Okulu" nda yapılan toplantıda öğrencilerin bazıları **türkce**, bazıları ise **rusca**, şiirler söylemiş, şarkılar okumuş. Resulzade bu durumdan mütesir olmuş. Bu konu daha sonra "İk-bal" gazetesinin 11 Mayıs 1914 tarihli sayısında "Edebi bir gün" başlığıyla yayımlanır.

16 Eylül 1914- "**Dirilik**" dergisinde "Dirlik (uyanış) nedir?", "Milli dirilik" konulu makaleleri yayımlanır.

8 Şubat 1915- Ocak ayı başlarında vefat eden ünlü şair, **Akaki Sereteli'nin** Tiflis'teki cenaze törenine katılan Resulzade,onun için şöyle konuşur "Ey büyük şair, necip milletin büyük dahi evladı,sen sağlığında herkese dirlik ve sevgi aktardın, öldün, fakat emin ol ki, senin ruhun ölmedi, ebediyen yaşayacaktır".

28 Nisan 1915- “Yeni İqbal” gazetesinde “Japonya’nın zafe-ri” başlıklı yazısı yayımlanır.

19 Mayıs 1915- “Yeni İqbal” gazetesinde Bakü merkezinde Halk Eğitimi direktörüne ait olan bilgiyi yayımdan çıkarılmasına itirazı karşısında iki ay hapis edilir. “Yeni İqbal” adlı gazetenin 24 Mayıs 1915 tarihli sayıda (N23) **hapis yattığı haber yapılır.**

2 Ekim 1915- “Açık söz” gazetesinde editör olarak çalışmaya başlar. Bu gazetede Türk edebiyatı ve dili Türkçe olarak konu edilir.

1 Ocak 1916- “Açık söz” gazetesinde “**Milattan 1916**” başlıklı yazısı yayımlanır.

24 Mart – 4 Nisan 1917 - Rusya’da kendini gösteren Şubat devriminden sonra, geçici olarak kurulan hükümet temsilcisi İlyuşkin’in teklifi ile Lenkeran halkı ile görüşmek üzere görevlendirilir.

Nisan 1917- Bu seyahat ve görüşmeler “**Açık söz**” gazetesinin 438-441 sayılarında yayımlanır. “Dört gün halk arasında” başlıklı yazısı ve “Rusya Müslümanlarının Sosyal Durumu ne olmalı” başlıklı yazıları yayımlanır.

15-20 Nisan 1917- Bakü’de toplanan Kafkas Müslümanları Kurultayında konuşur, müslümanlara yeteri kadar arazi verilmesini belirtir.

1-11 Mayıs 1917- Moskova’da toplanan “Genel Rusya Müslümanları Kurultayında” delegelere sunulan iki maddeden , Salikov’un önerisi olan “ Milli Medeni Özerklik” ve **Resulzade’nin** önerisi olan “Arazi özerkliği” önerileri kurultayın 271 red oyuna karşın **446 oyla** kabul gördü. Aynı kurultay gündeminde yer alan, “ Rusya içinde en doğru seçeneğin demokratik özerklik” ideali ilke olarak benimsendi.

Mayıs 1917- Bakü’de yayımlanmakta olan “**Gardaş Kömeği**” adlı dergi Resulzade’nin editör heyetiyle yayıma başladı.

17 Haziran 1917- Müsavat Partisi ile Türk Ademi Merkeziyet Partisi birleşir yeni teşkilatın adı ise, “**Türk Ademi Merkeziyet –Müsavat Partisi**” olur.Partinin başkanlığına ise Mehmet Emin Resulzade getirilir. Parti bildirgesinde, “emekçilere, türk ve diğer müslüman halkların milli medeni taleplerinin korunması partinin demokratik kimliği olarak belirlenir”. Parti yönetimi ise aydınlar, işçiler ve kısmen şehrli burjuvadan ibaret olur.

28 Haziran 1917- Bakü Müslüman İçtimai Kuruluşları Komitesi'nin toplantısında Mehmet Emin Resulzade şöyle der: “Bakü meclisi vicdanlı insanlardan oluşmalıdır.Duma adlı meclis, halk hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Halktan az vergi alınmalıdır, tüketim mallarına ait fiyatlar indirilmelidir”.

5 Ekim 1917- İsmailiye binası salonlarında yapılan toplantıda Müsavat partisi tarafından yürütülen siyasi görüşmelerde, Resulzade “Yönetimde merkezilik ve merkezi olmamak” konusunda yaptığı konuşmada sorunları dile getirir. Farklı müzakirelerde G.Ağazade “Milletçilik ve Uıuslararası milletçilik”, S.İbrahimov ise “Türkçülük ve İslamcılık” üzerine görüş bildirir.

22 Ekim1917- Bakü Sovyet'ında yapılan seçimler Resulzade'nin başkanlığında yapılır.Burada Müsavat Partisi 25 bin delegeden on binini alırken parti olarak ağırlığını hissettirir.

26 - 31 Ekim1917- Müsavat Partisinin birinci kurultayı yapılır .Bu kurultayda M.E.Resulzade Partinin başkanlığına seçilir.

1 Kasım 1917 - “Açık söz” adlı gazetenin 603. Sayısında,özel bir telgraf yayımlanır. “Semerkant'tan gelen telgrafta,”müslümanların kent sorumlusu olarak adlandırılan, Ali Merdan Bey Topçubaşı'nın (Topçubaşovun) Fergana'dan Mehmet Emin Resulzade ve Nesipbey Yusufbeyli 'ni adaylıkları söz konusudur.

18 Kasım 1917- Bolşevikler Resulzade'nin başkanı olduğu Müsavat ve Bakü Sovyet'ine yapılan seçimleri iptal eder.

26 Kasım 1917- yapılacak olan Kurucular meclisi için belirlenen on beş kişilik aday arasında M.Yusuf Caferov, Alimerdan Topçubaşı ile birlikte Resulzade'nin adı da bu listededir.

26 -28 Kasım 1917- Umumrusya **Kurucular Meclisi** seçimlerine Resulzade başkanlık eder. Müsavat partisinin müstakil demokratik grupla birlikte katıldığı, içlerinde Alimerden Topçubaşı, Fetali Han Hoyski olduğu halde yapılan seçimlerde, (%26.9) ile ikinci olurken, birinciliği bir oy çokluğu ile menşevikler alır.

22 Aralık 1917- Şirvanşahlar sarayının müslümanlara verilmesi münasebetiyle, Bakü'deki İsmailiye binasında oldukça görkemli bir toplantı düzenlenir. Burada alınan notlarda, bu sarayın 14. Y.Y. da **Halilullah Han** tarafından yaptırıldığı, toplantının Mir Muhammmet Kerim tarafından açıldığı ve Müsavat partisi başkanı Mehmet Emin Resulzade'ye söz verildiği anlatılmaktadır.

2 Şubat 1918 - M.E.Resulzade'nin bu dönemlerdeki konuşmalarında öne sürdüğü, "**Azerbaycan ideali**" ve "**Azerbaycan'ın** özerkliği" özellikle İran'da yönetimi tedirgin etmektedir. Başta Malikülşüera Bahar olmak üzere (1881- 1951) "Rafii İştibah" ("Yanlışığın düzeltilmesi") adlı makalede yazıyordu: "Bu leke ile birlikte tekrar ediyorum ki, Azerbaycan 110 yıl önce havadisi rüzgardan alarak teslim oldu ve Aras nehrinin kuzey bölgelerini ruslar ele geçirdikten sonra Azerbaycan adı yerine Zakafkasya ya da Maverayı Kafkasya denildi".

23 Şubat 1918- Tiflis'te toplanan Zakafkasya Seymi'nin ilk toplantısına katılan M.E.Resulzade burada yetkin bir temsilcidir.

Mart 1918- "Açık söz" adlı gazetenin 700. sayısında M.E. Resulzade'nin **Trabzon'da** yapılan toplantıya yetkili bir temsilci olarak katıldığı yazılmıştır.

1 Nisan 1918- Ermenilerin Bakü’de **31 Mart** tarihinde yaptıkları katliam ile ilgili olarak M.E.Resulzade sert önlemler alınması yönünde ısrarcı oldu.

11 - 15 Mayıs 1918- Zakafkasya temsilcilerinin heyetinde Batum’a gelen Resulzade Türkiye devleti yetkilileri ile önemli konular üzerinde görüşme yapar.

27 Mayıs 1918- Gürcistan’ın başkenti Tiflis’te yapılan çalışma ve görüşmeler son noktaya gelmiştir. Zakafkasya temsilciler meclisinin müslüman olan üyeleri aralarında Azerbaycan Milli Şurası’nı oluşturdular. **Mehmet Emin Resulzade ise bu Şura’nın Başkanı oldu.**

Hasan Bey Ağabey başkan yardımcısı, Mustafa Mahmudov genel sekreter, Nesip Bey Yusufbeyli, Mir Hidayet Seyidov, Neriman Bey Nerimanbeyov, Aslan Bey Gardaşov, Sultan Mecit Ganizade, Ekber Ağa Şeyhülislamov, Mehmet Yusuf Caferov, Hidayet Bey Melik Aslanov, Rahim Bey Vekilov, Hamit Bey Şah-tanskiy, Feridun Köçerli, Cemo Bey Hacinski, Şefi Bey Rüstembeyov, Husrev Bey Sultanov, Cevat Melikyeganov, Hacı Molla Ahundzade.

28 Mayıs 1918- Mehmet Emin Resulzade’nin başkanı olduğu Azerbaycan Milli Şurası burada Azerbaycan’ın bağımsızlığını ilan eder. Altı maddeden ibaret olan İstiklal Beyannamesi meclis tarafından kabul edilir. Aynı gün dokuz bakanlıktan oluşan kabineye Fetali Han Hoyski Başkan seçilir. O günlerde Azerbaycan’ın nüfusu iki milyon 750 bindir. Bu nüfusun 1 milyon 900 bini müslüman olup, yüzölçümü ise 97.3 bin km. iken bundan elave 15.6 bin km. kadarı (Ermenistan ile Gürcistan) tartışmalı bölgedir.

4 Haziran 1918- Osmanlı yetkilileriyle Azerbaycan’ın ilk görüşmesi **Batum’da** gerçekleşmişti. Burada ilk dostluk anlaş-

ması imzalanır, anlaşmanın 4. Maddesinde Osmanlı hükûmetinin Azerbaycan'a doğrudan silah ve asker yardımında bulunması söz konusudur. Anlaşmayı Azerbaycan adına M.E.Resultzade ve M. Hacinski imzalar.

17 Haziran 1918 - M.E.Resultzade'nin başkanlığındaki heyet, **Nuri Paşa** ile görüşmelerin daha iyi bir noktaya gelmesi için elinden gelen çabayı gösterir.

18 Haziran 1918 - M.E.Resultzade'nin başkanlığındaki heyet, A.Sefikürdiski ve Hasmammedov Merkezi Avrupa devletleri olan Almanya, Avusturya- Macaristan, Türkiye ve Bulgaristan aynı zamanda Kafkas devletleriyle de düzenlenmiş olan dostluk konferansına katılmak için İstanbul'a giderler.

26 Haziran 1918 - Türkiye'de yayımlanmakta olan, "Tasvir-i Efkar" gazetesinde azerbaycanlı heyetle ilgili haberler yer alır. "Nümayende Heyeti" başlıklı yazıda, M.E.Resultzade ile geniş bir röportaj yayımlanır. Ayrıca gazetede yer alan fotoğrafın altında, Sefikürdiski ile Ahmet Bey'den ibaret olan Azerbaycan heyeti için **25 Haziran'da İstanbul'a** geldiklerini, M.E.Resultzade'nin ise birkaç yıl önce yine İstanbul'da olduğu vurgulanırken, "İslam alemi üzere muhabir" imzasıyla geniş haber yapılır.

3 Temmuz 1918 - İstanbulda iken M.E.Resultzade'nin başkanlık ettiği Azerbaycan temsilciler heyeti Sultan Mehmet Reşat'ın cenaze töreninde iştirak ederler.

22 Temmuz 1918 - İstanbul'da yayımlanan bir başka organ olan "Vakit" gazetesinde, "**Kafkasya işleri: M.E.Resultzade Beyin Beyanatı**" başlıklı yazı yayımlanır.

Ağustos 1918 - İstanbul'da oldukları sırada, İran konsoloslughuna Azerbaycan'ın bağımsızlığı hakkında mesaj gönderilir. Konsolosluk çalışanları da, Azerbaycan adlı devleti tanımadıkları gibi gönderilen mektubu iade ederler.

3 Eylül 1918 - İstanbul'da yayımlanan “ Vakit” gazetesine Mehmet Emin Resulzade'nin başkanlığındaki heyetin iştirakiyle bir konferansın yapılacağı söylenir.

6 Eylül 1918 - Azerbaycan Dışişleri Bakanı M.Hacinskiye yazdığı mektupta ermeni işgali altında bulunan Bakü'nün kurtarılmasının hayati önem taşıdığı anlatılır.

6 Eylül 1918 - Sultan Mehmet Vahdettin (Altıncı Mehmet) M.E.Resulzade başta olmak üzere Azerbaycan heyetini ihtişamlı şekilde kabul eder.

15 Eylül 1918 - Türkiye'nin Genelkurmay Başkanı Enver Paşa Resulzade'ye telefon ederek, Bakü'nün alınması haberini söyler.

Eylül 1918 - M.E.Resulzade Azerbaycan'ın bağımsızlığını tehdid eden Rusya ve Almanya arasında imzalanan **Brest Litovsk anlaşmasına** elave olan **27 Ağustos** tarihli bu anlaşamaya itiraz eder. Almanya'nın İstanbul'daki elçisine itiraz beyanatı gönderir. “İkdam” (“Başlangıç”) gazetesi bu eylemi yayımlarken “Bakü'süz Azerbaycan başsız kalır” diye başlık atar.

23 Eylül 1918 - İstanbul'da yayımlanan “**Vakit**” gazetesinde, M.E.Resulzade'nin Almanya ve Sovyet Rusya arasında petrol anlaşması yapılmasının Bakü'nün Azerbaycan'a ait olmadığı tezlerine itirazı karşılığında yankı bulan ve Almanya sefir vekili Konta Valdeburg'a bir nota verdiğini bildiren haber yer alır.

7 Kasım 1918 – M.E.Resulzade İstanbul'dan Bakü'ye döner.

16 Kasım 1918 - M.E.Resulzade başkanlığında Bakü'de ilk defa olarak **Milli Şura** toplanarak halka hitap etmeyi kararlaştırılır.

16 Kasım 1918 - M.E.Resulzade hükümet gazetesi olan “Azerbaycan”la ciddi emek verir ve ilk defa “Hangi ümitle?” makedesini yayımlar.

19 Kasım 1918 - Milli Şura Azərbaycan Parlamentosunun oluşturulması için karar kabul edir.

7 Aralık 1918 - M.E.Resultzade Azərbaycan Parlamentosunda ilk konuşmasını yapar ve bilinen ünlü sözleri olan “Bir kere yükselen bayrak bir daha inmez” söyler.Parlamentoda en güçlü parti olan “Müsavat” grubuna başkanlık eder.Aynı zamanda Parlamentoda iki komisyonda çalışır: “Kurucular Meclisinin çağırılması” ve “Maliye bütçe”.

19 Mart 1919 - Büyük bestekar Üzeyir Hacıbeylinin kardeşi Ceyhun beye-Paris’e gönderdiği mektubta M.E.Resultzade`nin resmi olarak “Azərbaycan” gazetesinde çalıştığını, makaleler yazdığını ve oradan maaş aldığını yazır.

14 Nisan 1919 – M.E.Resultzade Parlamentonun 29. toplantısında konuşarak ermenilere itirazını bildirir ve Karabağ’ın Azərbaycan’ın ayrılmaz hissesi olduğunu söyler.

15 Kasım 1919- M.E.Resultzade`nin girişimiyle parlamentoda birkaç defa gündeme gelen Bakü Devlet Üniversitesi`nin kurulması kararlaştırılır. Burada filoloji ve tarih fakültelerinde Osmanlı edebiyatı konusunda ders yapar.

2 - 12 Aralık 1919- Bakü’de yapılan Müsavat Partisi ikinci kurultayında M.E.Resultzade Parti Başkanı seçilir.

1919-20’li yıllar - Resultzade parlamentoda etkin bir konuşmacıdır. Ülke genelinde yaşanan problemleri sıralayıp ardı ardına reformlara girer. Bu toplantılarda(toplam 114) yaptığı konuşma sayısı 80 olmuştur.

1920 yılı –“Azərbaycan” gazetesinin devlet matbaasında Resultzade`nin “**Azərbaycan teşekkülünde Müsavat**” kitabı neşr edilir.

27 Nisan 1920 – M.E.Resultzade parlamentonun son toplantısında bolşeviklerden gelen tehditleri redd eder. Aynı günün gecesi Müsavat partisinin “**Gizli teşkilatı**” oluşturulur.

Mayıs 1920 - Bolşeviklerin parlamentoyu iptal edip tutuklamaları sonrası Resulzade takibe alınır. İlkönceleri Bakü’de Ramana adlı bölgede saklanmış, daha sonra Lahıça gider. Oradaki süreçte ünlü eseri olan “Asrımızın Siyavuşu“ adlı eserini yazar.

17 Ağustos 1920- Gökçay ilçesi yakınlarındaki **Garameryem** köyünde yakalanır ve Bakü’ye getirilir.

Kasım 1920 - Stalin onu Bakü’deki tutukluluk halinden kurtarıp birlikte Moskova’ya giderler.

Kasım 1920 - Moskova’da gözetim altındadır. RSFSB Milletler Komiserliği nezdinde oluşturulan Doğu Halklarının Öğrenme cemiyetinde görevlendirilse de istemez. Doğu Ülkeleri Çalışanlarının Komünist Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak çalışmasını teklif edenleri de redd eder.

Stalin’in ısrarı dahi etkili olmaz. Moskova’da iken yalnızca Lazerev Enstitüsü’nde farsca ve rusca dersleri verir. Burada farklı çalışmalar da yapar. “Jizni Nasionalnostey” (Milletler hayatı) dergisi üzerine yazıları yayımlanır.

Mayıs-Ağustos 1920– M.E.Resulzade buradaki çalışmalarını bırakıp Sankt Petersburg’a oradan da **Finlandiya’ya** geçer. Bir müddet Helsinki’de yaşar. Burada ünlü mücahit Abdullah Battas-Teymas ile tanışır. Helsinki’deki günlerinde onuruna verilen bir yemekte, hakkında duyduğu sözlerden mutlu olur.

16 Eylül 1922 - Helsinki’de pasaport işlemlerini tamamladıktan sonra Berlin’e gider.

12 Ekim 1922 – Berlin’de iken Ceyhun Hacıbeyliye yazdığı mektupta ayın 13’ne kadar bütün işlerini bitireceğini bildirir.

14 Ekim 1922 – Berlin’i terk ederek Paris’e, buradan da son olarak Türkiye’ye gitme kararı alır.

Kasım, Aralık 1922- Türkiye’deki günleri on yıl önce bıraktığı İstanbul’da geçer.

Aralık 1922 – 1922'nin 21 Aralık'ta yazdığı bir mektuptan anlaşıldığı gibi İstanbul'a geldiğinden birkaç gün sonra o Türkiye'nin ünlü siyaset adamı Refet Paşa ile görüşmüş ve onunla azerbaycanlı muhacirlerin problemini anlatmıştır.

31 Mart 1923 – M.E.Resultzade İstanbul'dan Polonya'nın ünlü devlet adamı büyük kumandan Mareşal Jozef Pilsudskye'ye fransızca bir mektup yazar. Çünkü Polonya ordusunda önemli sayıda azerbaycanlı subay olmuş ve komutan bundan haberdardı.

Mayıs 1923 - M.E. Resultzade İstanbul'da "Azerbaycan Cumhuriyeti, keyfiyyet-i teşekkülü ve şimdiki durumu" kitabını yayımlar. İzmir'de yapılan tarihi "İzmir Ekonomi Kongresinde", "İktisadi (Misak) Proqramında" ve "Kitap Bayramı" etkinliğinde Atatürk mükafatı ilə ödüllendirilir.

23 Eylül 1923 – M.E.Resultzade A.M.Topçubaşı'na: "Bakü'de Azerbaycan dilinde neşredilen "Kommünist" gazetesinin sayılarının birinde bizim İstanbul'dan uzaklaşmamız talep edilmektedir. Bende olan bilgiye göre bolşevikler Ankara'ya- Dışişler bakanlığına bizim faaliyetimizin Moskova Anlaşmasına uygun olmadığı hakkında nota vermişler" der.

26 Eylül 1923 - "Azerbaycan muhaceret basınının ilk organı olan "Yeni Kafkasya" dergisini yayımlar.

17 Kasım 1923- İstanbul'da mütevazı bir yaşam süren Resultzade, Çarşıkapı semtinin Kandilli sokağındaki 5 numaralı dairede "Yeni Kafkasya" dergisini hazırlar. Bu notu Paris'te yaşayan Ali Merdan Topçubaşı'na yazdığı bir mektuptan biliyoruz.

1924 - Müsavat Partisinin dış ilişkiler bürosunu ve Azerbaycan Milli Merkezi'ni oluşturur.

Ocak 1924 – "Yeni Kafkasya" dergisinin 5. sayısında Resultzade'nin Staline açık mektubu neşredilir. O şöyle yazar:" Benim

dostlarım hapishaneden çıkamadığıma çok üzölmüşler. Ancak bu mucize sizin sayenizde oldu. Siz keçmiş dostluğumuzu hatırlayıp beni Bakü hapishanesinden kurtardınız”.

20 Nisan 1924 – M.E.Resulzade A.M.Topçubaşı’na bir başka defa şöyle yazar: ”Yeni Kafkasya” dergisinin basımı çok zordur. Matbaaya borcumuz var. Vatandaşlarımızın yardımına ihtiyacımız var”.

8 Ekim 1924 – M.E. Resulzade A.M.Topçubaşı’na şöyle yazar: “Orada ciddi takiplere bskmsyarak gizli teşkilat işleri devam ediyor. Bakü ile kesilmiş bağlantımız kurulamıyor. Biz artık oradan gazete ve diğer materyalleri aldık”.

25 Ekim 1924 – Ünlü fikir adamı ve filozof Ziya Gökalp’in cenaze törenine katılır ve orada bir konuşma yapar.

20 Kasım 1924- M.E. Resulzade A.M.Topçubaşı’ya yazar: ”Bu günlerde Moskova’dan Türkiye Büyökelçisi Muhtar Bey geldi. Onun endişesi şöyledir; bolşeviklerin ömrü azaldı. O söz verdi ki, bizim işlerimize yardımcı olacak”.

10 Aralık 1924 – M.E. Resulzade A.M.Topçubaşı’ya yazıyor: Bakü’deki dostlarımızdan gizli mektup aldım, bir kişi 11 Müsavatçının hapis edildiğini ve Yaroslavl ve Solovkiye gönderildiğini yazmış. Onlar götürölürken milli bayrak eşliğinde milli marşımızı söylemişler”.

25 Aralık 1924 – M.E. Resulzade A.M.Topçubaşı’ya yazıyor: “Aldığımız bilgilere göre Azerbaycan’da anarşi artıyormuş. Bazı yerlerde isyanlar ve çatışmalar oluyormuş”.

1923-1925- İstanbul’da olduđu tarihlerde “Asrımızın Siyavuşu” ve “İstiklal Mefkuresi ve Gençlik” ile “Rusya’da Siyasi Durum” adlı kitapları yazar.

5 Mart 1925 - M.E.Resulzade A.M.Topçubaşı’ya yazar: “Bakü’de M.Y.Ceferov’u ve Z.Ahmedbeyov’u tutuklamışlar. Aynı

zamanda “Yeni Kafkasya” dergisini kimlerin okuyup taşıdığını soruşturuyorlarmış”.

6 Mayıs 1925 - Paris’te yaşamını sürdüren Ali Merdan Topçubaşı’ya gönderdiği mektupta, adresinin değiştiğini bildirir. Yeni adresi: Yerebatan Caddesi No.6 Molla Necmettin apartmanı.

6 Mayıs 1925 – M.E. Resulzade A.M.Topçubaşı’ya yazdığı mektupta şöyle der: “Ziver Beyin intihar etmesi hakkında geniş bilgi aldım. Sık sık haps ediliyormuş, onun takibi ve sorgulanması bu hale getirdi. Ölümünden evvel bile bir not yazarak ona eziyet eden bolşeviklere: Sevinyin ki bir ziyalı müslüman daha öldü”.

1925- İstanbul’da ikamet eden gençlerle yaptığı toplantıda, “İstiklal ideali ve gençlik” konusunu işler.

23 Şubat 1926 – M.E. Resulzade A.M.Topçubaşı’ya ”İnsan haklarını müdafaa maddesi” cemiyetin kararı hakkında bilgi aldık. Bu kararda Gürcistan ve Ermenistan’ın adı olsa da Azerbaycan hakkında hiç bir bilgi yoktur. Biz üzüldük ki, Siz Kafkaslı dostlarımızın aracılığıyla bu cemiyete yardım edemezmiydiniz?”

15 Temmuz 1926 – İstanbul’da M.E.Resulzade, N.Ramişvili, T.Goluvko ve Polonya’nın Türkiye’deki askeri ataşesi T.Şet-sel’le yürütülen görüşme ve konuşmalar sonunda Kafkas teşkilatlarının birliği olan Bağımsız Kafkas Komitesi kurulur.

15 Kasım 1926 – Polonya’nın Dışişleri bakanlığının bildirisinde T.Golupkoya’ya yazdığı mektupta, yayımlamakta olduğu “Yeni Kafkasya” dergisinin yayımlanmasına destek vermelerini ister.

1926, Paris - İlk defa düzenlenen uluslararası bir toplantıda “Promete” Harekatı oluşturulur. Bu toplantıda eski Rusya halkları temsilcileriyle birlikte etkin rol oynar. **Bunların ortak faaliyeti:**

1.Kendi halkları arasında siyasi bilincin artırılması ve kendi geleceklerinde etkili olmak,

2.Sovyetler birliđi içindeki diđer halkların sorunlarını dile getirmek,

3.Bolşevik diktasını deşifre etmek,

4.Öncelikle halklar arasında birlikteliđin temini üzerinde güç yaratmak ve oluşturulan eylem planına Azerbaycan, Gürcistan, Karaliye, Komi, Kırım, Kuzey Kafkasya, Türkistan, Ukrayna ve Ural bölgesi temsilcileri katılırdı.

Kasım 1926 – Paris’te fransızca ayda bir yayımlanacak olan “Promete” dergisi yayıma başlıyor. Dergi “Kafkas ve Ukrayna halklarının milli müdafaasının organı” olarak yayımlanır. M.E. Resulzade dergide yazılır derc etdirir.

1926 – Polonya ordu karargahının ikinci idaresinin şubesi 2. Ekspozituruya (agenturaya) çevrilip ve Edmund Haraşkeviç başkan oluyor. Bu ekspozituranın “Dođu” bölümü bir yana “Promete” harekati ile meşğul idi. M.E.Resulzade Polonya’nın bu özel hizmet organı ile ilgili olan Müsavat’ın Varşova grubuna başkanlık etmektedir.

11 Temmuz 1927 – M.E.Resulzade Polonya Cumhuriyeti yetkilisi T.Koluvkoya mektup yazarak Azerbaycan’la ilişkelerinin artmasının geređini anlatır.

1928 – Varşova - “Ezilen Rusya Halkları” adlı “Promete” Cemiyeti kurulur. Cemiyetin üyeleri Azerbaycan, Gürcistan, Karaliye, Komi, Kırım, Kuban, Kuzey Kafkasya, Türkistan, Ukrayna ve Ural bölgesi temsilcileri de katılır. Bu teşkilat Polonya Dışişleri Bakanlığı tarafından desteklenir.

Mareşal Pilsudsky Sovyetler Birliđi’ne karşı mücadele vermesi için tüm muhacirlerin faaliyetlerini benimser. “Prometecilik” fikrinin babası J.Pilsudski’dir.

1928 - M.E.Resulzade, “Azeri -Türk” adlı dergiyi yayımlar.

1928 - “Milliyetçilik ve Bolşevizm” mecmuası için kaleme

aldığı “İhtilalci sosyalizmin iflası ve demokrasinin geleceği” konulu makalesi yayımlanır.

1 Mart 1929 - İstanbul’da “Odlu Yurt” adlı dergiyi yayıma sokar.

27 Aralık 1929 – M.E.Resultzade’nin önderliğinde yayımlanan “Odlu Yurt” adlı bülteni yayım hayatına başlar, bülteni sosyal hadiselerle ilgili enformasyon verir ve 1930 yılının Mart ayına kadar devam ederek 54. Sayı halinde çıkar. Gündelik yayım organı olan bu bültenin sahibi ise, Abaskulu Kasımzade, Mesul müdürü ise Kemal adlı kişidir.

6-12 Şubat 1930 – Varşova’da “Promete” teşkilatına dahil olan Azerbaycan, Gürcüstan ve Kuzey Kafkas milli teşkilatlarının konferansı yapılır. Azerbaycan temsilcileri olarak M.E.Resultzade ve M.Vekilli konferansa iştirak ederler.

Mart 1930 – Konferastan sonra Azerbaycan Milli Merkezi ile ilişkileri daimi olarak sürmesi için M.E. Resultzade Paris’e gider.

15 Mart 1930 – Yeni kurulmuş olan “Kafkasın Özgürlük Ligi” adıyla Türkiye başkanlığına özel bildiri (muhtıra) gönderilir. Burada deniliyorki: “Bu teşkilatın maksadı gelecekte Türkiye ile Rusya arasında ilişkileri temin için rol alacak olan Kafkas Konfederasyonu kurulmalıdır”.Bu memorandum Türkiye hükümetini rahatsız eder ve M.E.Resultzade’nin Türkiye’de yaşaması engellenir ve yurt dışı edilmesinde ciddi rol oynar. Belirtmek gerekir ki Sovyetler Birliyi Türkiye’nin kendi topraklarında Sovyetlere karşı yayım yapması yasaklanır.

24 Mart 1930 – Paris’te Odeon meydanında “Volter” kafesinin salonunda M.E.Resultzade Kafkas,Ukrayna ve Türkistan temsilcilerine “Panturanizm ve Kafkasya” konusunda bir konuşma yapar.

29 Mart 1930 – M.E.Resulzade gerek Paris'ten, gerekse Polonya'dan İstanbul'daki yakın dostu Hamdullah Suphi'ye yazdığı mektuplarda, Paris konsolosluğunun kendisine çıkış vizesi vermediğini, bu konuda **Ankara** hükümetinin bilgilenmesini ister.

1930 - Paris'te rusca olarak "**Panturanizm hakkında.Kafkas problemi ile ilgili**", Varşova'da ise "Panturanizm ve Kafkasya problemleri" konulu kitapları yayımlanır.

1930 – M.E.Resulzade, Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Hacıbeyli'ye yazdığı mektuplarda 1930.yıldan başlayarak Polonya'da yaşadığını bu arada, Türkiye'ye dönmek için izin verilmediğini bu nedenle de, İstanbul ile ilişkilerini sürdürmek isteğinde olduğunu yazar.

M.E.Resulzade Varşova'da iken "Odlu Yurt" dergisinin yazarı ve yöneticisidir.Varşova dışında, Sluzevsko ve Kreyzsko'da ikamet eder. Polonya devletinin desteğini arkasında hiss eder. Mücadelesi aynı zamanda Fransa'da devam eder.

1931- Ankara'da Türkiye **Dışişleri** Bakanı **Tevfik Rüştü** ile Sovyetlerin Dışişleri Bakanı olan **M.Litvinov** arasında imzalanan anlaşma gereği, Türkiye faal muhacirleri sınır dışı etmeyi kabul etmeleri buradaki Sovyetler Birliği karşıtı faaliyetlerinde sonu olur.

Eylül 1931- M.E.Resulzade Türkiye dışına çıkarılmaya mecbur olan yakın arkadaşları için siyasi sığınağın **Polonya** olacağını düşünür. Almanya'da ise onlara neşriyat yapma imkanı vardır.

10 Ocak 1932- Berlin'de "İstiklal" adlı gazeteyi yayımlatır.

15 May 1932- Orientalistlerin Varşova'da geçirilen kongresine iştirak eder.

Mart 1933- M.E.Resulzade Varşovada tertip ettiği ankette "İstanbul'daki Azerbaycanlı Talebeler" cemiyeti hakkında bilgi verir. Burada ki durum, cemiyetin Türkiye'de üyesi olduğunu öğ-

renir. Başlarında ise Mehmet Ali Bey Resuloğlu vardır. Mevcut çağdaş eğitim şartlarından yararlanmanın faydalarından söz eder. Orada ki Türk vatandaşlarının Azerbaycan'ın bağımsızlığı yolunda bilgilendirmesini ister.

8 Mart 1933– M.E.Resultzade Varşova'da iki sayılı Ekspozituranın bölge sorumlusu olan Polyak Haraskeviç'le görüşür. "Azerbaycan Milli Merkezi"nin faaliyetleriyle onu bilgilendirir. Aynı zamanda Ali Merdan bey Topçubaşı'nın ailesinin ciddi sıkıntıları olduğunu söyler. Topçubaşı'nın çocuğu yabancı vatandaş sayıldığı için, iş temini de zordur. Neticede az da olsa yardım sağlanır.

21 Mart 1933– M.E.Resultzade "Azerbaycan Milli Merkezi" ile bağılı olarak Varşovada yazdığı ankette merkezin Varşova, İstanbul ve Paris'te yerleştiğini yazar. O aynı zamanda her ay ona verilen 650 zlotu (para) M. Mehdiyeye ve M. Vekilliye 68 dolar, E.Şeyxülislamova. A.Atamalıbeyova, C. Hacıbeyliye, H.Hasmemmedova ve M.E.Resultzadına 30-32 dolar, A.M.Topşubaşova ise 40 dolar yardım olunduğunu kaydeder. Resultzade bu ankette her yıl Azerbaycan'a 3 emissar'ın gönderilmesi için 300 dolar, orada halk arasında çağırış ve belgelerin yayılması için 100 dolar yedek artırıldığını bildirir.

19 Kasım 1933 – M.E.Resultzade, Varşova'da "Azerbaycan'da milli hareket" adlı önemli bir makale yayımlar.

Kasım 1934 - Berlin'de "Kurtuluş" adlı dergi yayıma girer.

24 Haziran 1935– **Paris**– M.E.Resultzade Polonya yönetimi Haraşkeviçe yazdığı mektupta Ali Merdan Bey Topçubaşı'ya emeklilik verilmesini ister. Bu arada Ali Merdan Beyin oğlu Alekber Topçubaşı'nı çıkarılan dergide işe alır.

14-16 Ocak-23 Şubat 1935 – Bürüksel'de "Promete" teşkilatına dahil olan Kafkasya teşkilatlarının konferansı yapılır.

Azerbaycan adına konferansta M.E.Resulzade,M.Mehdiyev,M. Meherremov, Atamalibeyov,A.M.Topşubaşov (Eli Ekber Topçu-başov) iştirak eder.

Nisan 1936 - Paris'te, Azerbaycan'ın, Povolje'nin, Ural'ın, Kırım'ın, Kuzey Kafkasya'nın Türkistanlı müslüman halkların temsilcilerinin katılımıyla, bir kurultay yapılır. Kurultay iştirakçileri “**Rusya’da ezilen Türk halkları ittifakı**” adıyla teşkilat kurarlar. Kırım temsilçisi Cafer Seyidahmet, Azerbaycandan Mehmet Emin Resulzade, Mustafa Vekilli, Kuzey Kafkasta M.G.Şuns,Ural ve Povolje’den A.İshaki, Türkistan’dan Mustafa Çokay teşkilatın başkanlığına seçilirler. Teşkilatın varlığı gizli tutulur.

24 Mayıs 1936-Paris. Henri Martin Sokak Kültür Kulübü - Azerbaycan, Gürcistan ve Kuzey Kafkasya ‘da Rus esaretinde bulunan hakların, temsilcilerinin katılımıyla Mayıs 11’de Kafkasya’nın, 26 mayıs’ta Gürcistan’ın, 28 Mayıs’ta ise Ermenistan’ın istiklallerini ilanının yıldönümü itibariyle tebrik gönderir.Azerbaycan temsilcisi Mir Yakup Mehdiyev, ermeni temsilci A.İ.Hatisyan, ukraynalı A.Şulgin, “Promete”nin editörü Gvazava bu toplantıda konuşma yaparlar.

5 - 7 Ağustos 1936– M.E.Resulzade’ni genel başkanlığında **Varşova’da** “Müsavat” partisinin toplantısı yapılır.Bu konferansta milli mücadele, partinin siyasi vizyonunu teşkil eder. Dış ve iç sorunlar üzerinde görüş alışverişi ve strateji arayışları yapılır.

9 Ağustos 1936– M.E. Resulzade Polonya’nın Paris elçisi İ.Skarjiniskiye mektup göndererek “Müsavat” Partisinin konferansının yapıldığını bu konferansta milli mücadele partisinin lideri olarak yaptıkları hakkında geniş bilgi aktarmıştır.

1936– M.E.Resulzade Berlin’de “Çağdaş Azerbaycan edebiyatı” kitabını Türkiye Türkçesiyle, Paris’te ise rusca bastırır.

21 Mayıs 1937- “Azerbaycan sorunu” üzerine iki yüz kadar katılımcının iştirak ettiği Berlin’deki Humbold Ali mektebinden önemli konuşmalar yapır. Çeşitli bakanlıklardan ve kurumlardan ilim adamları ve basın temsilcileri de katılır.

2-22 Mayıs 1937- Berlin’de düzenlenen Nasyonel Sosyalist İşçi partisinin Dışişler komisyonu Almanya bildirisinde bakanlığın, yüksek memurları Sovyetler birliğindeki sosyalist rejime karşı endişelerini dile getirirler.

1937- M.E.Resultzade Almanya’da “**Azerbaycan problemi**” adlı kitabını yayımlar.

1938-M.E.Resultzade Varşova’da ”**Azerbaycan’ın bağımsızlık mücadilesi**” adlı kitabını yayımlar.

Ağustos 1939- M.E. Resultzade Ayaz İshaki ile birlikte gittiği Romanya’nın Dobruca bölgesi Köstence şehrinde olurlar. Dobruca Kültür Birliği onlar için toplantı düzenleyir, çok sayıda yerli Türk de toplantıya katılır.

6 Eylül 1939- M.E.Resultzade, 2. Dünya Savaşının başlamasıyla Polonya’yı Almanya’yın **1 Eylül** tarihinde, 18-de ise Sovyetlerin işgal etmesi üzerine ülkeyi terkeder. Köstence şehrinde Türkiye’nin Romunyadaki elçisi Hamdullah Suphi beyle görüşüb Bukreşe gidirler. 1945-e kadar burada bulunduğu sırada Kıryazı adlı otelde ikamet eder.

10 Ağustos 1941- M.E. Resultzade Bükreş’tedir. Burada “**Azerbaycanın ünlü şairi Nizami**” kitabını yazar.

1940-43 yılları- Bükreş şehrinde yaşamını devam ettiren M.E.Resultzade, Almanya’da savaşta esir düşen sovyet askeri olan azerbaycanlı esirlerle ilgilenir. Burada “**Azerbaycan Milli Komitesini**” kurar. Komitenin içinde esir azerbaycanlılar vardır.

5 Ağustos 1943- Azerbaycanlı lejyonerlere karşı konuşmalar yapar. Ancak Almanya rejiminden memnun olmaz ve ülkeyi terk eder.

23 Ağustos 1944 - 1944 baharında Romanya ABD uçaklarının bombardımanı ile yanınca hükümet düşer. Yeni hükümet ruslarla ateşkes ister.

Bu durumda Resulzade buradan da ayrılır.

1945- Romanya'nın Sovyetler birliği tarafından işgali sırasında o Avstriyada "**İmperiyal**" otelde kalmaktadır. Almanya'da savaş esirleri arasında bulunur. Azerbaycanlı askerler arasında birliği temin için " Azerbaycan Demokrat Birliğini" kurmaya çalışır.

5 Ağustos 1946- M.E.Resulzade geçici olarak yaşadığı yer olan Mittenvald bölgesinden, Roman'ya da Türk elçiliğinde dört yıl askeri ateşe görevi yapan albay, Kenan Kocatürk'e mektup yazarak kendisinin Türkiye'ye gitme isteğinde olduğunu söyler. O, bu mektubu Almanya'daki bir türk olan İhsan Bey ile gönderir.

1947- M.E.Resulzade Münih'te 30 sayfalık "**Azerbaycan tarihi**" adlı kitapçığı yayımlayıp, azerbaycanlılara dağıtır.

8 Temmuz 1947 - Türkiye'ye dönüşüne izin verilir. Bu işlerin olmasında Türkiye'deki dostu Hamdullah Suphi Beyin telkinleri olmuştur. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün çıkardığı kararnameye, Resulzade'nin Türkiye'ye dönüşüne izin verilir. Bu karar içişleri bakanlığının 18.6.1947 tarih ve 66717/249 sayılı yazıya esas teşkil eden 3519 sayılı kanununun 22. maddesi gereği Bakanlar Kurulunun 8.07 1947 tarihinde kararlaştırılır. **Artık Resulzade Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıdır.**

Bir sonbahar günü ikinci vatan olan Türkiye'ye yani Ankara'ya gelir.

2 Şubat 1949- Ankara'da şimdi faaliyette olan "Azerbaycan Kültür Derneği" ni kurar.

1949- "Azerbaycan kültür gelenekleri" adlı kültür kitabını yayımlar.

1949- T.C.Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlar genel müdürlüğüne bağlı Milli Kütüphanede göreve başlar.

1950- “Çağdaş Azərbaycan edebiyatı” adlı kitabını yayımlar.

1951-Türkiye’de bilinen”Azərbaycan şairi Nizami” kitabını yayımlar.

18 Ocak 1951- ABD’ni desteklediği bir projede “Sovyetler Birliği halklarının bağımsızlığı yolunda ABD Komitesi” oluşur. Bu komitenin yaptığı konferansta, toplantıyı düzenleyen **başkan İ.Don-Levin M.E.Resultzade’yi** İtalya ve Almanya’ya davet ederek ilişkilerinin sürmesini ister.

1 Nisan 1952– M.E. Resultzade’nin direktifleriyle Ankara’da, “Azərbaycan Kültür Derneği” tarafından “**Azərbaycan**” adlı dergiyi yayıma sokar.

11-16 Aralık 1952- Münih’te düzenlenen “Umum Kafkas Konferansında” konuşmacı olarak katılır.

Mayıs 1952- ABD Komitesi tarafından Almanya’ya davet edilir. Burada Azərbaycan Milli Cumhuriyetinin kuruluşunun 35. yıldönümü adına bilinen ve kitabımızın başında verdiğimiz konuşmayı yapar.

30 Mayıs 1953- İstanbul Üniversitesinin davetlisi olarak katıldığı ve Türk dünyasının önemli isimlerinin bir araya geldiği toplantıda **M.E.Resultzade’nin gazetecilik faaliyetlerinin 50. Yılı** olarak tanıtılması büyük ilgi ile karşılanır. Milli Eğitim Bakanı Rıfkı Salim Burçak toplantıyı açarken, Resultzade ve diğer konukları saygı ile selamlar.

Gazeteciler cemiyeti başkanı Hakkı Tarık, yakın dostu Hamdullah Suphi yaptıkları konuşmalarda M.E.Resultzade’nin verdiği mücadelenin önemini vurgular.

21 Mayıs 1954 - Türkiye’de yayımlanan “**Dünya**” gazetesinde “Stalin ile ihtilal hatıraları”nı yayımlar (21 Mayıs-20 Ha-

ziran). Resulzade'nin verdiđi röportaj türk kamuoyunda ilgi ile karşılanır.

6 Mart 1955 – M.E.Resulzade 71 yaşına hayata veda eder, dostları, hemşerileri ve Ankaralılar tarafından bir devlet adamı olarak **Cebeci Asri** Mezarlığına defn edilir.

Mart- Nisan 1955–M.E.Resulzade'nin ölümünden sonra faaliyetini sürdüren “**Azerbaycan Kültür Derneđi**” nin yönetim kurulu aldığı kararla, Onun kabrini layık olduđu şekilde inşa eder. Bu faaliyeti yürüten yönetim kurulu, Üsal, Kerim Oder, Hamit Ataman, T.C.Ziraat bankası Ankara Merkez Müdürlüđu nezdinde açılan “Mehmet Emin Resulzade'yi yaşatma Fonu” ile açılan 6021 nolu hesapla yürütölür.

AZERBAJCAN'DA YAYIMLANMIŞ ESERLERİ

1. "Karanlıkta ışıklar" - Piyes, 1908, Bakü.
2. "Nagehan bala" – Piyes, 1908, Bakü.
3. "Şekli İdare hukukuna iki bakış" - 1917, Bakü.
4. "Toplum idaresi" – 1917, Bakü.
5. "Bize hangi idare yararlıdır" - 1917, Bakü.
6. "Azerbaycan teşekkülünde Müsavat" - 1920, Bakü.
7. "Azerbaycan Cumhuriyeti" (yayıma hazırlayan Asif Rüstemli) – 1990, Bakü.
8. "Stalin ile ihtilal hatıraları" (yayıma hazırlayan Nesip Nesipzade) - 1991, Bakü.
9. "Asrımızın Siyavuşu. Çağdaş Azerbaycan edebiyatı. Çağdaş Azerbaycan tarihi" (Mövsüm Aliyev'in giriş sözü ile) – 1991, Bakü.
10. "Azerbaycan şairi Nizami" (türkçeden çeviri Rüstem Aliyev) – 1991, Bakü.
11. "Bolşeviklerin Doğu siyaseti" - 1994, Bakü.
12. "Azerbaycan davası" (hazırlayan: Nesiman Yagublu) - 1996, Bakü.
13. "Azerbaycan şairi Nizami" - 2008, Bakü.
14. "Milli birlik" - 2009, Bakü.
15. "Azerbaycan'da milli hareket" - 2009, Bakü.
16. "Bir Türk milliyetçisinin Stalin'le ihtilal hatıraları" - 2011, Bakü.

- 17."Azerbaycan şairi Nizami"(bilim dinleyicisi Yadigar Türkel) - 2011, Bakü.
- 18."Kafkas Türkleri" - 2012, Bakü.
- 19."Panturanizm. Kafkas Sorunu" - 2012, Bakü.
- 20."İran Türkleri"- 2013, Bakü.
- 21."Azerbaycan ve Bařkent Bakü'nün tarihi ile ilgili eserler"(1918-1919) - 2013, Bakü.
- 22."Eserleri"- I. Cilt(1903-1909), 1992, Bakü.
23. "Eserleri" - II.Cilt(1909-1914), 2001, Bakü.
24. "Eserleri"- III. Cilt(1915-1916), 2012, Bakü.

25. "Eserleri"- IV. Cilt (1917- Nisan 1918), 2013. Bakü.
26. "Eserleri" V. Cilt(1918- Nisan 1920), 2014, Bakü.
27. "Azerbaycan Cumhuriyeti" (yayıma hazırlayan: Yadigar Türkel) – 2015, Bakü.

Not: *M.E.Resulzade'nin "Eserleri"nin I,II,III,IV,V ciltlerinin yazılarını toplayan tertip ve süzenini sağlayan, Prof. Şirmemmed Hüseyinov'dur.*

I ve II. Ciltlerin geçişleri sağlayan ve redaksiyonları Filoloji ilimleri adayları Malik Garayev ve Memmedeli Müsaddıg'dır.

II. ciltte farscadan tercümelere sağlayan Segafi Hanım Hatemi ve Memmedeli Müseddik oldu.

III, IV ve V. Ciltlerin geçiş ve redaksiyonları ise Prof. Şamil Veliyev, Samir Halidoğlu (Mirzayev), teknik editör Aygün Azimova tarafından yapılmıştır.

TÜRKİYE'DE YAYIMLANMIŞ ESERLERİ

1. Azerbaycan Cumhuriyeti (keyfiyeti-teşekkülü ve şimdiki durum). 1923, İstanbul.
2. Asrımızın Siyavuşu. 1923, İstanbul.
3. İstiklal mefkuresi ve gençlik. 1925, İstanbul.
4. Rusya'da siyasi durum. 1925, İstanbul.
5. İhtilalci sosyalizmin iflası ve demokrasinin geleceği. 1928, İstanbul.
6. Milliyet ve bolşevizm. (Makaleler mecmuesi) 1928, İstanbul. (M.E.Resulzadenin editorluğu ile neşr edilip ve buraya onun aşağıdaki eserleri dahildir: 1) "Bolşeviklerin Doğu siyaseti"; 2) Milliyet meselesinde bolşevik nezeriyyeleri").
7. Şefibeyçilik. 1934, İstanbul.
8. Azerbaycan Kültür Gelenekleri. 1949, Ankara.
9. Çağdaş Azerbaycan Edebiyatı. 1950, Ankara.
10. Çağdaş Azerbaycan Tarihi. 1951, Ankara.
11. Azerbaycan şairi Nizami. 1951, Ankara.
12. Milli tesanüt. 1978, Ankara.
13. Azerbaycan kültür gelenekleri ve çağdaş Azerbaycan edebiyatı. 1984, Ankara.
14. Asrımızın Siyavuşu. 1989, Ankara.
15. Azerbaycan Cumhuriyeti (keyfiyeti teşekkülü ve şimdiki durum) (haz: Yavuz Akpınar, İrfan Murat Yıldırım, Sabahattin Çağın). 1992, İstanbul.
16. İran Türkleri (haz: Yavuz Akpınar). 1993, İstanbul.
17. Kafkasya Türkleri (haz: Yavuz Akpınar). 1993, İstanbul.

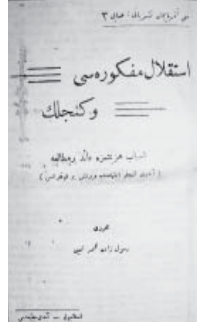
18. Azerbaycan problemi (almancadan çeviren P.Mete, S. Şimşir). 1996, İstanbul.
19. Bir Türk milliyetçisinin Stalinle ihtilal hatireleri (haz: Sebahattin Şimşir). 1997, İstanbul.
20. M.E.Resulzadenin Meclisi- mebusan konuşmaları (haz: Sebahattin Şimşir). 2003, Ankara.
21. Rusya’da siyasi vaziyet. 2005, İstanbul.
22. Hatıralar ve Kafkasya (yayımlayan: S.Şimşir). 2011, İstanbul.

“Azerbaycan Cumhuriyeti (keyfiyeti-teşekkülü ve şimdiki durumu)”. 1923, İstanbul

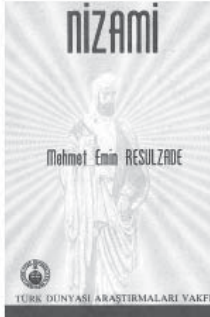
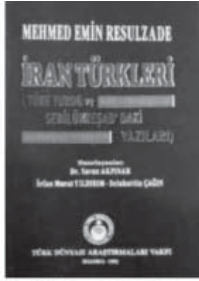
“Asrımızın Siyavuşu”. 1923, İstanbul

“İstiklal mefkuresi ve gençlik”. 1925, İstanbul

İhtilalci sosyalizmin iflası ve demokrasinin geleceği. 1928, İstanbul

İRAN'DA YAYIMLANAN ESERLERİ

1. Tahran

a) “Tenkid-i firgeyi etidaliyun ve ya ictimaiyyu”n (muhafazakar ve sosyalist muhafazakar partilerin tenkidi). Farsca, 1910.

2. Erdebil

a) “Saadeti beşer”. Farsca, 1911.

3. Tahran

a) “Meşrutî inkilabından bilgiler” (Yayıma haz: Rahim Rais-niya).Tahran. 2006, 338 s, tiraj, 1100.

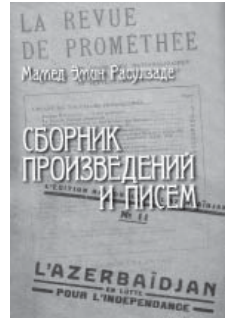
Not: M.E.Resultzade'nin 3 makalesinin yer aldığı bir kitap ise 1980. Yılda Tahran'da yayımlanmıştır. Bu kitap, Kava Bayatın tarihçiliği ile “Azerbaycan tarihinin dalgasında” adıyla basılmış olup.Kitap böyle anılmıştır: ”Aran ve Azerbaycan adı etrafında görüşler”. Kitapta M.E.Resultzade'nin aşağıdaki makaleleri yer almıştır.

1) Azerbaycan özerkliği. 30-35 s. 2) İran ve biz. 71-76 s. 3) Azerbaycan ve İran. 78 - 86 sayfalardan ibarettir.

M.E.RESULZADE’NİN RUSYA’DA YAYIMLANAN ESERLERİ

1. M.E.Resulzade. Eserleri ve toplu mektupları. 2010, Moskova.

AVRUPA’DA YAYIMLANAN KİTAPLARI

1) Polonya

a) Pantürkizm ve Kafkasya problemi. Rusca, 1930, Varşova.

b) Azerbaycan bağımsızlık uğrunda mücadelede. Polonyaca, 1938, Varşova.

2) Almanya

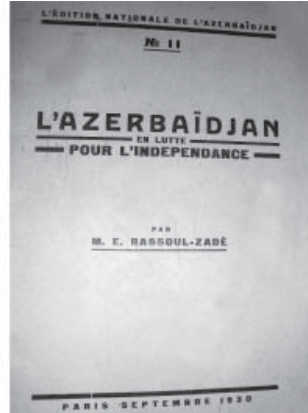
a) Çağdaş Azerbaycan edebiyatı. 1936, Berlin.

b) Azerbaycan problemi. 1938, Berlin.

3) Fransa

- a) Panturanizm hakkında. Rusca. 1930, Paris.
- b) Azerbaïdjan en lutte pour l'indépendance (Azerbaycan bağımsızlık uğrunda mücadelede)(fransızca) 1930, Paris.
- c) Çağdaş Azerbaycan edebiyatı. Rusca, 1936, Paris.
- d) Azerbaïdjan.(İngilisce) 1936, Paris.

YAZDIĞI PİYESLER

1.“**Nagahan bala**”. 1907’de yazılmıştır. “Tekamül” gazetesinin 2 Şubat 1907 tarihili 7 sayısında yayımlanan oyun da halkın uyanması yönünde telkinlerle, kendi haklarını talep etmesi öyküsü işlenmiştir.

2.“**Karanlıkta ışıklar**”. Aralık 1908’de sahneye koyulan bu oyunda ise yine milli uyanış ve bunun yöntemleri anlatılmıştır.

YAYIMLANMIŞ ŞİİRLERİ

1. “**İlm`in tanımında denilmiştir. Muhammes**”. Şarkir-Rus” gazetesi. Sayı: 20, 18 Mayıs. 1903-cü yıl, Tiflis.

Bu şiiri M.E.Resulzade 19 yaşında yazmıştır. İlm ve ilmin öneminden bahsedilen bu şiir, 20 misradan oluşmuştur ve aşağıdaki misralarla başlıyor:

*Aç kulağın bir işit bu sözlerin ey bül füzul,
İlme rağıb ol qafildirler küllen cühul.
Her ne var dünyada bil ki, ilm ile olmuş hüsul,
Fazlı ilmi bilgilen, şer ile olmuştur kabul...*

2. “**Növhe**”. “Daveti-Koç” gazetesi, Sayı: 14, 20 Temmuz 1906-cı yıl.

Bu şiiri M.E.Resulzade 22 yaşında yazmıştır. Şiir erməni-müslüman katliamı ve günahsız insanların haksız yere katledilmesi hakkındadır. Altı bentten oluşan şiirde yazar şu düşüncelere dikkatleri çekiyor:

*Yine fitne almış meydan,
Müftinler sürer devran.
Güzel Kafkas olur viran,
Kalır herkes buna hayran.*

*Terehhüm (rahm) eyle, ya Sübhan,
Amandır, imdat eyle Ya Rab!*

*Kadim komşu, iki millet,
Geçinmiş mehirle her vakit.
Ne yüz verdi ki, bu hürmet,
Mübeddel (deyişdirildi) oldu fikriyat*

*Ne devrandır bu, ne fırsat?!
Amandır, imdat eyle Ya Rab!*

3. “Kara para”. “İrşad” gazetesi, Sayı:8, 16 Şubat 1906-cı yıl.

Bu şiiri M.E. Resulzade 22 yaşında yazmıştır. Bu şiirde para, paranın mahiyeti, toplumda oynadığı önemli rolü anlatılmaktadır. 22 misradan oluşan bu şiir şu şekilde başlıyor:

*Ey olan hükümü-revan, hakime hürmet, kara para!
Vey kılan piri genç bikese izzet, kara para!
Sen deydinmişin açan cenneti-ala kapısın?!
Sen deydinmişin veren narda zahmet, kara para?!*

4. “Hasbi-hal”. “Füyuzat” dergisi, Sayı:30, 12 Ekim 1907-ci yıl.

M.E.Resulzade bu şiirini “Muhammed Emin” imzası ile yayımlatmış. Şiirin evvelinde şöyle diyor: “Şahsıma ait bir talihsizlikle izdiraplar, dertler çekerek düşündüğüm zaman” sakinleşmek, derdi azaltmak amacı ile bu şiiri yazdım. Yedi bentten oluşan şiirde aşağıdaki dikkat çekici fikirler yer alıyor:

*Karanlıktır bana dünya,
Bütün dünya ve mafiha
Diyorlar cümlesi guya:
Çekil bir yana, sakinleş!*

*Tahammül, sabır mümkünmü?!
Hayata cebr mümkünmü?!
Zevali-kahr mümkünmü?!
Çekil bir yana, sakinleş!*

5. “Tasavvurati-ahrarane” (“Hürriyet tasavvurları”).
Füyuzat” dergisi, Sayı: 32, 24 Ekim, 1907-ci yıll).

Yedi bentten (her bir bent 6 misradır), oluşan bu şiiri M.E.Resulzade dünyadaki haksızlığa, hakikattan uzak kalmaya, zulmün çokluğuna ait etmiştir. Şiir şu misralarla başlıyor:

*Görünce ihtilaftı ben cihanda,
Hakikat yok eşitlik bu zamanda.
Bütün erbabi-zümü kehkeşanda,
Fakiri daima iczü figanda,
Olmuş aludey-i vehm-i tefekkür,
Bu yolda eylerem bir çok tasavvur.*

6. “Mezaliyet içinde mübhemiyet” (“Zulüm içinde anlaşılmazlık”). “İrşad” gazetesi, Sayı: 124, 6 Aralık 1907-ci yıl.

Beş bentten (her bent 4 misradır) oluşan bu şiirde yazar dünya, adalet, cömertlik hakkındaki düşüncelerini dile getiriyor:

*Dünya nedir, ey insan?
- Bir zulüm mücessimesidir?!
Varlık nedir ey fani?
- Bir dert ki, çok aşıkardır?!
Diyorlar ki, adalet var!
Zann eyle, mürüvvet var!
Peki nerede bu varlıklar?
Çevremiz ki, zalimdir?!*

7. “Saillere” (yoksullara). “İrşad” gazetesi, Sayı:4, 19 Şubat 1908-ci yıl.

Üç bentten oluşan (her bent altı misradır) bu şiirde yazar “figan ve ahu-feryat etmeğe karşı çıkıyor, “dünyaya girip de kahraman olmanın” önemini kaydederek yazıyor:

*Dünyaya girip de kahraman ol!
Esiri mahvet de, pehlivan ol!
Gayret et, çalış da, olma muhtaç!
Sailiyye sen aduvi can ol!
Bilmerre inanma, kes ümidin,
Çün sabrına sınır yok Vahid'in!*

8. “Hedefi-Amallama”. “İkbal” gazetesi, Sayı: 501, 10 Ekim 1913-cü yıl.

İki bentten (her bent beş misradır) oluşan bu şiirde yazar aşağıdaki duygularını dile getiriyor:

*Ananın sevgisi ve-şefkatini,
Çocuğun tebessüm-ü ismetini,
Yeni bir aşıkın muhabbetini,
Bu güzellikleri, bu eşari,
Toplasam hüsnüne sadaka olamaz!*

9. “Kardeşim, arkadaşım”. “İkbal” gazetesi, Sayı: 505, 14 Kasım 1913-cü yıl.

Sekiz misradan oluşan bu şiirde yazar insanları ruhdan düşmemeye, nikbin olmaya davet ediyor ve yazıyor:

*Kardeşim, arkadaşım, yorğun zavallı kardeşim,
Kim olursan ol da, ancak ruhunu yas almasın.*

10. ”Mayıs duyguları”. “Azerbaycan” dergisi, Ankara, il:4, Sayı:12 (36), Mart 1955-ci yıl. (Son şiir)

MAYIS DUYGULARI

İlk çağındaydı güzel mevsimin,
Kıştan çıkılmıştı, bahar gelmişti,
Yirmi sekizinde idi Mayısın
Azerbaycan istiklale ermişti.

Derken koptu bir kasırğa kuzeyden,
Baharımız heyhat döndü kış oldu.
Azerbaycan Moskofların elinde
Esaretin zehrini tatmış oldu.

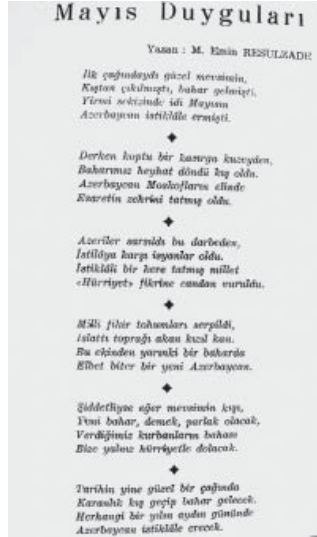
Azeriler sarsıldı bu darbeden,
İstilaya karşı isyanlar oldu.

İstiklali bir kere tatmış millet
“Hürriyet” fikrine candan vuruldu.

Milli fikir tohumları serpildi,
İslattı toprağı akan kızıl kan.
Bu ekinden yarınki bir baharda
Elbet biter bir yeni Azerbaycan.

Şiddetliyse eğer mevsimin kışı
Yeni bahar, demek, parlak olacak,
Verdiyimiz kurbanların bahası
Bize yalnız hürriyetle dolacak.

Tarihin yine güzel bir çağında
Karanlık kış geçip bahar gelecek.
Herhangi bir yılın aydın gününde
Azerbaycan istiklale erecek.

YAPTIĞI TERCÜME ESERLERİ

1. **Hafız Şirazi**. Şiirler.”İrşad” gazetesi. (M.E.Resultzade'nin ilk neşr edilmiş tercüme eseri farsca yayımlanmıştır. “Hafizden tercüme” başlığı ile “İrşad” gazetesinde derc edilib).
2. **A.B.Blium**. “İşçi sınıfına özgürlük gerekir?” (ruscadan çeviri). Bakü, “Tekamül” gazetesi idaresi yayımıdır,1907.
3. **A.Krlov**. “Konsert”. (M.E.Resultzadə A.Krlovun “sazandalar” adlı bu temsilini “Hayvanların konserti” adı ile rus dilinden farscaya tercüme edilmiştir). “İrani Nov”, Sayı: 213, 25 Mayıs, 1910.Tahran
4. **L.Tolstoy**. “Asarqadon” (Konstantinopol). İstanbul, 1912.
5. **L.Tolstoy**. “Tövbe”. 1921, Moskova.
6. **Şeyh Cemalettin Afgani**. “Milli Birlik Felsefesi”. (Farscadan çeviri). İstanbul, 1912.
7. **Maksim Gorki**. “Ana”. (Ruscadan çeviri).
8. **M. Gorki**. “Han ile oğlu”. Bakı, 1914. (Bu kitap yazar Maksim Gorkinin iki hikayesinin tercümesidir (1. Han ve oğlu; 2. Ana.)
9. **F.M.Dostoyevski**. “Kartal”. (Ruscadan çeviri). Öykü “İkbal” gazetesinde yayımlanmıştır.
10. **Y.M.Lermontov**. “İsmail bey” (poema). Baku, “Dirilik” dergisi, 1914, N 2, 4, 5, 6.10, 15.
11. **Alfons Dude** . “Sonuncu ders”. “İkbal” gazetesi, 18 Şubat 1914.

12. **Nizami Gencevi.** “Sultan Sencer ve kadın”. Farscadan çeviri,
“Azerbaycan” dergisi, 18 Şubat 1952.
13. **N.Gencevi.** 1) “Tuğlaçı ihtiyar” (Kiremit kesen yaşlı);
2)”Baykuş düğünü” - her ikisi “Sırlar Hazinesi”nden.
14. **N.Gencevi.**1) “İnsanlığın deyeri”; 2) Hüsrev ile Ferhat’ın değişmesi”- her ikisi “Hüsrev ve Şirin”den.
15. **N.Gencevi.**”Gıpçaq kadınlar” - İsgendername” eserinden.

Not:1.M.E.Resulzade 1951’te Ankara’da neşredilmiş “Azerbaycan şairi Nizami” monografyasının sonunda “Nizamiden çevirmeler”bölmesinde bu şiirleri ve eserlerin hisselerini farscadan çevirmiştir.Bu monografyada o, N.Gencevi ile ilgili Celaladdin Rumi, Hafız Şirazi, Ömer Hayyam, Sadi Şirazi ve doğu klasiklerinin eserlerinden de belirli kısımlarını çevirmiştir.

Not: 2. M.E.Resulzade istanbul’daiken o zaman İtalyanın Kapri adasında yaşayan rus yazar Maksim Gorki’nin bazı hikayelerini tercüme etmiş ve ona göndermiştir.Ayrıca daha başka eserlerini türkçe’ye çevirme arzusunda olduğunu kendisine bildirmiştir. M.Gorki konusu doğu yaşamından alınmış “Han ve oğlu” hikayesini çevirmeyi ona tavsiye etmiştir.

Araştırmacı profesör Ş. Hüseyinov şöyle diyor: M.E.Resulzade ilk defa Celil Mehmetkuluzade’nin “Binasipler” (bedbahtlar, zavallılar) makalesini rusçaya çevirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA
M.E. RESULZADE'NİN
YAYIMLANMIŞ MAKALELERİ
(1903-1909 dönemi)

“Şarki Rus” gazetesi

1. Kendi Muhabirlerimizden. Bakü. Sayı: 14, 2 Mayıs 1909.
2. Dayanışma ve gayret zamanıdır. Sayı: 19,14 Mayıs 1903.
3. Bilimin öneminin vurgulandığı şiiri. Sayı: 20,18 Mayıs 1903.

“Şarki Rus” gazetesi

Toplam: 3 yazı

“Hümmet” gazetesi

1. Kişinin himmeti ve gayreti dağları yerinden oynatır. Sayı: 3,1905.

1 Makale

Davet-i Koç gazetesi

1. Marazimizin (derdimizin) Çaresi. Sayı: 6, Temmuz 1906
2. Belayı Azim (yükselişe, inkişafa mani olan) Sayı: 14, 20 Temmuz 1906
3. Növhe (Ağıt-Şiir) Sayı: 14,20 Temmuz 1906

Toplam: 3 makale

“İrşad” gazetesi

1. Köyde musibet. Sayı: 15, 5 Ocak 1906
2. Şaşkınlık yaratan durum. Sayı: 18,9 Ocak 1906
3. Acınacak halimiz. Sayı: 47, 15 Şubat 1906
4. Kara para. Sayı: 48, 16 Şubat 1906
5. İran’da Hürriyet. Sayı: 51, 20 Şubat 1906
6. Çin müslümanları. Sayı: 59, 3Mart 1906
7. Kıraathane. Sayı: 67, 14 Mart 1906
8. Kıraathanelerimize Dair. Sayı: 84, 7 Nisan 1906
9. İşçiye ait .Bir iş günü. Sayı: 95,97,103,122,133; 21 ve 24 Nisan. 3 ve 25 Mayıs,7 Haziran 1906.
10. Yeni gazete. Sayı: 108, 9 Mayıs 1906.
11. Yine mi musibet? Sayı: 127, 31 Mayıs 1906.
12. “Tan yıldızı”. Sayı: 128,1 Haziran 1906.
13. Yeni İnkılâp adamı. Sayı: 139, 14 Haziran 1906.
14. İran’da inkılâp. Sayı: 145, 24 Haziran 1906.
15. İki nükte. Sayı: 156, Temmuz 1906.
16. İran’da “Dokuz Ocak”. Sayı: 159, 7 Temmuz 1906.
17. “Sükûnet”. Sayı: 169, 14 Temmuz 1906.
18. Korkunç geçit. Sayı:171, 21 Temmuz 1906.
19. Daşnaksutyunçu`ya reddiye(Taşnak Partisi`ne ret)).Sayı: 171, 21 Temmuz 1906.
20. İran meseleleri. Sayı:186, 8 Ağustos 1906.
21. Bugün.Sayı: 208, 4 Eylül 1906.

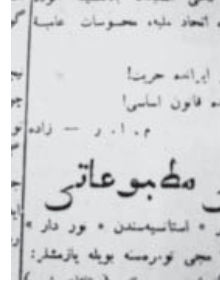

“İrşad” gazetesi

“İran'da hürriyet” makalesi 1906, N 51

22. İdam cezası. Sayı: 208, 4 Eylül 1906.
23. Ekim`in 17'si. Sayı:245, 17 Ekim 1906.
24. Rüstem`in rüyası. Sayı: 260, 9 Kasım 1906.
25. İran'a dair. İran`da bomba. Sayı: 272, 26 Kasım 1906.
26. İçki içmeyiniz! Sayı:272, 26 Kasım 1906.
27. "Debistan" (Mektep, Medrese). N 280, 9 Aralık 1906.
28. M.E.Resultzade'nin H. Zerdabi'nin cenaze töreninde yaptığı konuşma. Sayı:122,2 Aralık 1906.
29. Millet içinde tehlikeli belirsizlik. Sayı: 124, 6 Aralık 1907.
30. Devlet meclisi. Sayı: 7, 15 Ocak 1908.
31. Şeyhülislamlığa dair. Sayı: 7, 15 Ocak 1908.
32. Fitneciler iş başında. Sayı: 8,17 Ocak 1908.
33. Ufak-tefek. Sayı:8, 17 Ocak 1908.
34. Şüpheler. Sayı: 9, 19 Ocak 1908.
35. Ufak-tefek Sayı: 9,19 Ocak 1908.
36. Keşişler dönemi. Sayı: 10, 22 Ocak 1908.
37. Ufak-tefek. Sayı: 10, 22 Ocak 1908.
38. Durum. Sayı: 11, 24 Ocak 1908.
39. Önemli bir iş. Sayı: 12,26 Ocak 1908.
40. Ufak-tefek. Sayı:12, 26 Ocak 1908.
41. Dilencilere. Sayı: 21,19 Şubat 1908.

M.E.Resultzade'nin imzası

M.E.Resultzade'nin 'Köyde Müsibet'

"İrşad" gazetesesi

42. Kafkas'ı unutmayın! Sayı: 33, 15 Mart 1908.
  43. Kafkas'ı unutmayın! Sayı: 34, 17 Mart 1908.
  44. Cuma mektebi. Sayı: 40, 27 Mart 1908.
  45. Merkez Parti'si. Sayı:42, 31 Mart 1908.
  46. Madenciler ve işçilerin görüşmeleri. Sayı:46, 7 Nisan 1908.
  47. Ne büyük hakaret! Sayı: 47, 8 Nisan 1908.
  48. Meclis ne yapmış?. Sayı: 48,10 Nisan 1908.
  49. Değerlendirmelerimden. Sayı: 51,15 Nisan 1908.
- Toplam: 49 makale**

“İrşad” gazetesi

“Tekâmül” gazetesi

1. Şeytan işinin sonuçları. Sayı: 1, 16 Aralık 1906.
2. Milliyet meselesi. Sayı:1, 16 Aralık 1906.
3. Her Yandan. Sayı: 1,16 Aralık 1906
4. Müslüman basın mensupları için. Basın özgürlüğü. Sayı: 1, 16 Aralık 1906.
5. Bakü, 23 Aralık.Sayı: 2, 23 Aralık 1906.
6. Gençlerimiz. Sayı: 2, 23 Aralık 1906.
7. Her yandan.Sayı: 2, 23 Aralık 1906.
8. Milliyet ve Ticaret. Sayı:3, 30 Aralık 1906.
9. Şah'ın vefatına dair. Sayı: 3 30 Aralık 1906.
10. İslam basını. Sayı: 3,30 Aralık 1906.
11. Her yandan. Sayı: 3, 30 Aralık 1906.
12. Bakü, 12 Aralık. Sayı:4, 11 Ocak 1907.

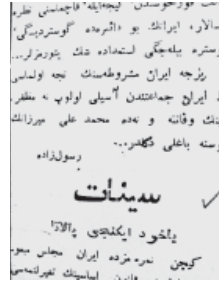

*“Tekamül” gazetesi
23.Aralık 1908*

13. Tebriz vekillerinin Bakü’de durmaları. Sayı: 4, 11 Ocak 1907.
14. Her yandan. Sayı: 4, 11 Ocak 1907.
15. Bakü, 20 Ocak. Sayı: 5, 20 Ocak 1907.
16. Cevaba cevap. Sayı: 5, 20 Ocak 1907.
17. Tenkitçiler. Sayı: 5, 20 Ocak 1907.
18. Her bölgeden seçmenler. Sayı: 6, 27 Ocak 1907.
19. Bakü, 3 Şubat. Sayı: 7, 3 Şubat 1907.
20. İran meseleleri. Sayı: 7, 3 Şubat 1907.
21. Beklenmeyen bela. Geçim derdinden bir sayfa. N 7, 3 Şubat 1907.
22. Rus basını. Sayı: 7, 3 Şubat 1907.
23. İgnatyev’in Projesi. Sayı: 8 11 Şubat 1907.
24. Her yandan. Sayı: 8, 11 Şubat 1907.
25. Rus basını. “Bürokrasi ve müslüman okulları”. Sayı: 8, 11 Şubat 1907.
26. İbret almalı. Sayı: 8, 11 Şubat 1907.
27. Bakü, 17 Şubat. Sayı: 9, 11 Şubat 1907.
28. İran meseleleri. İleriki dönemlerde. Sayı: 9, 17 Şubat 1907.
29. “Şureyi- Osmani” (Osmanlı Devleti Danışma Konseyi-red). Sayı: 9, 17 Şubat 1907.
30. Her yandan. Sayı: 10, 24 Şubat 1907.
31. Her yandan. Şimdi herkes sabırsız. Sayı: 11, 3 Mart 1907.
32. Bakü, 12 Mart. Sayı: 12, 12 Mart 1907.
33. İkinci Meclis. Sayı: 12, 12 Mart 1907.

**M.E. Rezulzade'nin
“Şah'ın vefatına
dair” makalesi**

Rezulzade imzası

**M.E. Rezulzade'nin
“Tenkitçiler”
makalesi**

34. Her yandan. Nereden başlayalım. Sayı: 12, 12 Mart 1907.
35. Partiler ve Cemiyetler. Gericiler. Sayı: 12, 12 Mart 1907.
36. Bakü, 17 Mart. Sayı: 13, 17 Mart 1907
37. Her yandan. Sayı: 13, 17 Mart 1907.
38. Bakü, 26 Mart. Sayı: 14, 26 Mart 1907.
39. İslam basını. Sayı: 14, 26 Mart 1907.

Toplam: 39 makale

‘Yoldaş’ gazetesi

1. İkinci Öğretmenler toplantısı. Sayı:1, 22 Ağustos 1907.
2. Bakü, 29 Ağustos.Sayı: 2, 29 Ağustos 1907.
3. Osmanlı’da özgürlük Sayı:2, 29 Ağustos 1907.
4. Skvaznyak (Cereyan -red). Sayı: 3, 1 Eylül 1907.
5. Hafta okulu. Sayı: Sayı: 2, 1 Eylül 1907.

Toplam: 5 makale

“Füyuzat” dergisi

1. Sohbetler. Sayı: 30, 12 Ekim 1907.
2. Özgürlük hayalleri. Sayı: 32, 24 Ekim 1907

Toplam: 2 şiir

“Füyuzat” dergisi

“Terakki” gazetesi

1. İran’a dair. Tebriz Durumu. Sayı: 32 10 Ağustos 1908.
2. Tebriz’den - Özel Muhabirimizden. Sayı: 43, 3 Eylül 1908.
3. Cuma Mektebi. Sayı: 53, 16 Eylül 1908.
4. Teşekkür. Sayı: 56, 19 Eylül 1908.
5. Kooperatif Cemiyetleri. Sayı: 58.65.68.77.84.102; 12, 30 Eylül; 3, 16,24 Ekim, 14 Kasım 1908.
6. Realni Okulunda, müslüman alfabe sınıfı. Sayı: 59, 23 Eylül 1908.
7. Şeytan Bağlıdır.Sayı: 60, 24 Eylül 1908.
8. Memmedali Şah’ın Fermanı. Sayı: 63,64; 28 ve 29 Eylül 1908.
9. Petrol madenleri. Sayı: 66,67,74; 1, 2 ve 12 Ekim 1908.
10. Yerli mektepler. Sayı: 70, 7 Ekim 1908.
11. Öğrenci gösterileri.Sayı: 71, 8 Ekim 1908.
12. Ne yapılmalıdır? Sayı: 72, 9 Ekim 1908.
13. Vahşetimize son vermek gerek.Sayı: 73, 10 Ekim 1908.
14. Fitre Bayramı dolayısıyla. İşsiz. Sayı: 76, 14 Ekim 1908.
15. Bize İran’dan yazıyorlar. Sayı: 76, 14 Ekim 1908.
16. Yardım ve eğitim cemiyetlerimiz. Sayı:78, 17 Ekim 1908.

*“Terakki” gazetesi
1908*

*M.E.Resultzade'nin
“Yerli okullar”
makalesi
Sayı: 70, 1908*

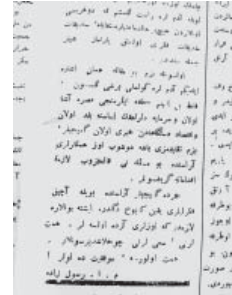

*M.E.Resultzade'nin
“Ne yapılmalıdır”
makalesi,
Sayı: 72, 1908*

17. Nerede kaldılar? Sayı: 80, 20 Ekim 1908.
18. Bakü limanı. Sayı: 81, 21 Ekim 1908.
19. Hatıra. Sayı: 82, 21 Ekim 1908
20. Kafkas unutulmuş. Sayı: 83, 23 Ekim 1908.
21. Köprü hamalları. Sayı: 88, 29 Ekim 1908.
22. Korkutuyorlar. Sayı: 89, 30 Ekim 1908.
23. "Hesap meseleleri". Sayı: 91, Kasım 1908.
24. Zemstvo (Mahalli idare) islahatı hakkında. Sayı: 103, 16 Kasım 1908.
25. Zemstvo (Mahalli idare) islahatı konusunda. Sayı:104, 17 Kasım 1908.
26. Eski yerli okullar. Sayı: 107, 20 Kasım 1908.
27. Basın konusunda. Sayı: 108, 21 Kasım 1908
28. Eğitim mi ticaret mi? Sayı:108, 21 Kasım 1908.
29. Öğretmenler gerek. Sayı: 109, 23 Kasım 1908
30. Siyasi açıdan özet. İran, Türkiye, Rusya. Sayı: 110, 24 Kasım 1908.
31. Fitne ve Provokasyon. Sayı: 112, 26 Kasım 1908.
32. Milliyet ve Eyalet Meselesi. Sayı: 113, 27 Kasım 1908.
33. Devlet Meclisi. Yahudi meselesi. Sayı: 118, 4 Aralık 1908.
34. Neye ihtiyaç var? Sayı: 119, 5 Aralık 1908.

"Bakü Benderi" (Bakü geçidi, yolu ya da ticaret limanı) makalesi 1908, Sayı: 81

M.E.Resulzade'nin "Terakki" gazetesindeki imzası

35. Müslümanlar için gece kursları açıldı. Sayı: 120, 7 Aralık 1908.
36. İran meselelerine dair. Sayı:124, 11 Aralık 1908.
37. Kafkas konusunda. Sayı: 126, 14 Aralık 1908.
38. Çaresi nedir? Sayı:127, 15 Aralık 1908.
39. Güney Kafkasya Belediye Meclisi bütçesi. Sayı:136, 26 Aralık 1908.
40. Ne dehşetli bir gülüş! Ne acı bir alay!. Sayı: 9, 12 Ocak 1909.
41. İran meselelerine dair. Bahtiyar Bölgesi hangi politikayı izliyor. Sayı: 412, 15 Ocak 1909.
42. Bir yaşlının felaketi. Sayı: 23, 30 Ocak 1909.
43. Gece derslerinden izlenimlerim. Sayı: 24, 1 Şubat 1909.
44. Açık terör. Sayı: 37, 16 Şubat 1909.
45. İran mektupları. Reş'te Bayram törenleri.Sayı: 57, 18 Mart 1909.
46. İran mektupları Reş'ten. Sayı:59, 20 Mart 1909.
47. İran mektupları. Özel muhabirimizden. Reş'ten, rus kazakları. Sayı: 60, 23 Mart 1909.
48. İran mektupları. Mazandaran olayının ayrıntıları. Sayı: 64, 26 Mart 1909.
49. İran mektupları. Gezvin semti. Reş'ten. Sayı: 74, 9 Nisan 1909.
50. İran mektupları. Tahran kampanyacıları.Sayı: 75, 16 Nisan 1909.
51. İran mektupları. Reş't. Rus girişimi. Sayı: 76, 12 Nisan 1909.

**M.E.Resultzade'nin
"Eğitim mi, Ticaret mi?" makalesi.
Sayı: 108, 1908**

M.Emin imzası

52. İran mektupları. Rus gösterisi. Sayı: 77, 13 Nisan 1909.
53. İran mektupları. Miting. Sayı: 83, 20 Nisan 1909.
54. İran mektupları. Culfa. Sayı: 110, 21 Mayıs 1909.
55. İran mektupları. Culfa'da, soruşturmalar ve hapisler. Sayı: 112, 24 Mayıs 1909.
56. İran mektupları. Özel muhabirimizden Tebriz'den. Sayı: 116, 28 Mayıs 1909.
57. Özel telgraflar. Sayı: 116, 28 Mayıs 1909.
58. İran mektupları Tebriz'den. Settar Han ve Bağır Han niçin eylem yaptılar. Sayı: 117, 29 Mayıs 1909.
59. İran meseleleri. İran mektupları. Siyasi durum. Sayı: 119, 1 Haziran 1909.
60. İran meseleleri. İran mektupları (Tebriz'den). Encümenin bildirisi. Sayı: 121, 31 Haziran 1909.
61. Yol izlenimi. Sayı: 122, 4 Haziran 1909.
62. İran mektupları. Tebriz'de, Yol izlenimi. Sayı: 129, 12 Haziran 1909.
63. İran mektupları. Urmiye. Sayı: 130, 14 Haziran 1909.
64. İran Mektupları. Önceki bölümün devamı. Sayı: 131, 15 Haziran 1909.
65. Yol izlenimi. Tebriz -Urmiye yolu. Sayı: 135, 19 Haziran 1909.
66. İran meseleleri. İran mektupları. Urmiye'den muhteşem Üs'seltene. Sayı: 136, 20 Haziran 1908.
67. Yol izlenimi. Önceki bölümün devamı. Sayı: 137, 22 Haziran 1909.
68. Yol izlenimi. Önceki bölümün devamı. Sayı: 139, 27 Haziran 1909.
69. Yol izlenimi. Urmiye'den. Sayı: 140, 25 Haziran 1909.
70. Yol izlenimi. Urmiye'den önceki bölümün devamı. Sayı: 141, 26 Haziran 1909.

71. İran mektupları. muhabirimizden. Osmanlı-İran hadisesi Urmiye'den. Sayı: 142, 28 Haziran 1909.
72. Garipe bir bojkot. Özel muhabirimizden). Tebriz'den. Sayı: 143, 29 Haziran 1909.
73. Yol izlenimi.Özel muhabirimizden. Urmiye. Sayı:144, 30 Haziran 1909.
74. Yol izlenimi. Urmiyede müslümanlar (özel muhabirimizden).Sayı: 145, 1 Temmuz 1909.
75. Yol izlenimi(özel muhabirimizden). Din pazarı.Sayı: 148, 5 Temmuz 1909.
76. Özel muhabirimizden gelen telgraflar. Sayı: 151, 8 Temmuz 1909.
77. İran mektupları. Reşt'den. Sayı: 155, 13 Temmuz 1909.
78. Tahran fethinin içeriği özel muhabirimizden. Sayı: 160,161; 19 ve 20 Temmuz 1909
79. İran mektupları özel muhabirimizden Vürudi-Mövkibi Mesud. Sayı: 162, 21 Temmuz 1909
80. İran mektupları özel muhabirimizden Tahran Fethi. Sayı: 163, 22 Temmuz 1909.
81. Tahran'ın fethinden sonra İran mektupları. Sayı:166, 22 Temmuz 1909.
82. İdam cezaları özel muhabirimizden. Sayı: 166, 26 Temmuz 1909.
83. İran mektupları. Tahran'ın muhafazası özel muhabirimizden. Sayı: 167, 27 Temmuz 1909.
84. İran mektupları. Saltanat Anayasası özel muhabirimizden. Sayı: 168, 28 Temmuz 1909
85. Tahran özel muhabirimizden. Sayı: 168, 28 Temmuz 1909.
86. Zillisultan geri alınıyor – Mir Haşim asıldı. Sayı:168, 28 Temmuz 1909.
87. İran mektupları. Özel muhabirimizden (önceki bölümün devamı) Silahuriler (İran'da tayfa (grup) adıdır-red). Sayı:169, 29 Temmuz 1909.

88. İran mektupları (özel muhabirimizden). Sayı: 170, 30 Temmuz 1909.
89. Bugünün ve geleceğin amaçları. Sayı: 170, 30 Temmuz 1909.
90. İran mektupları. İdam cezaları. Özel muhabirimizden. Sayı: 172, 3 Ağustos 1909.
91. İran mektupları. Seçim süreci. özel muhabirimizden. Sayı: 173, 4 Ağustos 1909.
92. Tahran Olayı. Vanek’de Bir Kargaşa (Özel muhabirimizden). N 174, 5 Ağustos 1909.
93. İran mektupları. Rus Sefaretinde (Özel muhabirimizden). Sayı: 175, 5 Ağustos 1909.
94. Tahran Olayı Para Üretimi (Özel muhabirimizden). Sayı:176, 7 Ağustos 1909.
95. Özel Muhabirimizden Telgraf (Padişah lutuflarının kısmen artması). Sayı: 176, 7 Ağustos 1909.
96. İran mektupları. Şimdiki durum özel muhabirimizden). Sayı: 177, 9 Ağustos 1909.
97. İran mektupları. İdam ve tutuklama. özel muhabirimizden. Sayı: 179, 11 Ağustos 1909.
98. İran mektupları. İstikbali –milli (özel muhabirimizden). Sayı: 180, 12 Ağustos 1909.
99. İran mektupları. Mutlakiyet – hakime özel muhabirimizden. Sayı: 183, 16 Ağustos 1909

Toplam: 99 makale

“Volna” dergisi

1. Genç Türklerin son başarısı hakkında. Sayı: 1, 1909.

1 makale

1909-1914 Dönemi

Tahran, “İrani Nov” gazetesi (“Yeni İran” gazetesi)

1. Bizim meramımız. Sayı: 1, 23 Ağustos 1909.
2. İspanya ve Marakeş. Muharebe ve inkılâp. Sayı:1, 23 Ağustos 1909.
3. Şimdiki durumun zzeti. Sayı: 4, 26 Ağustos 1909.
4. Sued işçileri. Sayı:7, 31 Ağustos 1909.
5. Mehemmedeli Mirza'nın seyahatname-si. N 49, 23 Ekim 1909.
6. Rüyamı yoksa gerçek mi?. Sayı: 50, 26 Ekim 1909.
7. İran'ın bugünkü siyasi durumu veya derebeylik.Sayı: 61, 8 Kasım 1909.
8. Parlamento ne durumda açılıyor?. Sayı: 67, 15 Kasım 1909.
9. Milletvekilleri. Sayı: 67, 7 Aralık 1909.
10. Yeni hareket tarzı. Sayı: 83, 7 Aralık 1909.
11. Bizim resmi dilimiz yoktur. Sayı: 99, 27 Aralık 1909.
12. Şikâyetin başlaması. Sayı:101, 29 Aralık 1909.
13. Japon ve Rus. Sayı: 110, 13 Ocak 1909
14. Kötü kadınlar. Sayı: 111,14 Ocak 1910.
15. Eher'de durum. Ruslar Eher'de. Sayı: 112, 16 Ocak 1910.
16. Çaresiz basın.Sayı: 113, 17 Ocak 1910.
17. İdamın ağır hatırası. Sayı: 121, 31 Ocak 1910.
18. “Şems” gazetesi. Sayı: 137, 20 Şubat 1910.
19. Parlamento`da coşku. Sayı: 153, 10 Mart 1910.

“İrani Nov” gazetesi

“İrani Nov” gazetesi

20. Kuyruklu yıldızın etkileri. Sayı: 166, 30 Mart 1910.
21. Bakü Kabadayı`ları: Sayı:168,2 Nisan 1910.
22. Yiyecek meselesi.Sayı:177,9 Nisan 1910.
23. Yakın dostlarıma mektup. Sayı:185, 23 Nisan 1910.
24. Çocukluk hatırası.Sayı:188, 26 Nisan 1910.
25. Hazreti “Niş”den izahat. Sayı: 199, 9 Mayıs 1910.
26. Vasiyetname. Sayı:206, 17 Mayıs 1910.
27. Hayvanların konseri. Sayı: 213, 25 Mayıs 1910.
28. Söyleşinin tercümesi. Sayı:216, 28 Mayıs 1910.
29. İki yıl önceki facia.Sayı: 220, 1 Haziran 1910.
30. Vedin uygulaması. Sayı: 221, 4 Haziran 1910.
31. Basın özgürlüğü. Muhafazakâr veya Sosyalist-Muhafazakâr partilerin eleştirisi. Sayı: 28.34.40.46.50.53; 28 Nisan 1910.

Toplam: 31 Makale

İstanbul . “Türk Yurdu” dergisi

- 1.İran Türkleri. Sayı:4, 1911; Sayı: 2.6.9.10. 12.24.1912

Toplam: 7 Makale

İstanbul. ‘Sebilürreşad’ (“Doğru Yol”)

1. İran nedir? Sayı: 30(212) 13 (26) Eylül 1912.
2. Osmanlı Devleti ile İran arasında maddi ve manevi ilişkiler. Sayı:31(213) 20 Eylül; 14 Ekim 1912.
3. Düşman taarruzunu beklerken. Sayı: 32 (214) 27 Eylül; 10 Ekim 1912.
4. İran inkılâbı tarihi. Nasrettin Şah dönemi. Sayı:33 (215) 17 Ekim 1912.
5. İnkılâp aydını ve yazarları. Sayı: 34 (216), 24 Ekim 1912.

6. İstibdat devri memurları. Sayı:35 (217), 31 Ekim 1912.
  7. Müzeffereddin Şah dönemi. Sayı: 36(218), Sayı: 40 (222), 7 Kasım, 12. Aralık 1912.
- Toplam: 7 Makale**

“İkbal” gazetesinde, 1913-1914 yıllarında yayımlanmış yazıları

Bakü

1. Yeni kitaplar. Sayı: 344, 28 Nisan 1913.
2. Doğru yol. Sayı: 376, 4 Haziran 1913.
3. Sohbetler: İbret günleri. Sayı: 377, 5 Haziran 1913.
4. Yeni Osmanlı Kabinesi ve Talat Bey. Sayı: 379, 7 Haziran 1913.
5. Ermeni meselelerinden kısaca. Sayı:380, 9 Haziran 1913.
6. Biraz da Arap meselesinden.Sayı: 384, 13 Haziran 1913.
7. Metrik şahadetnamesi. Sayı: 385, 14 Haziran 1913.
8. Salarüddövl. Sayı:386, 16 Haziran 1913.
9. Sohbetler. Ümit ışıltıları. Sayı:387, 17 Haziran 1913.
10. Nasirülmülk.Sayı:391, 21 Haziran 1913.

“İkbal” gazetesi

M.E. Rezulzade'nin
“Aslı ve Kerem”
makalesi 1915,
Sayı: 871

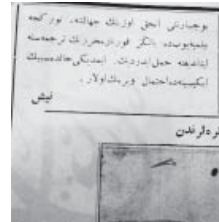
11. Balkanlarda savaş. Sayı:392, 23 Haziran 1913.
12. Türkiye’de kadınlar. Sayı: 397. 398. 403. 420. 422; 28 ve 30 Haziran, 5,25 ve 28 Haziran 1913.
13. Sohbetler. Hayatı sevmeli. Sayı: 399, 1 Temmuz 1913.
14. Rus müslüman okullarında Türkçe eğitim. N 402, 4 Temmuz 1913
15. Eleştiriye ihtiyaç var.Sayı: 476, 10 Ekim 1913.
16. Said Nebiyev’in hitabesi. Sayı:280, 15 Ekim 1913.
17. Alfabe bayramı. Sayı: 486, 20 Ekim 1913.
18. Eleştiri ve övgü. Sayı: 497, 5 Kasım 1913.
19. Hedefimdeki amaçlarım. Sayı: 501,10 Kasım 1913.
20. Eleştiri ve övgü.Sayı: 504, 13 Kasım 1913.
21. Kardeşim, arkadaşım. Sayı:505, 14 Kasım 1913.
22. Muharremlik dolayısıyla Ağıt. Sayı: 509, 19 Kasım 1913.
23. Eleştiri ve övgü. “Bustan”. Sayı: 513, 515; 24 ve 28 Kasım 1913.
24. Eleştiri ve övgü.’Bahadır ve Sona. Sayı: 523. 528. 535. 541; 8. 13. 22 ve 29 Aralık 1913.
25. İdare`ye mektup. Sayı:532, 18 Aralık 1913.
26. “Yezid İbn Muaviye”.Sayı:536, 23 Aralık 1913.

**M.E.Resulzade'nin
"Nevruz"
makalesi**

**M.E.Resulzade'nin
"Niş" imzası**

**M.E.Resulzade'nin
"Niş" imzası**

27. Başvuru yapanlara. Sayı: 560, 561, 23, 24 Ocak 1914.
28. “Ahde vefa”. Sayı: 562, 26 Ocak 1914.
29. “Aslı ve Kerem”. Sayı: 568, 3 Şubat 1914.
30. Gülünç geceler. Sayı:573, 9 Şubat 1914.
31. “Şah Abbas ve Hurşid Banu”. Sayı: 592, 3 Mart 1914.
32. Nevruz nedeni ile. Sayı: 599, 13 Mart 1914.
33. Alfabe meselesi. Önemli bir haber nedeniyle. Sayı: 607, 23 Mart 1914.
34. Eleştiri ve övgü. “Çocuklara hediye” . Sayı: 631,20 Nisan 1914.
35. “Sivayuş”. Sayı: 636, 25 Nisan 1914.
36. Yaram- yaram.Sayı: 638, 28 Nisan 1914.
37. Ebedi bir gün. Sayı: 649, 11 Mayıs 1914.
38. Türklerin zaferi. Sayı: 657, 20 Mayıs 1914.
39. Belçika'nın felaketi. Sayı: 753, 2 Ekim 1914.
- 40.Önemli meseleler. Sayı:754, 3 Ekim 1914.
41. Petersburg müslümanlarının başvuru- su. Sayı: 755, 5 Ekim 1914.
- 42.Fedai. Sayı: 756, 6 Kasım 1914.
43. Savaş vergisi. Sayı: 756, 6 Ekim 1914.
44. Savaş durumu. Sayı: 758, 8 Ekim 1914.
- 45.Savaşın sonucu nasıl Olacak?. Sayı: 761, 12 Ekim 1914.
46. Rusya'da ekonomik durum ve gümrük düzenlemesi.Sayı: 765. 16 Ekim 1914.
47. Kurban Bayramı münasebetiyle.Sayı: 766, 17 Ekim 1914.
48. “Kaçak Kerem”. Sayı: 767, 19 Ekim 1914.
- 49.Mısır tarihinden bir sayfa. Sayı: 774.775.776; 27.28.29 Ekim 1914.

**M.E. Resulzade'nin
“Delil ve ispat
doğrultusunda”
makalesi
1915, Sayı: 900**

50. Yalancının hafızası olmaz. Sayı: 777, 30 Ekim 1914.
51. Yezidiler. N 778,783; 31 Ekim, 6 Kasım 1914.
52. Çindo'nun alınması. Sayı: 779, 2 Kasım 1914.
53. "Rüstem ve Zöhrap". Sayı:779, 2 Kasım 1914.
54. Savaş ve milletler. Sayı: 782 5 Kasım 1914.
55. Settar Han.Sayı:786, 10 Kasım 1914.
56. Ermeni meselesi çerçevesinde. Sayı: 786, 10 Kasım 1914.
57. Balkan devletleri. Sayı:787, 11 Kasım 1914.
58. Gelire ööre vergi. Sayı: 788, 12 Kasım 1914.
59. Aşure. Sayı:790, 1914.
60. Senusiler.Sayı: 792.793.796; 19, 20 24 Kasım 1914.
61. İslahat umudunda.Sayı: Sayı: 794, 21 Kasım 1914.
62. İran Milli Meclisi'nin açılması. Sayı: 796, 24 Kasım 1914.
63. Müslüman Unas Cemiyeti-Hayriyesi. Sayı: 798, 26 Kasım 1914.
64. İngilizler Mısır'da. Sayı:800, 2 Aralık 1914.
65. Üçüncü meclis. Sayı: 803, 2 Aralık 1914.
- 66.İngiltere'de iç engeller. Sayı: 804, 3 Aralık 1914.
67. İtalya'nın durumu. Sayı:805, 4 Aralık 1914.
68. Diyanet,Milliyet ve Geçim.Sayı: 811, 11 Aralık 1914.
69. "Nadir Şah". Sayı: 813, 14 Aralık 1914.
70. Köy okulları hakkında.Sayı: 815, 16 Aralık 1914.
71. Genel eğitim meselesi I. Sayı:818, 19 Aralık 1914.
72. Genel eğitim meselesi II. Sayı:822, 24 Kasım. 1914.
73. Drama Bulundu. ("Gaveyi-ahanger"den aldığım izlenim). Sayı: 21, 21 Aralık 1914.
74. Dikkat edilecek iki mesele. Sayı: 820, 22 Aralık 1914.
75. Kırk Yama. Sayı: 826, 30 Aralık 1914.
76. Yeni köy okulları hakkında. Sayı: 827, 31 Aralık 1914.

**1915 Yılında ‘İkbal’ gazetesinde
yayımlanmış yazıları**

77. Japonya meselesi. Sayı: 828, 1 Ocak 1915.
78. Kırk Yama. Sayı:826, 4 Ocak 1915.
79. Aslı ve Kerem. Sayı: 832, 6 Ocak 1915.
80. Avusturya'nın durumu. Sayı:834, 8 Ocak 1915.
81. Azerbaycan hatırasında. Tebriz. Sayı:835, 9 Ocak 1915.
82. Kırk Yama. Sayı:837, 12 Ocak 1915.
83. Milli bir görev karşısında. Sayı: 838, 13 Ocak 1915.
84. Tarihi olaylar karşısında. Komşuluk ilişkileri. Sayı: 839, 14 Ocak 1915.
85. Bu gün ışıklı bir gün- Mevlidi Nebi!. Sayı: 840, 15 Ocak 1915.
86. “Arşın Mal Alan”. Sayı: 841, 18 Ocak 1915.
87. Savaş mağduru müslümanlar için. Sayı: 841, 18 Ocak 1915.
88. Kaygı veren gelişmeler. Sayı: 843, 20 Ocak 1915
89. Bir tartışma dolayısıyla.Sayı: 846, 23 Ocak 1915.
90. Almanya ve İngiltere.Sayı: 847, 26 Ocak 1915.
91. Gürcistan'ın büyük şairi. Sayı: 850, 28 Ocak 1915.
92. Muhteşem ve milli bir gün. Gürcü şair Akakin'in cenaze töreninden. Sayı: 862, 11 Şubat 1915.
93. Müslüman basınının temsilcisi Mehmet Emin Resulzade'nin konuşması. Sayı: 862, 11 Şubat 1915.
94. Şeyhulislamın atanması münasebetiyle. Sayı: 864,13Şubat 1915.
95. Tanrıguliyev onuruna düzenlenen etkinlik. Sayı: 865, 15 Şubat 1915.
96. Bayramın yakınlaşması nedeni ile. Sayı: 869, 19 Şubat 1915.
97. Cemiyeti-hayriye başkanının açıklamaları dolayısıyla. Sayı: 872, 23 Şubat 1915.

98. Müslim Bey onuruna düzenlenen etkinlik. Sayı: 881, 5 Mart 1915.
99. Velihatın Tebriz'e gelmesi dolayısıyla. Sayı: 882, 6 Mart 1915.
100. Nevruz. Sayı: 884, 9 Mart 1915.
101. "Kardeş yardımı" yayımı dolayısıyla. Sayı: 885, 13 Mart 1915.
102. Bayram izlenimlerinden. Sayı:890, 19 Mart 1915.
103. Bazı yazılar dolayısıyla. Sayı: 891, 20 Mart 1915.
104. Yahudi bağımsızlığı. Sayı: 892, 22 Mart 1915.
105. Delil ve İspat. Sayı: 900 31 Mart 1915.
106. Bakü öğretmen okulu hakkında. Sayı:903, 31 Mart 1915.
107. Boğazlar meselesi. Sayı: 904, 3 Nisan 1915.
108. Önümüzdeki meclis seçimleri. Sayı: 911, 13 Nisan 1915.
109. İran durumundan özet. Sayı: 912, 14 Nisan 1915.
110. Yine öğretmen okulu hakkında. Sayı: 913, 15 Nisan 1915.
111. İran krizi. Sayı: 914, 16 Nisan 1915.
112. Müthiş rakamlar ve acı gerçekler!. Sayı: 917, 20 Nisan 1915.
113. Zorunlu kararlar hakkında. Sayı: 922, 26 Nisan 1915.

Toplam:113 Makale

‘Şelale’ dergisi

1. Kolay dil-"Yeni lisan".Sayı: 19,20;15,22 Haziran 1913.
2. Yeni Lisancılar ve Türkçüler. Sayı: 24, 25; 20 ve 27 Haziran 1913.
3. Dil, toplum hayatında önemli bir vasıta. Sayı: 27, 10 Ağustos 1913.

Toplam: 3 Makale

“Basiret” gazetesi

1. İleriye görmek, kavramak gerek. Sayı:1, 12 Nisan 1914.
2. Köy okulları ve öğretmen—eksikliği. Sayı: 2, 19 Nisan 1914.
3. Petersburg istişare meclisi. Sayı: 3,1914.
4. Bizde eğitim işleri. Sayı: 4, 3 Mayıs 1914.
5. Belaya karşı. Sayı: 5, 10 Mayıs 1914.
6. Kafkasya yüksek okulu. Sayı: 16, 17 Mayıs 1914.
7. Cemiyetlerimiz. Sayı: 8, 31 Mayıs 1914.
8. “Yedi- Beyza”. Sayı: 9, 7 Haziran 1914.
9. Yine Petersburg istişaresi hakkında. Sayı: 10, 15 Haziran 1914.
10. Telag meselesi. Sayı: 11, 5 Temmuz 1914.

Toplam: 10 Makale

“Dirlik” dergisi

1. Uyanış nedir? Sayı: 1, 16 Eylül 1914.
2. Milli Uyanış (I). Sayı: 2, 2 Ekim 1914.
3. Milli Uyanış (II). Sayı: 3, 14 Ekim 1914.
4. Milli Uyanış (III). Sayı: 4, 1 Kasım 1914
5. Milli Uyanış (IV). Sayı: 5, 16 Kasım 1914.
6. Milli Uyanış (V). Sayı: 6, 1 Aralık 1914.
7. Milli Uyanış (VI). N 7, 10 Aralık 1914.
8. Milli Uyanış (VII). N 8, 1 Ocak 1915.

Toplam: 8 makale

“YENİ İKBAL” GAZETESİNDE YAYIMLANMIŞ YAZILARI

1. Japonya'nın zaferi. 28 Nisan 1915, Sayı: 1.
2. Bestekârın onuruna düzenlenen etkinlik. 30 Nisan 1915, Sayı: 1.
3. “İkbal” İdaresi tarafından. 1 Mayıs 1915, Sayı: 4.
4. Meclis seçimleri. 1 Mayıs 1915, Sayı: 4.
5. Mecburi kararlar hakkında. 4 Mayıs 1915, Sayı: 6.
6. Kırk Yama. 5 Mayıs 1915, Sayı: 7.
7. Kardeş günü. 6 Mayıs 1915, Sayı: 8.
8. Bugün. 7 Mayıs 1915, Sayı: 9.
9. Kardeş Yardımının başarısı. 10 Mayıs 1915, Sayı: 11.
10. Doktor yardımı gerek. 11 Mayıs 1915, Sayı: 12.
11. Kırk Yama. 19 Mayıs 1915, Sayı: 19.

Toplam: 11 makale

“Kurtuluş” dergisi

1. Kurtuluş. 1 Ekim 1915, Sayı: 1 “Kurtuluş” dergisi

Toplam: 1 makale

“Yeni İkbal” gazetesi

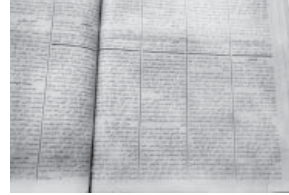
*M.E. Resulzade'nin
“Japonya'nın Galibiyeti”
makalesi, 1915, Sayı: 1*

**M.E.RESULZADE’NİN
‘AÇIK SÖZ» GAZETESİNDEKİ YAZILARI
(1915-1916)**

1. Tutacağımız yol. 2 Ekim 1915, Sayı: 1
2. Yeni İçişleri Bakanı. 4 Ekim 1915, Sayı: 2
3. Şimdiki sıkıntılar. 6 Ekim 1915, Sayı: 4
4. Hristiyan Olmayan Dava Vekilleri Hakkında. 7 Ekim 1915, Sayı: 5
5. İhtiyaçımız. 9 Ekim 1915, Sayı: 6
6. Pahalılık ve Kıtlık. 11 Ekim 1915, Sayı: 7
7. Müslüman dava vekilleri hakkında.12 Ekim 1915, Sayı: 8
8. Berlin - Bağdat. 13 Ekim 1915, Sayı: 9
9. Vagon meselesi.14 Ekim 1915, Sayı: 10
10. Gıda meselesi (meslis toplantısı dolayısıyla). 15 Ekim 1915, Sayı: 11
11. Polonya müslümanları. 16 Ekim 1915, Sayı: 12
12. Bugünkü günler.18 Ekim 1915, Sayı: 13
13. İki yol ayrımında.19 Ekim 1915, Sayı: 14
14. Milliyet ve insanlık).21 Ekim 1915, Sayı: 16
15. Acaralılar ve Karşılıkların işi.22 Ekim 1915, Sayı: 17
16. Balkan durumu. Uzlaşma Kabineleri ve barış haberleri. 23 Ekim 1915, Sayı: 18
17. Bugünkü seçimler. 25 Ekim 1915, Sayı: 19

*“Açık söz” gazetesini
“Unutulmuş
sürgünler” makalesini,
1916, Sayı: 251*

*“Allah korkusu” makalesini,
1916, Sayı: 279*

18. Yüreksiz doktor. 26 Ekim 1915, Sayı: 20
19. Hicretten 1334. 28 Ekim 1915, Sayı: 21
20. İran Buhran içinde. 2 Kasım 1915, Sayı: 26
21. Müftülük meselesi. 4 Kasım 1915, Sayı: 28
22. Bir Öğüt münasebetiyle. 10 Kasım 1915, Sayı: 31
23. Bayramlar meselesi. 12 Kasım 1915, Sayı: 33
24. Toplumsal durum. 19 Kasım 1915, Sayı: 34
25. Cemiyeti-heyriyye'nin onuncu yılı. 15 Kasım 1915, Sayı: 35
26. Bu işleri kim yapsın. 16 Kasım 1915, Sayı: 36
27. İran isyan içinde. 19 Kasım 1915, Sayı: 39
28. Toplumsal durum. 20 Kasım 1915, Sayı: 40
29. Milli borçlar. 22 Kasım 1915, Sayı: 41
30. Meclisin açılması dolayısıyla. 23 Kasım 1915, Sayı: 42
31. Kırk Yama. 24 Kasım 1915, Sayı: 43
32. Öğretmenler topluluğu. 26 Kasım 1915, Sayı: 45
33. Kırk Yama. 26 Kasım 1915, Sayı: 45
34. Toplumsal durum. 27 Kasım 1915, Sayı: 46
35. İran uzatması. 28 Kasım 1915, Sayı: 47
36. İran karıştı. 30 Kasım 1915, Sayı: 49

***“Bakü semineri”
makalesi, 1916,
Sayı: 281***

***“Hicretten 1334”
makalesi, 1916,
Sayı: 304***

***“Bakü zorbaları
hakkında”
1916, Sayı: 332***

37. Kafkasya'nın ihtiyaclarından. 1 Aralık 1915, Sayı: 50
38. Toplumsal durum. 4 Aralık 1915, Sayı: 53
39. Türkistan İçin önemli Bir Arzu. 10 Aralık 1915, Sayı: 58
40. Toplumsal durum. 11 Aralık 1915, Sayı: 59
41. Yine öğretmenler grubu hakkında. 15 Aralık 1915, Sayı: 62
42. İngilizlere karşı. 17 Aralık 1915, Sayı: 63
43. Toplumsal durum. 18 Aralık 1915, Sayı: 64
44. Kırk Yama. 20 Aralık 1915, Sayı: 65
45. Blok ve fraksiyon meselesi. 22 Aralık 1915, Sayı: 67
46. Kafkasya milletlerinin münasebeti. 23 Aralık 1915, Sayı: 68
47. Toplumsal durum. 25 Aralık 1915, Sayı: 69
48. Milat'tan 1916. 1 Ocak 1916, Sayı: 75
49. İngiltere'nin bir kararı. 4 Ocak 1916, Sayı: 77
50. Mübarek Mevlid. 5 Ocak 1916, Sayı: 78
51. Büyük bir hata. Mevlid günü İzlenimlerinden. 7 Ocak 1916, Sayı: 79
52. Kırk Yama. 20 Ocak 1916, Sayı: 90
53. Yine Fraksiyonun müracatı hakkında. 22 Ocak 1916, Sayı: 92
54. On yıllık bir hayatı düşünürken. Volgaboyu basınının bayramı dolayısıyla. 25 Ocak 1916, Sayı: 94

“Dağıstan’ın eğitim ihtiyacı” makalesi, 1916, Sayı: 347

“Tiyatro ve musigi, iki kişi için yapılan etkinlik” makalesi

55. Çin'in durumu. 28 Ocak 1916, Sayı: 96
56. Devlet meclisinin açılması. 19 Ocak 1916, Sayı: 97
57. Gürcü meslektaşımızla müzakeremiz. 31 Ocak 1916, Sayı: 99
58. Biraz da tarihten. "Enuşirevani-adil" piyesi münasebetiyle. 2 Şubat 1916, Sayı: 101
59. Haşım Bey Vezirov. 7 Şubat 1916, Sayı: 105
60. Meclisin açılışı münasebetiyle. 9 Şubat 1916, Sayı: 107
61. Kırk Yama. "Yeni İktbal"ın tercümesi. 19 Şubat 1916, Sayı: 115
62. Demavend ilə Neva'dan iki makam. 23 Şubat 1916, Sayı: 118
63. Best (Kaçış, Sığınma-red). 26 Şubat 1916, Sayı: 121
64. Devlet degil, şehir meclisimizin son kararı. 28 Şubat 1916, Sayı: 122
65. Kırk Yama. 2 Mart 1916, Sayı: 125
66. Yeni şehir karardadır. 3 Mart 1916, Sayı: 126
67. Kurtuluş bayramı. Nevruz - yeni gün!. 8 Mart 1916, Sayı: 130
68. İbni Sina yurdunda. 14 Mart 1916, Sayı: 13 2
69. Kırk Yama. 18 Mart 1916, Sayı: 136
70. Tövbe edildi mi? 23 Mart 1916, Sayı: 140
71. "Nicat" ("Kurtuluş yolu") seçimleri hakkında. 28 Mart 1916, Sayı: 144
72. Mahalli İdare Şurası (Zemstvo). 3 Nisan 1916, Sayı: 149
73. Maarif Şurası. 7 Nisan 1916, Sayı: 153
74. Mahalli İdare (Zemstvo). 8 Nisan 1916, Sayı:154
75. Kırk Yama. 8 Nisan 1916, Sayı: 154
76. Yine de müftülük meselesi. 10 Nisan 1916, Sayı: 155
77. Mahalli İdare II (Zemstvo) kolay değerlendirmeler. 12 Nisan 1916, Sayı: 157

78. Büro kurulmaktadır. 13 Nisan 1916, Sayı: 158
79. Kırk Yama. 13 Nisan 1916, Sayı: 158
80. Mahalli İdare III (Zemstvo). 14 Nisan 1916, Sayı: 159
81. “Molla Nasreddin”. 22 Nisan 1916, Sayı: 166
82. Mahalli İdare (Zemstvo) Şurası. 25 Nisan 1916, Sayı: 168
83. Anlaşılması gereken bir nokta. 28 Nisan 1916, Sayı: 171
84. “Ölüler”. 1 Mayıs 1916, Sayı: 173
85. Kırk Yama. 5 Mayıs 1916, Sayı: 177
86. Mahalli İdare (Zemstvo) Şurası. 8 Mayıs 1916, Sayı: 179
87. Şuradaki akil adamımızın bir hatası. 13 Mayıs 1916, Sayı: 184
88. Siyasi entrikalar. 16 Mayıs 1916, Sayı: 186
89. Kafkasya Mahalli İdaresi (Zemstvosu) ve müslüman fraksiyonu. 18 Mayıs 1916, Sayı: 188
90. Kırk Yama. 23 Mayıs 1916, Sayı: 192
91. Lord Kiçner. 27 Mayıs 1916, Sayı: 196
92. Ermeni demokrasisi hakkında. Değişik bir tercüme dolaşısıyla . 29 Mayıs 1916, Sayı: 197
93. Bugünkü toplantı. 3 Haziran 1916, Sayı: 202
94. Mektep ve medrese .15, 16,17, 21, 27, 31 Mart, 4 Nisan, 2, 6, 7, 10 Haziran 1916; Sayı: 133, 134, 135, 138, 143, 147, 150, 201, 204, 205, 208;
95. Bir münasibetle. 6 Haziran 1916, Sayı: 204
96. Sabantuy (Geleneksel Tatar Bayramı -red). 8 Haziran 1916, Sayı: 206
97. Kırk Yama. Meseleler.13 Haziran 1916, Sayı: 210
98. Kırk Yama. 14 Haziran 1916, Sayı: 211
99. Kırk Yama. İki pehlivanın yarışması ehli keyif aleminden bir hikaye. 19 Haziran 1916, Sayı: 215
100. Kırk Yama. 21 Haziran 1916, Sayı: 217
101. Oruç hatırası. İstanbul’da Ramazan. 24 ve 26 Haziran 1916, Sayı: 220, 221

102. Kırk Yama. 30 Haziran 1916, Sayı: 225
103. Kırk Yama. Yol geçen muhabir (hayal değil, gerçek). 4 Temmuz 1916, Sayı: 228
104. İran'ın siyasi durumu. 7 Temmuz 1916, Sayı: 231
105. İran elleri. 18 Temmuz 1916, Sayı: 237
106. Rus - İngiliz - İran itilafı. 28 Temmuz 1916, Sayı: 244
107. İran ve Türkiye münasebeti. 29 Temmuz 1916, Sayı: 245 461
108. Unutulmuş sürgünler. 5 Ağustos 1916, Sayı: 251
109. Bizde kooperatif teşebbüsleri. 14 Ağustos 1916, Sayı: 258
110. Türkiye'de ermeniler. 15 Ağustos 1916, Sayı: 259
111. Vüsuquddövlæ kabinesi. 21 Ağustos 1916, Sayı: 264
112. Müslümanların davetten bağısızlığı. 22 Ağustos 1916, Sayı: 265
113. Birbirini anlama meselesisi. 30 Ağustos 1916, Sayı: 272
114. Terbiyede önemli bir nokta. 2 Eylül 1916, Sayı: 275
115. Allah korkusu. 7 Eylül 1916, Sayı: 279
116. Hollanda'ya ne oluyor. 8 Eylül 1916, Sayı: 280
117. Bakü semineri. 9 Eylül 1916, Sayı: 281
118. Fenn ve buluş için. 12 Eylül 1916, Sayı: 283
119. Barış meselesi. 14 Eylül 1916, Sayı: 285
120. Feridun bey Köçerli mektubuna ait. 23 Eylül 1916, Sayı: 290
121. Kurban. 25 Eylül 1916, Sayı: 291
122. Haydut konusundaki tartışma dolayısıyla. 28 Eylül 1916, Sayı: 292
123. Kırk Yama. 5 Ekim 1916, Sayı: 298
124. "Gittigimiz yol" ("Açık söz"ün bir yıllık devamı münasibetiyle). 9 Ekim 1916, Sayı: 299
125. Kırk Yama. 11 Ekim 1916, Sayı: 300
126. Ne Kafkasya ne de İran. 14 Ekim 1916, Sayı: 303
127. Hicretten 1335.16 Ekim 1916, Sayı: 304
128. Kırk Yama. 18 Ekim 1916, Sayı: 306
129. Bize nasıl okul lazım. 18 Ekim 1916, Sayı: 306
130. Öğretmenler kursu. 24 Ekim 1916, Sayı: 311

131. Hayata davet. 24 Ekim 1916, Sayı: 312
  132. Anadolu'nun yardım çağrısı. 3 Kasım 1916, Sayı: 318
  133. Erkek Pedagoji Enstitüsünde farklı sınıftan insanlar. 11 Kasım 1916, Sayı: 325
  134. Yine o mesele. 15 Kasım 1916, Sayı: 328
  135. Bakü koçubazlığı (Kabadayıları-ed.) hakkında. 20 Kasım 1916, Sayı: 332
  136. Tarik ibn Ziyad. 20 Ekim 1916, Sayı: 332
  137. Zavallı kürtler. 24 Kasım 1916, Sayı: 336
  138. Açılacak medrese hakkında. 29 Kasım 1916, Sayı: 340
  139. Sovyet seçimleri ve bizdeki etkileri. 6 Aralık 1916, Sayı: 345
  140. Dağıstan'ın eğitim ihtiyacı. 8 Aralık 1918, Sayı: 347
  141. Dibaçeyi barışında ikinci aşama. 14 Aralık 1916, Sayı: 351
  142. Tiyatro ve musigi. İki benefis. 18 Aralık 1916, Sayı: 354
  143. Orta okullarda mahalli diller. 15 Aralık 1916, Sayı: 352
  144. Mevlid-i-Nebi (Nebinin doğum günü –edit.). 25 Aralık 1916, Sayı: 360
  145. Ne haber var? . 27 Aralık 1916, Sayı: 361
  146. Bir medresenin bayramı. 28 Aralık 1916, Sayı: 362
  147. Mevlud Bayramı hususunda. 29 Aralık 1916, Sayı: 363
- Toplam: 147 makale**

“Doğru Söz” gazetesinde yayımlanan makaleleri

1. Kırk Yama. Nisanın başlangıcı. 2 Nisan 1916, Sayı: 26
  2. Kırk Yama. 18 Haziran 1916, Sayı: 15
  3. Kırk Yama. Ne eskisi, ne de yenisi. 22 Ekim 1916, Sayı: 28
  4. Kırk Yama. 29 Ekim 1916, Sayı: 26
- Toplam: 4 makale**

**“Doğru Söz”
gazetesi**

1917-1918 yıllarında “Açık söz” gazetesinde yayımlanan makaleleri

1. Mevlud Bayramı hususunda. 1 Ocak 1917, Sayı: 365
2. 1916'ncı yıl. Ocak 1917, Sayı: 366
3. Şaşkınlık yaratan haber hakkında. 9 Ocak 1917, Sayı: 372
4. Büyük vukuat karşısında ve onun alametleri. 11 Ocak 1917, Sayı: 374
5. Gürcü gazetelerinin talebi münasibetiyle. 15 Ocak 1917, Sayı: 377
6. Vilson'un ikinci notası hakkında. 15 Ocak 1917, Sayı: 377
7. Vilson nutkunun ikinci yönü. 16 Ocak 1917, Sayı: 378
8. “Aşık söz” idaresinden.” 17 Ocak 1917, Sayı: 379
9. Milletlerin hukuk güvenliği- meselesi. 19 Ocak 1917, Sayı: 381
10. Bir tercümanın hikâyesi. 23 Ocak 1917, Sayı: 384
11. İptidai talim meselesi. 27 Ocak 1917, Sayı: 388
12. Gürcümlerle – müslümanlar. 29 Ocak 1917, Sayı: 389
13. Gürcü-Türk itilafı. 1 Şubat 1917, N 392
14. Bir itiraf münasibetiyle. 7 Şubat 1917, Sayı: 397
15. İdarededeki müsülman din adamları. 13 Şubat 1917, Sayı: 402
16. İslam dini ve ana dili. 27-28 Şubat 1917, Sayı: 413-414
17. Büyük inkilab. 5 Mart 1917, Sayı: 418
18. Hürriyyet karşısında. 7 Mart 1917, Sayı: 420
19. Nevruz. 8 Mart 1917, Sayı: 421
20. Nevruzi-hürriyyet. Mart 1917, Sayı: 422
21. Bahari-hürriyyet. 15 Mart 1917, Sayı: 424

*“Açık söz” gazetesini
1917*

22. Kurucular Meclisine hazırlanalm . 16 Mart 1917, Sayı: 425
23. Cümhuriyyet. 17 Mart 1917, Sayı: 426
24. Polonya milletine hitap. 20 Mart 1917, Sayı: 428
25. 4 gün halk içinde. 24, 29, 31 Mart, 4 Nisan 1917, Sayı: 432, 436, 438, 441
26. Bir büyük bayram daha. 26 Mart 1917, Sayı: 433
27. Rusya müslümanları topluluğu ve Bakü müslüman cemiyetlerinin sorumluluğu. 26 Mart 1917, Sayı: 433
28. İki bakış ortasında. 27 Mart 1917, Sayı: 434
29. İki hükümet. 28 Mart 1917, Sayı: 435
30. General Kuropatki'nin hürriyyeti. 30 Mart 1917, Sayı: 437
31. Kadet Partisi ve müslümanların anlayışında Cumhuriyet ideali. 31 Mart 1917, Sayı: 438
32. Kadet fırkası ve müslümanlar. 3 Nisan 1917, Sayı: 440
33. Milyukov hakkından. 3 Nisan 1917, Sayı: 440
34. Maksudov'un faciası. 4 Nisan 1917, Sayı: 441
35. Rusiya müslüman toplumu nerede olmalıdır. 5 Nisan 1917, Sayı: 442
36. Cemaat İdaresi. 5, 13 Nisan 1917, Sayı: 442, 449

M.E.Resultzade'nin "Han sarayının teslimi" makalesi, "Açıq söz" gazetesi 1917

M.E.Resultzade'nin "Yiyecek yoktur" makalesi "Açıq söz" 1917

- 37.Kafkasya müslüman toplumu dolayısıyla. 7 Nisan 1917, Sayı: 444
38. Hürriyyet borcu.10 Nisan 1917, Sayı: 446
39. Çevremizdeki gelişmeler dolayısıyla. 11 Nisan 1917, Sayı: 447
40. Buhara ile Givede.13 Nisan 1917, Sayı: 449
41. Kafkasya kurultayı. 14 Nisan 1917, Sayı: 450
42. Kafkasya Müslüman Kurultayında. Siyasi-millî amaçlar. 25, 26 Nisan 1917, Sayı: 457, 458
43. İran'da rus çarizmi. 9 Mayıs 1917, Sayı: 468
44. Gaflet zamanı değil. 12 Mayıs 1917, Sayı: 471
45. Nereye gidiyoruz? 19 Mayıs 1917, Sayı: 478
46. Rusya Genelinde Müslüman Kongresi. 21, 23, 26, 28, 29,30, 31 Mayıs; 2, 4, 6, 7, 8,12,13 Haziran 1917; Sayı: 478, 481,482, 483, 484, 485, 487, 488, 490, 491, 492, 495,496
47. Moskova Müslüman Kongresinde okunan Salikov tebliği. 24 Mayıs 1917, N 480
48. Solcuların hatası. 29 Mayıs 1917, Sayı: 483
49. Rus emperyalizmi hakkında. 31 "Mayıs 1917, Sayı: 485
50. Fitnelere karşı. 1 Haziran 1917, Sayı: 486
51. Meclis seçimleri. 6 Haziran 1917, Sayı: 490
52. 1 Haziranda yapılan gösteri hakkında. 9 Haziran 1917, Sayı: 493
53. Yeni Meclis seçimleri dolayısıyla. 12 Haziran 1917, Sayı: 495
54. Sosyalizm hakkında. 25 Haziran 1917, Sayı: 506
55. Fitneler hakkında. 30 Haziran 1917, Sayı: 509
56. Seçimler. 2 Temmuz 1917, Sayı: 510
57. Bu nedir? 5 Temmuz 1917, Sayı: 513

58. Yeni meslektaşımızı tebrik. 5 Temmuz 1917, Sayı: 513
59. Ramazan bayramı dolayısıyla. 7 Temmuz 1917, Sayı: 515
60. Buhranlı –inkılâp. 12 Temmuz 1917, Sayı: 517
61. Yeni Şurayi-Milli. 16 Temmuz 1917, Sayı: 520
62. Belediye seçimleri hakkında. 1 7 Temmuz 1917, Sayı: 521
63. Soldan sağa. 24 Temmuz 1917, N 527
64. Federalizm ve demokratizm. 25 Temmuz 1917, Sayı: 528
65. Birliğin sağlanması. 28 Temmuz 1917, Sayı: 531
66. Nerede maden orada ben! Madenlerin birleşmesi münasebetiyle. 30 Temmuz 1917, Sayı: 532
67. Amelelerle madenciler. 1 Ağustos 1917, Sayı: 534
68. Polis teşkilatı. 2 Ağustos 1917, Sayı: 535
69. Yine madenler meselesi. 3 Ağustos 1917, Sayı: 536
70. Üç kurultay. 4 Eylül 1917, Sayı: 537
71. Moskova şurası. 13 Ağustos 1917, Sayı: 539
72. Kurucular Meclisinin daveti karşısında. 16 Ağustos 1917, Sayı: 542
73. Yiyecek (erzak) sıkıntısı. 24 Ağustos 1917, Sayı: 549
74. Milli talepler. 25 Ağustos 1917, Sayı: 550
75. Akıl hâkim oldu. 28 Ağustos 1917 Sayı: 552
76. 6 ay inkılap. 29 Ağustos 1917, Sayı: 553
77. Karşı inkılap. 30 Ağustos 1917, Sayı: 554
78. Görev başına. 31 Ağustos 1917, Sayı: 555
79. Kornilov macerası . 1 Eylül 1917, Sayı: 556
80. Diviziya'nın beyanatı. 3 Eylül 1917, Sayı: 557
81. Bakü köylerinin kaderi. 5 Eylül 1917, Sayı: 559
82. Cumhuriyet ilanı. 6 Eylül 1917, Sayı: 560
83. Türkistan'lı kardeşlerimize. 6 Eylül 1917, Sayı: 560
84. Beyhude teklifler. 7 Eylül 1917, Sayı: 561

85. Milletler kurultayı. 10 Eylül 1917, Sayı: 563
86. Bir ders daha. 11 Eylül 1917, Sayı: 564
87. Yiyecek buhranı. 12 Eylül 1917, Sayı: 565
88. Yiyecek yoktur. 13 Eylül 1917, Sayı: 566
89. Kurban bayramı. 14 Eylül 1917, Sayı: 567
90. Petersburg Demokrat Şurası. 18 Eylül 1917, Sayı: 568
91. Fedaralizmin başarısı. 19 Eylül 1917, Sayı: 569
92. Bakü Yönetim Birimi hakkında üç görüş. 19 Eylül 1917, Sayı: 569
93. Büyük bir kayıp. 20 Eylül 1917, Sayı: 570
94. Madenlerde grev. 28 Eylül 1917, Sayı: 576
95. Yeni Hükümetin yeni beyannamesi. 1 Ekim 1917, Sayı: 578
96. Mesuliyetli bir özensizlik. 30 Ekim 1917, Sayı: 580
97. Numaralı seçimler. 23 Ekim 1917, Sayı: 595
98. Birinci Parti kurultayı. 25 Ekim 1917, Sayı: 597
99. “Beklenmiyen” bir zafer. 26 Ekim 1917, Sayı: 598
100. Bu gün imtahan günü. «Açık söz», 29 Ekim 1917, Sayı: 600
101. “Müsavat” kurultayı. 27, 29, 30, 31 Ekim; 1, 2 Kasım 1917; Sayı: 599, 600, 601, 602, 603, 604
102. Gözlem. 2 Kasım 1917, Sayı: 604
103. Türk Âdemi-Merkeziyyet Partisi”Müsavat”. 16 Kasım 1917, Sayı: 607
104. Türk Âdemi-Merkeziyyet Partisi “Müsavat”. 17 Kasım 1917, Sayı: 608
105. Kurucular Meclisi seçimleri. 26 Kasım 1917, Sayı: 613
106. Kıyamet. 29 Kasım 1917, Sayı: 616
107. Milletlerin hukuku ve Harekatleri. 8 Aralık 1917, Sayı: 624
108. Bugünkü başlangıç. 22 Aralık 1917, Sayı: 635
109. Hamiyyet günü. 24 Aralık 1917, Sayı: 636
110. Milli durum ve hissiyyat. 24 Aralık 1917, Sayı: 636

111. Han Sarayının teslimi. 25 Aralık 1917, Sayı: 637
112. 1917'nci Yıl. 1,2 Ocak 1918, Sayı: 643-644
113. Kurucular Meclisi. 11 Ocak 1918, Sayı: 652
114. 12 Ocak 1918'de yapılan Milli Şura toplantısında, M.E. Resulzade'nin konuşması. 14 Ocak 1918, Sayı: 654
115. Türkiye ile mütareke. Barış görüşmeleri çerçevesinde. 14, 15, 16 Ocak 1918, Sayı: 654-656
116. Esirler günü. 19 Ocak 1918, Sayı: 659
117. Türkiye Ermenistanı hakkında emirname .19 Ocak 1918, Sayı: 659
118. Durum özeti. 25, 26 Ocak 1918, Sayı: 664-665
119. Bizim muhtariyetimiz ve Bakü bolşevikleri. 29 Ocak 1918, Sayı: 667
120. Durum özeti. 2 Şubat 1918, Sayı: 671
121. Büyük şüphe. 2 Şubat 1918, Sayı: 671
122. Bakü bolşeviklerinin Kadetlere (Çar Rusyasında "Burjuva Demokrat Partisi" taraftarlarına-red) teslimi". 6 Mart 1918, Sayı: 697

Toplam: 122 makale

"Kardeş Yardımı" dergisi

1. Bizim nazarımızdan Rusya'da Cumhuriyet anlayışı. **"Kardeş Yardımı"**, Mayıs, 1917, Sayı: 1

1 Makale

"Müsavat" gazetesi

1. Yürüdüğümüz yol. **"Müsavat" Heyeti-Tehriyye** (Kurucular Heyeti). 10 Eylül 1917, Sayı: 1
2. Müsavat'ın sesi. **"Müsavat"**, 10 Eylül 1917, Sayı: 1

**"Kardeş Yardımı"
dergisi 1917**

3. Finlandiya'dan ders. "Müsavat", 1 Ekim 1917, Sayı: 3
4. "Müsavat"ın kuşatılması. "Müsavat", 13 Ekim 1917, Sayı: 4
5. Bizim kötü niyetimiz. "Müsavat", 20 Ekim 1917, Sayı: 5

Toplam: 5 makale

"Müsavat" gazetesi, 1917

"Zaman" gazetesi Türkiye, İstanbul

1. Yüz sene Moskov elinde. Sayı: 187, 13 Kasım 1918.
1 Makale

"Bizim Yol" gazetesi (rusca yayımlanmış)

1. Türkler mağlup mudur? 3 Mart 1919,
Sayı: 3.
1 Makale

**"Bizim yol" gazetesi,
1919**

"İstiklal" məcmuəsi

"İstiklal" mecmuesinde yayımlanmış yazıları

1. Azərbaycan Cumhuriyeti. Bakü, 1919.
2. Azərbaycan Başkenti. Bakü, 1919.
Toplam: 2 makale

“İstiklal” gazetesindeki makaleleri

1. İstiklal. 4 Şubat 1919, N 1.
2. Neden gidiyorlar? 14 Şubat 1919, Sayı: 2.
3. Goy getsinler, sonra qayıdacaqlar. 26 Şubat 1919, Sayı: 3.
4. Tefeüli-Novruz (faydalı Novruz -edit.). 20 Mart 1919, Sayı: 6.
5. Köhne üsul. 12 Nisan 1919, Sayı: 10.
6. Müsavat ideyalarını elan edildiyi böyük gün. 31 Mayıs 1919, Sayı: 17.
7. Türkiye meselesi. 17 Şubat 1920, Sayı: 6.
8. Kara teesüf. “Niş”.17 Şubat 1920, Sayı: Sayı: 6.

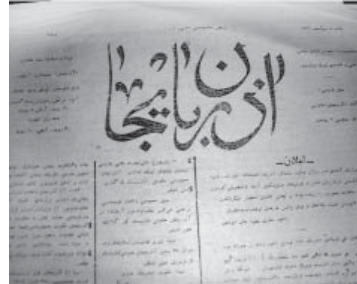
Toplam: 8 makale

“İstiklal” gazetesı, 1919

**“AZERBAJCAN”
GAZETESİNDEKİ MAKALELERİ
(1918-1920-ci yıllar)**

1. Tebrik telgrafları. 3 Ekim 1918, Sayı: 5.
2. Hangi ümitle? 16 Kasım 1918, Sayı: 41.
3. “İstiklal “. 27 Kasım 1918, Sayı: 50.
4. Bütün Azerbaycan Hal-kına. 29 Kasım, 1918, Sayı: 52.

“Azerbaycan” gazetesı

5. Kendi kaderini tayin etme. 1 Aralık 1918, Sayı: 53.
6. Azerbaycan Başkenti. I. 3 Aralık 1918, Sayı: 55.
7. Azerbaycan Başkenti. II. 6 Aralık 1918, Sayı: 57.
8. Hadiselerin anlamı. 15 Aralık 1918, Sayı: 65.
9. Azerbaycan Başkenti. III. 19 Aralık 1918, Sayı: 68.
10. Bu ne tetildir? 30 Aralık 1918, Sayı: 74.
11. Azerbaycan Başkenti. III. 31 Aralık 1918, Sayı: 75.
12. Rusca konuşulmalı imiş. 8 Ocak 1919, Sayı: 82.
13. Milyukov zihniyeti. 12. Ocak 1919, Sayı: 85.
14. Zagatala meselesi. 14 Ocak 1919, Sayı: 87.
15. Türkiye mağlup mudur? 17. Ocak 1919, Sayı: 90.
16. Yeni İngiliz Kabinesi. 20 Ocak 1919, Sayı: 92.
17. Hesap günü. 21 Ocak 1919, Sayı: 93.
18. İşçi sorunu. 22 Ocak 1919, Sayı: 94.
19. Tatil etmelimidir? 24 Ocak 1919, Sayı: 96.
20. Vicdan sızlıyor. 27 Ocak 1919, Sayı: 98.
21. Siyasi vaziyetimiz . 28 Ocak 1919, Sayı: 99.

“Azerbaycan” gazetesini

“Azerbaycan” gazetesinde M.E.Resulzade'nin “Kurtuluş günü” makalesi

22. Tedbir gereklidir. 29 Ocak 1919, Sayı: 100.
23. Ciddiyet gerek!. 31 Ocak 1919, Sayı: 102.
24. İki Konferans. 2 Şubat 1919, N 103.
25. Parlamento ve mühalifler. 3 Şubat 1919, Sayı: 104.
26. Hükümet her şeyi yapmaz. 5 Şubat 1919, Sayı: 106.
27. Azərbaycan Başkenti .V. 7 Şubat 1919, Sayı: 108.
28. Yapay buhran. 9 Şubat 1919, Sayı: 109.
29. Yalnız bir ses. 10 Şubat 1919, Sayı: 110.
30. Bu gunun meselesi. 17 Şubat 1919, Sayı: 115.
31. Her söze aldanmayalım. 19 Şubat 1919, Sayı: 117.
32. Hükümet niye istifa etti? 4 Mart 1919, Sayı: 128.
33. Hükümet niye istifa halindedir? 5 Mart 1919, Sayı: 129.
34. Azadlık Gününün gosterisi. 14 Mart 1919. Sayı: 136.
35. Unutulmaz Facia! 31 Mart 1919, Sayı: 147.
36. Örnek olacak birgün. 2 Nisan 1919, Sayı: 148.
37. Milli bir gün. 2 Nisan 1919, Sayı: 151.
38. İran ve biz. 8 Nisan 1919, Sayı: 152.
39. Siyasete kaşmaz. 12 Nisan 1919, Sayı: 156.
40. Azərbaycan ve İran. 28 Nisan 1919, Sayı: 168.
41. Tatil bitti? 14 Nisan 1919, Sayı: 186.
42. Ne büyük bayram! 28 Mayıs 1919, Sayı: 180.
43. İran-Azərbaycan. 26. Haziran 1919, Sayı: 212.
44. Sorumluluğumuz çoğaldı! 29 Agustos 1919, Sayı: 263.
45. Hak yerini bulduğu gün. 15 Eylul 1919, Sayı: 274.

“Azerbaijan” gazetesi

46. Nesib beyin istifası münasibeti ile. 15 Eylül 1919, Sayı: 275.
47. Kurtuluş Günü . 18 Eylül 1919, Sayı: 276.
48. Meşhur şayieler. 22 Eylül 1919, Sayı: 279.
49. Türkiye Milli Harekatı. 28 Ekim 1919, Sayı: 307.
50. İngiliz siyaseti. 1 19 Teşrin 1919, Sayı: 325.
51. Gözlerimiz aydın! 14 Ocak 1920, Sayı: 12.
52. Bolşevizmin talimi. 14 Şubat 1920, Sayı: 29.
53. Yanlış yorumlar. 25 Şubat 1920, Sayı: 39.
54. Ermenistan'ın kanlı icraatı. 11 Mart 1920, Sayı: 52.
55. Hürreyet devri. 14 Mart 1920, Sayı: 53.
56. Kurtuluş Günü. 19 Mart 1920, Sayı: 58.
57. Almanya'daki harekât. 19 Mart 1920, Sayı: 58.
58. Ordumuz zaferde. 6 Nisan 1920, Sayı: 68.

Toplam: 58 makale

MUHACERETTE YAYIMLANAN MAKALELERİ 1923-1955 dönemi

İstanbul, «Yeni Kafkasya» dergisi 1923-1927'nci yıllar

1. Ateş çalan Promete. Yıl-1, Sayı-1, 9 Safer (müslüman ay takvimi-hicri ile ikinci ay) 1341 (26 Eylül 1923), s.1-3.
2. Azerbaycanda soruşturma. Yıl - 1, Sayı- 1, 9 Safer (2-ci ay) 1341, s.7-8.
3. İstanbul'un ikinci fethi. Yıl - 1, Sayı - 2, 4 Rebiülevvel (3-cü ay) 1342, s. 1.

M.E. Resulzade'nin "Yeni Kafkasya" dergisinin ilk sayısında yayımlanan "Ateş çalan Promete" makalesi

4. Gayet mühim bir sual. Yıl-1, Sayı - 2, 4 Rebiülevvel (3-cü ay) 1342, s. 2-4.
5. Sovyet Cumhuriyetleri Birliyi. Yıl-1, Sayı 2, 4 Rebiülevvel (3-cü ay) 1342, s. 7-8.
6. Azerbaycanda bolşevik terörü. Yıl -1, Sayı 2, 4 Rebiülevvel (3-cü ay) 1342, s. 8-9.
7. Türkiye Cumhuriyeti. Yıl- 1, Sayı 3, 21 Rebiülevvel (3-cü ay) 1342, s. 1.
8. Tarih tekrar ediyor! Yıl- 1, Sayı 3, 21 Rebiülevvel (3-cü ay) 1342, s. 1-3.
9. Kafkazda bolşevik propagandası”. Yıl-1, Sayı 3, Rebiülevvel (3-cü ay) 1342, s. 3-5.
10. “Erivan” hadisesi ve Türkiye kamuoyu. Yıl-1, Sayı 3, 21 Rebiülahir (4-cü ay) 1342, s. 6-9.
11. Türkiye-Rusya ilişkileri. Yıl-1, Sayı 3, 6 Rebiülahir (4-cü ay) 342, s. 9-10.
12. Cumhuriyet idaresi. Yıl-1, Sayı 4,6 Rebiülahir (4-cü ay) 1342, s. 1-2.
13. Estetikten uzak, kaba. Yıl-1 Sayı 4, 6 Rebiülahir (4-cü ay) 1342, say. 7-10.
14. Rusya-İran ilişkisinden. Yıl-1, Say: 4, 6 Rebiülahir (4-cü ay) 1342, s. 10-12.
15. Zorunlu bir açıklama. Yıl-1, Say:

*Dergide verilen
Azerbaycan haritası*

*“Beynelmüllel hayat”
başlıklı yazı*

- 4,6 Rebiülahir (4-cü ay) 1342, s. 12-14.
16. Rusya’da ekonomik kriz ne vaziyettedir?. Yıl-1, Sayı: 4, 6 Rebiülahir (4-cü ay) 1342, s. 14-15.
17. Cebir ve Tehdit ideolojisi. Yıl-I, Say: 5, 24 Rebiülahir (4-cü ay) 1342, s.1-2
18. Resulzade Mehmet Emin Bey’in bir mektubu. Yıl-1, Sayı: 5, 24 Rebiülahir (4-cü ay) 1342, s. 6-8.
19. Sovetler İttifakı ve Lehistan. Yıl-1, Sayı: 5, 4 Rebiülahir (4-cü ay) 1342, s. 10- 11.
20. Bolşevik zulmü. Yıl-I, Sayı:6, 7 Cemaziyelevvel (5-ci ay) 1342, s. 1-2.
21. Kafkas’daki bolşevik istiklalî.Yıl- 1, Sayı: 6, 7 Cemaziyelevvel (5-ci ay) 1342, s. 6-8.
22. Safikürdlü Arslan Bey. Yıl-1, Sayı: 6, 7 Cemaziyelevvel (5-ci ay) 1342, s. 14.
23. Rusya meselesi. Yıl-1, Sayı: 24 Cemaziyelevvel (5-ci ay) 1342, s. 1-3.
24. Bolşeviklerle ilgili gerçekler. Yıl- 1, Sayı: 7, 24 Cemaziyelevvel (5-ci ay) 1342, s. 9-12.
25. Bolşevik Partisinde ihtilaf. Yıl- 1, Sayı: 8, Cemaziyelevvel (6-cı ay) 1342. s. 1-3.
26. Bolşeviklerle ilgili gerçekler. Yıl-1, Sayı: 8, Cemaziyelevvel (6-cı ay) 1342, s. 7-10.
27. Lenin’in vefatı. Yıl- 1, Sayı: 9, 25 Cemaziyelevvel (6-cı ay) 1342, s. 1-3.
28. Lenin öldükten sonra. Yıl-1, Sayı: 9, 25 Cemaziyelevvel (6-cı ay) 1342, s. 1-3.

“Türkiye basınında”
başlıklı yazı

- (6-cı ay) 1342, s. 4.
29. Sovyetleri tastik meselesi. Yıl-1, Sayı: 10,8 Recep (7-cı ay) 1342, s. 1-3.
30. Başkan Vilson'un vefatı münasibetiyle. Yıl-1, Sayı: 10,8 Recep (7-cı ay) 1342, s.4-5.
31. Türk İnkilabının Kemali. Yıl-1, Sayı: 11,25 Recep (7-cı ay) 1342, s. 1-3.
32. Rusya-İngiltere ilişkisi. Yıl-1, Sayı:11, 25 Recep (7-cı ay) 1342, s. 6-8.
33. Türkiyə-Rusya ilişkisi. Yıl-1, Sayı: 11, 25 Recep (7-cı ay) 1342, s. 8- 11.
34. Fransa-Rusya ilişkisinden. Yıl-1, Sayı: 11, 25 Recep (7-cı ay) 1342, s. 10- 11.
35. Aynı üsul, aynı vahşet. Yıl-1, Sayı: 12, 11 Şaban (8-ci ay) 1342, 1 Mart 1340, s.1-2.
36. Azərbaycan'da muhaceret politikası. Yıl- 1, Sayı: 12, 11 Şaban (8-ci ay) 1342,1 Mart 1340 s. 5-7.
37. İran gazetesinde bir tartışması dolayısıyla. Yıl-1. say 12. 11 Şaban (8-ci ay) 1342. 1 Mart 1340, s. 12-13.
38. Açlık grevi yapan tutuklular. Yıl-I, Sayı:13, 11 Şaban (8-ci ay) 1342, 1 Mart 1340, s. 1-2.
39. İranda Cumhuriyet. Yıl-1,Sayı: 13, 11 Şaban (8-ci ay) 1342, 15 Mart 1340, s. 3-6.
40. Hainin terbiyesizliğı. Yıl- 1 Sayı: 14, 11 Ramazan (9-cu ay) 1342, s. 1-4.
41. Kominist propagandası ve Türkiye. Yıl-1. Sayı: 14, 11 Ramazan (9-cu ay) 1342, s.7-8.
42. Azərbaycan'ın büyük matemi. Yıl - 1, say 15,22 Ramazan (9-cu ay) 1342, s. 1-2.
43. Bolşevik istilasası nasıl oluştu. Yıl -1, Sayı:15,22 Ramazan

- (9-cu ay) 1342, s. 5-8.
44. Mehmet Emin Bey'in bir konuşması. Yıl-1, Sayı: 5, 22 Ramazan (9-cu ay) 1342, s. 8-10.
45. Mesele açıktır. Yıl-1 say 16, 12 Şevval (10-cu ay) 1342, s. 1 -3.
46. Rusya-Türkiye ilişkisi. Yıl- 1,say 16, 12 Şevval (10-cu ay) 1342, s. 5-6.
47. Azerbaycan'ın büyük günü. Yıl- 1,Sayı: 17, 25 Şevval (10-cu ay) 1342, s. 2-4.
48. Azerbaycan Millet Meclisinde Resulzade'nin bir konuşması. ("Azerbaycan" gazetesi, 15 Ocak 1920-den). Yıl- 1, Sayı: -17, s. 13-14.
49. Trotsky'ye aid olan bir konuşma dolayısıyla. Yıl-1, Sayı: -18, 13 Zilkade (11-ci ay) 1342, s. 1-3.
50. Sahte bayramlar. Yıl-1, Sayı: - 19, 29 Zilkade (11-ci ay)1342, s. 1 -2.
51. Vahşete devam!. Yıl-1, Sayı:- 20,29 Zilhicce (12-ci ay) 1342, s. 1-2.
52. S.S.S.R.-deki sözler ve işler. Yıl-1,say- 21, 2 Muharrem (1-ci ay) 1343, s. 1-3.
53. Çok değerli bir karar. Yıl-1, Sayı: -22, 17 Muharrem (1-ci ay)1343, s. 1-2.
54. Meçhul askerin mezarı başında. Yıl-1, Sayı:- 23, 3 Safer (2-ci ay) 1343, s. 1-2.
55. Rusya-İngiltere ihtilafı hakkında. Yıl-1, Sayı:- 23, 3 Safer (2-ci ay) 1343, s.1-2
56. Kafkas'da kanlı ihtilal. Yıl-1, Sayı:- 24,18 Safer (2-ci ay) 1343, s. 1-2.
57. İkinci yıla girerken. Yıl-2, Sayı:- 1,8 Rebiülevvel (3-cü ay) 1343, s. 1-3.
58. Gürcistan ihtilali bir ihtilal mücadelesidir. Yıl-2, Sayı:- 1,

- 8 Rebiülevvel (3-cü ay) 1343, s. 3-4.
59. Bolşevik hükümeti karşısında sosyalist hükümetler. Yıl-2, Sayı:-2, 18 Rebiülevvel (3-cü ay) 1343, s. 1-3.
60. (MC Donald) Kabinesi ve Rusya. Yıl-2, Sayı: 2, 18 Rebiülevvel (3-cü ay) 1343, s.14-15.
61. Ziya Gökalp. Yıl-2, Sayı: - 3, 7 Rebiülevvel (3-cü ay) 1343, s. 1-3.
62. Resulzade Mehemmet Emin Bey'in müraciatı. Yıl-2, Sayı:-3, 7 Rebiülahir (4-cü ay) 1343, s. 7-8.
63. İngiltere'de seçim mücadelesi. Yıl-2, Sayı: -3, 7 Rebiülahir (4-cü ay) 1343, s. 14-16.
64. İngiliz ve Amerika seçimleri sonucunda. Yıl-2, Sayı: y -4, 22 Rebiülahir (4-cü ay) 1343, s. 1 -2.
65. Sovyetler Anayasasına aid. Yıl-2, s. 4, 22 Rebiülahir (4-cü ay) 1343, s.4-5.
66. Bolşevik sistemi çıkmazda. Yıl-2, Sayı: -5, 7 Cemaziyelevvel (5-ci ay) 1343, s. 1-4.
67. Medeni İran'ın gerçek yüzü. Yıl-2, Sayı:- 5, 7 Cemaziyelevvel (5-ci ay) 1343, s. 4-7.
68. Trotsky muhalefette. Yıl-2, Sayı:- 5, 7 Cemaziyelevvel (5-ci ay) 1343, s. 9-11.
69. Azerbaycan'da köylü isyanları. Yıl-2, Sayı:- 5, 7 Cemaziyelevvel (5-ci ay) 1343, s. 11.
70. Siyasi hokkabazlık. Yıl-2, Sayı:- 6, 25 Cemaziyelevvel (5-ci ay) 1343, s. 1-2.
71. Fransa'nın Sovyetleri tasdikine

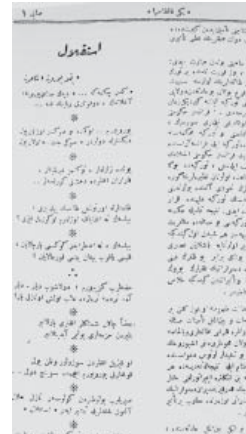
“Azerbaycanda idamlar” yazısı

- ait. Yıl- 2, say - 6, 25 Cemaziyelevvel (5-ci ay) 1343, s. 3-4.
72. Estonya ihtilali. Yıl-2, Sayı: 6, 25 Cemaziyelevvel (5-ci ay) 1343, s. 7-8.
73. Yeni İran'ın büyük başarısı. Yıl-2, Sayı: -7, 9 Cemaziyelevvel (5-ci ay) 1343, s. 1-2.
74. Köylü ile yüz-yüze. Yıl-2, Sayı:- 8, 24 Cemaziyelevvel (5-ci ay) 1343, s. 1-3.
75. Bolşevizm ve Asya milletleri. Yıl- 2, Sayı:- 8, 24 Cemaziyelevvel (5-ci ay) 1343, s. 4-6.
76. Türkiye aleyhinde bolşevik propagandası. Yıl-2, Sayı:- 8,24 Cemaziyelevvel (5-ci ay) 1343, s. 12-13.
77. Dünya çapında bir olay.Yıl-2, Sayı:- 9,8 Recep (7-ci ay)1343, s. 1-2.
78. Aşkla ilgili değil, zayıflık belirtileridir. Yıl-2,Sayı:10,21 Recep (7-ci ay) 1925, s. 1-2.
79. Doğunun kara belası. Yıl-2. Sayı: -11, 5 Şaban (8-ci ay) 1925, s.1-2.
80. Tiflis Genel Topluluğu dolayısıyla. Yıl-2, Sayı: -12, 19 Şaban (8-ci ay) 1925, s.1-2.
81. Toplumda yaşayan halklar arasında güvenlik meselesi. Yıl-2, Sayı: -12, 19 Şaban (8-ci ay) 1925, s.2-5
82. Rusya'yı tehdit eden yeni bir kahr. Yıl-2, Sayı: -12, 19 Şaban (8-ci ay) 1925, s.6-7.
83. Bolşevik entrikası. Yıl-2, Sayı:- 13,7 Ramazan (9-cu ay) 1925, s. 1-2.
84. Neriman Nerimanov. Yıl-2, Sayı: - 13,7 Ramazan (9-cu ay) 1925, s. 10-11.
85. Doğu milliyetçilerine düşen görevler. Yıl-2, Sayı: -14, 23 Ramazan (9-cu ay) 1925, s. 1-3
86. Türk tarihinde kara bir gün 27 Nisan 1920. yıl-2, Sayı: - 15, 4 Şevval (10-cu ay) 1925, s.1-3.
87. Bulgaristan'daki vahşet dolayısıyla. Yıl-2, Sayı: 16, 20 Şevval (10-cu ay) 1925, s.1-2.

88. Vatan gazetecisi Bakü'de. Yıl-2, Sayı:- 16,20 Şevval (10-cu ay) 1925, s. 2-5.
89. Komunist teröristlər qarşısında Avropa. Yıl-2, Sayı: 16, 20 Şevval (10-cu ay) 1343, s. 9-10.
90. Kiçik Türkiyənin böyük bir günü. Yıl-2, Sayı: 17, 3 Zilkade (11-ci ay) 1343, s. 2-4.
91. İrandakı Türkmən isyanının anlamı. Yıl-2, Sayı: 18, 23 Zilkade (11-ci ay) 1343, s. 1-4.
92. Doğu illerində təsəviyə. Yıl-2, Sayı: -19, 9 Zilkade (11-ci ay) 1343, s. 1-3.
93. Baküdən Gence'ye. Yıl-2, Sayı: ay- 19,9 Zilhicce (12-ci ay) 1343, s. 3-4.
94. Üç kuvvət. Yıl-2, Sayı: -20, 24 Zilhicce (12-ci ay) 1343, s. 1-4.
95. Bolşeviklərdə ailə və cinsiyyət məsələsi. Yıl-2, Sayı: -20, 24 Zilhicce (12-ci ay) 1343, s. 10-11.
96. Celladın Gururu. Yıl-2, say 20, 24 Zilhicce (12-ci ay) 1343, s. 12-13.
97. Bakü Sovyet diktatörlüyü. Yıl-2, Sayı: -21, 11 Muharrem (1-ci ay) 1344, s. 1-4.
98. Azərbaycan tutukluları haqqında yeni məlumatlar. Yıl-2, Sayı: -21, 11 Muharrem (1-ci ay) 1344, s. 9-10.
99. Rusya'da monarşilər hərəkatı. Yıl-2, say -22, 25 Muharrem (1-ci ay) 1344, s. 1-2.
100. Ağustos katliamının analizi. Yıl-2, Sayı: -23, 10 Şafer (2-ci ay) 1344, s. 1-3.
101. Rus milləti haqqında Maksim Gorki. Yıl-2, Sayı:- 23,10 Şafer (2-ci ay) 1344, s. 7-9.
102. Bolşeviklərin bəklədiyi təhlükə. Yıl-2, Sayı: -23, 10 Şa-

- fer (2-ci ay) 1344, s. 11-12.
103. “15 Eylül”. Yıl-2, Sayı:- 24, 25 Şafer (2-ci ay) 1344, s. 1-2.
104. Üçüncü yıl başında. Yıl-3, Sayı: 1, 3 Ekim 1925, s. 1-2.
105. Sovyet hayatında kara noktalar. Yıl-3, Sayı: 1, 3 Ekim 1925, s. 2-4.
106. Musul meselesi. Yıl-3, Sayı: 1, 3 Ekim 1925, s. 4-5.
107. İran Şahçıları və bolşevikler. Yıl-3, Sayı:1, 3 Ekim 1925, s. 5-7.
108. Locarno Konferansı. Yıl- 3, Sayı: 1,15 Ekim 1925, s. 1-3.
109. Cumhuriyet bayramı. Yıl-3, Sayı:3,1 Kasım 1925, s. 1-3.
110. Lokarno’dan sonra. Yıl-3,Sayı: -3, 1 Kasım 1925, s. 3-5.
111. Qaçarların sonu. Yıl-3,Sayı:- 4, 17 Kasım 1925, s. 1-3.
112. Sovyet ittifakı ve Milletler Cemiyeti. Yıl-3, Sayı:y- 4, 17 Kasım 1925, s. 3-5.
113. Suriye hadiseleri. Yıl-3,Sayı:- 4, 17 Kasım 1925, s. 5-7.
114. Birlik yaratan amaç. Yıl-3, Sayı: -5, 1 Aralık 1925, s. 1-3.
115. Yalan rakamlar.Yıl-3, Sayı: -5,1 Aralık 1925, s. 5
116. Gereksiz Endişeler. Yıl- 3,Sayı:- 5, 1 Aralık 1925, s. 7-10.
117. Türkoloji Kongresi. Yıl-3, Sayı: -6,15 Aralık 1925, s. 1-4.
118. Gerçekler karşısında hayal. Yıl-3, Sayı: -6, 15 Aralık 1925, s. 8-9.
119. Bolşevik Partisinde ayrılık. Yıl-3, Sayı: -7, 6 Şubat 1926, s.1-4.
120. Rusca okumalıymış! Yıl-3, Sayı:- 8,16 Şubat 1926, s. 1-3.
121. Zavallı şair. Yıl-3, Sayı: 8, 16 Şubat 1926, s. 5-7.

122. Azərbaycan basınının dəyərli hatırası. Yıl- 3,Sayı: 9, 1 Mart 1926, s. 1-3.
123. Zardabi Melikzade Hasan Bey. Yıl-3, Sayı:- 9, 1 Mart 1926, s.4-5.
124. Azəri basınının tarixçəsi. Yıl-3, Sayı:- 9, 1 Mart 1926, s. 5-8.
125. Cümhuriyyətlər çox fəyatlı imiş. Yıl-3, Sayı:- 9, 1 Mart 1926, s. 8-9.
126. İhtilalçı sosializmin iflası. Yıl-3, Sayı: -13, 15 Mayıs 1926, s. 11-13.
127. Düşmən nazarında “Yeni Kafkasya”. Yıl-3, Sayı: -10,29 Mart 1926, s.1-3.
128. Bakü Türkologiya konqresi münasibətilə. Yıl-3, Sayı: -10, 29 Mart 1926, s. 3-6.
129. Yeni alfabenin özəllikləri. Yıl-3, Sayı: -10, 29 Mart 1926, s. 6.
130. Sovyet ekonomisi krizdə. Yıl-3, say - 10,2 9 Mart 1926, s. 7-9.
131. İran olayının seyri. Yıl-3, Sayı: -10, 29 Mart 1926, s. 8-10.
132. İhtilalçı sosializmin tükenişi. Yıl-3, Sayı:- 10,29 Mart 1926, s. 10-12.
133. Alfabe meselesi. Yıl-3, Sayı: -11,14 Nisan 1926, s. 1-3.
134. Azərbaycana karşı Bakü. Yıl- 3, Sayı: -11, 14 Nisan 1926, s. 5.
135. Kitabiyat: Kazan Türkləri. Yıl-3, Sayı: -11, 14 Nisan 1926, s. 11-13.
136. Azərbaycanın matem günü (27 Nisan 1920). Yıl-3, Sayı: -12, 27 Nisan 1926, s. 1-2.

İstiklal şiiri, 1927

137. Gazeteci Seyid.Yıl-3, Sayı: -12, 27 Nisan 1926, s. 11-12.
138. Ruslar o ruslardır. Yıl-3, Sayı: -12,2 7 Nisan 1926, s. 12-13.
139. Üçüncü Enternasyonelin ısrarı. Yıl-3, Sayı: 12, 27 Nisan 1926, s. 13-14.
140. Rusya züppeler elinde. Yıl-3, Sayı: 13, 15 Mayıs 1926, s. 1-3.
141. Türkiyə-İran dostluğu. Yıl-3, Sayı: 13, 15 Mayıs 1926, s. 6-7.
142. Rusya-Afganistan ilişkileri. Yıl-3, Sayı: 13, 15 Mayıs 1926, s. 11-12.
143. İhtilalci sosyalizmin iflası. Yıl-3,Sayı:- 13,15 Mayıs 1926, yı.12-13.
144. İki Astar. Yıl-3, Sayı: -13, 15 Mayıs 1926, s. 14
145. 28 Mayıs nədir?. Yıl-3, Sayı: 14,28 Mayıs 1926, s. 1-3.
146. Bolşevik rakamları.Yıl-3, Sayı:- 14,28 Mayıs 1926, s. 14-15.
147. Musul meselesinin çözümü. Yıl-3, Sayı: 15, 15 Haziran 1926, s, 1-2.
148. Lehistan ihtilali. Yıl-3, Sayı: -15, 15 Haziran 1926, səh. 2-3.
149. Abdülkerimin teslimi.Yıl-3, Sayı:- 15,15 Haziran 1926, səh. 3.
150. Suikast dolayısıyla. Yıl-3, Sayı: 16, 1 Temmuz 1926, səh. 1-2.
151. İhtilalci sosyalizmin iflası.Yıl-3, Sayı: - 16, 1 Temmuz 1926, səh. 8- 10.
152. İngiltere-Rusya ilişkileri. Yıl-3, Sayı:- 16, 1 Temmuz 1926, s. 10- 12.
153. İngiltere sinirleniyor!. Yıl-3, Sayı:17, 15 Temmuz 1926,

- s. 1-2.
154. İran ordusunda kriz. Yıl-3, Sayı: -17, 15 Temmuz 1926, s. 4-5.
155. İhtilalci sosyalizmin iflası. Yıl-3, Sayı:- 17, 15 Temmuz 1926, s. 9-12.
156. Kahrolmayan millet. Yıl-3, Sayı:- 18, 1 Ağustos 1926, s. 1-3.
157. Dişerzinsk'nin ölümü nedeni ile. Yıl-3, Sayı:- 18, 1 Ağustos 1926, s. 3-4.
158. Rusya'da durum. Yıl-3, Sayı:-19, 15 Ağustos 1926, s. 1-4.
159. Siyasi gelişmeler karşısında Kafkasların durumu. Yıl-3, Sayı: 19, 15 Ağustos 1926, s.4-5.
160. Sovyet basınında Azerbaycan meselesi. Yıl-3, Sayı: 19, 15 Ağustos 1926, s. 11- 13.
161. Rusya krizi nasıl çözecek. Yıl-3, Sayı:-20, 1 Eylül 1926. s. 1-2.163.
162. 15 Eylül. Yıl - 3, Sayı: -21, 17 Eylül 1926, s. 1
163. Ukrayna grubunda iftira. Yıl-3, Sayı: -21, 17 Eylül 1926, s.6-7.
164. Dikkat çeken bir tartışma. Yıl-3, Sayı: -21, 17 Eylül 1926, səh. 13-14.
165. Dördüncü il. Yıl-4, Sayı: 1, 1 Ekim 1926, səh. 1-2.
166. Rusya'da bozgunculuk. Yıl-4, Sayı:- 1, 1 Ekim 1926, səh. 8-9.
167. Mücadele şiddetleniyor. Yıl-4, Sayı:- 2, 18 Ekim 1926, səh. 1-3.
168. Milletçilik dini. Yıl-4,

“İranda usulü” yazısı

- Sayı: -2, 18 Ekim 1926, səh. 7-9.
169. Rezalet bu kadar olur. Yıl-4, Sayı: 2, 18 Ekim 1926, s. 11- 1 2.
170. Muhalifler yenik, muhalafat devam.Yıl-4, Sayı: 3, 2 Kasım 1926, s. 1-2.
171. On beşinci konfrans. Yıl-4, Sayı:- 4,18 Kasım 1926, s. 1-3.
172. Sovyet sanayisi ne durumda?. Yıl-4, Sayı: -2, 18 Kasım 1926, s. 4-5.
173. Tarihi iki olay.Yıl-4, Sayı: -5-6,16 Aralık 1926, s. 1-4.
174. Türk kültürü Tehlikede. Yıl-4, Sayı:-5-6, 16 Aralık 1926, s.2-4.
175. Millet inancının Avrupaya karşı başarısı. Yıl-4, Sayı: 5-6, 16 Aralık 1926, s. 6-8.
176. Karsımın ölümü. Yıl-4, Sayı: 5-6, 16 Aralık 1926, s. 16- 1 7.
177. Komünist Partisinde çekişmeler. Yıl-4, Sayı:-7, 3 Ocak 1927, s. 1-3.
178. İstanbul ve boğazlar.Yıl-4, Sayı:- 7, 3 Ocak 1927, s. 3-6.
179. Rusya hapisanelerinde. Yıl-4, Sayı: -7, 3 Ocak 1927, s. 12-13.
180. Bakü gösterisinin anlamı. Yıl-4, Sayı:- 8-9, 1 Şubat 1927, s. 1-3.
181. Türk kültürü ve milliyetçiliğine karşı bir gösteri. Yıl-4, Sayı:- 8-9, 1 Şubat 1927, s. 3-8.
182. Türk kültürünün rus kominizmine karşı direnci. Yıl-4, Sayı:- 8-9,1 Şubat 1927, s. 8-10.
183. Hasar veren mesele. Yıl-4, Sayı: -10, 17 Şubat 1927, s. 1-2.
184. Moskvada telaş. Yıl-4, Sayı:- 10, 17 Şubat 1927, s. 4-5.
185. İngiliz – Rus ilişkileri. Yıl-4, Sayı: -10, 17 Şubat 1927,

- s.6-7.
186. Milliyet inancının Avrupaya karşı başarısı. Yıl-4, say 10, 17 Şubat 1927, s. 10-11.
187. Rus-İngilis dialoqu. Yıl-4, Sayı: -11-12, 18 Mart 1927, səh. 1-3.
188. Ukrayna istiklal arefesinde. Yıl-4, Sayı:- 11-12, 18 Mart 1927, s.3-5.
189. Milliyet inancının Avrupaya karşı başarısı. Yıl-4, Sayı: 11-12, 18 Mart 1927. s 12-15.
190. İngilis notasından sonra. Yıl-4, Sayı: 13, 1 Nisan 1927. s. 1-2.
191. Bir ideoloji konusu. Yıl-4, Sayı: 13, 1 Nisan 1927, s. 5-6.
192. Milliyet inancının Avrupaya karşı başarısı. Yıl-4, Sayı: 13, 1 Nisan 1927, s. 8-10.
193. Çin hadiselerinin inkişafı. Yıl-4, Sayı: 14, 16 Nisan 1927, s. 1-2 .
194. 5-ci Azərbaycan Sovyetler kongresinde rapor. Yıl-4, Sayı: 14, 16 Nisan 1927, s. 4-6.
195. Milliyet inancının Avrupaya karşı başarısı. Yıl-4, Sayı: 14, 16 Nisan 1927, s. 9-12.
196. Kara bir yıldönümü. Yıl-4, Sayı: 15 (84),27 Nisan 1927, s. 1.
197. Böyük facia. Yıl-4, Sayı:-15, 15 (84), 27 Nisan 1927, s. -3.
198. Komünist manevrası. Yıl-4, Sayı: 16, 15 Mayıs 1927, s. 1-2.
199. Ocak yasında deęişiklik. Yıl-4, Sayı: 16, 15 Mayıs 1927, s. 3-5.

*Derginin Azərbaycan
İstiklaline hasr edilmiş
özel sayısı
1927*

200. Milliyet meselesinin farklı yönleriyle psikolojisi. Yıl-4, Sayı: -16, 15 Mayıs 1927, s. 5-7.
201. Dokuzuncu yıldönümü. Yıl 4, Sayı:17,28 Mayıs 1927, s. 1-2.
202. Millet kavramı ve bağımsızlık. Yıl-4, Sayı:17, 28 Mayıs 1927 s. 2-4.
203. Vatana matem, Düşmanlara bayram. Yıl-4, Sayı:17,28 Mayıs 1927,s. 19-20.
204. Rusya çıkmazda. Yıl-4, Sayı: 18, 18 Haziran 1927, s. 1 -3.
205. Türkistan'a selam. Yıl-4, Sayı: 18, 18 Haziran 1927, s. 3-4.
206. Sovyetlerin soyutlanması. Yıl-4, Sayı: 19, 1 Temmuz 1927, s. 1-2.
207. Askeri ominizime doğru. Yıl-4, Sayı: 20, 15 Temmuz 1927, s.1-3.
208. Bağışmalarla havlamaların manası. Yıl-4, Sayı: 21, 31 Temmuz1927, s. 1-3.
209. Sürülen milliyetçiler. Yıl-4, Sayı: 21, 31 Temmuz 1927, s.3-4.
210. Ana gördüm. Yıl-4, Sayı: 21, 31 Temmuz 1927, s, 15-16.
211. Rusculuk kaygısı ile. Yıl-4, Sayı: 22, 18 Ağustos 1927, s.1-3.
212. Rusiya-Fransa ilişkisi. Yıl-4, Sayı: 22, 18 Ağustos 1927, s. 8-9.

Derginin 17 haziran 1927 sayısı

M.E. Resulzade'nin "Asrımızın Siyavuş"u kitabı hakkında dergide yer alan yazı

213. Komünist Partisinde çekişmə. Yıl-4, Sayı: 23, 1 Eylül 1927, s. 1-3.
214. 15 Eylül münasibetile. Yıl-4, Sayı: 24, 15 Eylül 1927, s. 1-2.
215. Beşinci yıl başlangıcında. Yıl-5, Sayı: 1 (94), 1 Ekim 1927, s. 1-3.
216. Dikkat çeken iki hadisə.Yıl-5, Sayı: 1 (94), 1 Ekim 1927, s. 9-10.

*Hasan Bey Zerdabi
hakkında dergide
yayımlanan yazı*

Toplam: 216 makale

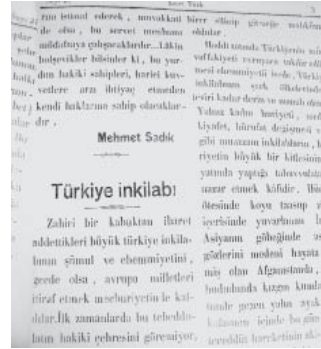
**“AZERİ TÜRK” DERGİSİNDE YAYIMLANAN
MAKALELERİ
(1928)**

1. İzlediğimiz yol. Yıl-1, Sayı: 1, 1 Şubat 1928, s. 1-2.
2. Demokrasinin geleceği. Yıl-1, Sayı: 1, 1 Şubat 1928, s. 3-6.
3. Azərbaycan'ın önemi. Yıl-1, Sayı:1, 1 Şubat 1928, s. 7-8.
4. Milli kültüre karşı bolşevik seferi. yıl-1, Sayı: 2,15 Şubat 1928, s. 1-4.
5. Demokrasinin geleceği. Yıl-1, Sayı: 2, 15 Şubat 1928, s. 7-9.
6. Rusya'da durum. Yıl-1, Sayı: 3, 1

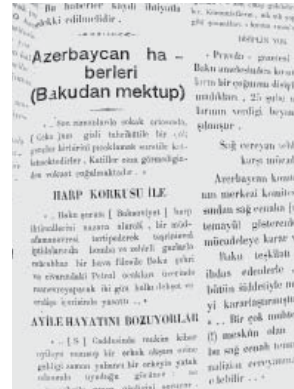

*“Azəri Türk”
Dergisi 1928*

- Mart 1928, s. 1-4.
7. Demokrasinin geleceği. yıl-1, Sayı: 3,1 Şubat 1928, s. 6-10.
  8. Demokrasinin geleceği. Yıl-1, Sayı: 4, 15 Mart 1928.
  9. Avrupa mektupları 1; Rusya'da milliyet meselesi. Yıl-1, Sayı: 6, 15 Nisan 1928, s.3-5.
  10. Büyük yalan. Yıl-1, Sayı: 7, 27 Nisan 1928, s. 1-2.
  11. Avrupa mektupları 2; Rusların kaygısı. Yıl- 1, Sayı: 7, 27 Nisan 1928, s. 7-9.
  12. Avrupa mektupları 3; Fransa seçimleri. Yıl-1, Sayı:8, 15 Mayıs 1928, s. 4-8.
  13. On yıllık azim ve kararlılık. Yıl-1, Sayı: 9, 28 Mayıs 1928, s. 2-6.
  14. Avrupa mektupları 4; Almanya seçimleri. Yıl-1, Sayı: 11, 1 Temmuz 1928, s. 3-7.
  15. Solovki'deki sürgünlerimiz. Yıl-1, Sayı:12, 15 Temmuz 1928, s. 4-5.
  16. Harf devrimi karşısında. Yıl-1, Sayı:18; 15 Ekim 1928, s. 1-3.
  17. Uluslararası doğu bayramı. Yıl-1, Sayı:19, 1 Kasım 1928, s. 1-2.
  18. Onbirinci yılda. Yıl- 1, Sayı:20, 15 Kasım 1928, s. 1-3.
  19. Bir beyanname dolayısıyla. Yıl-1, Sayı:10, 15 Kasım

“Azeri Türk” dergisinde yazılar

“Azeri Türk” dergisinde yazılar

- 1928, s.3-4
20. Emekçi akkında. Yıl-1,
Sayı: 20,
15 Kasım 1928, s. 7-8.
Toplam: 20 makale

*“Azeri Türk” dergisinde
yazılar*

“TÜRK YILI” (yıllık mecmue) (1928)

İstanbul

1. “Kafkasiya Türkleri”. 1928, s. 474-552.

“ODLU YURT” DERGISİNDE YAYIMLANAN MAKALELERİ (1929-1931)

1. Yüzümüz. Yıl-1, Sayı:1, Mart 1929, s. 1-5.
2. Afkanistan faciası. Yıl-1, Sayı:1 Mart 1929, s. 5-8.
3. Bolşevik Partisi'nde grup kavgaları. Yıl-1,Sayı:2, Nisan 1929, s. 41-44.
4. Milliyet meselesinde ortaya çıkanlar. Yıl -1,Sayı:2, Nisan 1929, s. 46-50.
5. Abdin Mir Gasım. Yıl-1, Sayı:2, Nisan 1929 s. 60.
- 6.Ders alınacak bir kötülük! Yıl-1,Sayı:3, 27 Nisan 1929, s. 83-84.

7. Yusufbeyli Nesib Bey. Yıl-1, Sayı: 3, 27 Nisan 1929, s. 110-112.
8. İbrahimli Yusuf. Yıl-1, Sayı:3, 27 Nisan 1929, s. 112.
9. Bugünün ilhami. Yıl-1, Sayı: 4, 28 Mayıs 1929, s. 118-121.
10. Siyasi sistemlerin yer deęişmesi. Yıl-1, Sayı: 5, Temmuz 1929, s. 169-172.
11. Makdonaldın rus siyasəti. Yıl-1, Sayı: 5, Temmuz 1929, s. 172-173.
12. Temmuz olayı dolayısıyla. Yıl-1, Sayı: 6, Ağustos 1929, s. 222-226.
13. Çin-Rus ihtilafı. Yıl-1, Sayı: 6, Ağustos, 1929, s. 231-233.
14. Lahey olayı. Yıl-1, Sayı:7, Eylül 1929, s. 262-264.
15. Kızıl gün. Yıl-1, Sayı:7, Eylül 1929, s. 279-281.
16. Kafkas Birlięi. Yıl-1, Sayı: 8, Ekim 1929, s. 291-295.
17. Geçmiş olsun. Yıl-1, Sayı: 8, Ekim 1929, səh. 296-297.
18. Gemi batıyor, fareler kaçıyor. Yıl-1, Sayı: 9, Kasım 1929, s.337-340.
19. Nadir Han'ın zaferi. Yıl-1, Sayı: 9, Kasım 1929, s. 340-342.
20. Paris'de Bolşevik Komedi. Yıl-1, Sayı: 9, Kasım1929, s. 344-351.
21. İngiliz Filozofunun ziyareti. Yıl-1, Sayı: 9, Kasım1929, s. 354-357.
22. Dikkate deęer bir sayfa. Yıl-1, Sayı:10, Aralık1929, s. 385-388.
23. Rusya köleliğinde. Yıl-1, Sayı: 10, Aralık 1929, s. 389-395.
24. Besedovski neler söylüyor. Yıl-1, Sayı:10, Aralık1929, s. 404-412.

25. Ne Gübreyə, ne də Malzəmə. Yıl-1, say -11, Ocak1930, səh. 434-438.
26. Sovyet Rusya krizi. Yıl-I, Sayı:11, Ocak 1930, s. 457-459.
27. Azərbaycanın sesi. Yıl-1, Sayı:12, Şubat 1930 ,s. 481-483.
28. Buhran içerisinde çabalayan komünist rejim. Yıl-2, Sayı:13, Mart 1930, s. 1-4.
29. Hacı Ağa Nuri. Yıl-2, Sayı:13, Mart 1930, s. 4-6.
30. Nakamlardan biri. Yıl-2, Sayı: 13, Mart 1930, s. 6-7.
31. Zarar veren uzmanlar. Yıl-2, Sayı: 13, Mart 1930, s. 25-27.
32. 27 Nisan (1920-1930). Yıl-2, Sayı:14 (2), 27 Nisan 1930, s. 50-51.
33. İstiklal kurbanlarından Alizadə Kerim Bey. Yıl-2, Sayı:14 (2), 27 Nisan 1930, s.74.
34. Ekonomik yön. Yıl-2,Sayı:15 (3), Mayıs 1930, s. 121-122.
35. Rıza Bey. Yıl -2,Sayı:15 (3), Mayıs 1930, s. 133.
36. Çekist Ağabəyov. Yıl-2, Sayı:19 (7), Ağustos 1930, s. 296-301.
37. Rus ajanları faaliyyətdə. Yıl-2, Sayı:19 (7), Ağustos 1930, s. 310- 312.

"Odlu Yurt" dergisi

"Odlu Yurt" dergisi 28 Mayıs İstiklali hakkında

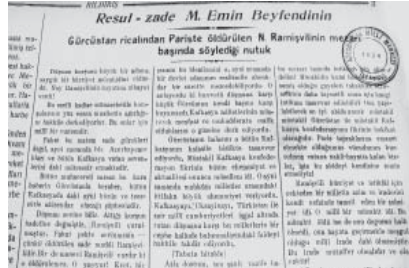

“Bildiriş” haftalık siyasi gazete

1. M.E.Resulzade'nin N.Ramişvili'nin cenaze töreninde yaptığı konuşma. Yıl-I, Sayı: 23, 8 Ocak 1931.

2. Tarihçiye karşı siyasi. Yıl-I, Sayı:25, 22 Ocak 1931.

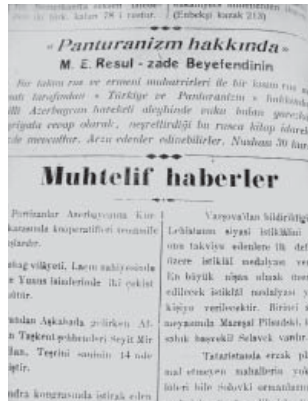
Toplam: 2 makale

“Bildiriş” gazetesi

M.E.Resulzade'nin N.Ramişvili'nin cenaze törenində konuşması

M. E.Resulzade'nin “Panturanizm hakkında” kitabı ile ilgili “Bildiriş” Gazetesinde yer alan bilgi

“Azerbaycan Yurt Bilgisi” dergisi

1. Milli Azerbaycan Harekatı'nın karakteri. “Azerbaycan Yurt Bilgisi”, c. 3, Sayı: 29, 28 Mayıs 1934, s. 163-166.

1 makale

**Журнал
«Азербайджан юрд
билгиси»**

PARİS'DE FRANSIZCA “PROMETE” DERGİSİNDE YAYIMLANAN YAZILARI

1. Azerbaycan Cumhuriyeti. 1926, Sayı: N 1, s. 25-31.
2. Bolşeviklerin şark siyaseti. 1928, Sayı: 20, s. 10- 1 4;
3. Bolşeviklerin şark siyaseti. 1928, Sayı:21, s. 6- 11.
4. Kafkas Birliği. 1929, Sayı: 36, s 4-9
5. Rus esaretinde. 1930, Sayı:38, s. 4-9.
6. Kerenskiye cevab. 1930, Sayı: 39, s. 9-11.
7. Panturanizmin kâbusu.1930, Sayı:41, s. 8-11.
8. Azerbaycan`da Milli Harekat. 1930, Sayı: 42, s. 11-13.
9. Kafkas Birliği meselesi. 1930, Sayı:46, səh. 3-8.

Politicien contre historien

Les événements qui se déroulent actuellement dans "l'Union Soviétique" restent l'attention générale du monde. La gradieuse "expérience" tentée par les bolcheviks incline de plus en plus vers sa fin logique. Le régime soviétique, et avec lui la doctrine communiste, restent vers l'abîme que leur réserve l'Histoire, mais en passant sur des données de la dictature de Staline sous son plan monstrueux d'industrialisation de la Russie paysanne est-elle capable de détourner le pays de cette fin inévitable? La plupart des savants spécialisés, se basant sur des données strictement objectives, prédisent l'échec inévitable du "plan quinquennal" stalinien. Cet échec laisse entrevoir la chute du régime soviétique et de la dictature communiste. Il est vrai que d'autres ont une opinion toute différente et qu'ils vont jusqu'à admettre le succès de l'expérience bolchevique, mais en ce cas, ils prévoient qu'un conflit sanglant entre le monde capitaliste et le monde socialiste se manquera pas d'éclater, conflit qui marquera l'effondrement de "l'Union" comme suite d'une guerre que les Sovyets sont dans l'impossibilité de soutenir.

Les représentants de l'émigration politique russe envisagent la fin éventuelle du régime soviétique, exceptent la première version de la chute du régime. Tout récemment encore, le représentant du libéralisme russe, M. Miloukov, analysait, dans l'un de ses rapports lu à Paris, les ouvrages écrits par des auteurs de différents pays sur le problème de l'industrialisation soviétique. M. Miloukov se rangea du côté de ceux qui prédisent un krach inévitable de ce système.

Connaissant de la chute imminente des bolcheviks, les éléments antibolcheviks de Russie se demandent sans raison qu'on vienne leur présenter le pouvoir actuel.

Le clief du groupe des républicains-démocrates ne manqua pas non plus d'examiner cette importante question. Existe-t-il des forces actives battant encore les bolcheviks en Russie même? La question ainsi posée, M. Miloukov y répondit bien que d'une façon peu précise. Les communistes qui répoussent à ces questions provenant des centres de Minsk, Kharkov, Tallin et Bakou, c'est-à-dire des confins de l'Union, M. Miloukov estima nécessaires de ne pas trop insister. Il est facile d'en devenir la cause.

Très discret à Paris, M. Miloukov fut beaucoup plus expansif à Prague. Lors de la lecture d'un rapport de M. Meissner, intitulé "La situa-

tion de l'Union républicaine démocratique" ne put accepter la complète indépendance des nationalités et leur appartenance à la Russie".

Néanmoins que les "politiciens" consulte l'"historien". Les conversations antérieures avec les alliages étaient rendues difficiles du fait de leur intransigeance. Il n'en est pas de même aujourd'hui, parait-il, attendu qu'il existaient certains indices laissant supposer "que des changements se sont produits au sein de certains milieux autrefois hostiles à toute combinaison séparatiste".

C'est à cette prétendue "tendance" que se ralliaient aujourd'hui M. Miloukov-politicien, tendance qu'il salue "avec force" et qu'il est disposé d'approuver.

Mais de quels "milieux" s'agit-il et de quelles "tendances" parle M. Miloukov? C'est là le secret diplomatique du "politicien".

Quant à nous, le devoir nous commande d'éclairer M. Miloukov-historien et nous l'engageons à ne pas croire à des faits anonymes de caractère douteux de M. Miloukov-politicien. Dans l'esprit des alliages luttant pour leur indépendance, aucun changement n'est survenu, aucune tendance vers le renouveau aux droits de disposer librement de soi-même n'a été constatée.

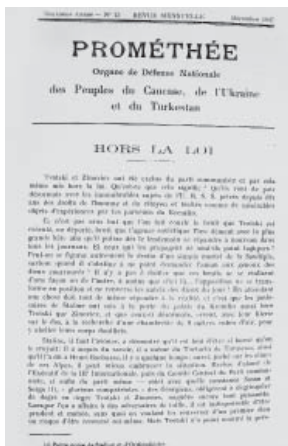
En présence de l'impérialisme russe visé à une perte certaine, en présence de la lutte héroïque que soutiennent les nationalités opprimées de Russie pour leur indépendance, et après avoir constaté que les peuples alliages sont à même d'organiser leur Etat, il est excessif de vouloir leur leur sort à celui des représentants d'une politique qui ne reconnaît pas à ces peuples leurs droits bien naturels à leur indépendance nationale.

Qu'il nous soit permis de conseiller à l'"historien" de ne point s'abandonner aux sentiments du "politicien". Les nationalités qui travaillent à obtenir leur indépendance nationale ne voudront certainement pas, après avoir brisé les fers de l'impérialisme russe, reprendre les chaînes d'un autre impérialisme.

M. E. ROSSOUZAITÉ

Prométhée, 1931, No 51, P. 6-8.

10. Milli istismar hakkında yeni bilgiler. 1931, Sayı: 50, səh. 1-3.
11. Tarihiçiyə qarşı siyasi. 1931, Sayı: 51, s. 6-8
12. Milli Hərekat'ın karakteri. 1934, Sayı: 4, s. 6-11
13. Sovet terroru və Azərbaycanda ona qarşı müqavimət. "La Revue de Prométhé". 1938. Cild. 1. Sayı: 1. s.94-101.

SOMMAIRE	
hors la loi	N. J.
Dix ans	G. GWAZAWA
Le chantage politique et les "Tcherkoviets" de Berlin	J. KUCHER
Les assises du Bolchevisme en Europe	A. OUBRELL
Incroyable aveuglement	M. E. BASSOUZAITÉ
La République d'Azerbaïdjan	TOU RUDY-BEK
Les Montagnards sous le jong Communiste	T. B.
Le Mouvement « Basmatchi » au Turkestan	G. G.
Le Mouvement national au Turkestan	G. G.
La vie économique de la Géorgie	G. G.
Chronique: Azerbaïdjan. — Caucase du Nord. — Turkestan. — Ukraine. — Géorgie	G. G.

- 14. Azərbaycan'da Milli Harekat. 1939, II cild, Sayı: 1, s. 65-68.
- 15. Sovyet yurtseverliği adı altında ruslaştırma eğilimi. "la Revue de Promete", 1939, II cilt, Sayı: 3-4, s. 430-433.

Toplam: 15 makale

Caractère du mouvement national!

De par ses sources idéologiques, le mouvement national en Azerbaïdjan représente en lui-même l'idée nationale-libertaire de l'Orient et les courants démocratiques-culturels de l'Occident.

L'Azerbaïdjan du Caucase, peuple d'éléments musulmans et turks, lesquels n'ont rien de commun, pas plus au point de vue religieux que culturel avec la Russie qui les a conquis exclusivement par la force des armes, n'ont jamais accepté moralement l'étatisme russe. Or, les traditions de ce dernier, nul ne l'ignore, s'appuient sur l'hostilité profonde contre le monde musulman et turk. C'est l'une des causes pour lesquelles les idées de panslavisme et de pansourisme trouvaient en lui un écho.

Avec le temps et avec le développement des forces sociales, liées que les larges cercles de la population adhérent au mouvement public, nous voyons le mouvement national en Azerbaïdjan prendre, plutôt que partout ailleurs dans l'Orient musulman, un caractère européen.

Dès, au début du XIXe siècle, la littérature azerbaïdjanaise qui comptait dans sa galerie historique des flambeaux de la littérature orientale tels que le célèbre Fısalı (poète turk de la fin du XVe siècle de l'ère chrétienne), commence à se moderniser. Le grand novateur que fut Mirza Fatalı Akhundzade donne un nouvel essor à la société azerbaïdjanaise et une forme toute européenne à son langage populaire. Dans ses travaux

M.E. Resulzade'nin "Promete" ve "Yeni Promete" dergilerindeki yazıları

Polonyada – Varşova'da yayımlanan

"Wschod" ("Doğu") mecmuasında makaleleri

- 1. Azərbaycan Cumhuriyeti. "Wschod" Mecmuası, Varşova, yıl. 1930, Sayı:2.

The Caucasian Confederation

The "Bulletin of the Caucasian Independence Committee" (№ 1), is being below us. The whole number is devoted to the representation of the ideal of the Caucasian Confederation. There are quoted here what data in the shape of facts, trustworthy opinions and official decisions, showing that the Caucasian nations have the sufficient will and the means and their organizations are positively decided, to realize the final independence movement.

The bulletin is divided into parts according to nationalities in the Azerbaijan portion is the resolution of the Azerbaijan National Centre, outlining the recent instructions, and giving those central definite political significance, closely connected with the idea of the Caucasian Confederation. The resolution energetically bids all parties and all those who take part in the organization, when speaking of the independence of Azerbaijan, to call for the independence of the Caucasian Confederation, for the liberation of Azerbaijan. It is not to be taken as a slogan, but as a program.

Rzeczpospolita Azerbajdzanska

Azerbajdzanska, to narod nowotworzy w takim tego dnia znaczeniu. Azerbajdzanska posiada własną literaturę, sztukę, wiatry, jejelista słowną postać to swoją własną kulturę narodową.

Wielki poeta turecki Fuzuli, którego stworzył jestlietie waznego osiagnieciem, jest ojcem powstania azerbajdzanskich. Wielki tego wiek, jego wzniosła, to naszym oparciem angielski Kip powstania, to jest nie najbardziej subtelny, dokonywanie i uczynienia z liryków wchodzą, to jest tak się nie należy w świecie muhammadzanskim, jak w Azerbajdzanie. Do ostatnich czasów azerbajdzanska, powstanie pod zarządem wpływem poezji Fuzuli'ego. Jego epopeja imielist i Medvedim to troski podobaj do "Rozeta i Julii", służyła za tło pierwszemu opiewaniu azerbajdzanskim.

Poeta azerbajdzanska przenika nawet do zapadnych, tak waznego, gdzie reprezentacja i tworzą wspaniałych poetów. Z powstania raki nakry wyznacze Salira, którego dowcipne i satyryczne satiry odniosły niewzruszaj sukces. Rowniez i ten azerbajdzanski posiada zdolność tworzenia i ten azerbajdzanski powstanie waznego i to jest istota waznego azerbajdzanskim. Pierwszym z dramatow tureckich jest azerbajdzanska.

The national understanding arising as a consequence of historical experiences is that nation-peoples – the idea which leads the social movements to victory.

The strength of the idea of the Independent Caucasian Confederation lies in the fact that during their contacts with the Russian soldiers' occupation, lasting for more than two years, that idea had been the backbone of all the conscious elements of the whole country; this is proved not only theoretically by documents, but also by the bloody fight of the national contest which is taking place today in the mountains and valleys of this country.

Hence, the idea of the Independent Caucasian Confederation is a fact not to be dispensed with, as so putting it into life, it is an unavoidable deed of the nearest future.

M.E. Resulzade

Wschod 1931, № 2, P. 37-44

2. Kafkas Konfederasyonu. “Wschod”Mecmuası, Varşova, 1931-, Sayı:2.
3. Sovyet Azərbaycanında Milli uklonistler (parti içində fərqli düşünenlər). Sayı: 17-18, 1936

Toplam: 3 makale

**POLONYA'DA LEHÇE
(POLONYA DİLİNDE) YAYIMLANAN
“ROÇNİK TATARSKI”
DERGİSİNDEKİ YAZISI**

1. Aleyhim Selam. “Roçnik Tatarski”.
C. 1, Vilno, yıl 1932- s. 206-208

Toplam: 1 makale

**1930'ncu YILLARDA VARŞOVA'DA RUSCA
YAYIMLANAN “GORTSI KAFKAZA”
 (“KAFKAS DAĞLILARI”) DERGİSİNDEKİ
YAZILARI**

1. Kafkas Birliđi. Yıl -1929, Sayı: 8-9, s.1-142. Rusya esaretinde. Yıl-1929, Sayı: 10-11. s. 5-10.
3. Kafkas Birliđi ideali altında. Yıl -1930, Sayı: 19-20, s. 8-14
4. Türkiye ve Avrupa. Yıl - 1932, Sayı: 32, s. 3-5.
5. Önemli hadise. Yıl -1933, Sayı: 35-36, s. 4-6.

6. Bir tarihi hadisenin anlamı. (Güney Kafkasya Meclisinin 15'nci Yıldönümü). Yıl -1933, Sayı: 37, s. 4-7

7. Kafkas sorunu. Yıl- 1933, Sayı: 44, s. 8-10.

Toplam: 7 makale

VARŞOVA'DA TÜRKÇE VE RUSÇA YAYIMLANAN “KUZEY KAFKASYA -SEVERNIY KAVKAZ” DERGİSİNDEKİ MAKALELERİ

1. Parlayan güneş. 1934, Sayı: 2, s. 12-14.

2. Tarihi hareket. 1934, Sayı: 3, s. 22-24.

3. Firdovsi bayramı. 1934, Sayı: 5-6, s.7-8.

4. Sovyet İttifakında aşırı, zararlı milliyetçilik. 1935, Sayı: 11-12, s.17-21.

5. Jozef Pilsudski. 1935, Sayı: 13, s. 13-16.

6. Çağdaş Azerbaycan edebiyatı (devamı var). 1936, Sayı: 22, s. 26-30.

7. Çağdaş Azerbaycan edebiyatı. 1936, Sayı: 23, s. 23-27.

8. Kamal Atatürk'ün ölümü münasebeti ile. 1938, Sayı: 55-56, s. 19-21.

9. Milli gelişmenin dinamikleri. 1938, Sayı: 57-59, s. 17-21.

Toplam: 9 makale

İSTİKLAL — СОДЕРЖАНИЕ	
1. Kesilmeyen ses. Sayı: 1, 1932.	2. Ачык дипломати. Sayı: 2, 1932.
3. Mücadelenin taktiği. Sayı: 3, 1932.	4. Dünyanın ızdırabı. Sayı: 4, 1932.
5. Yenilmeyen bir kuvvet. Sayı: 5, 1932.	6. Hürriyetsiz hürler . Sayı:6, 1932.
7. Bütün istiklalçiler cephesi. Sayı:9, 1932.	8. Fitneden korunalım. Sayı:11 1932.
9. Türkiye ve Avrupa. Sayı: 13 1932.	10. Aydın muhacirin sorumluluğu. Sayı: 15, 1932.
11. Uluslararası iki hadise. Sayı: 16, 1932.	12. Bir perde daha. Sayı:18, 1932.
13. Görmedikleri fil. Sayı: 19, 1932.	

Восходиле солнца

Этот — последний номер нашей газеты, посвященный вопросу о том, как мы будем жить в будущем. В этом номере мы публикуем статью о том, как мы будем жить в будущем. В этом номере мы публикуем статью о том, как мы будем жить в будущем.

M.E.Resultade'nin dergide yayımlanan "Parlayan güneş" makalesi

ALMANYADA – BERLİN'DE TÜRKÇE YAYIMLANAN "İSTİKLAL" GAZETESİNDE YER ALAN YAZILARI (1932-1934)

1. Kesilmeyen ses. Sayı: 1, 1932.
2. Açık diplomasi. Sayı: 2, 1932.
3. Mücadelenin taktiği. Sayı: 3, 1932.
4. Dünyanın ızdırabı. Sayı: 4, 1932.
5. Yenilmeyen bir kuvvet. Sayı: 5, 1932.
6. Hürriyetsiz hürler . Sayı:6, 1932.
7. Bütün istiklalçiler cephesi. Sayı:9, 1932.
8. Fitneden korunalım. Sayı:11 1932.
9. Türkiye ve Avrupa. Sayı: 13 1932.
10. Aydın muhacirin sorumluluğu. Sayı: 15, 1932.
11. Uluslararası iki hadise. Sayı: 16, 1932.
12. Bir perde daha. Sayı:18, 1932.
13. Görmedikleri fil. Sayı: 19, 1932.

«İstiklal» gazetesi

14. Bir rejimin yıldönümü. Sayı: 20, 1932.
15. Eski nakarat. Sayı: 22, 1932.
16. Hak da, ümit de bizde. Sayı: 28, 1933.
17. Demokrasi ve sovyetler. Sayı: 30, 1933.
18. Kanlı vahşetler. Sayı: 31, 1933.
19. İşgal bitsin. Sayı: 33, 1933.
20. Uzak Doğu'da. Sayı: 34, 1933.
21. Azerbaycan Cumhuriyeti hakkında bazı notlar . Sayı: 35, 1933.
22. Sovyetlerde durum. Sayı: 40, 1933.
23. Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti. Sayı: 45, 1933.
24. İstiklal bayramları. Sayı: 2 46, 1933.
25. Milli bir günümüz. Sayı: 47, 1933.
26. Ukrayna meselesi. Sayı: 48, 1933.
27. 1934 arifesinde. Sayı: 2 49, 1934.
28. Üçüncü yılımızda. Sayı: 50, 1934.
29. Şefibecilik. Sayı: 60, 1934.
30. Tarihi bir Harekat. Sayı: 64, 1934.

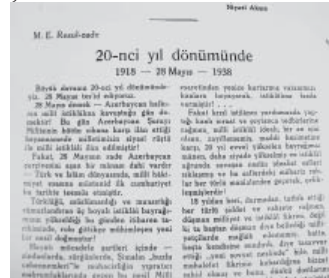
Toplam: 30 makale

BERLİN'DE (TÜRKÇE) YAYIMLANAN “KURTULUŞ” DERGİSİNDEKİ YAZILARI

1. Topçubaşı Ali Merdan Bey`in cenaze töreninde konuşması. N2, 1934.
2. Azerbaycan Harekatı`nda Ali Merdan Bey`in yeri. Sayı: 2, 1934.
3. Sovyetlerde kan ve vahşet. Sayı: 2, 1934.
4. İki alamet. Sayı: 3, 1934.
5. Korkutan islahat. Sayı: 4, 1935

6. Yusif Akçora. Sayı: Sayı: N 5, 1935
7. Kara yıldönümünde. Sayı:6, 1935.
8. Jozef Pilsudski. Sayı: 7-8, 1935.
9. Mayıs münasebetiyle.Sayı: 7-8, 1935.
10. Stalin`in hükümeti.Sayı: 9, 1935.
11. Yeni Leh oluşumu. Sayı: 10, 1935.
12. Hürriyyet meydanı. Sayı: 10, 1935.
13. Cafer Seyid Ahmet için.Sayı:N 11, 1935
14. Lehistan müslümanları. Sayı:13 -14, 1935.
15. Gazetelerine göre Yeni İran. Sayı: 15, 1935.
16. Komünizme karşı uluslararası mücadele. Sayı: 25-26, 1936.
17. Rusya bayrağı altında. Sayı: 16, 1936.
18. Tokio olayı ile bağlı. Sayı: 17, 1936.
19. Kara gün münasibeti ile.Sayı: 18, 1936.
20. İstiklal günümüzde.Sayı:19, 1936.
21. Yeni Türkiyenin zeferi. Sayı: 28, 1937
22. Milli Azerbaycan faciası. Sayı: 29-30, Mart-Nisan 1937.
23. Muhittin Birgin`e göre Azerbaycan-Türkiye ilişkileri. Sayı: 36, 1937.
24. Bizim meramımız. N 1, Mart 1937 .“Berfreing” (“Kurtuluş”). “Kurtuluş” dergisinin Almanca elavesi.

M.E.Rezultade'nin "Kurtuluş" dergisindeki "20-ci yıldönümü" makalesi

- 25 .Azerbaycanda rus koloni siyaseti. (II). Sayı:39, 1938.
- 26. Azerbaycanda rus koloni siyaseti. (III). Sayı: 40, 1938.
- 27. Azerbaycanda rus koloni siyaseti. (IV). Sayı: 41, 1938
- 28. 20-ci yıldönümünde . Sayı: 43, 1938.

Toplam: 28 makale

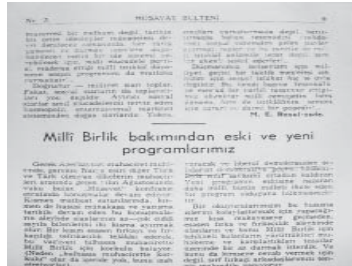

**M.E.Resulzade'nin
"Kurtuluş" dergisindeki
"Tokyo hadisesi
münasebetiyle" makalesi**

**"MÜSAVAT" BÜLTENİNDE
YAYIMLANAN YAZILARI**

- 1. Sosyal sistemimizde milli dayanışma. "Müsavat" Bülteni, Berlin, N 2, 1937.
- 2. Milli mücadelede sosyal idealler. "Müsavat" Bülteni, Berlin, Sayı: 3, 1937.

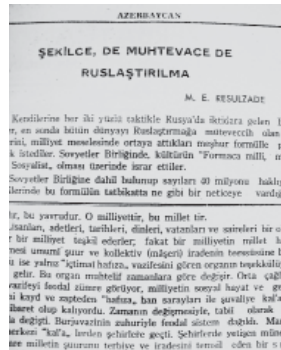
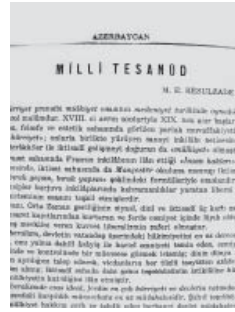
Toplam: 2 makale

**M.E.Resulzade'nin "Müsavat" Bülteninde yer alan
"Milli mücadelede sosyal şuarlar"**

11. Çekil bir yana, sakinleş. Yıl-1, Sayı: 10, Ocak 1953, s. 9 (“Füyuzat” dergisi, Sayı: 30, 19 Ekim 1907).
12. Milli dayanışma. Yıl-1, Sayı: 12, 1 Mart 1953, s. 2-5.
13. Azərbaycan’da Mimarlık Anıtları. Yıl-2, Sayı: 5 (17), Ağustos 1953, s. 6-7.
14. Dede Korkut Oğuznameleri. Yıl-2, Sayı: 7 (19), Ekim 1953, s. 26-27.
15. Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti. Yıl-2, Sayı: 7 (19), Ekim 1953, s. 4-8.; Tekrar “Azərbaycan” der. yıl-22, Sayı: 208, 1973.; Tekrar “Azərbaycan” der., yıl-32, say 246, Ekim-Kasım-Aralık 1983, (Berlin’de çıkan «İstiklal” gazetes-i, 29 Ekim 1933-den).
16. Kurtulan Şark’ın sembolü. Yıl-2, Sayı: 8-9 (20-21), Kasım-Aralık 1953, s. 2-3
17. Cevad Han’ın şehit olmasının 150’nci yıldönümü. Yıl-2, Sayı: 10-11 (22-23) Ocak-Şubat-Mart 1954, s. 36-37.
18. Nevruz Bayramı. Yıl-2, Sayı: 12 (24), Mart 1954, s. 5-7.
19. Azərbaycan Davası. Yıl- 3, Sayı: 2-3 (26-27), Mayıs-Haziran 1954, s. 3-6.
20. Merhum Ayaz İshak için. Yıl-3, Sayı: 4-5, (28-29) Temmuz-Ağus-

- tanınması. “Azerbaycan” der. yıl-4, Sayı:10-11(34-35), Şubat 1955, s. 2-4.
27. Mirza Fethali Ahuntzade. Yıl-4, say 10-11 (34-35), Ocak-Şubat 1955, s, 14-16.
28. Azerbaycan mimarlık anıtları. (III). Yıl-4, Sayı: 10-11 (34-35), Ocak-Şubat 1955, s. 21-25.
29. Meşrutiyet dönemi Azerbaycan devlet adamları. Yıl-4, Sayı: 10-11 (34-35) Ocak-Şubat 1955, s. 33-35,
- Toplam: 29 makale***

“Azerbaycan Yurt Bilgisi” dergisi

1. Şirvanlı Hakani. “Azerbaycan Yurt Bilgisi”, c. 4, Sayı: 37, Şubat 1954, s. 2-10
- 1 makale***

“Dünya” gazetesi

1. Stalinle ihtilal hatıraları. 21/05/1954-20/6/1954.

“Türk Yurdu” dergisi

İstanbul

1. Edebi bir yazı I. “Türk Yurdu”, Sayı: 240, Ocak 1955, s. 526- 530.
2. Edebi bir yazı II. “Türk Yurdu”, Sayı: 241, Şubat 1955, s. 607-613.

2 makale

MÜNİH'DE TÜRKÇE YAYIMLANAN “BİRLEŞİK KAFKASYA” DERGİSİNDEKİ YAZILARI

BİRLEŞİK KAFKASYA
(YERİNİGÖZ KAFKASİYİ)
Kafkasya İttifakı Kurumunun Dergisi
Yayın Kurulu: M. EMIN RESULZADE

No: 12 (122) Ocak - Şubat 1953 Fiyat 300.-

İçindekiler:

Yeni bir dünya	1
Yeni Kafkasya	2
Kafkasya'nın istiklal mücadelesi	3
Birleşik Kafkasya	4
Yeni dünya	5
Bütün bir dünya için bir mücadele	6
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	7
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	8
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	9
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	10
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	11
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	12
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	13
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	14
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	15
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	16
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	17
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	18
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	19
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	20
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	21
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	22
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	23
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	24
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	25
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	26
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	27
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	28
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	29
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	30

MÜNİH

1. Türk ellerinin davası. Sayı: 11-12, 1953.
  2. Azerbaycan istiklalinin ilanı. Sayı: 5- (22), 1953.
  3. Tarihi bir olayın anlamı. Sayı: 1-2 (18-19), 1953.
- Toplam: 3 makale**

BİRLEŞİK KAFKASYA
(YERİNİGÖZ KAFKASİYİ)
Kafkasya İttifakı Kurumunun Dergisi
Yayın Kurulu: M. EMIN RESULZADE

No: 11-12 (111-112) Ocak - Şubat 1953 Fiyat 300.-

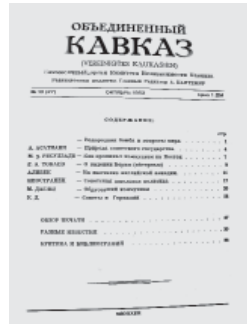
İçindekiler:

Yeni bir dünya	1
Yeni Kafkasya	2
Kafkasya'nın istiklal mücadelesi	3
Birleşik Kafkasya	4
Yeni dünya	5
Bütün bir dünya için bir mücadele	6
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	7
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	8
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	9
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	10
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	11
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	12
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	13
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	14
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	15
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	16
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	17
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	18
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	19
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	20
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	21
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	22
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	23
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	24
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	25
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	26
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	27
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	28
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	29
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	30

MÜNİH

MÜNİH'DE RUSCA YAYIMLANAN “OBYEDİNYONNIY KAFKAZ” (“BİRLEŞİK KAFKASYA”) DERGİSİNDEKİ YAZILARI

1. Azerbaycan bağımsızlığının ilan edilmesi. “Obyedinyonniy Kafkaz”, Sayı: 5 (22), 1953.
  2. Tarihi bir hareket'in anlamı. “Obyedinyonniy Kafkaz”, Sayı: 3-4 (20-21), 1953.
  3. Komünist Doğu'ya nasıl dahil oldu?.”Obyedinyonniy Kafkaz”, Sayı: 10 (27), 1953.
- Toplam: 3 makale**

OBYEDİNYONNIY KAFKAZ
(BİRLEŞİK KAFKASYA)
Kafkasya İttifakı Kurumunun Dergisi
Yayın Kurulu: M. EMIN RESULZADE

No: 10 (27) Ocak - Şubat 1953 Fiyat 300.-

İçindekiler:

Yeni bir dünya	1
Yeni Kafkasya	2
Kafkasya'nın istiklal mücadelesi	3
Birleşik Kafkasya	4
Yeni dünya	5
Bütün bir dünya için bir mücadele	6
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	7
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	8
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	9
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	10
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	11
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	12
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	13
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	14
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	15
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	16
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	17
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	18
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	19
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	20
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	21
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	22
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	23
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	24
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	25
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	26
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	27
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	28
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	29
Avrupa'nın istiklal mücadelesi	30

MÜNİH

ANSİKLOPEDİ VE TOPLULARDA HAZIRLADIĞI YAZILAR

1. Türkiye (Türkçe)

1. Mehmet Emin Resulzade. “Azerbaycan”. “İslam-Türk Ansiklopedisi”, C.1, İstanbul 1941, s. 702-703.
2. M.E.Resulzade.Azerbaycan, Etnografya, Tarih. “İslam – Türk Ansiklopedisi”, C. 1, İstanbul 1941, s. 712-720.
3. Azerbaycan, Lehçe. “İslam-Türk Ansiklopedisi”, C. 1, İstanbul 1941, s. 746-749.
4. M.E.Resulzade, Dr.Abdulkadir Karahan.”Fuzuli muhiti ve şahsiyeti”. Bülten c. XIII, Sayı: 52, Ekim 1949, s. 845-848 (Kitap tanıtım).

2. Büyük Britanya (İngilizce):

5. Büyük Britanya’da, Londra’da ingilizce olarak yayımlanan “Britanya Ansiklopedisi”nde Müsavat Partisi’nin kuruluş tarihi ve Azerbaycan Halk Cumhuriyeti’nin oluşumuna ait makalesi yer almıştır.

3. ABD (ingilizce):

6. Nev-York’ta ingilizce olarak yayımlanan “Ukrayna” toplusunun 1951 yılında çıkan 3 -cü sayısının VII cildinde “Azerbaycan Cumhuriyeti” makalesi yer almıştır.

Toplam: 6 makale

**M.E. RESULTZADE’NİN VEFATINDAN SONRA
“AZERBAJYAN” VE “TARİH” DERGİLERİNDE
YAYIMLANAN YAZILARI**

1. 20’inci Yıldönümü. “Azerbaycan” der., yıl-27, Sayı: 226, Nisan-Mayıs-Haziran 1978, s. 6-8. (“İlham kaynağı” dergisi, Berlin, s.1 Mayıs 1938-den).
2. Böyük yalan. “Azerbaycan” der. yıl-27, Sayı: 227, Temmuz-Ağustos-Eylül 1978, s. 5-7.
3. Kurtulan Şark’ın sembolü.”Azerbaycan” der, yıl-30, Sayı: 235, Ocak-Şubat-Mart 1981, s. 11-12.
4. Demokrasi ve Sovyetler. “Azerbaycan” der, yıl-33, Sayı: 248, Nisan-Mayıs-Haziran 1984, s. 7-9.
5. Milli mücadelede sosyal şiarlar. “Azerbaycan” der, yıl-33, Sayı: 249, Temmuz-Ağustos-Eylül 1984, s. 8-14. (“Milli Azerbaycan Müsavat Halk Partisi” bülteni, Kasım 1937 Berlin); Tekrar, «Azerbaycan» der., yıl-40, Sayı: 282, Kasım-Aralık 1991, s. 8- 12.
6. Mayıs duyğuları. Yıl-4, Sayı: 12 (36), Mart 1955. s. 2; Tekrar: Azerbaycan der., yıl-27, s. 226, Nisan-Mayıs-Haziran 1978, s. 9.
7. Edebi bir hadise. yıl-4, Sayı: 6-7 (42-43), Eylül-Ekim 1955, s. 2-5.
8. Arkadaşım Ayaz. Milli mücahit ve milli edip. İstanbul 1955, s. 29-32.
9. Ne büyük bayram. “Azerbaycan” der., yıl-7, Sayı: 2-3 (74-75), Mayıs-Haziran 1958, s. 7-8. (“Azerbaycan” gazetesi, Bakü, 28 Mayıs 1919-dan).
10. İman günü. “Azerbaycan” der., yıl-7, Sayı: 2-3 (74-75), Mayıs -Haziran 1958, s. 34-35 (“İstiklal” gazetesi, Berlin, 28 Mayıs 1932-den).

11. Ana hatları ile istiklalden günümüze kadar çağdaş Azerbaycan tarihi. Yayına hazırlayan: Muhitdin Nalbatoğlu, “Türk Dünyası Tarih” dergisi, Sayı: 49, Ocak 1991, s. 26-29.
12. Çağdaş Azerbaycan tarihi II. “Türk Dünyası Tarih” dergisi, Sayı: 50, Şubat 1991, s. 52-54.
13. Çağdaş Azerbaycan tarihi III. “Türk Dünyası Tarih” dergisi, Sayı: 51, Mart 1991, s. 31-33.
14. Çağdaş Azerbaycan tarihi IV. “Türk Dünyası Tarih” dergisi, Sayı: 52, Nisan 1991, s. 43-45.
15. Çağdaş Azerbaycan tarihi V. “Türk Dün. Tarih” dergisi, Sayı: 53, Mayıs 1991, s. 23-26.
16. Çağdaş Azerbaycan tarihi VI. “Türk Dün. Tarih” dergisi, Sayı: 54, Haziran 1991, s. 29-33.

Toplam: 16 makale

“TÜRK BİRLİĞİ» DERGİSİNDE YAYIMLANAN YAZILARI

1. Kardeş Türkiye! Başım sağolsun!. “ Türk Birliği” Der. Yıl-1, Sayı: 7- 8. Ekim-Kasım 1966, s. 15-19.
2. Sovyetler`de kan ve vahşet. Yıl-1, Sayı: 12, Mart 1967, s. 11-12.
3. Hürriyet meydanı- aklımda kalanlar. Yıl-2, Sayı: 13, Nisan1967, s. 36-39.
4. Azerbaycan hareketinde Topçubaşı Ali Merdan Bey`in yeri. Yıl-2, Sayı: 16 Temmuz 1967 s.33-35
5. Yusuf Akçora. Yıl-2, Sayı: 17, Ağustos 1967, s. 38-39.
6. Kara gün münasebeti ile. Yıl-2, Sayı: 18, Eylül 1967, s. 36-39.
7. Yeni Türkiyenin zaferi. Yıl-2. s. 19, Ekim 1967, s. 31-33.
8. İbni Sina hatırası. Yıl-2, Sayı: 20-21, Kasım-Aralık 1967, s.57-58.

9. Azərbaycan`da rus koloni siyaseti. Yıl-2, Sayı: 21, Aralık 1967, s.11-38.
10. Komünist`e karşı uluslararası mücadele. Yıl-3, say -22-23, Ocak-Şubat 1968, s. 43-46.
11. Kara günün yıldönümü. Yıl-3, Sayı: 24-25, Mart-Nisan 1968, s. 61-64.
12. 28 Mayıs 1918. Yıl-3, Sayı: 26, Mayıs 1968, s. 17-19.
13. Korkutan islahat. Yıl-3, Sayı: 28, Temmuz 1968, s. 13-16.
14. Lehistan Müsümanları. Yıl-3, Sayı: 30, Eylül 1968, s. 26-29.
15. Ali Merdan Bey`in kabri başındaki konuşması. Yıl-4, Sayı: 37-38, Nisan-Mayıs 1969, s. 29-32.
16. Azərbaycan İstiklalının ilan edilmesi. Yıl-19, Sayı: 200, s. 3-5; Tekrar, “Türk Birliđi”, yıl-5, Sayı: 50-51, Mayıs-Haziran 1970, s. 45-47; “Azərbaycan” der. yıl-26, Sayı: 222, Nisan-Mayıs-Haziran 1977, s. 4-6.

YAYIMLANAN YAZILARINDA KULLANDIĞI İMZALARI

1. Muhammed Emin Resulzade
2. M.E.R-zade
3. M.E.Resulzade
4. Muhammed Emin
5. Resulzade
6. Marzade
7. Mürettib
8. M.E.
9. M.Emin
10. M.E.M.
11. R-zade
12. Niş.
13. Sosialist
14. Haman
15. M.E.R.

**M.E. RESULZADE'NİN HAYATTA İKEN
YAYIMLANAN
YAZILARININ GENEL SAYISI:**

1. “Şarki Rus” – 3
2. “Hümmeť” - 1
3. “Davet`i Koç” -3
4. “İrşad”- 49
5. “Tekâmül” - 39
6. “Yoldaş” -5
7. “Füyuzat” - 2 şiir
8. “Terakki” - 99
9. “Volna” dergisi (rusca) – 1
10. “İrani-Nov”(farsca) (“Yeni İran”) -31
11. “Türk Yurdu” -7
12. “Sebilürreşat” - 7
13. “İkbal” - 113
14. “Şelale” - 3
15. “Basireť” -10
16. “Dirilik” - 8
17. “Yeni İkbal” -11
18. “Kurtuluş” - 1
19. “Açık söz” - 269
20. “Dogru söz” - 4

21. “Müsavat” (gazete) – 5
22. “Kardeş Yardımı”-1
23. “Bizim Yol” (rusca) -1
24. “Zaman” -1
25. “İstiklal” mecmuesi - 2
26. “İstiklal” (gazete) - 8
27. “Azerbaycan” - 58
28. “Yeni Kafkasya” - 216
29. “Azeri Türk” - 20
30. “Türk Yılı” - 1
31. “Odlu Yurt” - 45
32. “Bildiriş”- 2
33. “Azerbaycan Yurt Bilgisi” - 2
34. “Promete” (fransızca) - 15
35. “Vshod”(lehce ve ingilizce) - 3
36. “Roçnik Tatarski’(lehçe) - 1
37. “Gortsı Kafkaza” (“Kafkas Dağlıları”) (rusca) - 7
38. “Kuzey Kafkas” – “Severnıy Kafkaz”- (rusca ve türkçe) - 9
39. “İstiklal” (Berlin) - 30
40. “Kurtuluş” (Berlin) - 28
41. “Müsavat” (Berlin) (Bülten) - 2
42. “Azerbaycan” (Ankara) - 29
43. “Dunya” gazetesı - 1
44. “Türk Yurdu” - 2
45. “Kafkasya” - 10

46. “Birleşik Kafkasya”(türkce) - 3
47. “Birleşik Kafkasya” (rusca) - 3
48. “Kafkas” (rusca) - 2
49. Ansiklopediler - 6

Toplam: 1179

Not: M.E. Resulzade'nin “Kafkasya” (türkce), “Birleşik Kafkasya” (türkce ve rusca), “Promete”, “Vshod”, “Kuzey Kafkas” – “Severniy Kafkas”, “İstiklal” (Berlin), “Kurtuluş” (Berlin), “Müsavat” (Berlin) (Bülten), “Rocnik Tatarski”, “Kafkas” (rusca), “Qortsi Kafkasa” (Kafkas Dağlıları) dergilerinde yayımlanan yazıları N. Yagublu tarafından toplanmıştır.

Not: M.E. Resulzade'nin yaşadığı dönemde 27 kitabı (onlardan 6'sı Azarbaycan'da, 11'i Türkiye'de, 4'dü Fransa'da, 2'si Almanyada, 2'si Polonya'da, 2'si İran'da), 15 tercümesi (farscadan ve ruscadan), 9 şiiri yayımlanmıştır. Ayrıca iki piyes yazmıştır.

İÇİNDEKİLER

1. Bibliyografya (<i>Türkiye türkçesinde</i>)	155
2. Azerbaycan tarihinin ünlü şahsiyeti.....	158
3. Hayatı ve faaliyetlerine ait kronoloji	178
4. Azerbaycan'da yayımlanmış eserleri.....	207
5. Türkiye'de yayımlanmış eserleri	210
6. İran'da yayımlanan eserleri.....	213
7. M.E.Resultzade'nin Rusya'da yayımlanan eserleri	214
8. Avrupa'da yayımlanan kitapları.....	214
9. Yazdığı piyesler.....	216
10. Yayımlanmış şiirleri	216
11. Yaptığı tercüme eserleri	221
12. Bibliyografya	223
13. Yayımlanan yazılarında kullandığı imzaları	304
14. M.E. Resultzade'nin hayatta iken yayımlanan yazılarının genel sayısı.....	305

**МУХАММЕД ЭМИН
РАСУЛЗАДЕ**

БИБЛИОГРАФИЯ

(на русском языке)

*Материалы для библиографии собрал и подготовил к изданию доктор исторических наук, доцент Бакинского государственного университета, председатель Центра «Мухаммед Эмин Расулзаде» **Насиман Ягублу**. Он же является редактором издания и автором вступительной статьи.*

*Редакторы: **Аяз Мусаев***

*Художник: **Раис Расулзаде***

*Данная библиография представляет собой обций перечень произведений, отражающих жизнь и политическую судьбу выдающегося государственного деятеля Азербайджана **М.Э. Расулзаде**. Издание, подготовленное на трех языках - азербайджанском, турецком, русском - может быть полезно людям науки, политическим деятелям, дипломатам и исследователям.*

**ОДНАЖДЫ ПОДНЯТОЕ ЗНАМЯ
НИКОГДА НЕ ПАДЕТ!**

ЛЮДЯМ - СВОБОДУ, НАЦИЯМ – НЕЗАВИСИМОСТЬ!
М.Э.Расулзаде

«Однажды один счастливый молодой человек-тюрок, описывающий вашу жизнь, или турецкий писатель, создающий произведение о вашей личности, сумеет постичь и понять каждый этап вашей жизни, обрадуется и воскликнет: «какая честь для меня описывать страницу за страницей эту прекрасную жизнь».

*Джафар Сеидахмед Крымер
(Лидер крымских татар, экс-министр обороны
и иностранных дел Республики Крым)*

«Без преувеличения могу сказать, что за всю свою жизнь я не встречал на Востоке более чрезвычайно редкостного человека как Расулзаде. Мухаммед Эмин - человек воспитанный, сильный, со здоровой логикой и чистой душой, правдивый, стойкий, образцовый, готовый на жертвы. Таких сегодня трудно встретить не только у нас, но и во всем мире...»

*Сеид Гасан Тагизаде
(экс-председатель Сената Ирана, посол Ирана в Англии)*

ВЫДАЮЩАЯСЯ ЛИЧНОСТЬ В ИСТОРИИ АЗЕРБАЙДЖАНА

Мухаммед Эмин Расулзаде родился 31 января 1884 года в селении Новханы близ Баку, в религиозной семье. Несмотря на то, что отец был глубоко верующим человеком, эта была личность с современными взглядами на жизнь, заинтересованная в том, чтобы сын получил хорошее образование. После того, как М.Э.Расулзаде получил начальное образование во **Второй русско-татарской школе**, он поступил в «Бакинскую техническую школу». Немного проучившись в ней, он оставил обучение и всецело посвятил себя политике. Позже тем, кто пытался отвадить его от этого, он посвятил стихи.

В 1902-1903-м годах он создал подпольный кружок из числа азербайджанских тюрок, учившихся в лицеях и школах. О деятельности кружка и его целях он писал: «Развивать национальные чувства, продвигать вперед тех, кто не учится в русских школах, читать произведения местных авторов, заучивать стихи против царизма, иногда распространять напечатанные в типографии листовки».

После того, как **«Кружок молодых азербайджанцев-революционеров»** провел соответствующую работу, его члены надеялись получить от российского правительства национальные культурные права. В борьбе с царизмом они не разделяли идеи революционных социалистов, больше склонялись к социал-демократам.

В агитационно-пропагандистской работе, проводимой М.Э.Расулзаде, большую роль сыграла газета «Гуммет» («Энергия»). С конца 1904 по февраль 1905 года тиражом вышло пять-шесть номеров газеты, а в 1917 году с 3 июля газета возобновила свою деятельность уже под редакторством Наримана Нариманова.

М.Э.Расулзаде показал, что среди тюркской (азербайджанской) печати на Кавказе «Гуммет» («Энергия») является первым партийным органом. Из нескольких номеров того времени, найден только один - №3, где напечатана статья М.Э.Расулзаде. Эта же статья была напечатана в 1917 году в газете «Ачыг сёз» («Ясное слово», №513).

Следует отметить, что для привлечения более широких слоев азербайджанских рабочих к революционной борьбе в конце 1904 года **при Бакинском комитете РСДРП(б) была создана группа социал-демократов «Гуммет»**. Среди основателей «Гуммет» были М.Э.Расулзаде, Н.Нариманов, М.Азизбеков, М.Мовсумов, М.Гаджинский и другие. Среди членов «Гуммет» были также создатели партии «Мусават» («Равенство») Аббасгулу Кязымзаде, Кербелай Микаилзаде.

«Гуммет» был неотъемлемой частью Бакинской партийной организации и функционировал на правах отдела Бакинского большевистского комитета, действовавшего среди азербайджанских рабочих. С.М.Эфендиев писал: «Наша партия в вопросе «Гуммет» осталась верна своему принципу, то есть принципу неделимости и единству движения».

Однако, по истечении некоторого времени, в 1905 году после первой русской революции, М.Э.Расулзаде и его сподвижники, поняв всю бесполезность намерений большевиков, отошли от них. В 1906 году было принято решение о закрытии «Гуммет».

В это время сильно развивалась печать, был дан толчок общественно-политическому мышлению. Интерес к печати был связан еще и с осознанием национального достоинства. Именно в этот период **М.Э.Расулзаде в 1903 году опубликовал первую статью в газете «Шарги - рус» («Восточная Россия»)**, издававшейся в Тифлисе. В статье под названием «Письмо из Баку», касаясь важности науки, образования, школы, он писал: «Просьба к мусульманам Кавказа и населения Баку еще с детства приобщать детей к обучению и воспитанию».

Для исследования исторических сведений, связанных с борьбой против русской тирании, важно изучать раннюю деятельность и статьи М.Э.Расулзаде. В газетах «Шарги -рус», «Гуммет», «Девети-гоч», «Текамул» и других печатных органах публиковались его статьи против действующего режима. **В 1909-1913-х годах М.Э.Расулзаде бывал в Иране, Турции, осуществлял политическую деятельность.**

В 1913 году в связи с амнистией в честь 300-летия династии Романовых М.Э.Расулзаде возвращается в Баку.

Следует отметить, что к тому времени в Баку уже была сформирована партия «Мусават», которая вела активную работу против царизма. После возвращения в Баку, М.Э.Расулзаде заново разрабатывает программу партии

в соответствии с политической обстановкой. Первая программа партии «Мусават» была исламского толка. В 1911 году она называлась «**Мусульманская Демократическая партия – Мусават**».

Отметим, что основа партии была заложена в 1911 году Мухаммедом Али Расулоглу, Аббаскулу Кязымзаде и Таги Нагиоглу. Вынужденный жить в Турции, М.Э.Расулзаде неоднократно писал единомышленникам о необходимости такой партии. В 1913 году после возвращения он определил новое направление партии, став ее главным идеологом.

В эти годы М.Э.Расулзаде ведет активную политическую работу. В тот период благотворительные и просветительские организации, деятельность которых была разрешена государством, старались усилить работу. В ряду таких организаций были просветительская организация «**Ниджат**» («**Спасение**») и Бакинская благотворительная организация.

Статьи М.Э.Расулзаде, опубликованные в тот период в журнале «Дирилик» («Возрождение»), с общественной точки зрения привлекали серьезное внимание. В статьях подробно анализировались пути национального возрождения.

Идею национального освобождения он обосновывал с точки зрения мировой культуры. Для обогащения мировой культуры, писал он, различные нации должны жить свободно.

М.Э.Расулзаде рассматривал социальный прогресс в двух аспектах: нравственном и материальном. Тем самым он понятие нравственного прогресса отождествлял с мыслью нацио-

нальной независимости, являющейся пиком национального самосознания».

В дальнейшей общественно-политической, публицистической деятельности М.Э.Расулзаде определенную роль сыграли газеты «Игбал» («Благодаяние»), «Ени игбал» («Новое благодаяние») и «Ачыг сёз» («Ясное слово»).

Газета «**Ачыг сёз**» начала издаваться 2 октября 1915 года. Под заголовком газеты, возглавляемой М.Э.Расулзаде, стояла надпись: «Общественно-политическая и литературная тюркская газета».

М.Э.Расулзаде писал: «Ачыг сёз» впервые настоятельно заявила, что доселе называвшиеся «кавказскими мусульманами» или «татарами» на самом деле есть тюрки (азербайджанцы – **ред.**»).

Заглавная статья газеты называлась «**Наш путь**». Следует отметить, что газета писала о проблемах народа, делилась светлыми идеями. В октябре 1915 года в одном из номеров газеты была опубликована статья М.Э.Расулзаде «**Наши потребности**». В статье говорилось о важнейших проблемах народа: 1) Открытие начальных школ и их национализация; 2) Открытие религиозной академии; 3) Восстановление прав мусульман и т.д. М.Э.Расулзаде в газете писал не только об азербайджанских тюрках, но и обо всех, кто находился под гнетом царизма.

Отметим, что 27 Февраля 1917 года Буржуазная революция в России, оказала серьезное влияние на общественно-политические процессы в Азербайджане.

В первые дни после Февральской революции возникла необходимость централизации организаций, функционирующих в Азербайджане и с этой целью 29 марта 1917 года был создан **Временный Комитет мусульманских общественных организаций Баку**. Председателем комитета был М. Гаджинский, заместителем – М.Э.Расулзаде. Комитет считал важным «забыть все взаимные обиды и объединиться под национально-политические лозунги», а также провести общемусульманский съезд. В преддверии открытия съезда газета «Ачыг сёз» писала, что он сыграет весомую роль в политическом и культурном развитии мусульман Кавказа.

С 15 по 20 апреля 1917 года был проведен **I Общекавказский мусульманский съезд**, на котором была проанализирована сложившаяся ситуация. С основным докладом на эту тему выступил М.Э.Расулзаде. В основе доклада была идея федеративной демократической республики.

I Всероссийский мусульманский съезд, который был проведен с 1 по 11 мая 1917 года, сыграл большую роль в формировании национально-культурного развития. На съезде была с интересом воспринята идея М.Э.Расулзаде о территориальной автономии. Выступая, он сказал: «Россия должна стать демократической республикой. Страна, занимающая одну шестую часть земли, простирающаяся от Камчатки до Черного моря, от Архангельска до Ирана, с населением в 170 миллионов не может управляться из единого центра. Поэтому она должна стать федерацией». Его идея о территориальной автономии была поддержана 446 голосами против.

Следует отметить, что на Общекавказском мусульманском съезде М.Э.Расулзаде и Н.Юсифбейли пришли к соглашению об объединении возглавляемых ими организаций. Более того этих двух людей связывала крепкая дружба. Н.Юсифбейли часто приходил в редакцию газеты «Ачыг соз», совпадение их идей сыграло в будущем большую роль в достижении независимости Азербайджана.

17 июня 1917 года партия «Мусават», возглавляемая М.Э.Расулзаде и «Тюркская партия федералистов» Н.Юсифбейли провели **Объединительный съезд**, в результате которого появилась **«Тюркская демократическая партия федералистов - Мусават»**, лидером которой был избран **М.Э.Расулзаде**.

После объединения двух партий в Азербайджане начался новый этап политической борьбы. А то, что «Мусават» имела большой авторитет, подтвердилось на выборах в Бакинский Совет в октябре 1917 года. Из 25 тысяч избирателей 10 тысяч голосов, то есть 40 процентов были отданы за представителей «Мусават». Следует отметить, что когда эти выборы большевики проводили «под себя», за них проголосовало всего 15,4% избирателей.

В таких сложных условиях был проведен первый съезд партии «Мусават», который работал с 26 по 31 октября 1917 года. На этом съезде «Тюркская демократическая партия федералистов - Мусават» должна была объявить о своей программе. Съезд принял программу партии из 76-ти пунктов. В программе предполагались следующие вопросы: 1) Государство

и автономия; 2) Национальные вопросы; 3) Вопросы религии; 4) Население; 5) Экономика и финансы; 6) Земельные вопросы; 7) Вопросы работников; 8) Юстиция. Вопрос автономии также нашел отражение в программе. Он звучал следующим образом: «Государственный строй России должен быть в форме федеративной демократической республики, на началах национально-территориальной автономии».

Следует отметить, что на съезде в присутствии 500 делегатов 33-летний М.Э.Расулзаде был избран председателем Центрального Комитета партии.

Конец 1917 года был ознаменован в Азербайджане усилением политической активности. Уже были определены три течения: национал-демократы, социалисты и исламисты.

В этой ситуации активизировались и политические организации в Закавказье. В ноябре 1917 года в Тифлисе состоялось заседание политических организаций Закавказья, на котором было принято решение о создании **Закавказского комиссариата**. 14 ноября этого же года был объявлен новый состав правительства.

С февраля 1918 года после первого заседания Закавказского Сейма начался новый этап борьбы политиков Азербайджана за независимость Закавказья. 23 февраля в Тифлисе состоялось открытие **законодательного органа Закавказья – Закавказского Сейма**. Азербайджанская фракция в Сейме состояла из 44 депутатов, представлявших «Мусават», «Иттихад» («Единение») и мусульманский блок социалистов.

На Трапезундской Мирной конференции 14 марта 1918 года представители Турции потребовали от представителей Закавказья декларации о политических строях в республиках.

Кроме этого мартовские события 1918 года обострили отношения в Закавказском Сейме, что считается решающим этапом в борьбе Азербайджана за независимость. Следует отметить, что убийство более десяти тысяч невинных людей в ходе мартовских событий стало самой трагической страницей в истории Азербайджана.

29 марта 1918 года после закрытия железной дороги Баку-Тифлис оставшиеся в городе армяне разоружили несколько сот солдат Мусульманской дивизии на корабле «Эвелина». В результате напряженность возросла, после нескольких провокационных выстрелов в отряды красной армии армяне атаковали мирных жителей.

М.Э.Расулзаде писал: «Объявляя войну против Мусавата, «Баксовет» вместе с отрядами армян вырезали 10000 мусульман».

Надо отметить, что во время Азербайджанской Демократической Республики для расследования зверств армян в Азербайджане была создана Чрезвычайная Комиссия по расследованиям.

Сведения о предательстве армян, приведшем к гибели нескольких тысяч невинных людей, 2 апреля 1918 года были доведены до Закавказского Сейма. Однако равнодушие Сейма к этим событиям вызвало у азербайджанских представителей серьёзную тревогу. В то же время грузино-армянское

большинство Сейма не хотело давить на Бакинский Совет. И тогда депутаты-азербайджанцы, несмотря на принадлежность к различным партиям, отдали предпочтение совместным действиям. Мартовские события повлияли не только на цели борьбы за независимость, но и на ее формы.

После этих событий деятельность между армянами, грузинами и армянами в Сейме становилась невозможной, возникло недоверие.

Следует отметить, что грузины и армяне были против взаимоотношений с Турцией. Грузины хотя и предпринимали попытки сохранить Батуми и Аджарию, тем не менее понимали, что нужны уступки Карсу и Ардехану. А турки были осведомлены о противоречиях в Сейме. Поэтому война Закавказского правительства против Турции продлилась всего 8 дней. 15 апреля турки без боя заняли Батум и окружили Карс.

В этих условиях азербайджанская делегация на своем заседании потребовала объявления независимости Закавказья. В противном случае, заявили они, азербайджанцы будут бороться за независимость Азербайджана.

На заседании Закавказского сейма 22 (9) апреля после бурных дебатов, несмотря на противодействие армянской делегации, было принято решение провозгласить Закавказье «независимой, демократической и федеративной республикой».

Однако противоречия в Закавказском Сейме не только продолжали оставаться, но и увеличивались. В частности возрастающее влияние Германии на Закавказье способствовало усилению тяги грузин к этой стране.

25 мая грузины приняли решение распустить Сейм и объявить независимость Грузии.

26 мая 1918 года состоялось последнее заседание Сейма, на котором его деятельность была приостановлена. 27 мая представители Азербайджана в Сейме провели чрезвычайное заседание, на котором было принято решение прибрать управление Азербайджана в свои руки, а также создан Временный Азербайджанский национальный совет. В ходе выборов на пост председателя партия «Мусават» выдвинула кандидатуру М.Э.Расулзаде. При поддержке всех партий, кроме «Иттихад» («Единение») **М.Э.Расулзаде был избран председателем Национального Совета.** Г.Агаев и М.Сеидов были избраны заместителями. На этом же заседании был избран исполнительный орган Совета в нижеследующем составе: председатель Совета Министров и министр внутренних дел Фатали-хан Хойский; военный министр Хосров Паша-бек Султанов; министр иностранных дел Мамед Гасан Гаджинский; министр финансов и министр народного просвещения Насиб бек Юсифбейли (Усуббеков); министр юстиции Халил бей Хасмамедов; министр торговли и промышленности Мамед Юсиф Джафаров; министр земледелия и министр труда Акпер Ага Шейхульисламов; министр путей сообщения и министр почты и телеграфа Худадат бей Мелик-Асланов; государственный контролер Джамо бей Гаджинский.

28 мая на первом заседании Национального совета (с участием 24-х человек) были обсуждены следующие вопросы: 1. Информация Г.Агаева о последних событиях в Елизаветпо-

ле (Гяндже); 2. Информация М.Э.Расулзаде о письмах и телеграммах из Батуми; 3. Положение в Азербайджане в связи с роспуском Сейма и объявлением Грузией независимости.

Следует отметить, что в день объявления независимости Азербайджана М.Э.Расулзаде в Тифлисе не было. Он был отправлен в Батуми для переговоров с турками.

После объявления независимости Азербайджана делегация Правительства Закавказья, участвовавшая в мирных переговорах в Батуми, распалась.

4 июня 1918 года был заключен договор о мире и дружбе между АДР и Турцией, согласно которому Турция обязывалась «оказывать помощь вооружённой силой правительству Азербайджанской Республики, если таковая потребуется для обеспечения порядка и безопасности в стране». С турецкой стороны договор подписали министр юстиции Турции Халил Ментеше, главнокомандующий кавказским фронтом Вехиб паша, с азербайджанской – министр иностранных дел М.Гаджинский и председатель Национального совета М.Э.Расулзаде. **В первом пункте** подписанного документа говорилось: «Между правительством Османской империи и Азербайджанской Республикой всегда будут мир и крепкая дружба».

А в пункте 4 было отмечено, что для укрепления стабильности и правопорядка «Османская империя будет оказывать правительству Азербайджанской Республики, помощь вооружённой силой если таковая потребуется для обеспечения порядка и безопасности в стране».

Именно на основании этого документа в самые трудные дни турецкая армия была приглашена в Азербайджан.

В это период было принято решение отправить в Стамбул на Международную конференцию (в ее работе принимали участие Германия, Австрия, Венгрия, Турция, Болгария и Кавказ – Грузия, Азербайджан, Армения) делегацию Азербайджана. Был утвержден состав делегации – М.Э.Расулзаде, Х.Хасмамедов и А.Сафикурдский (вместе с ними были 4 консультанта и технический персонал). Делегации помимо прочего было дано право заключать договоры в сфере экономики, финансов, военного и политического сотрудничества.

Отметим, что **15 сентября 1918 года** в результате мощного наступления турецких войск и вновь созданных воинских подразделений армии Азербайджана был взят Баку. В боях за столицу было очень много жертв. В этот период М.Э.Расулзаде был в Стамбуле. Он писал: «Тогдашний министр обороны и главнокомандующий Турции Энвер паша позвонил мне и сказал: Эмин бей, Баку взят! Это короткое сообщение вызвало массу чувств, которые не передать словом. Этого я не могу забыть по сей день».

Безусловно, важную роль в процессе государственного строительства сыграло создание парламента Азербайджана.

Большие усилия в этом направлении приложил М.Э.Расулзаде. 29 ноября 1918 года ко всему населению Азербайджана было принято обращение на азербайджанском и русском языках за подписью Расулзаде: «На основании закона, принятого 19 ноября этого года до 3-го декабря начнет функциони-

ровать парламент Азербайджана в составе 120 депутатов. В его работе примут участие как представители национальных меньшинств, так и представители регионов страны».

7 декабря 1918 М.Э.Расулзаде впервые произносит свою знаменитую фразу: **«Однажды поднятое знамя никогда не падет!»**. Он возглавляет самую сильную фракцию парламента – «Мусават». Одновременно он представлен в двух комиссиях – «Созыв Учредительного собрания» и «Финансово-бюджетной».

М.Э.Расулзаде за период 1918-1920-х годов вел решительную борьбу за независимость Азербайджана.

Однако 27 апреля 1920 года уже успевший заявить о себе независимый Азербайджан был оккупирован. А армяне и в этот раз не отказались от своей предательской позиции. В марте 1920 года перешли в наступление в регионах Азербайджана. М.Э.Расулзаде особо отметил их предательство.

27 апреля большевики Азербайджана в 12:00 дня предъявили парламенту 12-часовой ультиматум. В ходе переговоров между коммунистами и специально созданной комиссией парламента было принято решение вынести этот вопрос на чрезвычайное заседание. Вечером в 19:30 М.Гаджинский от имени членов комиссии заявил, что все пункты ультиматума большевиков принимаются всеми членами комиссии, за исключением лидера мусаватистов М.Э.Расулзаде.

В своей речи, разоблачая инсинуации о том, что XI армия, не вступая в Баку, отправится на помощь Турции, М.Э. Расулзаде заявил: **«Господа! Мы остались перед лицом**

агрессивного ультиматума. Тут говорят о капитуляции. Но, господа, что означает капитуляция? Перед кем мы капитулируем? Нас уверяют в том, что во главе вторгнувшейся в наши пределы армии стоит турецкий офицер под именем Неджати. Утверждают, что прибывшая из России эта оккупационная армия отправится на помощь Турции, борющейся за свою свободу.

Господа! Турция является спасительницей Азербайджана. Мы с удовольствием готовы принять и оказать всякое содействие силе, которая стремится на ее помощь. Но с условием, что эта сила не раздавит нашу свободу и независимость. Тогда как любая сила, без нашего согласия вторгнувшаяся в наши пределы, является не другом, а врагом».

Он предупредил парламентариев, что «если даже командующим армией, вторгшейся в пределы Азербайджана без нашего разрешения, является турок, как в этом нас убеждают, от этого она вовсе не перестает быть русской и оккупационной. Ее целью является восстановление границ в пределах 1914 года. Придя сюда под предлогом оказания помощи Анатолии, эта оккупационная армия никогда не покинет наши пределы».

После событий 27 апреля 1920 года М.Э.Расулзаде со своими единомышленниками переходит на подпольное положение.

После сдачи власти большевикам парламентом М.Б. Мамедзаде и А.В.Юрдсевер отправляются на квартиру М.Э.Расулзаде и получают его наставления. После встречи с М.Э.Расулзаде они отправились за город на квартиру

Дж.Джаббарлы (великий писатель и драматург – Н.Я.). Согласно поручениям М.Э.Расулзаде, Дж.Джаббарлы, М.Мамедзаде, А.В.Юрдсевер и М.Г. Бахарлы создают **«Общий подпольный центр Мусават»**.

С первых дней оккупации Азербайджана большевиками, они стали применять кровавые методы. Это был самый опасный период большевистского режима в Азербайджане. Только в 1921 году было расстреляно 12 генералов, 27 полковников и подполковников, 46 капитанов, штабс-капитанов, поручиков и подпоручиков, 146 прапорщиков, 266 других военных. С 28 апреля 1920 года по август 1921 года 48 000 человек стали жертвами красного террора.

М.Э.Расулзаде писал: «Настоящим диктатором Азербайджана, главным палачом был Панкратов. Его приказы были единоличными». Панкратов был начальником политотдела XI армии. А в общей сложности в тот период в Азербайджане действовали три кровавые организации: 1) Спецотдел (Особый отдел) XI Армии, возглавляемый Панкратовым; 2) ЧК Азербайджана; 3) Революционный трибунал XI Армии.

Самым страшным среди них был «Особый отдел», который мог расстреливать без суда и следствия. Только в августе 1920 года на заседании Бюро ЦК АКП (б) было предложено Особому отделу XI Армии не выносить смертные приговоры без ведома Бюро АКП (б).

В Особом отделе Панкратова в Азербайджане было много армян, которые, пользуясь моментом, мстили азербайджанцам.

Но, несмотря на гонения и давление советской власти, организация «подпольный Мусават» под руководством М.Э.Расулзаде вела активную работу среди населения. Кроме Баку, у организации были сильные отделения в Гяндже, Карабахе, Газахе и других регионах. В тот период один из руководителей подпольной организации, один из известных мусаватистов А.В.Мамедзаде (Юрдсевер) писал, что если бы не было красной армии, «Подпольный Мусават» в любом регионе мог бы свергнуть советскую власть. Среди народа, понимавшего оккупационную сущность большевизма, начинались протестные волнения. Вооруженные восстания в регионах были доказательством того, что удержаться большевикам будет нелегко. Восстания 21 мая в Тертере и 25 мая в Гяндже приняли еще большие размеры. Примерно на неделю в городах была приостановлена деятельность советской власти. В результате военного вмешательства XI армии погибло 8500 солдат большевиков и от 8000 до 13000 солдат национальной армии и представителей мирного населения. Проживающий тайно в поселке Раманы М.Э.Расулзаде писал: «Это восстание еще раньше началось в Гяндже. Город Джавад хана до последней капли крови оказавший сопротивление жестокому Сисианову, и на этот раз достойно проявил себя».

В других регионах Азербайджана население также оказывало сопротивление большевикам. С истечением времени М.Э.Расулзаде становилось все сложнее вести подпольную работу.

Поняв, что в Баку оставаться уже небезопасно и его все время ищут, М.Э.Расулзаде принимает решение по-

кинуть город. Он предпочитает пожить в высокогорном селении Лагич, куда он отправляется со своим другом-мураватовцем Агабалой Гасымовым. Будучи родом из Лагича А.Гасымов оказывает ему в этом деле большую помощь.

Живя в Лагиче, М.Э.Расулзаде привнес в изучение истории независимости Азербайджана незаменимый вклад, написал произведение «Сиявуш нашего века».

Но и в Лагиче обстановка становилась все напряженней. Поступала информация, что за ним усиленно следят. Для того, чтобы избежать опасности он менял местонахождения, в основном жил у одного сельчанина по имени Мешади Салман. Но в скором времени он вынужден был покинуть и Лагич.

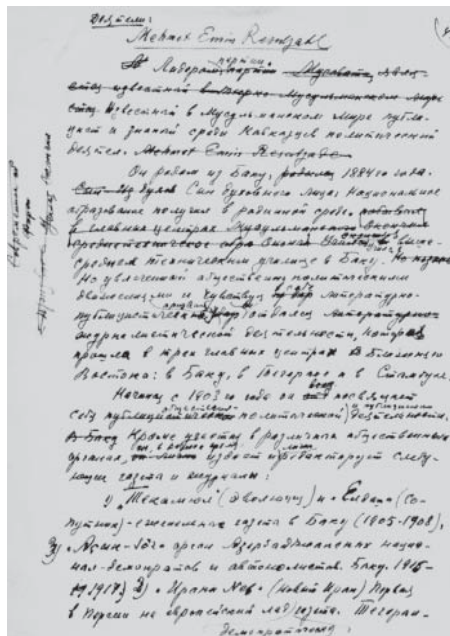
17 августа 1920 года М.Э.Расулзаде был арестован неподалеку от Лагича в местечке Гарамарьям и увезен в Баку.

Будучи в тюрьме, М.Э.Расулзаде встретился со своим бывшим соратником по борьбе И.Сталиным, который освободил его и забрал с собой в Москву. В Москве он некоторое время работал в Комиссариате национальностей РСФСР, потом перебрался в Петроград, оттуда в Финляндию и далее в Турцию.

В последующие годы, проведенные М.Э.Расулзаде в эмиграции, он, несмотря на тяжелые условия жизни в Турции и странах Европы, вел неустанную борьбу за освобождение азербайджанского народа.

***Насиман Ягублу,**
доктор исторических наук*

ХРОНОЛОГИЯ ЖИЗНИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ М.Э.РАСУЛЗАДЕ

Автобиография М.Э.Расулзаде на русском языке

байджанцев-революционеров». М.Э.Расулзаде так описывал цели своей подпольной организации: «Способствовать возрождению национального самосознания у молодежи, развивать тюркский язык в русскоязычных школах, читать произведения местных писателей, заучивать стихи, направленные против царизма, время от времени распространять заявле-

31 января 1884 года – М.Э.Расулзаде родился близ Баку, в селении Новханы Бакинской губернии в семье ахунда Гаджи Моллы Алекбера.

1901-1903 годы – начальное образование получил у отца, являвшегося ахундом села. Затем продолжил учебу во второй «русско-мусульманской» школе в Баку, которая была основана Султан Меджидом Ганизаде. Он также учился в Бакинской технической школе на русском языке.

1903 год – создает «Кружок молодых азербайджанцев-революционеров».

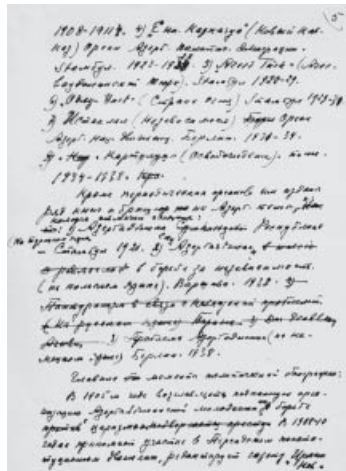
ния, отпечатанные типографским методом, быть в среде рабочих и системно внушать им мысли о свободе и революции». Кружок также издавал газету «Гуммет» («Энергия»).

2 мая 1903 года – в 14-ом номере газеты «Шарги-рус» («Восточная Россия»), издававшейся в Тифлисе, публикуется статья «От наших корреспондентов. Баку». В статье он приветствует издание газеты «Шарги-рус»: «Благодарение, тысячу раз благодарение за то, что и мы, мусульмане Кавказа, стали обладателями газеты».

14 мая 1903 года – совместно со своим двоюродным братом и соратником Мухаммедом Али Расулоглу в газете «Шарги-рус» публикует статью «Время свободы и решимости». В статье важность постижения наук подчеркивается следующим образом: «В настоящее время самым необходимым для нас является изучать науку, учить других. Без науки все наши ошибки будут иметь место».

18 мая 1903 года – в газете «Шарги-рус» опубликована статья о значении науки и в конце дается пятистишие «В хвале науки говорится».

Июнь 1904 года – в этот период в Баку для ведения революционной работы приезжает **И.В.Сталин**. Следует отметить, что Бакинский Комитет Российской Социал-Демократической Рабочей Партии старался оказать свое влияние на двадцатилетнего Мухаммеда Эмина Расулзаде, который вел активную просветительскую работу среди молодежи, распространял

идеи национального возрождения и возглавлял организацию «Кружок молодых азербайджанцев-революционеров». Первым, кто познакомил М.Э.Расулзаде со И.В.Сталиным, был его двоюродный брат М.А.Расулоглу. Встреча, состоявшаяся в одной из комнат, принадлежавшей сотрудникам фабрики в бакинском поселке Балаханы, стала началом их крепкой дружбы. В последующем М.Э.Расулзаде сыграет весомую роль в организации побега И.В.Сталина из Баилловской тюрьмы.

Октябрь-ноябрь 1904 года – он становится одним из организаторов Социал-Демократической организации «Гуммет» («Энергия») при РСДРП(б) (**Российская Социал-Демократическая Рабочая Партия**). Следует отметить, что это была первая мусульманская социал-демократическая группа, созданная в Закавказье. Среди основоположников «Гуммет» были Н.Нариманов, М.Азизбеков, М.Х.Гаджинский, а также А.Кязымзаде и М.Х.Мовсумов - впоследствии создатели партии «Мусават».

1904 год – под редакторством М.Э.Расулзаде печатается газета «Гуммет». М.Э. Расулзаде отмечал, что «Гуммет» среди тюркской (азербайджанской) печати на Кавказе - первый партийный печатный орган. В 1904-1905 годах печатается пять – шесть номеров этой газеты. А с 3 июля 1917 года газета стала издаваться под редакторством Н.Нариманова.

1905 год – в 3-м номере газеты «Гуммет» публикуется статья «Хумматир-риджал» («Сила мужчины горы перевернет»). В ней говорилось о необходимости объединения, важности привязанности к Исламу. М.Э.Расулзаде в этой статье писал: «Вместо того, чтобы создавать по углам общества и идти разными путями, лучше объединиться».

5 января 1906 года – начинает сотрудничать с газетой «Иршад» («Путеводитель»), публикует статью «Беда в де-

ревне». В этой статье он рассказывает об армяно-азербайджанской резне, о том, как люди убивают друг друга, грабят имущество и завершает ее словами: «Граждане! Хватит трагедий! Достаточно невежества!».

16 февраля 1906 года – в стихотворении «**Черные деньги**», опубликованной в газете «Иршад», он впервые использует псевдоним «Рази», пишет о процессах, происходящих в этой стране.

20 февраля 1906 года – впервые в газете «Иршад» пишет об Иране, о процессах в этой стране, касается межджиса «Справедливости», завершает восклицанием: «Да здравствует свобода в Иране! Да здравствует в Иране величие закона!».

3 марта 1906 года – в газете «Иршад» публикует статью «Мусульмане Китая». Ссылаясь на одну из публикуемых в Тегеране газет, со слов некоего доктора, побывавшего в Китае, рассказывает о том, что там в разных регионах живут много мусульман, об их обычаях и традициях.

8 марта 1906 года – организует в Баку культурно-просветительское общество «Ниджат». М.Э. Расулзаде становится одним из основных его членов. Членами общества являлись также **Узеир Гаджибейли, Гусейнкулу Сарабский, Солтан Меджид Ганизаде, Мехти бей Гаджинский, Сидги Рухулла** и другие известные личности. Главной задачей общества было просвещение азербайджанцев, помощь детям из бедных семей, привлечение их к учебе, оказание материальной помощи нуждающимся. Общество открыло в Баку и некоторых прилегающих селах библиотеки и читальни. А в школе, которая открылась в поселке Балаханы, преподавал известный поэт Мирза Алекпер Сабир. **В 1908 году** при активной поддержке общества «Ниджат» в Баку была показана **опера «Лейли и Меджнун**». Общество в неделю один раз выпускало газе-

ту «Ниджат». Она издавалась при спонсорстве и редакторстве Иса бей Ашурбекова. Общество периодически организовывало бенефисы, иногда гуляния в городском саду, а собранные средства использовало на благотворительные цели. На средства в размере 200 рублей, вырученные от одного из этих мероприятий под руководством М.Э.Расулзаде, удалось устроить побег **И.Сталина** из тюрьмы.

1906 год – именно с этого периода созданный «Кружок молодых азербайджанских революционеров» начинает функционировать подпольно, под названием «Мусульманское демократическое общество Мусават». Одно крыло этой организации стало контактировать с революцией Мешруте (или Конституционная революция) в Иране и революционерами.

19 июля 1906 года – в газете «Девети-гоч» («Призыв»), издающейся в Баку, публикуется статья «Средство от нашей болезни». В этой статье выражается отрицательное отношение к армяно-азербайджанской резне. Критикуя существующий бюрократический режим, автор пишет: «Столкнув два народа, решили утопить революцию в крови невинных».

20 июля 1906 года – в газете «Девети-гоч» публикуется статья «Белай-азим». Здесь он рассказывает о невзгодах, горестях России, резко критикует царских чиновников: «Хватит, достаточно упились крови народа, сперва столкнули два народа, потом обоих подвели к пропасти!»

16 декабря 1906 года – в первом номере газеты «Текамул» («Эволюция») публикуется статья «Результат проделок дьявола». В ней он рассказывает о том, в каком нищенском, катастрофическом положении оказались армяне и азербайджанцы в результате резни.

3 февраля 1907 года – в 7-м номере газеты «Текамул» («Эволюция») публикуется сценическое произведение «Не-

ожиданная беда». В нем он рассказывает о важности науки, о забастовках рабочих.

17 февраля 1907 года – впервые в газете «Текамул» («Эволюция») публикуется статья о Турции. В статье он приветствует программу организации «Шураи-Османи», состоящую из 10 пунктов.

22 августа 1907 года – в первом номере газеты «Йолдаш» («Товарищ») публикуется статья «Второй съезд учителей». В статье говорится о прошедшем в Баку в 1906 году Первом съезде и задачах предстоящего второго съезда, который должен состояться в 1907 году в Гяндже.

12 октября 1907 года – в журнале «Фиюзат» («Благо») публикуются бунтарские стихи под названием «Настроение».

12 ноября 1907 года – в связи с отъездом председателя Культурно-просветительского Общества «Ниджат» Гасан бея Агаева в Иран, М.Э.Расулзаде председательствует в организации.

1907 год – становится редактором книги «Русско-турецкого, турецко-русского словаря политических, юридических, экономических слов, используемых в печати», составленного Узейром Гаджибейли.

1907 год – переводит на азербайджанский язык книгу А. Блюма «Какая свобода нужна рабочему классу» и печатает ее в типографии «Братья Оруджевы».

1907 год – из-за разногласий с намерениями и целями большевиков, в частности, с борьбой только за ликвидацию классовых противоречий с сохранением границ Российской империи, выходит из рядов РСДРП (б), теперь уже противопоставляя колониальной политике принципы национальной независимости.

30 ноября 1907 года – выступает в Баку на похоронах Гасан бея Зардаби.

2 декабря 1907 года – в газете «Иршад» публикуется его речь на похоронах Гасан бея Зардаби.

15 января 1908 года – в газете «Иршад» за подписью председателя Просветительского общества «Ниджат» (секретарь - Гаджибабабеков) публикуется информация М.Э.Расулзаде.

7 апреля 1908 года – работает временным редактором газеты «Иршад» («Путеводитель»).

19 августа 1908 года – в газете «Терегги» («Прогресс») публикуется статья под заголовком «Об Иране, Тебризская история».

5 декабря 1908 года – впервые ставится пьеса «**Огни во тьме**».

1908 года – осуществляет деятельность в качестве культурно-просветительского общества «Ниджат».

В феврале 1909 года – по просьбе Сталина пишет статью «**О победе молодых турков**» и публикует ее в первом номере журнала «Волна», который издавался на русском языке (было напечатано всего два номера). В статье делался упор на роль тюркской молодежи по обновлению жизни внутри страны, укреплению конституционных основ, защите страны от всяческих угроз.

18 марта 1909 года – преследуется царской Россией. В качестве корреспондента газеты «Терегги» («Прогресс»), с целью поддержки иранских революционеров, отправляется в Решт. В **Иран** он едет вместе со специальным корреспондентом газеты «Русское слово» (эта ежедневная газета в 1895-1917 годах издавалась в Москве) Тодоровым и его супругой. Посещает Тебриз, Ардебиль, Меренд, Тегеран. В газете «Терегги» («Прогресс») публикует «**Иранские письма**».

28 мая 1909 года - в Тебризе встретился с известным в мире национальным героем **Саттарханом**, вел с ним инте-

ресные беседы. По результатам этой встречи он опубликовал в газете «Терегги» статью.

23 августа 1909 года – издает в Иране газету европейского типа «**Ирани-нов**» («**Новый Иран**»). Издателем ежедневной, национальной, политической, общественной, экономической, литературной, культурной и религиозной газеты был Магомед Абдулзия, а главным редактором - М.Э.Расулзаде. Газета с некоторыми перерывами выпускалась до середины мая 1911 года. В «Ирани-нов», занимающей в истории демократического движения Ирана особое место, М.Э.Расулзаде под разными именами - «М.Амин», «Р.Заде» «Расулзаде», «М.Э.Расулзаде», «Ниш» - опубликовал 29 статей на различные темы. При этом количество его анонимных публикаций составляет более 200.

Сентябрь 1910 года – М.Э.Расулзаде вместе с несколькими иранскими интеллигентами, получившими образование в Европе (С.Тагизаде, И.Навваб, С.Мирза, С.М.Рза и др.), создает «**Иранскую демократическую партию**».

1910 год – в тегеранской типографии «Фарос» печатается произведение «Критика консервативных или консервативно-социалистических партий».

1911 год – в 1911 году в Ардебиле была опубликована книга «**Сеадети-башар**» (“Счастье мира”) на фарси.

Июнь 1911 года – под давлением посольства России в Иране и вследствие того, что монархическая власть взяла верх над иранской революцией, он вместе со своим другом Сеидом Гасаном Тагизаде был вынужден покинуть Иран. Еще одной причиной отъезда стало политическое интервью в газете «Ирани-нов» с известным американским миллионером Морганом Сустером. Именно после этого посольство России стало оказывать на него давление.

Июнь-июль 1911 года – тайно, по дороге Астара-Лянкяран возвращается в Баку, некоторое время живет здесь, потом уезжает в Стамбул.

Июль-август 1911 года – живет в Стамбуле. Через некоторое время начинает тесно сотрудничать с журналом «Тюрк йурду» («Тюркское отечество») и организацией «Тюрк оджаклары» («Тюркские очаги»).

Октябрь 1911 года - руководствуясь письмами М.Э.Расулзаде и мыслями, изложенными в них, Мухаммед Али Расулоглу, Таги Нагиоглы и Аббаскулу Кязимзаде создают «Мусават» – мусульманскую демократическую партию» в Баку.

1911 год – в журнале «Тюрк йурду» («Тюркское отечество»), а позднее в сборнике «Себилиюррешад» («Верный путь») публикуется произведение «Иранские тюрки», вызвавшее большой интерес у турецкой общественности.

1912 год – переводит с фарси произведение Дж.Афгани «Философия национального единства» и публикует его в журнале «Тюрк йурду» («Тюркское отечество»).

1913 год – после амнистии в связи с 300-летием династии Романовых возвращается в Баку.

28 апреля 1913 года - в газете «Игбал» («Благодеяние») публикует статью «Новые книги». Активизирует свою общественно-политическую деятельность.

15-22 июня 1913 года – публикует в журнале «Шелале» («Водопад») статью «Новый язык-легкий язык»

1913 год – усиливает деятельность партии «Мусават» («Равенство»), осуществляет общее руководство.

1914 год – становится главным редактором газеты «Игбал».

12 апреля 1914 года - в первом номере газеты «Бесирет» («Прозорливость, умный, знающий, мудрый») публикует статью.

10 мая 1914 года – приглашается на литературно-нравственный прием в «Шестую русско-мусульманскую школу» (что находилась под контролем Бадалбека Бадалбекова), общим руководителем которой был **Султан Меджид Ганизаде**. На приеме он, учитывая, что некоторые ученики говорят на тюркском, другие на русском, становится участником песенного, стихотворного вечера. По этому поводу он 11 мая 1914 года публикует в газете «Игбал» статью «Один литературный день».

16 сентября 1914 года – в журнале «Дирилик» («Возрождение») он публикует статьи «Что такое бытие» и «Национальное бытие».

8 февраля 1915 года – в конце января участвует в похоронах великого грузинского поэта **Акакия Церетели**.

28 апреля 1915 года – в газете «Ени игбал» («Новое благодеяние») публикует статью «Победа Японии».

19 мая 1915 года – за серьезное возражение по поводу снятия со страницы газеты «Ени игбал» («Новое благодеяние») информации о директоре народной профессиональной школы Бакинской губернии, приказом Бакинского градоначальника его арестовывают. После двух месяцев заключения М.Э.Расулзаде освобождают из заключения. Информация о его аресте дана в газете «Ени игбал» («Новое благодеяние») в №23 от 24 мая 1915 года.

2 октября 1915 года – начинает издаваться газета «Ачыг сёз» («Ясное слово») под его редакторством.

1 января 1916 года – в газете «Ачыг сёз» («Ясное слово») публикуется статья «1916 от Рождества».

24 марта – 4 апреля 1917 года – после Февральской буржуазной революции в России, будучи полномочным комиссаром Временного Правительства, отправляется в Лянкяранскую зону

для разъяснения сути выборов и деятельности их организации, проводит интересные встречи.

В газете «Ачыг сёз» («Ясное слово») в статье «Четыре дня среди народа» **М.Э.Расулзаде пишет:** «Наряду с этим, по предложению Бакинского исполнительного комитета и временного губернатора Илюшкина», чувствуя ответственность и идя навстречу просьбам лянкяранцев, согласился на должность комиссара в Лянкяране».

Апрель 1917 года газета «Ачыг сёз» («Ясное слово») - в продолжение статьи «Четыре дня среди народа» публикует еще два материала о своей поездке в южный регион.

15-20 апреля 1917 года – выступает на **Общекавказском мусульманском съезде** в Баку, выдвигает идею территориальной автономии мусульман.

1-11 мая 1917 года – на обсуждение делегатов I Всероссийского мусульманского съезда было предложено две резолюции: А.Цаликова - о национально-культурной автономии и М.Э.Расулзаде - о территориальной автономии. Общим подсчетом голосов (446 – за, 271 – против) идея М.Э.Расулзаде была принята. Из резолюции: «Самая приемлемая форма государственного строительства, способная обеспечить интересы мусульман – демократическая республика на основе национальной территориальной федерации».

Май 1917 года – в Баку издается журнал «**Гардаш Комайи**» («Братская помощь»), в редакционную коллегию которого входит М.Э.Расулзаде.

17 июня 1917 года – «Мусават» и «Тюркская партия федералистов» объединились. Новая организация получила название «Тюркская демократическая партия федералистов - «Мусават». М.Э.Расулзаде избирается **председателем** партии.

28 июня 1917 года – М.Э.Расулзаде выступает на заседании «Комитета Общественных мусульманских организаций Баку», проходящего под председательством А.М.Топчибашева. В выступлении говорится, что в **Бакинскую Городскую Думу** должны избираться достойные люди, которые будут думать о бедных слоях населения, об уменьшении налогов и снижении потребительских цен.

5 октября 1917 года – вечером в 20:00 в большом зале «Исмаиллие» бюро партии «Мусават» организует «политический диалог». М.Э.Расулзаде выступает на тему «**Централизация и децентрализация**». Другие мусаватисты принимают участие в прениях вокруг данной темы: 1) Г.Агазаде - «Национализм и интернационализм»; 2) С.Ибрагимов - «Тюркисты и исламисты».

22 октября 1917 года – партия «Мусават» под руководством М.Э.Расулзаде на выборах в Бакинский Совет из 25 тысяч голосов получила **10 тысяч**, подтвердив тем самым свою значимость.

26-31 октября 1917 года – в Баку, в «Исмаиллие» проводится I съезд партии «Мусават». М.Э.Расулзаде избирается председателем партии.

1 ноября 1917 года – в газете «**Ачыг сёз**» («Ясное слово») в №603 публикуется телеграмма из Самарканда следующего содержания: « Мусульманская общественность Сыр-Дарьинской области выдвигает в Учредительное собрание кандидатом от области Алимардан бея Топчибашева, от Ферганы – Мухаммед Эмина Расулзаде, от Амурской области – Насиб бея Юсифбекова».

18 ноября 1917 года – большевики аннулируют победу партии «Мусават» под руководством М.Э.Расулзаде на выборах в **Бакинский Совет**.

26 ноября 1917 года – проводятся выборы во Всероссийское Учредительное собрание в Закавказье. В списках кандидатов из 15-ти человек Мамед Юсиф Джафаров, Алимардан бей Топчибашев и М.Э.Расулзаде. Граждан просят голосовать по списку №10.

26-28 ноября 1917 года – на выборах во **Всероссийское Учредительное собрание** партия «Мусават» под руководством М.Э.Расулзаде вместе с независимой демократической группой (Алимардан бей Топчибашев, Фатали хан Хойский и др.) с 615.816 голосами (26,9%) получает второе место. Первое место с разницей в один процент получают грузинские меньшевики.

22 декабря 1917 года – в связи с передачей дворца «Ширваншахов» в управление мусульман (Мусульманскому археологическому обществу) в «Исмаиллие» проводится торжественное заседание. Мероприятие привлекает внимание общественности. Отмечается, что дворец в XIV веке построен Халилулла ханом. Заседание открывает Мир Мухаммед Керим, затем слово для выступления предоставляется М.Э.Расулзаде.

2 февраля 1918 года – лозунги «Идея Азербайджана», «Автономию Азербайджану», постоянно звучавшие в выступлениях М.Э.Расулзаде, вызывают недовольство в Иране. Тегеранские паниранисты во главе с Меликюшюар Бахаром в газете «Новбахар» выражают ему протест. В газете «Ачыг сёз» (№ 671, 1918) М.Э.Расулзаде пишет ответ.

23 февраля 1918 года – в Тифлисе проводится первое заседание **Закавказского Сейма** и М.Э.Расулзаде утверждается лидером фракции «Мусават».

Март 1918 года - в №700 газеты «Ачыг сёз» говорится, что М.Э.Расулзаде находится в составе Мирной конференции в **Трабзоне** и остается членом Сейма.

1 апреля 1918 года – М.Э.Расулзаде очень резко выступает в **Сейме** по поводу геноцида 31 марта и требует серьезной политической оценки этого события.

11-15 мая 1918 года – в составе Закавказской делегации отправляется в **Батуми** и ведет сложные переговоры с представителями Германии и Турции о политическом будущем региона.

27 мая 1918 года – в Тифлисе мусульмане - члены уже приостановившего деятельность Сейма - проводят заседание и создают Азербайджанский национальный совет. **М.Э.Расулзаде был избран председателем**, Гасан бей Агаев заместителем, Мустафа Махмудов секретарем, а нижеследующие членами Совета: Фатали хан Хойский, Халил бей Хасмамедов, Насиб бей Юсифбейли, Мир Гидаят Сеидов, Нариман бей Нариманбейов, Гейбатгулу Мамедбейли, Мехди бей Гаджинский, Алиаскер бей Махмудбеков, Аслан бей Гардашев, Солтан Меджид Ганизаде, Акбер ага Шейхульисламов, Мамед Юсиф Джафаров, Гидаят бей Меликасланов, Рагим бей Векилов, Хамид бей Шахтахтинский, Фирудин бей Кочарли, Джамо бей Гаджинский, Шафи бей Рустамбеков, Хосров бей Султанов, Джафар Ахундов, Мамед Магеррамов, Джавад Меликеганов, Гаджи Молла Ахундзаде.

28 мая 1918 года – Национальный Совет под руководством М.Э.Расулзаде объявляет о Независимости и принимает декларацию **Независимости Азербайджана** из шести пунктов. В тот же день создается первый кабинет правительства Азербайджанской Республики. Первый кабинет правительства, состоящий из девяти структур, возглавил Фатали хан Хойский. Население Азербайджана к тому времени составляло 2 миллиона 750 тысяч (из них 1 миллион 900 тысяч - мусульмане). Территория Азербайджанской Демократиче-

ской Республики составляла 97,3 тысяч кв. километров. Кроме этого 15,6 тысяч кв. км. территории считались спорными (с Арменией и Грузией).

4 июня 1918 года – в Батуми между **Османской Турцией и Азербайджанской Демократической Республикой** заключается договор о дружбе. В пункте IV договора отмечается оказание военной помощи Азербайджану Турцией. Договор от имени Азербайджана подписали М.Э.Расулзаде и М.Гаджинский.

17 июня 1918 года – Национальный Совет, чтобы не портить отношений с **Нуру Пашой**, сохранить независимость Азербайджана, приостанавливает свою деятельность.

18 июня 1918 года – группа дипломатов под руководством А.Сефикурдского и Х.Хасмамедова отправляются в **Стамбул** для участия в конференции, проводимой в рамках сотрудничества государств Центральной Европы (Германия, Австро-Венгрия, Турция и Болгария) с вновь образованными государствами Кавказа.

26 июня 1918 года – в турецкой газете «Тесвири-Афкар» публикуется большое интервью с М.Э.Расулзаде под названием «**Делегация Азербайджана**». В статье отмечается, что М.Э.Расулзаде несколько лет назад был в Стамбуле и являлся корреспондентом газеты «Тесвири-Афкар» по мусульманскому миру.

3 июля 1918 года – делегация Азербайджана под руководством М.Э.Расулзаде, будучи в Стамбуле, принимает участие в церемонии похорон Султан Мехмет Рашада.

22 июля 1918 года – В газете «**Вакит**» («**Время**») в Стамбуле публикуется статья «Дела Кавказа: заявление Мухаммеда Эмина Расулзаде».

Август 1918 года – будучи в Стамбуле, отправляет в **консульство Ирана** декларацию о независимости Азербайджана

на. Консульские работники возвращают обратно письмо, в котором утверждают, что не знают такой страны как Азербайджан.

3 сентября 1918 года – в газете «**Вакит**» («**Время**») в Стамбуле публикуется статья «**Конференция об Азербайджане**» о мероприятии, проведенном при активном участии делегации Азербайджана под руководством М.Э.Расулзаде.

6 сентября 1918 года – в письме министру иностранных дел М.Гаджинскому отмечает важность **освобождения Баку**.

6 сентября 1918 года – Султан Мехмет Вехидеддин (Мехмет Шестой) в торжественной обстановке принимает делегацию Азербайджана под руководством М.Э.Расулзаде.

15 сентября 1918 года – Военный министр Турции **Анвер паша** звонит ему и сообщает об освобождении Баку.

Сентябрь 1918 года – М.Э.Расулзаде выражает протест дополнительного соглашения от 27 августа к **Брест-Литовскому договору** между Россией и Германией, ставящему под сомнение независимость Азербайджана, и представляет послу Германии в Стамбуле ноту протеста. Выступает в газете «**Игдам**» («**Начинание**»), где говорит: «Баку без Азербайджана, что тело без головы».

23 сентября 1918 года – в газете «**Вакит**» («**Время**»), издаваемой в Стамбуле, публикует статью о предоставлении ноты германскому послу Конте в связи с нефтяным соглашением **между Германией и Россией**, не имеющем отношения к Баку.

7 ноября 1918 года – М.Э.Расулзаде возвращается из Стамбула **в Баку**.

16 ноября 1918 года – под руководством М.Э.Расулзаде проводится первое заседание Национального Совета и принимается **обращение** к азербайджанскому народу.

16 ноября 1918 года – М.Э.Расулзаде начинает серьезно сотрудничать с государственной газетой «Азербайджан» и впервые публикует статью «С какой надеждой?».

19 ноября 1918 года – под руководством М.Э.Расулзаде **Национальный Совет** принимает решение о создании парламента Азербайджана.

7 декабря 1918 года – М.Э.Расулзаде выступает на открытии парламента Азербайджана, где впервые озвучивает свою знаменитую фразу: «**Однажды поднятое знамя никогда не падет!**». Он возглавляет самую сильную фракцию парламента – «Мусават». Одновременно он представлен в двух комиссиях – «Созыва Учредительного собрания» и «Финансово-бюджетной».

19 марта 1919 года – великий композитор и общественный деятель Узеир Гаджибейли в письме в Париж брату Джейхуну пишет о том, что М.Э.Расулзаде официально работает в газете «Азербайджан», пишет статьи и получает зарплату.

14 апреля 1919 года – М.Э.Расулзаде выступил на 29-м заседании парламента, в ходе выступления отверг притязания армян, отметив, что **Карабах** – неотъемлемая часть территории Азербайджана.

15 ноября 1919 года – по инициативе М.Э.Расулзаде парламент учреждает **Бакинский государственный университет**, где вскоре читает лекции по истории османской литературы на факультете истории-филологии.

2-12 декабря 1919 года – в Баку проводится **II съезд партии «Мусават»**. М.Э.Расулзаде избирается председателем партии.

1919-1920-е годы – М.Э.Расулзаде активно выступает в парламенте, высказывает свое отношение к проблемам. В це-

лом на **114 заседаниях** он выступает 80 раз.

1920-й год – в государственной типографии газеты «**Азербайджан**» публикуется книга М.Э.Расулзаде «**Мусават в становлении Азербайджана**».

27 апреля 1920 года – М.Э.Расулзаде, выступив на последнем заседании парламента, отвергает пораженческий ультиматум большевиков. В ту же ночь по его совету создается «**Подпольный центр**» партии «Мусават».

Май 1920 года – после оккупации Азербайджана большевики начинают устраивать на М.Э.Расулзаде гонения. Он скрывается в пригороде Баку – Раманы, затем в высокогорном **Лагиче**, пишет свое знаменитое произведение «Сиявуш нашего века».

17 августа 1920 года – большевики арестовывают М.Э.Расулзаде в селе **Карамарьям** Гейчайского уезда и привозят в Баку.

Ноябрь 1920 года – в Баку прибывает И.В.Сталин, освобождает М.Э.Расулзаде и увозит его с собой в **Москву**.

Ноябрь 1920 года – в Москве живет под надзором. Ему предлагают руководство Обществом изучения народов Востока, которое предполагалось создать при **Комиссарите наций РСФСР**, однако он не соглашается. Отказывается он также от должности профессора в Университете коммунизма трудящихся народов Востока. Даже вмешательство Сталина в этот вопрос ни к чему не приводит. Будучи в Москве, он преподает фарси и русский языки в Институте восточных стран (бывший Лазаревский институт). В этот период он занимается научными изысканиями, печатается в журнале «**Жизнь национальностей**».

Май – июнь – июль – август 1922 года – М.Э.Расулзаде под видом научной командировки уезжает в Санкт-Петербург, оттуда **перебирается в Финляндию**. 15 дней находит-

ся под контролем финских солдат, некоторое время живет в Хельсинки. Здесь он встречается с известной личностью Абдуллой Баттал-Таймасом. В Хельсинки, на приеме в честь М.Э.Расулзаде присутствует имам Петербурга, который высказывает в его адрес много лестных слов.

16 сентября 1922 года - после завершения дел в **Хельсинки** в связи с паспортом и визой он покидает город и отправляется в Берлин.

12 октября 1922 года – находясь в **Берлине**, он пишет письмо Джейхун бейу Гаджибейли, в котором сообщает, что к 13-му числу завершит все свои дела.

14 октября 1922 года – покидает германскую столицу и отправляется в **Париж**. Здесь он принимает окончательное решение обосноваться в Турции.

Ноябрь – декабрь 1922 года – он прибывает в Стамбул.

Декабрь 1922 года – в одном из его писем, датированном **21 декабря 1922 года**, М.Э. Расулзаде подчеркивает, что спустя несколько дней после своего приезда в Стамбул он встретился с известным турецким политическим деятелем Руфат пашой, и обсудил с ним проблемы азербайджанской эмиграции.

31 марта 1923 года – М.Э.Расулзаде из Стамбула пишет письмо видному государственному деятелю Польши, Главнокомандующему маршалу **Юзефу Пилсудскому** на французском языке, выражает благодарность за прием на службу в польскую армию 10-ти азербайджанских офицеров.

Май 1923 года – в Стамбуле издана книга М.Э.Расулзаде «**Азербайджанская Республика**», которая в том же году на «Измирском экономическом конгрессе» в программе «Экономическая декларация» и на мероприятии «Праздник книги» удостоивается премии Ататюрка.

23 июля 1923 года – М.Э.Расулзаде пишет А. М. Топчибаши: «В одном из номеров тюркского «Коммуниста» потребовали нашего удаления из Стамбула. По моим сведениям, в Министерстве иностранных дел в Анкаре получена большевистская нота, где указывается на нашу работу, как на факт, противоречащий Московскому договору. Видимо, нота не достигла цели. Наоборот, мы были свидетелем некоторого заботливого отношения турецкой полиции».

26 сентября 1923 года – под общим руководством М.Э.Расулзаде издается первый орган азербайджанских эмигрантов «Ени Кафкасия» («Новый Кавказ»).

17 ноября 1923 года – М.Э.Расулзаде живет в Стамбуле по следующему адресу: Чаршыгапы, ул.Гандилли, 5 (вполне вероятно, что журнал «Ени Кафкасия» печатался здесь). В письме 17 ноября 1923 года А.М.Топчибашеву в Париж указан именно этот адрес.

1924 год – создает «Бюро внешних связей Мусават» и «Азербайджанский национальный центр».

Январь 1924 года – в журнале «Ени Кафкасия» («Новый Кавказ») в пятом номере было опубликовано открытое письмо М.Э.Расулзаде И. В. Сталину. Он писал: «Мои друзья очень удивились, узнав, что меня выпустили из тюрьмы «Особого отдела». И я их понимаю: ведь многих рабочих расстреливали, только за то, что они были рядовыми членами мусаватской партии. Я же был её лидером. Но это чудо оказалось возможным, благодаря Вам, именно вы вспомнили о нашей прежней дружбе и вытащили меня из бакинской тюрьмы».

20 апреля 1924 года – он пишет А.М.Топчубаши: «Положение «Ени Кафкасия» довольно критическое. Задолжались типографии. Необходимо, чтобы все граждане принимали

участие в распространении и поддержке журнала».

8 октября 1924 года – М.Э.Расулзаде пишет А.М.Топчубаши: «Несмотря на величайшее преследование, организационная нелегальная работа все же продолжается. **Прерванная на время связь с Баку** уже восстановлена. Мы уже получили первую партию газет и других материалов, а также локальное письмо, где извещают нас о том, что впредь будем получать периодические сообщения. Жаль, что не располагаем средствами, а то можно было бы командировать одного из ответственных работников для более полной информации».

25 октября 1924 года – присутствует в Стамбуле на похоронах известного мыслителя **Зия Гекалпа** и выступает там.

20 ноября 1924 года - М.Э.Расулзаде пишет **А.М.Топчубаши**: «На днях приехал из Москвы турецкий посол Мухтар бей. Его впечатление таково: дни большевиков сочтены, учреждения работают в убыток, новый крах России неизбежен. Он обещал со своей стороны оказать возможное содействие нашему делу».

10 декабря 1924 года – М.Э. Расулзаде пишет А.М Топчубаши: «На днях получил письмо от бакинских товарищей... Письмо зашифрованное. Мусаватистов частью выслали в Ярославль, частью в Соловецкий монастырь. **Их было 11 человек.** При отправке на вокзал они выкинули национальный флаг и стали петь национальный гимн».

25 декабря 1924 года – М.Э Расулзаде пишет А.М Топчубаши: «По полученным сведениям, в нашей стране усиливается анархия. На почве сбора податей происходят крестьянские волнения и восстания. **В Лянкяранском уезде** крестьяне днями занимали почтово–телеграфные конторы, требуя удаления «чуждых» комиссаров... среди населения циркулируют слухи о том,

что советская власть в целях борьбы с Антантой будто бы предложила комбинацию, по которой «Азербайджан освобождается от оккупации с возвращением полной его независимости».

1923-1925-е годы – в Стамбуле издает книги «**Сиявуш нашего века**», «**Идея независимости и молодежь**», «**Политическое положение в России**».

5 марта 1925 года – М.Э Расулзаде пишет А.М Топчибаши: «В Баку арестованы М.Ю. Джафаров и З.Б. Ахмедбеков. Причины ареста неизвестны. Сообщают также, что была облава с целью выявить читателей «**Ени Кафкасия**».

6 мая 1925 года – в письме А.М.Топчибаши в Париж сообщает, что сменил адрес: Аясофия, ул.Йеребатан, №6, в доме Моллы Наджмеддина.

6 мая 1925 года – М.Э Расулзаде пишет А.М Топчибаши: «Узнал подробности о **самоубийстве Зивер бея**. Его извели стеснения, частые аресты, бесконечные приводы на допрос... Он не имел работы. В предсмертной записке, адресованной чекистам Бабе Алиеву (первый председатель Азербайджанского ЧК (28.04.1920 – 14.05.1920 года), Мир Джафару Багирову (в 1921- 1930 годах председатель Азербайджанской ЧК, ГПУ, Нарком внутренних дел и заместитель председателя Совнаркома Азербайджанской ССР) и другим, им было написано: «Радуется, не стало еще одного интеллигента-мусульманина».

1925 год – выступает в Стамбуле перед молодыми эмигрантами на тему «Идея независимости и молодежь».

5 августа 1925 года – М.Э. Расулзаде пишет А.М. Топчибаши: «Произошли новые массовые аресты интеллигенции. Хотя из арестованных некоторые уже освобождены. Между прочим: Р.Хойский, Н.Нариманбеков, Али Юсуфзаде и Юсуф Али, С.Касымия, Г.Агаев и др.»

19 сентября 1925 года – М.Э.Расулзаде пишет А.М. Топчибаши: «Мы уверены, что польские круги в результате «предварительной» работы господ комитетчиков убедятся в неправильном своем подходе к «организации кавказских народов» и придут к единственно верной мысли кооперировать с уже существующими организациями. Надо заниматься не организацией **кавказских народов**, а способствовать федерации уже существующих «национально – революционных организаций».

23 февраля 1926 года – М.Э.Расулзаде пишет А. М. Топчибаши: «Мы узнали здесь о резолюции президиума Общества защиты –«**Лиги прав человека и гражданина**» о необходимости защиты прав независимости Грузии и Армении, ничего при этом не упоминая о правах Азербайджана. Это нас удивило; не могли ли Вы хотя бы через друзей кавказцев повлиять на это общество, чтобы в своих подобных хотя бы словесных шагах не миновали бы нас. Это должно входить в задачи наших соседей, в особенности Грузии. Не говоря о самих себе».

15 июля 1926 года – в Стамбуле на основе переговоров между М.Э.Расулзаде, Н.Рашишвили, **Т.Голувко** и военным атташе Польши в Турции **Т.Шетцелем** создается объединение центральных кавказских организаций - Комитет независимости Кавказа (КНК), который отныне должен был координировать всю деятельность кавказцев. Азербайджан в этой структуре представляли лидер партии «Мусават» Мухаммед Эмин Расулзаде и также Мустафа Векилли (Векилов) – бывший министр внутренних дел Азербайджана.

19 июля 1926 года – М.Э.Расулзаде пишет А.М.Топчибаши: «Прибыл также и Голувко. Объединение состоялось. Образован и Комитет независимости Кавказа, по два представителя от каждой нации: азербайджанцев, грузин и гор-

цев. Азербайджанцев представляют я и Хосров». **Подписана общая декларация».**

15 ноября 1926 года – М.Э.Расулзаде пишет письмо официальному представителю Министерства иностранных дел Польши **Тадеушу Голувко** и просит поддержать журнал «Ени Кафкасия» («Новый Кавказ»).

1926 год, Париж – впервые здесь в качестве международной организации создается движение **«Прометей»**. В создании организации наряду с М.Э.Расулзаде активное участие принимают лидеры различных народов бывшей Российской империи.

Главными задачами членов движения были: 1. Пробудить сознание собственного народа, подготовить его к решению собственной судьбы. 2. Представить Европе и мировому сообществу проблемы нерусских народов, проживающих в Советском Союзе. 3. Разоблачать большевистскую диктатуру. 4. На первоначальном этапе объединять борьбу различных народов.

Следует отметить, что в движение «Прометей» входили представители Азербайджана, Грузии, Карелии, Коми, Крыма, Кубани, Поволжья, Северного Кавказа, Туркестана, Украины, Урала.

Ноябрь 1926 года – в Париже начинает издаваться ежемесячный журнал **«Прометей»** на французском языке. Журнал издается «органом национальной защиты народов Кавказа и Украины». М.Э.Расулзаде сотрудничает с этим журналом.

1926 год – отделение второго отдела Генерального штаба Польской армии, в задачи которого входило проведение диверсионных акций, было реорганизовано в экспозитуру -2, начальником которой был назначен майор Эдмунд Ха-

рашкевич. Секция «Восток» этой экспозитуры занималась исключительно прометеевским движением. М.Э.Расулзаде руководил образовавшейся варшавской группой Мусават, связанной с польской спецслужбой.

11 июля 1927 года – М.Э.Расулзаде в письме официальному представителю Польши Т.Голувко пишет о необходимости укрепления связей с Азербайджаном.

Варшава, 1928 год – создается общество «Прометей» под названием «Лига угнетенных Россией народов». В общество вошли представители Азербайджана, Грузии, Дона, Карелии, Коми, Крыма, Кубани, Поволжья, Северного Кавказа, Туркестана, Украины и Урала. Этот антибольшевистский союз создает большие проблемы для советской пропаганды. Организация функционирует при поддержке Министерства иностранных дел Польши, Генерального штаба и под прямым покровительством маршала Ю.Пилсудского.

1928 год – под общим руководством М.Э.Расулзаде издается журнал «Азери-тюрк» («Азербайджанский тюрк»).

1928 год – под редакторством М.Э.Расулзаде издаются сборник «Нация и большевизм» и книга «Крах большевизма и будущее демократии».

1 марта 1929 года – под редакторством М.Э.Расулзаде в Стамбуле печатается журнал «Одлу юрд» («Огненная страна»).

1 июня 1929 года – на квартирах М.Э.Расулзаде и Сеид бея Шамиля (лидер народной партией горцев Кавказа) в Стамбуле прошли обыски, в ходе которых, по свидетельству бывшего конфедерата Х.Султанзаде, турецкой полицией было изъято множество документов.

27 декабря 1929 года – под общим руководством М.Э.Расулзаде начинает выходить бюллетень «Одлу юрд»

(«Огненная страна»). Последний, 54-й номер бюллетеня был выпущен 17 марта 1930 года. Владельцем бюллетеня является Аббасгулу Кязымзаде, ответственным секретарем – Камал.

6-12 февраля 1930 года - в Варшаве состоялось конференция входящих в «Прометей» национальных организаций Азербайджана, Грузии и Северного Кавказа. От Азербайджана в работе конференции участвовали М.Э.Расулзаде и М.Векилли.

Март 1930 год – после завершения конференции с целью раз и навсегда урегулировать вопрос взаимоотношения Азербайджанского Национального Центра с делегацией М.Э.Расулзаде уехал в Париж.

15 марта 1930 года – от имени созданной новой организации «Лига освобождения Кавказа» (позже было решено называть новое объединение Кавказским национальным центром) турецким руководителям был направлен **специальный меморандум**. Сообщая, что целью этой структуры является создание Кавказской Конфедерации, которая в будущем могла бы играть роль буфера между Турцией и Россией. Этот меморандум сыграл немаловажную роль в решении Анкары не только не представлять М.Э.Расулзаде турецкое гражданство, но и лишить его права проживания на территории Турции. И добавим, что советы требовали от Анкары запретить на турецкой территории деятельность антисоветских организаций, ссылаясь на Карсский договор о дружбе и добрососедстве 1921 г., а также на советско-турецкий договор о дружбе и нейтралитете 1925г.

24 марта 1930 года – в Париже, в зале фешенебельного кафе «Вольтер» на площади Одеон М.Э.Расулзаде выступает

на конференции перед представителями Кавказа, Украины, Туркестана на тему «Пантуранизм и Кавказ».

29 марта 1930 года – в письмах из Парижа и Варшавы близкому другу **Хамдулле Субхи Танрыоверу** отмечается факт, что консульство Парижа не дает ему визу. М.Э.Расулзаде пишет, что если это делается по приказу Анкары, значит этот вопрос следует обнародовать.

1930 год – в Париже на русском языке издается книга «**О пантуранизме. В связи с кавказской проблемой**», в Варшаве, также на русском языке – «Пантуранизм и проблема Кавказа».

1930 год – из писем М.Э.Расулзаде Танрыоверу и **Дж.Гаджибейли** следует, что начиная с 1930 года он живет в Польше. Наездами бывает во Франции, проявляет активность в борьбе с советским режимом.

1931 год – договор между министром иностранных дел Турции Т.Рушди и министром иностранных дел СССР М.М.Литвиновым вынуждает эмигрантов покинуть страну, не позволяет вести борьбу против СССР.

Сентябрь 1931 года – близкие соратники М.Э.Расулзаде, вынужденные покинуть Турцию, оседают в Польше. А в Германии им создаются условия для издания газет и журналов.

10 января 1932 года – в Берлине под руководством М.Э.Расулзаде издается газета «**Истиглал**» («Независимость»).

15 мая 1932 года - принимал участие на конгрессе ориенталистов, проведенном в Варшаве.

Март 1933 года – в анкете, составленной в Варшаве, М.Э.Расулзаде сообщает об обществе «**Азербайджанские студенты в Стамбуле**». Отмечает, что общество состоит из 24-х членов, это студенты, обучающиеся в Турции. Председа-

тель правления Мехмет Али бей (М.Э.Расулоглу).

8 марта 1933 года – М.Э.Расулзаде встречается с руководителем экспозитуры №2 поляком Харашкевичем и информирует его о деятельности «**Азербайджанского национального центра**». Одновременно сообщает, что семья А.М.Топчибашева испытывает материальные затруднения: старшему сыну А.М.Топчибашева, как иностранцу, весьма сложно найти работу, а младший приостановил обучение из-за нужды. М.Э.Расулзаде убедил Харашкевича оказать помощь семье А.М.Топчибашева.

21 марта 1933 года – в анкете в связи с **Азербайджанским национальным центром** М.Э.Расулзаде указывает, что центр располагается в Варшаве, Стамбуле и Париже. В то же время из ежемесячно выделяемых ему 650 злотых он оказывает помощь М.Мехтиеву и М.Векилли – 68 долларов, А.Шейхульисламову, А.Атамалибекову, Дж.Гаджибейли, Х.Хасмамедову, и М.Э.Расулоглу – 30-32 доллара, А.М. Топчибашеву – 40 долларов.

В анкете М.Э.Расулзаде указывает, что каждый год на рассылку эмиссаров в Азербайджан тратит 300 долларов, для агитации и распространения ими листовок – 100 долларов.

19 ноября 1933 года – пишет в Варшаве очень важную статью: «**Национальное движение в Азербайджане**», которая 12-го января поступает в экспозитуру №2.

Ноябрь 1934 года – издает в Берлине журнал «Гуртулуш» («Спасение»).

14-16 января-23 февраля 1935 года – в Брюсселе была созвана конференция кавказских организаций прометейского фронта. От имени Азербайджана в работе конференции приняли участие М.Э.Расулзаде, М.Я.Мехтиев, М.Магеррамов, А.Атам-Алибеков, А.М.Топчибашев(имеются в виду Али Акбар).

24 июня 1935 года, Париж – М.Э.Расулзаде пишет письмо начальнику экспозитуры №2 Харашкевичу, в котором отмечает необходимость продолжения выдачи пособия семье А.М.Топчибашева. Пишет, что в связи с этим намерен назначить сына Топчибашева Алекбера Топчибашева редактором журнала, который планируется издавать на русском языке. М.Э.Расулзаде считает, что тем самым он поможет **семье Топчибашева** хоть как-то решить материальные проблемы.

17-26 апреля 1936 года – в Париже при участии представителей Азербайджана, Поволжья, Украины, Крыма, Северного Кавказа, Туркестана проводится съезд. **Съезд создает организацию «Союз тюркских народов, находящихся под гнетом России».**

24 мая 1936 года. Франция, Париж, ул. Генри Мартина, Клуб культуры физиков – с участием представителей Азербайджана, Грузии, Северного Кавказа, других народностей, проживающих под гнетом СССР, проводится собрание. **Собрание открывает М.Э.Расулзаде** и поздравляет Северный Кавказ, Грузию, Азербайджан и Армению с обретением независимости в минувшие годы, дает об этом обширную информацию. На мероприятии выступают: представитель Грузии А.И.Чхенкели, Азербайджана – Мир Ягуб Мехтиев, армянин А.И.Хатисян, украинец А.Шульгин, редактор журнала «Прометей» Г.Гвазава.

5-7 августа 1936 года – в Варшаве под общим руководством М.Э.Расулзаде проходит конференция **партии «Мусават»**. На конференции он выступает с речью о политической линии партии в национальной борьбе.

9 августа 1936 года – М.Э.Расулзаде пишет письмо польскому дипломату и разведчику в Париже **И.Скаржинскому**, в котором информирует о конференции партии «Мусават».

1936 год – издает книгу «Современная литература Азербайджана»: в Берлине на турецком, в Париже на русском языке.

21 мая 1937 года – в высшей школе Гумбольта в Берлине выступает с интересным докладом на тему «Проблемы Азербайджана».

2-22 мая 1937 года – находится в Берлине. Встречается с высокопоставленными чиновниками Управления внешней политики Германской национал-социалистической рабочей партии, министерства пропаганды.

1937 год – публикует на немецком языке произведение «Проблемы Азербайджана».

1938 год –издает в Варшаве на польском языке книгу «Азербайджан в борьбе за независимость».

Август 1939 года – М.Э.Расулзаде вместе с Аязом Исхаки находится в румынском регионе Добруджа, в городе **Констанца**.

6 сентября 1939 года - в связи с началом Второй мировой войны М.Э.Расулзаде покидает Польшу. В Констанце его встречает прибывший в Румынию в качестве посла его друг Хамдулла Субхи Танрыювер. Вместе они отправляются в **Бухарест**. Здесь он живет в отеле «Кирьязи» (до начала 1945 года).

10 августа 1941 года – находится в Бухаресте, пишет произведение «Азербайджанский поэт Низами (1141-1209)».

1940-1943-е годы – живет в Бухаресте. Бывает в Германии, пытается спасти пленных азербайджанцев. Ведет переговоры с властными структурами Германии, создает «**Национальный комитет Азербайджана**», возглавляет «Азербайджанскую национальную комиссию», созданную немцами.

5 августа 1943 года – выступает перед **азербайджанскими легионерами**. Выразив недовольство политикой правительства Германии, покидает страну.

23 августа 1944 года – после бомбардировки американцами Румынии **в 1944 году**, здесь происходит государственный переворот. Новая власть объявляет перемирие с русскими. М.Э.Расулзаде вынужден покинуть страну.

1945 год – после оккупации Румынии, **прибывает в Австрию**, живет в отеле «Империал», затем попадает в лагерь беженцев в городе Миттенвальд в Германии. Создает там «**Демократическое объединение Азербайджана**», главной целью которого было спасти азербайджанцев, не позволить выдачу их СССР.

5 августа 1946 года – из Миттенвальда пишет письмо своему другу, бывшему атташе Турции в Бухаресте **Кенану Коджатиюрку**, в котором выражает желание всех перебраться в Турцию. Письмо он отправляет через полномочного представителя по делам беженцев Ихсан бея.

1947 год – выпускает в Мюнхене книгу «История Азербайджана», распространяет ее среди азербайджанцев. **Создав общество «Азербайджан-Турция»**, способствует переезду азербайджанцев в Турцию.

8 июля 1947 года – письма М.Э.Расулзаде, написанные в Турцию, возымели действие. Его друзья (во главе с Хамдуллахом Субхи Танрыовером) дают согласие на его возвращение. **Президент Турции Исмет Иненю** своим распоряжением разрешает ему вернуться. Он получает гражданство и возвращается в Турцию.

2 февраля 1949 года – создает в **Анкаре «Азербайджанский культурный кружок»**.

1949 год – с этого времени начинает работать в Национальном министерстве образования и в Национальной библиотеке.

1949 год – издает книгу «Культурные традиции Азербайджана».

1950 год – издает книгу «Современная литература Азербайджана».

1951 год – выпускает книгу «Азербайджанский поэт Низами», вызвавшую большой интерес у общественности.

18 января 1951 года – при поддержке США создается «Комитет во имя свободы народов СССР». Руководитель комитета **И.Дон-Левин**, пригласив его в Италию и Германию, предлагает сотрудничество.

1951 год – в Мюнхене при организационной поддержке «Американского комитета» проводится конференция, на которой «Национальный Центр Азербайджана», возглавляемый М.Э.Расулзаде, был представлен **Мухаммедом Кенгерли**.

1 апреля 1952 года – под руководством М.Э.Расулзаде начинает издаваться журнал «**Азербайджан**».

11-16 декабря 1952 года – в Мюнхене проводится Общекавказская конференция, М.Э.Расулзаде выступает на ней с речью.

Май 1953 года – по приглашению «Американского комитета» М.Э.Расулзаде едет в Германию. В связи с 35-летием Независимости Азербайджана выступает по радио «**Голос Америки**», его голос записывается на пластинку, которая затем дарится ему.

30 мая 1953 года – в большом зале приемов Стамбульского университета отмечается **50-летняя журналистская деятельность** М.Э.Расулзаде. Мероприятие открывает министр

просвещения Турции Рифки Салим Бурчак, который приветствует всех, в том числе М.Э.Расулзаде. Председатель общества журналистов Турции Хаггы Тариг, близкий друг Хамдулла Субхи Танрыювер, выступив с речью, высоко оценивают его деятельность. Затем выступает М.Э.Расулзаде и его голос записывается на ленту.

21 мая 1954 года – в газете «Дунья» («Мир») публикуются «Воспоминания о совместной со Сталиным борьбе». Материалы были опубликованы в номерах газеты от 21 мая - 20 июня.

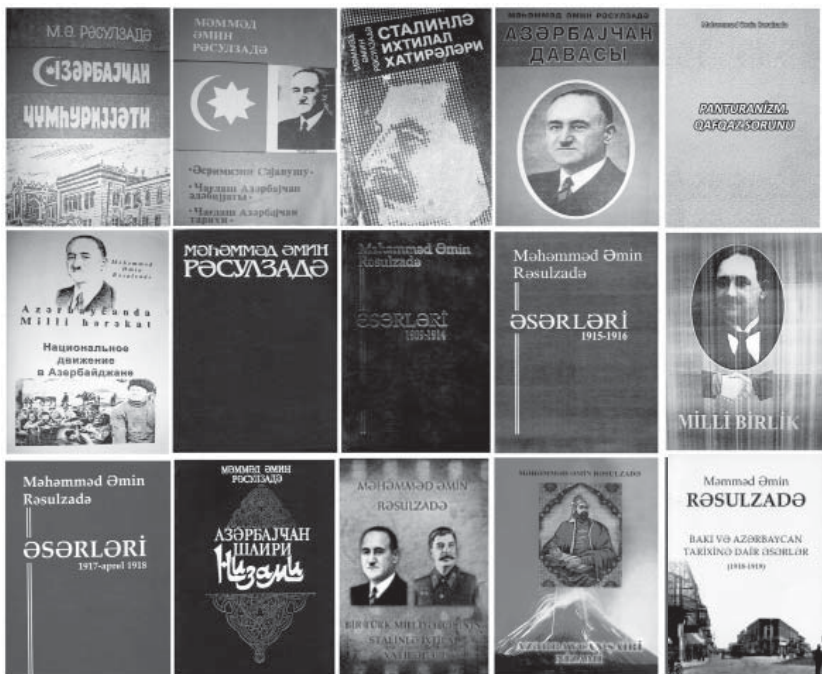
6 марта 1955 года – М.Э.Расулзаде скончался в Анкаре в возрасте 71 год. Похоронен на кладбище «**Асри**».

Март-апрель 1955 года – после кончины М.Э.Расулзаде правление «Азербайджанского культурного кружка» учреждает фонд для обустройства его могилы и издания литературных трудов. В правление фонда вошли: Расул Унсал, Керим Одер, Хамид Атаман, Т.Джум. Банк «Зирает» открыл счет (№ 6021) под названием «Фонд увековечения памяти Мухаммеда Эмина Расулзаде».

**КНИГИ М.Э. РАСУЛЗАДЕ, ИЗДАННЫЕ
В АЗЕРБАЙДЖАНЕ**

1. «Огни во тьме». Пьеса. Баку, 1908 г.
2. «Неожиданная беда». Пьеса. Баку, 1908 г.
3. «Два взгляда на управление» (два вида правительства). Из докладов на Съезде мусульман в Москве, доклад Ахмед бея Цаликова и М.Э.Расулзаде. Издатель: управление «Ачыг сёз». Баку, 1917. Типография «Ачыг сёз».
4. «Земство». Баку, 1917 г .
5. «Какое правительство нам полезно?». Баку, 1917 г.
6. «Мусават в формировании Азербайджана». Баку, 1920 г.
7. «Азербайджанская Республика» (к печати подготовил Асиф Рустамлы). Баку, 1990 г.
8. «Воспоминания о совместной со Сталиным борьбе» (к печати подготовил Насиб Насибзаде). Баку, 1991 г.
9. «Сиявуш нашего века». Современная азербайджанская литература. Современная азербайджанская история (предисловие Мовсума Алиева). Баку, 1991 г.
10. «Азербайджанский поэт Низами» (перевод с турецкого языка Рустама Алиева). Баку, 1991 г.
11. «Восточная политика большевиков».Б.1994 г.
12. «Борьба за Азербайджан» (к печати подготовил Насиман Ягублу). Баку, 1996 г.
13. «Азербайджанский поэт Низами». Б., 2008 г.
14. «Национальное единство».Б., 2009 г.
15. «Национальное движение в Азербайджане» (на азербайджанском и русском языках). Баку, «Елм», 2009 г., (представил: Ш.Гусейнов).

16. «Воспоминания о совместной со Сталиным борьбе». Баку, 2011 г.
17. «Азербайджанский поэт Низами». Баку, 2011 г., (подготовил: доктор философских наук Ядигяр Тюркель).
18. «Тюрки Кавказа». Б., 2012 г.
19. «Пантуранизм. Кавказская проблема. Б., 2012 г.
20. «Тюрки Ирана». Б., 2013 г.
21. Произведение по истории Баку и Азербайджана (1918-1919). Б., 2013 г.
22. Произведения. I том, (1903-1909 г), Баку, 1992 г.
23. Произведения. II том, (1909-1914 г), Баку, 2001 г.

24. Произведения. III том, (1915-1916 г), Баку, 2012 г.
25. Произведения. IV том, (1917- апрель 1918 г), Баку, 2013 г.
26. Произведения. V том, (1918- апрель 1920 г), Баку, 2014 г.
27. Азербайджанская Республика (к печати подготовил: доктор философских наук Ядигяр Тюркель). Баку, 2015 г.

Примечание: собрал, составил и передал транслитерацию всех пяти томов избранных произведений М.Э.Расулзаде профессор Ширмамед Гусейнов. Редакторами транслитерации I и II томов являются кандидаты филологических наук Малик Гараев и Мамедали Муседдиг.

Переводы с фарси во II томе подготовили к печати Седефи ханым Хатеми и Мамедали Муседдиг.

Редакторами транслитерации III, IV и V томов являются профессор Шамиль Велиев, Самир Мирзоев.

КНИГИ М.Э.РАСУЛЗАДЕ, ИЗДАННЫЕ В ТУРЦИИ

1. «Азербайджанская Республика» (становление и нынешнее состояние). Стамбул, 1923 г.
2. «Сиявуш нашего века». Стамбул, 1923 г.
3. «Идеология независимости и молодежь». Стамбул, 1925 г.
4. «Политическая ситуация в России». Стамбул, 1925 г.
5. «Крах социализма и будущее демократии», Стамбул, 1928 г.
6. «Нация и большевизм». Стамбул, 1928 г. (издана под редакторством М.Э.Расулзаде, сюда вошли статьи: «Восточная политика большевиков» и «Большевистские теории в вопросах наций»).
7. «Шефибейство». Стамбул, 1934 г.
8. «Азербайджанские культурные традиции». Анкара, 1949 г.
9. «Современная литература Азербайджана». Анкара, 1950 г.
10. «Современная история Азербайджана». Анкара, 1951 г.
11. «Азербайджанский поэт Низами». Анкара, 1951 г.
12. «Национальная солидарность». Анкара, 1978 г.
13. «Культурные традиции Азербайджана». «Современная литература Азербайджана». Анкара, 1984 г.
14. «Сиявуш нашего века». Анкара, 1989 г.
15. «Азербайджанская Республика» (становление и нынешнее состояние). (Подготовили: Явуз Акпынар, Ирфан Мурад Йылдырым, Сабахаддин Чагыт). Стамбул, 1992 г.

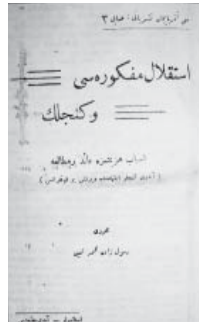
16. «Проблема Азербайджана» (с немецкого на турецкий перевели П.Мете, С.Шимшир). Анкара, 1996 г.
17. «Воспоминания одного тюркского националиста о беседах со Сталиным» (подготовил Сабахаддин Шимшир). Стамбул, 1997 г.
18. «Иранские тюрки» (подготовил Явуз Акпынар). Стамбул, 1993г.
19. «Кавказские тюрки» (подготовил Явуз Акпынар). Стамбул, 1993г.
20. «Выступления М.Э.Расулзаде в парламенте» (к печати подготовил С.Шимшир). Анкара, 2003г.
21. «Политическое положение России». Стамбул, 2005г.
22. «Воспоминания и Кафкасия» (к печати подготовил С. Шимшир). Стамбул, 2011г.

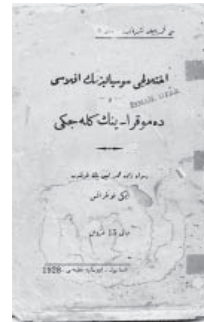
«Азербайджанская Республика» (становление и нынешнее состояние) Стамбул, 1923 г.

«Сиявуш нашего века», Стамбул, 1923 г.

«Идеология зависимости и молодёжь», Стамбул, 1925 г.

«Крах революционного социализма и будущее демократии», Стамбул, 1928 г.

ПРОИЗВЕДЕНИЯ, РАСПРОСТРАНЯВШИЕСЯ В ИРАНЕ

1.Тегеран

А) “Критика консервативных и социал-консервативных партий». 1910 (на фарси).

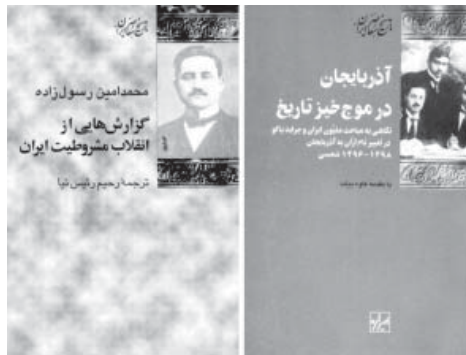
2. Ардебиль

А)“Счастье мира” .1911 (на фарси).

3.Тегеран

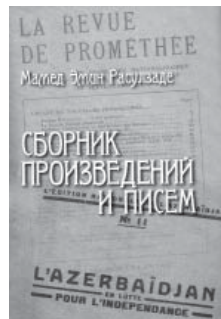
А) «Информация о революции Мешруте Ирана» (подготовил к печати: переводчик-историк Рагим Раисния). Тегеран, Издательство «Спехри-нешр», 2006 год..338 стр., тираж 1100.

Примечание: книга с тремя публикациями М.Э. Расулзаде издана в Тегеране в 1980 году. Она составлена Кава Байатом и издана в серии «На волне истории Азербайджана». Книга называется: «Споры вокруг наименований «Аран» и «Азербайджан». В ней представлены следующие статьи М.Э.Расулзаде: 1) «Автономия Азербайджана», стр. 30-35; 2) «Иран и мы», стр. 71-76; 3) «Азербайджан и Иран», стр. 78-86.

КНИГА, ИЗДАННАЯ В РОССИИ

1. Сборник произведений и писем. Москва, 2010.

КНИГИ, ИЗДАННЫЕ В ЕВРОПЕ

1) Польша

1. Пантуранизм и проблема Кавказа. Варшава, 1930 (на русском языке).
2. Азербайджан в борьбе за независимость. Варшава, 1938 (на польском языке).

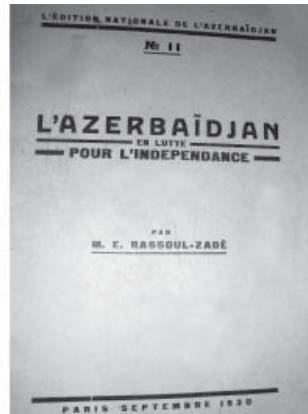
2) Германия

1. Современная литература Азербайджана. Берлин, 1936 (новым шрифтом, на русском языке).
2. Das Problem Azerbaidshan (Проблема Азербайджана). Berlin, 1938.

3) Франция

1. О пантуранизме. В связи с кавказской проблемой. Париж, 1930 (на русском языке).
2. L' Azerbaïdjan en lutte pour l'indépendance (Азербайджан в борьбе за независимость). Париж, 1930.
3. Современная литература Азербайджана. Париж, 1936 (на русском языке).
4. Azerbaïjan (Азербайджан). Париж, 1936 (на английском языке).

ПЬЕСЫ

1. **«Неожиданная беда»**. Написана в 1907 году. Напечатана в 7 номере газеты «Текамул» («Эволюция») от 3 февраля 1907 года. В статье говорится о пробуждении народа, требованиях своих прав, желании проводить забастовки.
2. **«Огни во тьме»**. 5 декабря 1908 года пьеса поставлена на сцене. Основу пьесы составляет национальное пробуждение и пропаганда движения независимости.

ОПУБЛИКОВАННЫЕ СТИХИ

1. «О науке говорится. Пятистишие». Газета «Шарги-рус», №20, 18 мая **1903** года, Тифлис.
Это стихотворение М.Э.Расулзаде написал в 19 лет. Оно посвящено значимости науки, состоит из 20-ти полустихий.
2. «Заунывная». Газета «Девети-гоч», №14, 20 июля **1906** года.
Это стихотворение М.Э.Расулзаде написал в 22 года. В нем говорится об армяно-мусульманской резне и напрасных безвинных жертвах.
3. «Черные деньги». Газета «Иршад» №8, 16 февраля **1906** года.

Это стихотворение М.Э.Расулзаде написал в 22 года. В нем говорится о деньгах, об их сущности и важной роли в обществе. Стихотворение состоит из 22-х полустиший.

4. «**Həsbi-hal**». (Беседа, откровение»). Журнал «Фиюзат», №30, 12 октября 1907 года).

М.Э.Расулзаде опубликовал это стихотворение за подписью «Мухаммед Эмин». В начале он пишет: «Думы в связи несчастьем, коснувшимся и меня. Стихотворение написал, чтобы успокоиться, уменьшить боль». Стихотворение состоит из семи куплетов.

5. «**Təsəvvürati-əhraranə**» (представление о свободе). Журнал «Фиюзат», №32, 24 октября 1907 года). В стихотворении из семи куплетов (каждый куплет из шести полустиший) говорится о несправедливости, наличии тирании в мире.

«Тяжелое недоразумение». Газета «Иршад», №124, 6 декабря 1907 года.

Автор в стихотворении из пяти куплетов (по 4 полустишия) делится мыслями о мире, справедливости.

6. «**Saillərə**» («К обездоленным»). Газета «Иршад», №4, 19 февраля 1908 года.

В стихотворении из трех куплетов (по шесть полустиший) автор выступает против «стонов и рыданий», говорит о важности быть «героями в этом мире».

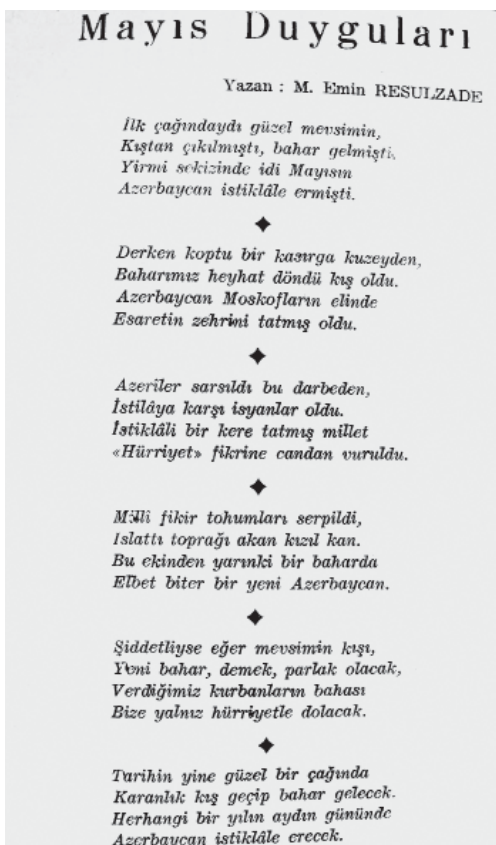
7. «**Hədəfi-Amallama**» (К нашей цели). Газета «Игбал», №501, 10 ноября 1913 года.

Стихотворение из двух куплетов (каждый по 5 полустиший).

8. «Брат мой, друг мой». Газета «Игбал», №505, 14 ноября 1913 года.

В стихотворении из 8-ми полустихий автор призывает не падать духом, не поддаваться пессимизму.

9. «Майские чувства». Журнал «Азербайджан», Анкара, №:12(36), март 1955 года. (Последнее стихотворение М.Э.Расулзаде). В нем автор с восторгом говорит о 28 мая, когда Азербайджан завоевал независимость.

ПЕРЕВОДЫ

1. **Хафиз Ширази.** Стихотворение. Газета «Иршад». (Первым опубликованным переводом М.Э.Расулзаде с фарси является стихотворение под заголовком «перевод из Хафиза в газете «Иршад»).
2. **А.Б.Блюм.** «Нужна ли свобода рабочему классу?» (О народном представительстве). Перевод с оригинала. Издательское управление газеты «Текамул», 1907 г. Баку
3. **А.Крылов.** «Концерт». (М.Э.Расулзаде перевел с русского на фарси басню А.Крылова «Квартет» под новым названием «Концерт животных»). «Ирани нов», № 213, 25 мая 1910 г., Тегеран.
4. **Л.Толстой.** «Ассаргадон» (Константинополь). 1912 г. Стамбул
5. **Л.Толстой.** «Покаяние». 1921 г. Москва.
6. **Шейх Джамаладдин Афгани.** «Философия национального единства». Перевод с фарси. 1912 г. Стамбул
7. **Максим Горький.** Перевод с оригинала части романа «Мать».
8. **М.Горький.** «Хан и его сын». 1914 г. Баку, (в этой книге даны два перевода М.Горького: 1. Хан и его сын; 2. Мать.)
9. **Ф.М.Достоевский.** Повесть «Орел». Перевод с оригинала опубликован в газете «Игбал». Баку
10. **Альфонс Додэ** (французский писатель-1840-1897). «Последний урок» (повесть). Газета «Игбал», № 581, 18 февраля 1914 г. Баку
11. **М.Ю.Лермонтов.** «Исмаил бей» (поэма). Журнал «Дирилик», 1914, № 2,4,5,6,10,15; 1914 г. Баку
12. **Низами Гянджеви.** «Султан Санджар и старуха» (из «Сокровищницы тайн»). Перевод с фарси. Журнал «Азербайджан», 1 июня 1952 года, стр. 8-9 (Анкара).

13. **Н.Гянджеви.** 1) «Рассказ о старом кирпичнике»; 2) «Узел совы» (У любви нет религии, у Бога нет нации) – оба из «Сокровищницы тайн».
14. **Н.Гянджеви.** 1) «Цена человечности»; 2) «Спор Хосрова с Фархадом» - оба из «Хосров и Ширин».
15. **Н.Гянджеви.** «Женщины-кипчаки» - Из «Искендернаме».

Примечание: В 1951 году М.Э.Расулзаде в конце монографии «Азербайджанский поэт Низами», изданной в Анкаре, разместил в разделе «Переводы из Низами» переводы стихов и отрывков из произведений великого поэта с фарси. В этой монографии он, кроме переводов Н.Гянджеви, опубликовал переводы некоторых бейтов и отрывки из Джалаладдина Руми, Хафиза Ширази, Омара Хайяма, Сади Ширази и других восточных классиков.

Примечание: М.Э.Расулзаде, будучи в Стамбуле, перевел некоторые рассказы М.Горького, который тогда жил на острове Капри в Италии, отправил их ему и выразил желание видеть ряд его рассказов на турецком языке. М.Горький посоветовал ему перевести рассказ «Хан и его сын», тему для которого он взял из восточной жизни.

Примечание: Исследователь печати, профессор Ш. Гусейнов пишет, что его первым установленным нами переводом является перевод статьи Джалила Мамедкулизаде «Обездоленные» в 3-м номере газеты «Кавказский рабочий листок» (XI –XII. 1905).

БИБЛИОГРАФИЯ

СТАТЬИ М.Э.РАСУЛЗАДЕ (1903-1920-е гг.)

Газета «Шарги-рус» («Восточная Россия») Грузия, Тифлис.

1. От своих корреспондентов. Баку. № 14, 2 мая 1903 г.
2. Время отваги и чести. № 19, 14 мая 1903 г.
3. Сказано во время похвалы науке. Пятистишие. № 20, 18 мая 1903 г.

Всего: 3 статьи

Газета «Шарги-рус»

Газета «Гуммет» («Энергия») Азербайджан, Баку.

1. Сила мужчин сдвинет горы. № 3, 1905 г.
- 1 статья**

Газета «Девети-гоч» («Призыв»)

1. Средство от болезни. № 6, 19 июля 1906 г.
2. Мешающее возвышению. № 14, 20 июля 1906 г.
3. Заунывное. № 14, 20 июля 1906 г.

Всего: 3 статьи

Газета «Иршад» («Путеводитель»)

1. Беда в селе. № 15, 5 января 1906 г.
2. Причина удивления. № 18, 9 января 1906 г.
3. Состояние огорчения. № 47, 15 февраля 1906 г.
4. Черные деньги. № 48, 16 февраля 1906 г.
5. Свобода в Иране. № 51, 20 февраля 1906 г.
6. Мусульмане Китая. № 59, 3 марта 1906 г.
7. Читальня. № 67, 14 марта 1906 г.
8. О читальнях. №84, 7 апреля 1906 г.
9. О рабочем. Простой рабочий день. № 95, 97, 103, 122, 133; 21 и 24 апреля; 3 и 25 мая. 7 июня 1906 г.
10. Новая газета. № 108, 9 мая 1906 г.
11. Опять беда? № 127, 31 мая 1906 г.
12. «Утренняя звезда». № 128, 1 июня 1906 г.
13. Служитель новой революции. № 139, 14 июня 1906 г.
14. Революция в Иране. № 145, 24 июня 1906 г.
15. Глубокий смысл. № 156, 4 июля 1906 г.
16. «Девятое января» в Иране. № 159, 7 июля 1906 г.
17. Тишина. № 169, 14 июля 1906 г.
18. Страшный переход (дорога). № 171, 21 июля 1906 г.
19. Отвергнуть дашнакцуютиниста. № 171, 21 июля 1906 г.
20. Иранские дела. № 186, 8 августа 1906 г.
21. Сегодня. № 208, 4 сентября 1906 г.
22. Наказание казнью. № 208, 4 сентября 1906 г.
23. 17-е октября. № 245, 17 октября 1906 г.
24. Сон Рустама. № 260, 9 ноября 1906 г.
25. Об Иране. В Иране бомба. № 272, 26 ноября 1906 г.

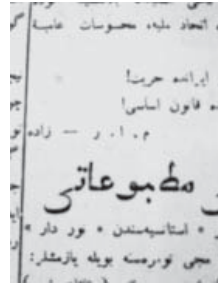

Газета «Иршад»

Статья «Свобода Ирана», №51 1906 г.

26. Не пейте водку! № 272, 26 ноября 1906 г.
27. «Дебистан». № 280, 7 декабря 1906 г.
28. Речь М.Э.Расулзаде на похоронах Г. Зардаби. № 122, 2 декабря 1907 г.
29. Стих. Непонятность, неясность среди нации.
№ 124, 6 декабря 1907 г.
30. Государственная дума. № 7, 15 января 1908 г.
31. О шейхульисламстве. № 7, 15 января 1908 г.
32. Работают смутьяны. № 8, 17 января 1908 г.
33. Мелочи. № 8, 17 января 1908 г.
34. Предположение. № 9, 19 января 1908 г.
35. Мелочи. № 9, 19 января 1908 г.
36. Время священников. № 10, 22 января 1908 г.
37. Мелочи. № 10, 22 января 1908 г.
38. Настроение времени. № 11, 24 января 1908 г.
39. Важное, значительное дело.
№ 12, 26 января 1908 г.
40. Мелочи. Болтуну. № 12, 26 января 1908 г.
41. Беднякам. № 21, 19 февраля 1908 г.
42. «Не забывайте» Кавказ. № 33, 15 марта 1908 г.
43. «Не забывайте» Кавказ. № 34, 17 марта 1908 г.
44. Пятничная школа. № 40, 27 марта 1908 г.
45. Центристы. № 42, 31 марта 1908 г.

*Подпись:
М.Э.Р-заде*

*Статья
М.Э.Расулзаде
«Несчастье
в деревне»*

Газета «Иршад»

46. Консультации рабочих с горнозаводца-ми. № 46, 7 апреля 1908 г.
47. Что за большое оскорбление. № 47, 8 апреля 1908 г.
48. Что сделала дума? № 48, 10 апреля 1908 г.
49. Из моих чтений. № 51, 15 апреля 1908 г.

Всего: 49 статей

Газета «Иршад»

Газета «Текамул» («Эволюция»)

1. Результат деяний дьявола. № 1, 16 декабря 1906 г.
2. Национальный вопрос. № 1, 16 декабря 1906 г.
3. Отовсюду. № 1, 16 декабря 1906 г.
4. Свобода печати. О мусульманских наборщиках. № 1, 16 декабря 1906 г.
5. Баку, 23 декабря. № 2, 23 декабря 1906 г.
6. Наша молодежь. № 2, 23 декабря 1906 г.
7. Отовсюду. № 2, 23 декабря 1906 г.
8. Национальность и торговля (Интернациональность торговли). № 3, 30 декабря 1906 г.
9. О кончине шаха. № 3, 30 декабря 1906 г.
10. Исламская печать. № 3, 30 декабря 1906 г.
11. Отовсюду. № 3, 30 декабря 1906 г.
12. Баку, 10 декабря. № 4, 11 января 1907 г.
13. Место пребывания депутатов Тебриза в Баку. № 4, 11 января 1907 г.
14. Отовсюду. № 4, 11 января 1907 г.

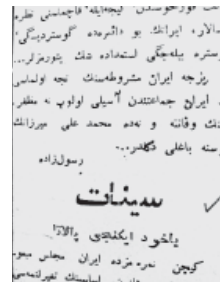

*Газета «Текамул»,
23 декабря 1908 г.*

15. Баку, 20 января. № 5, 20 января 1907 г.
16. Ответ на ответ. № 5, 20 января 1907 г.
17. Критики. № 5, 20 января 1907 г.
18. Избиратели отсюда. № 6, 27 января 1907 г.
19. Баку, 3 февраля. № 7, 3 февраля 1907 г.
20. Иранские дела. № 7, 3 февраля 1907 г.
21. Неожиданная беда. Одна страница из быта. № 7, 3 февраля 1907 г.
22. Русская печать. № 7, 3 февраля 1907 г.
23. Проект Игнатьева. № 8, 11 февраля 1907 г.
24. Отовсюду. № 8, 11 февраля 1907 г.
25. Русская печать. «Бюрократия и мусульманские школы». № 8, 11 февраля 1907 г.
26. В назидание. № 8, 11 февраля 1907 г.
27. Баку, 17 февраля. № 9, 11 февраля 1907 г.
28. Иранские дела. Последние зрелища. № 9, 17 февраля 1907 г.
29. Османский совет. № 9, 17 февраля 1907 г.
30. Отовсюду. № 10, 24 февраля 1907 г.
31. Отовсюду. Теперь все спешат. № 11, 3 марта 1907 г.
32. Баку, 12 марта. № 12, 12 марта 1907 г.
33. Вторая дума. № 12, 12 марта 1907 г.
34. Отовсюду. Откуда начать. № 12, 12 марта 1907 г.
35. Партии и общества. Провокаторы. № 12, 12 март 1907 г.
36. Баку, 17 марта. № 13, 17 марта 1907 г.
37. Отовсюду. № 13, 17 марта 1907 г.
38. Баку, 26 марта. № 14, 26 марта 1907 г.

Статья
М.Э.Расулзаде
«О смерти шаха»

Подпись:
«Расулзаде»

Статья
М.Э.Расулзаде
«Критики»

39. Исламская печать. № 14, 26 марта 1907 г.

Всего: 39 статей

Газета «Йолдаш» («Товарищ»)

1. Второй съезд учителей. № 1, 22 августа 1907 г.

2. Баку, 29 августа. № 2, 29 августа 1907 г.

3. Свободные люди османов. № 2, 29 августа 1907 г.

4. Сквозняк. № 3, 1 сентября 1907 г.

5. Недельная школа. № 2, 1 сентября 1907 г.

Всего: 5 статей

Журнал «Фиюзат»

1. Хасби-хал.(Беседа, откровение-ред). № 30, 12 октября 1907 г.

2. Свободные взгляды. № 32, 24 октября 1907 г.

Всего: 2 стихотворения

***Журнал
«Фиюзат»***

Газета «Терегги» («Прогресс»)

1. Об Иране. Тебризская история. № 32, 10 августа 1908 г.

2. Из Тебриза (От нашего специального корреспондента). № 43, 3 сентября 1908 г.

3. Пятничная школа. № 53, 16 сентября 1908 г.

4. Благодарность. № 56, 19 сентября 1908 г.

5. Кооперативные организации. № 58, 65, 68, 77, 84, 102; 12, 30 сентябрь; 3, 16, 24 октябрь, 14 ноября 1908 г.

6. Класс мусульманского алфавита в реальной школе. № 59, 23 сентября 1908 г.

7. Сатана неволе! № 60, 24 сентября 1908 г.

8. Указ Мухаммедали шаха. № 63, 64; 28 и 29 сентября 1908 г.
9. Нефтепромыслы. № 66, 67, 74; 1, 2 и 12 октября 1908 г.
10. Местные школы. № 70, 7 октября 1908 г.
11. Студенческие волнения. № 71, 8 октября 1908 г.
12. Что делать? № 72, 9 октября 1908 г.
13. Положить конец страхам. № 73, 10 октября 1908 г.
14. В связи с праздником Рамазан. Безработный. № 76, 14 октября 1908 г.
15. Из Ирана пишут. № 76, 14 октября 1908 г.
16. Наши просветительские и благотворительные общества. № 78, 17 октября 1908 г.
17. Где они? № 80, 20 октября 1908 г.
18. Бакинский порт. № 81, 21 октября 1908 г.
19. Память. № 82, 23 октября 1908 г.
20. Кавказ забыт. № 83, 23 октября 1908 г.
21. Амбалы у моста № 88, 29 октября 1908 г.
22. Пугают. № 89, 30 октября 1908 г.
23. "Вопросы алгебры". № 91, 2 ноября 1908 г.
24. Особенности реформы земства. № 103, 16 ноября 1908 г.
25. О земельных реформах. № 104, 17 ноября 1908 г.
26. Местные начальные школы. № 107, 20 ноября 1908 г.
27. Об особенностях печати. № 108, 21 ноября 1908 г.

*Газета «Тереги»,
1908 г.*

*Статья
М.Э.Расулзаде
«Местные школы»,
№70, 1908 г.*

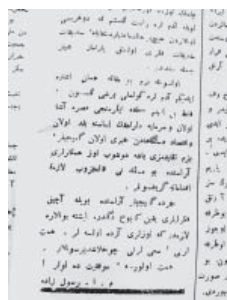
*Статья
М.Э.Расулзаде
«Что делать?»,
№72, 1908 г.*

28. Ученые ли, торговля ли? № 108, 21 ноября 1908 г.
29. Нужны учителя. № 109, 23 ноября 1908 г.
30. Общественно-политический обзор. Иран, Турция, Россия. № 110, 24 ноября 1908 г.
31. Интрига и провокация. № 112, 26 ноября 1908 г.
32. Вопросы нации и региона. № 113, 27 ноября 1908 г.
33. Государственная Дума. Еврейский вопрос. № 118, 4 декабря 1908 г.
34. В чем потребность. № 119, 5 декабря 1908 г.
35. Открыты вечерние курсы для мусульман. № 120, 7 декабря 1908 г.
36. В отношении иранских дел. № 124, 11 декабря 1908 г.
37. О Кавказе. № 126, 14 декабря 1908 г.
38. Каким средствам помочь?. № 127, 15 декабря 1908 г.
39. Смета Закавказского Земства. № 136, 26 декабря 1908 г.
40. Что за страшный смех! Что за горькая ирония! № 9, 12 января 1909 г.
41. В отношении иранских дел. Какую политику ведет народ Бахтияра?! № 412, 15 января 1909 г.
42. Трагедия одного старика. № 23, 30 января 1909 г.
43. Мои впечатления от вечерних курсов. № 24, 1 февраля 1909 г.
44. Явный террор. № 37, 16 февраля 1909 г.
45. Иранские письма. Праздничные мероприятия в Реште. № 57, 18 марта 1909 г.

Статья
М.Э.Расулзаде
«Бакинский порт»,
№81, 1908 г.

Подпись
М.Э.Расулзаде
в газете «Тергги»

46. Иранские письма. Из Решта. № 59, 20 марта 1909 г.
47. Иранские письма от нашего специального корреспондента. Русские казаки из Решта. № 60, 23 марта 1909 г.
48. Иранские письма. Подробности ма-зандаранских событий. № 64, 26 марта 1909 г.
49. Иранские письма. Газвин. Из Решта. № 74, 9 апреля 1909 г.
50. Иранские письма. Тегеранская компания. № 75, 16 апреля 1909 г.
51. Иранские письма. Решт. Русские начинания. № 76, 12 апреля 1909 г.
52. Иранские письма. Русская демонстрация. № 77, 13 апреля 1909 г.
53. Иранские письма. Митинг. № 83, 20 апреля 1909 г.
54. Иранские письма. Джульфа. № 110, 21 мая 1909 г.
55. Иранские письма. Волнения в Джульфе и аресты. № 112, 24 мая 1909 г.
56. Иранские письма. От нашего специального корреспондента (из Тебриза). № 116, 28 мая 1909 г.
57. Специальные телеграммы. № 116, 28 мая 1909 г.
58. Иранские письма (из Тебриза). Почему проиграли Саттархан, Багирхан. № 117, 29 мая 1909 г.
59. Иранские дела. Иранские письма. Политическое наставление. № 119, 1 июня 1909 г.
60. Иранские дела. Иранские письма (Тебриз). Местные представители муниципалитета. № 121, 31 июня 1909 г.

*Статья
М.Э.Расулзаде
«Ученье ли,
торговля ли»,
№108,1908 г.*

*Подпись:
М.Э.Расулзаде*

61. Путевые впечатления. № 122, 4 июня 1909 г.
62. Иранские письма. Путевые впечатления. В Тебризе. № 129, 12 июня 1909 г.
63. Иранские письма. Урмия. № 130, 14 июня 1909 г.
64. Иранские письма. Из прошлого номера. № 131, 15 июня 1909 г.
65. Путевые впечатления. Дорога Тебриз-Урмия. № 135, 19 июня 1909 г.
66. Иранские дела. Иранские письма. Представитель из Урмии. № 136, 20 июня 1909 г.
67. Путевые впечатления (из прошлого номера). № 137, 22 июня 1909 г.
68. Путевые впечатления (из прошлого номера). № 139, 24 июня 1909 г.
69. Путевые впечатления. Из Урмии. № 140, 25 июня 1909 г.
70. Путевые впечатления. Из Урмии (из прошлого номера). № 141, 26 июня 1908 г.
71. Иранские письма (от нашего корреспондента). Происшествие османского и иранского. Из Урмии. № 142, 28 июня 1909 г.
72. Странный бойкот (от нашего корреспондента). Из Тебриза. № 143, 29 июня 1909 г.
73. Путевые впечатления. От нашего специального корреспондента. Урмия. № 144, 30 июня 1909 г.
74. Путевые впечатления. В Урмии (от нашего корреспондента). Мусульмане. № 145, 1 июля 1909 г.
75. Путевые впечатления (от нашего корреспондента). Религиозные базары. № 148, 5 июля 1909 г.
76. Телеграммы от нашего специального корреспондента. № 151, 8 июля 1909 г.
77. Иранские письма. Из Решта. № 155, 13 июля 1909 г.
78. Обстоятельства покорения Тегерана (от нашего корре-

- спондента). № 160, 161; ; 19 и 20 июля 1909 г.
79. Иранские письма (от нашего корреспондента). Прибытие счастливых всадников. № 162, 21 июля 1909 г.
80. Иранские письма (от нашего корреспондента). Покорение Тегерана. № 163, 22 июля 1909 г.
81. Иранские письма после покорения Ирана. № 166, 26 июля 1909 г.
82. Казнь (от нашего корреспондента). № 166, 26 июля 1909 г.
83. Иранские письма. Оборона Тегерана (от нашего корреспондента). № 167, 27 июля 1909 г.
84. Иранские письма (от нашего корреспондента). Основы шахской власти. № 168, 28 июля 1909 г.
85. Тегеран (от нашего специального корреспондента). № 168, 28 июля 1909 г.
86. Зиллисултана возвращают назад – Мир Хашим повешен. № 168, 28 июля 1909 г.
87. Иранские письма (от нашего корреспондента) из прошлого номера. Силахуриды (название племени в Иране). № 169, 29 июля 1909 г.
88. Иранские письма (от нашего корреспондента). № 170 30 июля, 1909 г.
89. Нынешние и будущие цели. № 170, 30 июля 1909 г.
90. Иранские письма (от нашего корреспондента). Казнь. № 172, 3 августа 1909 г.
91. Иранские письма (от нашего корреспондента). Поведение выборов. № 173, 4 августа 1909 г.
92. События в Тегеране (от нашего корреспондента). Беспорядки в Ванеке. № 174, 5 августа 1909 г.
93. Иранские письма (от нашего корреспондента). В русском посольстве. № 175, 6 август 1909 г.
94. События в Тегеране (от нашего корреспондента). Изготовление денег. № 176, 7 августа 1909 г.
95. Телеграмма от нашего специального корреспондента.

«Благородство в отношении к прогрессу». № 176, 7 августа 1909 г.

96. Иранские письма (от нашего корреспондента). Нынешнее состояние. № 177, 9 августа 1909 г.

97. Иранские письма (от нашего корреспондента). Казнь и аресты. № 179, 11 августа 1909 г.

98. Иранские письма (от нашего корреспондента). Будущее нации. № 180, 12 августа 1909 г.

99. Иранские письма (от нашего корреспондента). Монархия. № 183, 16 августа 1909 г.

Всего: 99 статей

Журнал «Волна»

1. О последней победе молодых турков. № 1, 1909 г.

Всего: 1 статья

Газета «Ирани-нов» («Новый Иран») (1909-1911 гг.)

Иран, Тегеран.

1. Наши намерения. № 1, 23 августа 1909 г.

2. Испания и Марокко. Война и революция. № 1, 23 августа 1909 г.

3. Обзор нынешнего положения. № 4, 26 августа 1909 г.

4. Рабочие Суэда. № 7, 31 августа 1909 г.

5. Путешествие Мухаммедали Мирзы. № 49, 23 октября 1909 г.

6. Сон или явь? № 50, 26 октября 1909 г.

7. Нынешнее политическое положение Ирана или разброд. № 61, 8 ноября 1909 г.

8. Каково положение открывающегося парламента? № 67, 15 ноября 1909 г.

9. Избранники народа. № 67, 15 ноября 1909 г.

10. Движение нового вида. № 83, 7 декабря 1909 г.

11. У нас нет официального языка. № 99, 27 декабря 1909 г.
12. Начало жалоб. № 101, 29 декабря 1909 г.
13. Японец и русский. № 110, 13 января 1909 г.
14. Клеветницы. № 111, 14 января 1910 г.
15. Положение в Ахере. Русские в Ахере. № 112, 16 января 1910 г.
16. Беспомощная печать. № 113, 17 января 1910 г.
17. Тяжелые воспоминания о казни. № 121, 31 января 1910 г.
18. Газета «Шамс». № 137, 20 февраля 1910 г.
19. Страсти в парламенте. № 153, 10 марта 1910 г.
20. Воздействие хвостатой звезды. № 166, 30 марта 1910 г.
21. Бакинские гочу(своевольные люди, атаманы, сорвиголовы-ред). № 168, 2 апреля 1910 г.
22. Вопрос хлеба. № 173, 9 апреля 1910 г.
23. Письмо близким людям. № 185, 23 апреля 1910 г.
24. Воспоминания детства. № 188, 26 апреля 1910 г.
25. Разъяснение от господина «Ниша». № 199, 9 мая 1910 г.
26. Завещание. № 206, 17 мая 1910 г.
27. Концерт животных. № 213, 25 мая 1910 г.
28. Перевод интервью. № 216, 28 мая 1910 г.
29. Трагедия двухлетней давности. № 220, 1 июня 1910 г.
30. Выполнение обещания. № 221, 4 июня 1910 г.
31. Свобода печати. Критика консерваторов или социалист-консервативных партий. № 28, 34, 40, 46, 50, 53; 28 апреля, 6, 11, 20, 24, 28 мая 1911 г.

Газета
«Ирани- нов»

Газета «Ирани- нов»

Всего: 31 статья

Журнал «Тюрк юрду» («Тюркское отечество»)

Турция, Стамбул.

1. Иранские тюрки. № 4, 1911 г; № 2, 6, 9, 10, 12, 24, 1912 г.

Всего: 7 статей

Журнал «Себилүррешад» («Верный путь»)

Стамбул.

1. Что такое Иран? № 30 (212), 13 (26) сентября 1912 г
2. Материальные и нравственные связи между правительством османов и Ираном. № 31 (213), 20 сентября; 14 октября 1912 г.
3. В ожидании атаки врага. № 32 (214), 27 сентября; 10 октября 1912 г.
4. История иранской революции: период Насреддин шаха. № 33 (215), 17 октября 1912 г.
5. Революционные мыслители и корреспонденты. № 34 (216), 24 октября 1912 г.
6. Период жестокости чиновников. № 35 (217), 31 октября 1912 г.
7. Период шаха Музафереддина. № 36 (218), № 40 (222), 7 ноября, 12 декабря 1912 г.

Всего: 7 статей

**Газета «Игбал» («Благодеение»)
(1913-1915 гг.)**

Баку.

1. Новые книги. № 344, 28 апреля 1913 г.
2. Верный путь. № 376, 4 июня 1913 г.
3. Состояние: дни назиданий. № 377, 5 июня 1913 г.
4. Новый Кабинет османов и Талят бей. № 379, 7 июня 1913 г.
5. Немного из армянского вопроса. № 380, 9 июня 1913 г.
6. И немного из арабского вопроса. № 384, 13 июня 1913 г.
7. Метрика. № 385, 14 июня 1913г.
8. Саларуддовле (командующий-ред.). № 386, 16 июня 1913 г.
9. Состояние. Свет надежды. № 387, 17 июня 1913 г.
10. Насирюлмюльк (титул – ред.). № 391, 21 июня 1913 г.
11. Война на Балканах. № 392, 23 июня 1913 г.
12. Женщины в Турции. № 397, 398, 403, 420, 422; 28 и 30 июня, 5, 25 и 28 июля 1913 г.
13. Состояние. Любить жизнь. № 399, 1 июля 1913 г.
14. Обучение на тюркском в русско-мусульманских школах. № 402, 4 июля 1913 г.

Газета «Игбал»

*Статья
М.Э.Расулзаде
«Асли и Керем»,
№871, 1915 г.*

*Статья
М.Э.Расулзаде
«Новруз», №884
1915 г.*

15. Есть необходимость в критике. № 476, 10 октября 1913 г.
16. Обращение Саида Набиева. № 480, 15 октября 1913 г.
17. Праздник алфавита. № 486, 20 октября 1913 г.
18. Критика и умысел. № 497, ноября 1913 г.
19. Цель желания. № 501, 10 ноября 1913 г.
20. Критика и умысел. № 504, 13 ноября 1913 г.
21. Брат мой, друг мой. № 505, 14 ноября 1913 г.
22. Уподобление. В связи с праздником Мухаррам. № 509, 19 ноября 1913 г.
23. Критика и умысел. «Бустан». № 513, 515; 24 и 28 ноября 1913 г.
24. Критика и умысел. «Бахадур и Сона». № 523, 528, 535, 541; 8, 13, 22 и 29 декабря 1913 г.
25. Письмо в Управление. № 532, 18 декабря 1913 г.
26. «Йезид ибн Муавия». № 536, 23 декабря 1913 г.
27. К тем, кто обращался. № 560, 561, 23, 24 января 1914 г.
28. «Верность обету». № 562, 26 января 1914 г.
29. «Асли и Керем». № 568, 3 февраля 1914 г.
30. Смешные ночи. № 573, 9 февраля 1914 г.
31. «Шах Аббас и Хуршудбану». № 592, 3 марта 1914 г.
32. В связи с Новрузом. № 599, 13 марта 1914 г.
33. Вопрос алфавита. В связи с важным известием. № 607, 23 марта 1914 г.
34. Критика и умысел. Подарок детям. № 631, 20 апреля 1914 г.
35. Сиявуш. № 636, 25 апреля 1914 г.

*Подпись
М.Э.Расулзаде «Ниш»*

*Письмо
М.Э.Расулзаде
за подписью «Ниш»*

36. «Йарам-йарам. (*В значении, когда у ашуга заканчивается или забывается текст, он начинает напевать «что делать, что делать» - ред.*) № 638, 28 апреля 1914 г.
37. Один вечный день. № 649, 11 мая 1914 г.
38. Победа турков. № 657, 20 мая 1914 г.
39. Трагедия Бельгии. № 753, 2 октября 1914 г.
40. Важные вопросы. № 754, 3 октября 1914 г.
41. Обращение петроградских мусульман. № 755, 5 октября 1914 г.
42. Фидаи (жертвующий-ред). № 756, 6 октября 1914 г.
43. Налог на войну. № 756, 6 октября 1914 г.
44. Процесс войны. № 758, 8 октября 1914 г.
45. Каков будет итог войны? № 761, 12 октября 1914 г.
46. Состояние экономики России и таможенное улучшение. № 765, 16 октября 1914 г.
47. В связи с Гурбаном. № 766, 17 октября 1914 г.
48. «Гачаг Керем». № 767, 19 октября 1914 г.
49. Одна страница из истории Египта. № 774, 775, 776; 27, 28, 29 октября 1914 г.
50. У лжеца нет памяти. № 777, 30 октября 1914 г.
51. Йезиды. № 778, 783; 31 октября, 6 ноября 1914 г.
52. Взятие Чиндона. № 779, 2 ноября 1914 г.
53. Рустам и Зохраб. № 779, 2 ноября 1914 г.
54. Война и нации. № 782, 5 ноября 1914 г.
55. Саттар хан. № 786, 10 ноября 1914 г.
56. Вокруг армянского вопроса. № 786, 10 ноября 1914 г.
57. Балканские государства. № 787, 11 ноября 1914 г.
58. Налог на прибыль. № 788, 12 ноября 1914 г.
59. Ашура. № 790, 1914 г.

Статья
М.Э.Расулзаде «За доказательствами и подтверждениями», №900, 1915 г.

60. Синусиды (Кровавая радикально-исламистская секта, в основном в северной Африке, в Бенгази). № 792, 793, 796; 19, 20, 24 ноября 1914 г.
61. В надежде на реформы. № 794, 21 ноября 1914 г.
62. Открытие иранского межджиса. № 796, 24 ноября 1914 г.
63. Организация мусульманских женщин. № 798, 26 ноября 1914 г.
64. Англичане в Египте. № 800, 28 ноября 1914 г.
65. Третий межджис. № 803, 2 декабря 1914 г.
66. Внутренние помехи англичан. № 804, 3 декабря 1914 г.
67. Положение Италии. № 805, 4 декабря 1914 г.
68. Стойкость, нация и быт. № 811, 11 декабря 1914 г.
69. «Надир шах». № 813, 14 декабря 1914 г.
70. Особенности сельских школ. № 815, 16 декабря 1914 г.
71. Вопрос обучения (I). № 818, 19 декабря 1914 г.
72. Вопрос обучения (II). № 822, 24 ноября 1914 г.
73. Драма нашлась (Впечатления от «Кузнец Гаве»). № 21 декабря 1914 г.
74. Внимание к двум вопросам. № 820, 22 декабря 1914 г.
75. Подстава. № 826, 30 декабря 1914 г.
76. Снова о сельских школах. № 827, 31 декабря 1914 г.
77. Вопрос Японии. № 828, 1 января 1915 г.
78. Подстава. № 830, 4 января 1915 г.
79. «Асли и Керем». № 832, 6 января 1915 г.
80. Положение Австрии. № 834, 8 января 1915 г.
81. Воспоминания об Азербайджане (Тебриз). № 835, 9 января 1915 г.
82. Подстава. № 837, 12 января 1915 г.
83. Перед одной национальной обязанностью. № 838, 13 января 1915 г.
84. Перед историческими событиями (отношения по-соседски). № 839, 14 января 1915 г.

85. В связи с сегодняшним днем (Один светлый день – Мовлуди Наби). (Праздник рождения Наби-ред). № 840, 15 января 1915 г.
86. «Аршин мал алан». № 841, 18 января 1915 г.
87. Для воинственных мусульман. №841, 18 января 1915 г.
88. Приметы опасений. № 843, 20 января 1915 г.
89. Относительно одного конфликта. № 846, 23 января 1915 г.
90. Германия и Англия. № 847, 26 января 1915 г.
91. Великий поэт Грузии. № 850, 28 января 1915 г.
92. Грандиозный и национальный день. (С похорон грузинского поэта Акакия Церетели) № 862, 11 февраля 1915 г.
93. Речь представителя мусульманской печати Мухаммеда Эмина Расулзаде. № 862, 11 февраля 1915 г.
94. В связи с утверждением шейхульислама. № 864, 13 февраля 1915 г.
95. Бенефис Танрыгулиева. № 865, 15 февраля 1915 г.
96. В связи с приближением праздника. № 869, 19 февраля 1915 г.
97. Относительно объяснения начальника Благотворительного общества. № 872, 23 февраля 1915 г.
98. Бенефис Муслим бея. № 881, 5 марта 1915 г.
99. В связи с приездом в Тебриз наследника престола. № 882, 6 марта 1915 г.
100. Новруз. № 884, 9 марта 1915 г.
101. Относительно публикации «Братская помощь». № 885, 13 марта 1915 г.
102. Праздничные впечатления. № 890, 19 марта 1915 г.
103. Относительно некоторых публикаций. № 891, 20 марта 1915 г.
104. Независимость евреев. № 892, 22 марта 1915 г.
105. За аргументами и доказательствами. № 900, 31 марта 1915 г.
106. О Бакинского института учителей. № 903, 3 апреля 1915 г.

107. Вопрос заливов. № 904, 5 апреля 1915 г.
108. Предстоящие выборы в Думу. № 911, 13 апреля 1915 г.
109. Немного об иранском событии. № 912, 14 апреля 1915 г.
110. Еще раз об институте учителей. № 913, 15 апреля 1915 г.
111. Иранский кризис. № 914, 16 апреля 1915 г.
112. Страшные цифры, горькая правда! № 917, 20 апреля 1915 г.
113. О вынужденных решениях. № 922, 26 апреля 1915 г.

Всего: 113 статей

**Журнал «Шелале» («Водопад»)
(1913 г.)**

1. Легкий язык – «новый язык». № 19, 20; 15, 22 июнь 1913 г.
2. Новые языковеды и тюркисты. № 24, 25; 20 и 27 июль 1913 г.
3. Язык – важный общественный фактор. № 27, 10 август 1913 г.

Всего: 3 статьи

**Газета «Бесирет» («Прозорливый,
умный, знающий»)
(1914 г.)**

1. Нужна Мудрость! № 1, 12 апреля 1914 г.
2. Сельские школы и отсутствие учителей. № 2, 19 апрель 1914 г.
3. Петербургский совещательный меджлис. № 3, 1914 г.
4. Просветительская работа у нас. № 4, 3 май 1914 г.
5. Против беды. № 5, 10 май 1914 г.
6. Высшая школа Кавказа. № 6, 17 мая 1914 г.
7. Наши общества. № 8, 31 май 1914 г.
8. «Йади-бейза» («Белая рука – согласно легенде рука проро-

ка Мусы, творящая чудеса; – умелая рука»-ред). № 9, 7 июнь 1914 г.

9. Снова о Петербургском совещательном межджлисе. № 10, 15 июнь 1914 г.

10. Вопрос о разводе . № 11, 5 июль 1914 г.

Всего: 10 статей

**Журнал «Дирилик» («Возрождение»)
(1914-1915-е гг.)**

1. Что такое бытие? № 1, 16 сентября 1914 г.

2. Национальное бытие (I). № 2, 2 октября 1914 г.

3. Национальное бытие (II). № 3, 14 октября 1914 г.

4. Национальное бытие (III). № 4, 1 ноября 1914 г.

5. Национальное бытие (IV). № 5, 16 ноября 1914 г.

6. Национальное бытие (V). № 6, 1 декабря 1914 г.

7. Национальное бытие (VI). № 7, 10 декабря 1914 г.

8. Национальное бытие (VII). № 8, 1 января 1915 г.

Всего: 8 статей

**Газета «Ени игбал» («Новое благодаяние»)
(1915 г.)**

1. Победа Японии. №1, 28 апреля 1915 г.

2. Бенефис композитора. № 2, 30 апреля 1915 г.

3. От редакции газеты «Игбал». № 4, 1 мая 1915 г.

4. Выборы в Думу. № 4, 1 мая 1915 г.

Газета «Ени игбал»

5. О принудительных решениях. № 6, 4 мая 1915 г.
6. Подстава. № 7, 5 мая 1915 г.
7. День братства. №8, 6 мая 1915 г.
8. Сегодня. № 9,7 мая 1915 г.
9. Успех братской помощи. №11,10 мая 1915 г.
- 10.Нужна помощь врача. №12,11 мая 1915 г.
- 11.Подстава. №19,19 мая 1915 г.

*Статья М.Э.Расулзаде
«Победа Японии»,
№1, 1915 г.*

Всего: 11 статей

Журнал «Гуртулуш» («Спасение»)

1. Спасение. №1, 1 октября 1915 г.

Всего: 1 статья

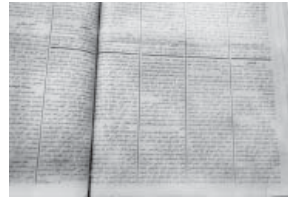
Статьи опубликованные в газете «Ачыг сёз» («Ясное слово») (1915-1916-е гг.)

1. Наш путь. №1, 2 октября 1915 г.
2. Новый министр внутренних дел. №2, 4 октября 1915 г.
3. Сегодняшние обещания. №4, 6 октября 1915 г.
4. Об адвокатах суда нехристианах. №5, 7 октября 1915 г.
5. Наши потребности. №6, 9 октября 1915 г.
6. Дороговизна и скудность . №7, 11 октября 1915 г.
7. Об адвокатах мусульман. №8, 12 октября 1915 г.

*Газета «Ачыг сёз»,
статья «Забывтые
изгнания», №251,
1916 г.*

8. Берлин-Багдад. №9, 13 октября 1915 г.
9. Вопрос вагона. № 10, 14 октября 1915 г.
10. Вопрос продовольствия (в связи с заседанием Думы). №11, 15 октября 1915 г.
11. Польские мусульмане. №12, 16 октября 1915 г.
12. Сегодняшние дни. №13, 18 октября 1915 г.
13. На перепутье. №14, 19 октября 1915 г.
14. Нация и мир. №16, 21 октября 1915 г.
15. Дело аджар и карсов. №17, 22 октября 1915 г.
16. Положение на Балканах. Кабинеты признания и мирные новости. №18, 23 октября 1915 г.
17. Сегодняшние выборы. № 19, 25 октября 1915 г.
18. Бездушный доктор. № 20, 26 октября 1915 г.
19. От хиджры 1334 год. №21, 28 октября 1915 г.
20. Иран в кризисе. № 26, 2 ноября 1915 г.
21. Вопрос муфтиев. № 28 4 ноября 1915 г.
22. С проповедью. № 31, 10 ноября 1915 г.
23. Вопрос праздников. № 33, 12 ноября 1915 г.
24. Состояние общества. № 34, 19 ноября 1915 г.
25. Десятилетие благотворительности. № 35,15 ноября 1915 г.
26. Кто выполнит эту работу?. № 6,16 ноября 1915 г.
27. Иран в мятежах. № 39, 19 ноября 1915 г.
28. Состояние общества. № 40, 20 ноября 1915 г.

Статья «Страх перед Аллахом», №279 1916 г.

Статья «Бакинский семинар», №281, 1916 г.

29. Национальные долги. № 41, 22 ноября 1915 г.
30. В связи с открытием Думы. № 42, 23 ноября 1915 г.
31. Подстава. № 43, 24 ноября 1915 г.
32. Учительская общественность. № 45, 26 ноября 1915 г.
33. Подстава. № 45, 26 ноября 1915 г.
34. Состояние общества. № 46, 27 ноября 1915 г.
35. Многословный Иран. № 47, 28 ноября 1915 г.
36. Иран смешался. № 49, 30 ноября 1915 г.
37. Потребности Кавказа. № 50, 1 декабря 1915 г.
38. Состояние общества. № 53, 4 декабря 1915 г.
39. Важное место для Туркестана. № 58, 10 декабря 1915 г.
40. Состояние общества. № 59, 11 декабря 1915 г.
41. Снова об учительской общественности. № 62, 15 декабря 1915 г.
42. Против англичан. № 63, 17 декабря 1915 г.
43. Состояние общества. № 64, 18 декабря 1915 г.
44. Подстава. № 65, 20 декабря 1915 г.
45. Вопрос блока и фракции. № 67, 22 декабря 1915 г.
46. Об отношениях кавказских наций. № 68, 23 декабря 1915 г.
47. Состояние общества. № 69, 25 декабря 1915 г.
48. 1916-й год от Рождества. № 75, 1 января 1916 г.
49. Одно решение Англии. № 77, 4 января 1916 г.
50. С праздником Мовлуд. № 78, 5 января 1916 г.

Статья «Из эмиграции 1334», №304, 1916 г.

Статья «О бакинских гочу», №332, 1916 г.

51. Большой промах. Впечатления о дне Мовлуд. № 79, 7 января 1916 г.
52. Подстава. № 90, 20 января 1916 г.
53. Снова об обращении фракции. № 92, 22 января 1916 г.
54. Воспомяна о десяти годах жизни. В связи с праздником печати Поволжья. № 94, 25 января 1916 г.
55. Состояние Китая. № 96, 28 января 1916 г.
56. Открытие Государственной Думы. № 97, 19 января 1916 г.
57. Спор с грузинским единомышленником. № 99, 31 января 1916 г.
58. Немного об истории. В связи с пьесой «Ануширавани-Адил». № 101, 2 февраля 1916 г.
59. Хашим бей Везиров. № 105, 7 февраля 1916 г.
60. В связи с открытием Государственной Думы. № 107, 9 февраля 1916 г.
61. Подстава. Перевод «Ени Игбала». № 115, 19 февраля 1916 г.
62. Два голоса от Демавенда и Невы. № 118, 23 февраля 1916 г.
63. Бест (политическое убежище-ред). № 121, 26 февраля 1916 г.
64. Последнее решение Думы. Не Государственная, а Городская дума. № 122, 28 февраля 1916 г.
65. Подстава. № 125, 2 марта 1916 г.
66. Решение о новом городе. № 126, 3 марта 1916 г.
67. Праздник спасения. Новруз – новый день!. № 130, 8 марта 1916 г.
68. На родине Ибн Сины. № 132, 14 марта 1916 г.
69. Подстава. № 136, 18 марта 1916 г.

Статья «Нужда Дагестана в просвещении», №347, 1916 г.

Статья «Два бенефиса, театр и музыка»

- 70.Зарок был?. № 140, 23 марта 1916 г.
71. О выборах в «Ниджат». № 144, 28 марта 1916 г.
72. Земский Совет. № 149, 3 апреля 1916 г.
73. Совет просвещения. № 153, 7 апреля 1916 г.
- 74.Земство. № 154, 8 апреля 1916 г.
75. Подстава. №154, 8 апреля 1916 г.
- 76.Вновь вопрос муфтиев. № 155, 10 апреля 1916 г.
- 77.Земство II (Легкие интервью). № 157, 12 апреля 1916 г.
78. Создается Бюро. № 158, 13 апреля 1916 г.
- 79.Подстава. № 158, 13 апреля 1916 г.
- 80.Земство III. № 159, 14 апреля 1916 г.
- 81.«Молла Насреддин». № 166, 22 апреля 1916 г.
- 82.Земский Совет. № 168, 25 апреля 1916 г.
83. Точка для понимания. № 171, 28 апреля 1916 г.
84. «Мертвецы». № 173, 1 мая 1916 г.
- 85.Подстава. № 177, 5 мая 1916 г.
86. Земский Совет. № 179, 8 мая 1916 г.
87. Ошибки наших членов в Совете. № 184, 13 мая 1916 г.
- 88.Политические интриги. №186, 16 мая 1916 г.
- 89.Земство Кавказа и мусульманская фракция. № 188, 18 мая 1916 г.
- 90.Подстава. № 192, 23 мая 1916 г.
- 91.Лорд Кичнер. № 196, 27 мая 1916 г.
- 92.Об армянской демократии (в измененной форме перевода).
№ 197, 29 мая 1916 г.
- 93.Сегодняшнее собрание. № 202, 3 июня 1916 г.
94. Школа и Медресе. № 133, 134,135, 138, 143,147, 150,
201.204,205,208; 15, 16, 17, 21, 27, 31 марта, 4 апреля, 2,6,7,
10 июня 1916 г.
95. По поводу. № 204, 6 июня 1916 г.
- 96.Сабантуй. № 206, 8 июня 1916 г («Сабантуй» – у татаров
праздник природы в связи с приходом весны).
- 97.Подстава. Вопросы. № 210, 13 июня 1916 г.

98. Подстава. № 211, 14 июня 1916 г.
99. Подстава. Борьба двух пехлеванов (Повесть из жизни пройдох). № 215, 19 июня 1916 г.
100. Подстава. № 217, 21 июня 1916 г.
101. Воспоминания об оружии. Праздник Рамазан в Стамбуле. № 220, 221, 24 и 26 июня 1916 г.
102. Подстава. № 225, 30 июня 1916 г.
103. Подстава. Проходивший мимо журналист (Это не иллюзия, а правда). № 228, 4 июля 1916 г.
104. Иранская политика. № 231, 7 июля 1916 г.
105. Народы Ирана. № 237, 18 июля 1916 г.
106. Объединение России, Англии и Ирана. № 244, 28 июля 1916 г.
107. Отношения Ирана с Турцией. № 245, 29 июля 1916 г.
108. Забытые изгнанники. № 251, 5 августа 1916 г.
109. Наши кооперативные инициативы. № 258, 14 августа 1916 г.
110. Армяне в Турции. № 259, 15 августа 1916 г.
111. Кабинет Вюсугуддовле (премьер-министр). № 264, 21 августа 1916 г.
112. Освобождение мусульман от воинской службы. № 265, 22 августа 1916 г.
113. Теариф меселеси (признание народами друг друга - ред.). № 272, 30 августа 1916 г.
114. Важная точка в воспитании. № 275, 2 сентября 1916 г.
115. Страх перед Аллахом. № 279, 7 сентября 1916 г.
116. Что с Голландией? № 280, 8 сентября 1916 г.
117. Бакинская семинария. № 281, 9 сентября 1916 г.
118. Для науки и изобретательства. № 283, 12 сентября 1916 г.
119. Вопрос мира. № 285, 14 сентября 1916 г.
120. В связи с письмом Фиридун бея Кочарли. № 290, 23 сентября 1916 г.
121. Курбан. № 291, 25 сентября 1916 г.

122. О конфликтах в вопросе бандитов. №292, 28 сентября 1916 г.
123. Подстава. № 298,5 октября 1916 г.
124. Наш путь (В связи с годовщиной «Ачыг сёз»). № 299, 9 октября 1916 г.
125. Подстава. № 300, 11 октября 1916 г.
126. Ни Кавказ, ни Иран. № 303, 14 октября 1916 г.
127. Из эмиграции 1335 год. № 304, 16 октября 1916 г.
128. Подстава. № 306, 18 октября 1916 г.
129. Какая нам нужна школа? № 306, 18 октября 1916 г.
130. Курсы учителей. №311, 24 октября 1916 г.
131. Приглашение к жизни. № 312, 24 октября 1916 г.
132. Анадолу просит помощь. № 318, 3 ноября 1916 г.
133. Иностранцы в институте учителей. № 325, 11 ноября 1916 г.
134. Опять тот же вопрос. № 328, 15 ноября 1916 г.
135. О бакинских гочу. № 332, 20 ноября 1916 г.
136. Тарик ибн Зияд. № 332, 20 ноября 1916 г.
137. Горемыки курды. № 336, 24 ноября 1916 г.
138. Об открывающемся медресе. № 340, 29 ноября 1916 г.
139. Выборы Государственного Совета и искусственная критика у нас. № 345, 6 декабря 1916 г.
140. Нужда Дагестана в просвещении. № 347, 8 декабря 1918 г.
141. Вторая страница в мирном договоре. № 351, 14 декабря 1916 г.
142. Театр и музыка. Два бенефиса. № 354, 18 декабря 1916 г.
143. Квартальные языки в средних школах. №352, 15 декабря 1916 г.
144. День рождения Наби. № 360, 25 декабря 1916 г.
145. Какие новости? № 361, 27 декабря 1916 г.
146. Праздник одного медресе. № 362, 28 декабря 1916 г.
147. Относительно Рождества. № 363, 29 декабря 1916 г.

Всего: 147 статей

Газета “Догру сѣз” («Правдивое слово»)

1. Подстава. Начало апреля. № 6, 2 апреля 1916 г.
2. Подстава. № 15, 18 июня 1916 г.
3. Подстава. Не старая, и не новая. № 28., 22 октября 1916 г.
4. Подстава. № 29, 29 октября 1916 г.

Всего: 4 статей

***Газета «Догру сѣз»»,
1916 г.***

Газета «Ачыг сѣз» (1917-1918-е гг.)

1. Относительно Рождества. № 365, 1 января 1917 г.
2. 1916 год. № 366, 2 января 1917 г.
3. Об удивительном известии. № 372, 9 января 1917 г.
4. Перед большим событием и его приметы. № 374, 11 января 1917 г.
5. В отношении требований грузинских газет. № 377, 15 января 1917 г.
6. О второй ноте Вильсона. № 377, 15 января 1917 г.
7. Вторая сторона речи Вильсона. № 378, 16 января 1917 г.
8. Из управления «Ачыг сѣз». № 379, 17 января 1917 г.
9. Вопрос правового обеспечения наций. №381, 19 января 1917 г.
10. Повесть об одном переводчике. № 384, 23 января 1917 г.
11. Вопрос начального обучения. №388, 27 января 1917 г.
12. Грузины и мусульмане. № 389 29 января 1917 г.
13. Грузино-тюркское объединение. № 392, 1 февраля 1917 г.
14. В связи с одним признанием. № 397, 7 февраля 1917 г.

***Газета «Ачыг сѣз»»,
1917 г.***

15. Религиозное управление мусульман. № 402, 13 февраля 1917 г.
16. Ислам и родной язык. № 413-414, 27-28 февраля 1917 г.
17. Большая революция. № 418, 5 марта 1917 г.
18. Перед свободой . № 420, 7 марта 1917 г.
19. Новруз. № 421, 8 марта 1917 г.
20. Свобода Новруза. № 422, март 1917 г.
21. Свобода весны. № 424, 15 марта 1917 г.
22. Подготовка к Учредительному собранию. № 425, 16 марта 1917 г.
23. Республика. № 426, 17 марта 1917 г.
24. Обращение к польской нации. № 428, 20 марта 1917 г.
25. Четыре дня среди народа. №432,436,438,441;24, 29, 31 марта, 4 апреля 1917 г.
26. Еще один большой праздник. № 433, 26 марта 1917 г.
27. Общественный долг российских мусульман и долг бакинских мусульманских обществ. № 433, 26 марта 1917 г.
28. Между двух мнений. № 434, 27 марта 1917 г.
29. Два правительства. № 435, 28 марта 1917 г.
30. Свобода генерала Куропаткина. № 437, 30 марта 1917 г.
31. Лозунг народной республики, Кадетская партия и мусульмане. № 438, 31 марта 1917 г.
32. Кадетская партия и мусульмане. № 440, 3 апреля 1917 г.
33. О Милюкове. № 440, 3 апреля 1917 г.
34. Трагедия Магсудова. № 441, 4 апреля 1917 г.
35. Где должна быть мусульманская общественность России. № 442, 5 апреля 1917 г.

Газета «Ачыг сёз», статья М.Э.Расулзаде «Сдача ханского дворца», 1917-й год

36. Народное управление. № 442,449; 5, 13 апреля 1917 г.
37. Относительно мусульманской общественности Кавказа. №444,7 апреля 1917 г.
38. Долг свободы. № 446, 10 апреля 1917 г.
39. Относительно движения в среде. № 447, 11 апреля 1917 г.
40. В Бухаре и Хиве. № 449, 13 апреля 1917 г.
41. Съезд Кавказа. № 450, 14 апреля 1917 г.
42. Национально-политические задачи на съезде мусульман Кавказа. № 457,458; 25, 26 апреля 1917 г.
43. Русский царизм в Иране. № 468, 9 мая 1917 г.
44. Не время беспечности!. № 471, 12 мая 1917 г.
45. Куда идем? № 778, 19 мая 1917 г.
46. Всероссийский съезд мусульман. №478,481,482,483,484, 485,487,488, 490,491,492,495,496; 21, 23, 26, 28, 29, 30, 31 мая, 2, 4, 6, 7, 8, 12, 13 июня 1917 г.
47. Доклад Саликова, прочитанный на съезде мусульман Москвы. № 480, 24 мая 1917 г.
48. Ошибка левых. № 483, 29 мая 1917 г.
49. О русском империализме. № 485,31 мая 1917 г.
50. Против интриг. № 486, 1 июня 1917 г.
51. Выборы в Думе. № 490, 6 июня 1917 г.
52. О беспорядках первого июня. № 493, 9 июня 1917 г.
53. Относительно новых выборов в Думе. № 495, 12 июня 1917 г.
54. О социализме. № 506, 25 июня 1917 г.
55. Об интригах. № 509, 30 июня 1917 г.
56. Выборы. № 510, 2 июля 1917 г.

Статья М.Э.Расулзаде «Нет хлеба», газета «Ачыг сёз», 1917 г.

57. Что это? № 513, 5 июля 1917 г.
58. Поздравление новому другу. № 513, 5 июля 1917 г.
59. В связи с мусульманским праздником «Рамазан». № 515, 7 июля 1917 г.
60. Кризисная революция. № 517, 12 июля 1917 г.
61. Новый национальный Совет. № 520, 16 июля 1917 г.
62. О муниципальных выборах. № 521, 17 июля 1917 г.
63. Слева направо. № 527, 24 июля 1917 г.
64. Федерализация и демократизация. № 528, 25 июля 1917 г.
65. Объединение сторон. № 531, 28 июля 1917 г.
66. Где промыслы, там и я! (Относительно объединения промыслов). № 532, 30 июля 1917 г.
67. Рабочие и промысловики. № 534, 1 августа 1917 г.
68. Организации милиции. № 535, 2 августа 1917 г.
69. Вновь вопрос промыслов. № 536, 3 августа 1917 г.
70. Три съезда. № 537, 4 сентября 1917 г.
71. Московский Совет. № 539, 13 августа 1917 г.
72. Перед парламентскими выборами. № 542, 16 августа 1917 г.
73. Трудности с продовольствием. № 549, 24 августа 1917 г.
74. Национальные требования. №, 25 августа 1917 г.
75. Интеллект правит!. № 552, 28 августа 1917 г.
76. Шесть месяцев революции. № 553, 29 августа 1917 г.
77. Контрреволюция. № 554, 30 августа 1917 г.
78. На должность. № 555, 31 августа 1917 г.
79. Приключения Корнилова. № 556, 1 сентября 1917 г.
80. Обращение дивизии. № 557, 3 сентября 1917 г.
81. Участь бакинских сел. № 559, 5 сентября 1917 г.
82. Объявление республики. № 560, 6 сентября 1917 г.
83. Братьям туркестанцам. № 560, 6 сентября 1917 г.
84. Несбыточные предложения. № 561, 7 сентября 1917 г.
85. Съезд наций. № 563, 10 сентября 1917 г.
86. Еще один урок. № 564, 11 сентября 1917 г.

87. Продовольственный кризис. № 565, 12 сентября 1917 г.
88. Хлеба нет. № 566, 13 сентября 1917 г.
89. Курбан Байрам. №567, 14 сентября 1917 г.
90. Петербургский демократический совет. № 568, 18 сентября 1917 г.
91. Победа федерализации. № 569, 19 сентября 1917 г.
92. Три взгляда на Бакинский уезд. № 569, 19 сентября 1917 г.
93. Большая потеря. № 570, 20 сентября 1917 г.
94. Забастовка на промыслах. № 576, 28 сентября 1917 г.
95. Новое заявление нового правительства. «Ачыг соз», № 578, 1 октября 1917 г.
96. Одна ответственная невнимательность. «Ачыг соз», № 580, 30 октября 1917 г.
97. Пронумерованные выборы. № 595, 23 октября 1917 г.
98. Первый партийный съезд. № 597, 25 октября 1917 г.
99. “Неожиданная” победа. № 598, 26 октября 1917 г.
100. Сегодня день экзамена. № 600, 29 октября 1917 г.
101. Съезд «Мусават». «Ачыг соз», № 599,600,601,602,603,604; 27, 29, 30, 31 октября; 1, 2 ноября 1917 г.
102. Наблюдение. № 604, 2 ноября 1917 г.
103. Тюркская партия федералистов «Мусават». № 607, 16 ноября 1917 г.
104. Тюркская партия федералистов «Мусават». № 608, 17 ноября 1917 г.
105. Выборы в Учредительное собрание. № 613, 26 ноября 1917 г.
106. Конец света. № 616, 29 ноября 1917 г.
107. Права и действия нации. № 624, 8 декабря 1917 г.
108. Сегодняшнее начало. № 635, 22 декабря 1917 г.
109. День чести. № 636, 24 декабря 1917 г.
110. Национальное состояние и чувства. № 636, 24 декабря 1917 г.
111. Падение ханского дворца. № 637, 25 декабря 1917 г.

112. 1917-й год. № 643-644; 1, 2 января 1918 г.
113. Учредительное собрание. № 652, 11 января 1918 г.
114. Выступление М.Э.Расулзаде на заседании Национального Совета 12 января 1918 года. № 654, 14 января 1918 г.
115. Перемирие с Турцией. № 654-656; 14, 15, 16 января 1918 г.
116. День пленных. № 659, 19 января 1918 г.
117. Предписание турецкой Армении. № 659, 19 января 1918 г.
118. Настроение общества. № 664-665; 25, 26 января 1918 г.
119. Наша автономия и бакинские большевики. № 667, 29 января 1918 г.
120. Настроение общества. № 671, 2 февраля 1918 г.
121. Рафи-иштибах (устранение ошибок -ред). № 671, 2 февраля 1918 г.
122. Бакинские большевики «сдались» кадетам. № 697, 6 марта 1918 г.

Всего: 122 статьи

Журнал «Гардаш комейи» («Братская помощь»)

1. Наш взгляд на вопрос о Республике в России. № 1, май 1917 г.

Всего: 1 статья

Журнал «Гардаш комейи»

Газета «Мусават»

1. Наш путь. «Мусават» газета, (редакционная коллегия), № 1, 10 сентября 1917 г.
2. Голос Мусавата. № 1, 10 сентября 1917 г.

Газета «Мусават», 1917 г.

3. Урок из Финляндии. № 3, 1 октября 1917 г.
4. Доклад «Мусавата». № 4, 13 октября 1917 г.
5. Наше «недоброжелательство». № 5, 20 октября 1917 г.

Всего: 5 статей

Статья в газете «Заман» («Время»)

(На турецком языке)

Турция, Стамбул.

1. Расулзаде Мухаммед Эмин. “Сто лет под гнетом Москвы”, № 187, 13 тешрини-еввел(Ноябрь) 1918 г.

Газета «Наш путь»

(на русском языке)

Баку.

1. Побеждены ли турки? №3, 3 марта 1919.

Всего: 1 статья

Газета «Наш путь»

Сборник «Истиглал»

1. Азербайджанская Республика. Баку, 1919.
2. Столица Азербайджана. Баку, 1919.

Всего: 2 статьи

Газета «Истиглал» (1919-1920-е гг.)

1. «Истиглал» (Независимость). №1, 4 февраля 1919 г.
2. Почему уезжают? №2, 14 февраля 1919 г.
3. Пусть уезжают, потом возвращаются. №3, 26 февраля 1919 г.

**Сборник
«Истиглал»**

4. Тефеили-Новруз (благотворный Новруз- ред). №6,20 марта, 1919 г.
5. Старый метод. №10,12 апреля, 1919 г.
6. Великолепный день, победа объявления идей Мусавата. №17, 31 мая 1919 г.
7. Вопрос Турции. №6, 17 февраля 1920 г.
8. Черное сожаление. «Ниш». №6, 17 февраля 1920 г.

Всего: 8 статей

*Газета «Истиггал»,
1919 г.*

**Статьи в газете «Азербайджан»
(на азерб. языке)
(1918-1920 гг.)**

1. Поздравительные телеграммы. № 5, 03.10.1918 г.
2. С какой надеждой? № 41,16.11.1918 г.
3. Независимость. № 50, 27.11.1918 г.
4. Всему азербайджанскому народу. № 52, 29.11.1918 г.
5. Самоопределение. № 53, 01. 12. 1918 г. №53.
6. Столица Азербайджана. I. № 55,03. 12.1918 г.
7. Столица Азербайджана. II. № 57, 06.12. 1918 г.
8. Смысл событий. № 65, 15.12. 1918 г.
9. Столица Азербайджана. III. № 68, 19.12. 1918 г. №68.
10. Что это за забастовка? № 74, 30.12.1918 г.

Газета «Азербайджан»

11. Столица Азербайджана. IV. № 75, 31. 12. 1918 г.
12. Должен был говорить по-русски. № 82, 08.01.1919 г.
13. Интеллект Милокова. № 85, 12. 01. 1919 г.
14. Вопрос Загаты. № 87, 14.01. 1919 г.
15. Турция побеждена? № 90, 17. 01. 1919 г.
16. Новый английский кабинет. № 92, 20.01. 1919 г.
17. Судный день. № 93, 21. 01. 1919 г.
18. Вопрос рабочих. № 94, 22. 01. 1919 г.
19. Нужно ли делать забастовку? № 96, 24. 01. 1919 г.
20. Совесть мучает. № 98, 27.01. 1919 г.
21. Наше политическое состояние. № 99, 28. 01. 1919 г.
22. Нужны меры. № 100, 29. 01. 1919 г.
23. Нужны серьезность!.. № 102, 31. 01.1919 г.
24. Две конференции. № 103, 02. 02. 1919 г.
25. Парламент и оппозиция. № 104, 03.02.1919 г.
26. Правительство не все будет делать. № 106, 05. 02. 1919 г.
27. Столица Азербайджана. V. № 108, 07. 02. 1919 г.
28. Искусственный кризис. № 109, 09.02. 1919 г.
29. Только один голос. № 110, 10.07. 1919 г.
30. Вопрос дня. № 115, 17. 02. 1919 г.
31. Не верьте каждому слову. № 117, 19. 02. 1919 г.
32. Почему правительсво ушло в отставку. № 128, 04. 03. 1919 г.
33. Почему правительство на грани отставки? № 129, 05. 03. 1919 г.
34. Показатель дня свободы. № 136, 14.03.1919 г.

Газета «Азербайджан»

35. Незабываемая трагедия! № 147, 31. 03. 1919 г.
36. Один день для примера. № 148, 02. 04. 1919 г.
37. Незабываемый день. № 151, 02. 04. 1919 г.
38. Иран и мы. № 152, 08. 04. 1919 г.
39. Не лезьте в политику. № 156, 12. 04. 1919 г.
40. Азербайджан и Иран. № 168, 28. 04. 1919 г.
41. Забастовка кончилась? № 186, 14. 05. 1919 г.
42. Какой большой праздник!. № 180, 28. 05. 1919 г.
43. Иран-Азербайджан. № 212, 26. 06. 1919 г.
44. Ответственность возросла! № 263, 29. 08. 1919 г.
45. День истины. № 274, 15. 09. 1919 г.
46. Относительно отставки Насиб бейя № 275, 17.09.1919 г.
47. День спасения. № 276, 18. 09. 1919 г.
48. «Знаменитые слухи». № 279, 22.09.1919 г.
49. Турецкое национальное движение. № 307, 28. 10. 1919 г.
50. Английская политика. I. № 325, 19. 11. 1919 г.
51. Поздравляем! № 12, 14. 01. 1920 г.
52. Учение большевизма. № 29, 14. 02. 1920 г.
53. Ложные толкования. № 39, 25. 02. 1920 г.

Статья М.Э.Расулзаде «День спасения», газета «Азербайджан»

Газета «Азербайджан»

54. Кровавое исполнение Армении. № 52, 11.03.1920 г.
 55. Период свободы. № 53, 14. 03. 1920 г.
 56. День спасения. № 58, 19. 03. 1920 г.
 57. Движение в Германии. № 58, 19. 03. 1920 г.
 58. Армия победила. № 68, 06. 04. 1920 г.
Всего: 58 статей

**СТАТЬИ, ОПУБЛИКОВАННЫЕ В ЭМИГРАЦИИ
 (1923-1955-е гг.)**

**Журнал «Ени Кафкасия» («Новый Кавказ»)
 (1923-1927-е гг.)
 Турция, Стамбул.**

1. Прометей, извергающий огонь. Журнал «Ени Кафкасия» («Новый Кавказ»), год-1, № 1, 9 сафар (второй месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры)1341, (26 сентября 1923 года по григорианскому календарю), с. 1-3.
2. Преследования в Азербайджане. Г - 1, № 1, 9 сафар (Второй месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1341, с. 7-8.
3. Второе покорение Стамбула. Г - 1, № 2, 4 рабиюлеввел (третий месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 1.
4. На самом деле важный вопрос. Г-1, № 2, 4 рабиюлеввел (третий месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 2-4.

Статья М.Э.Расулзаде «Прометей, извергающий огонь» в первом выпуске журнала «Ени Кафкасия»

5. Союз Советских Республик. Г-1, № 2, **4** рабиюлеввел (третий месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 7-8.
6. Большевиcтский террор в Азербайджане. Г. - 1, № 2, **4** рабиюлеввел (третий месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 8-9.
7. Турецкая Республика. Г - 1, № 3, **21** рабиюлеввел (третий месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 1.
8. История повторяется!. Г- 1, № 3, **21** рабиюлеввел (третий месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 1-3.
9. Большевиcтская пропаганда на Кавказе. Г-1, № 3, **21** рабиюлеввел (третий месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 3-5.
10. Ереванские» события и турецкая общественность. Г-1, № 3, **21** рабиюлеввел (третий месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 6-9.
11. Турецко-русские отношения. Г-1, №3, **21** ребиюлахир (четвертый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 9-10.
12. Управление республикой. Г-1, № 4, **6** ребиюлахир (четвертый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 1-2.
13. Хезеяни-бедии (грубость, грубые действия, переходящие рамки дозволенного - ред.). Г-1, № 4, **6** ребиюлахир (четвертый

*Карта Азербайджана,
опубликованная на страницах
журнала*

- месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры)1342, с. 7-10.
14. Российско-иранские отношения. Г-1, № 4, **6** ребиюлахир (четвертый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 10-12.
15. Важное разъяснение. Г-1, № 4, **6** ребиюлахир (четвертый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры)1342, с. 12-14.
16. В каком состоянии экономический кризис в России?. Г-1, № 4, **6** ребиюлахир (четвертый по мусульманскому лунному календарю-хиджры)1342, с. 14-15.
17. Идеология насилия и угроз. Г-1, № 5, **24** ребиюлахир (четвертый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 1-2.
18. Одно письмо Мухаммеда Эмина Расулзаде. Г-1, № 5, **24** ребиюлахир (четвертый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 6-8.
19. Советский Союз и Лехистан. Г-1, № 5, **24** ребиюлахир (четвертый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 10-11.
20. Большевицкая тирания. Г-1, № 6, **7** джамадилеввел (пятый месяц по мусульманскому лунному календарю) 1342, с. 1-2.
21. Большевицкая независимость на Кавказе. Г-1, № 6, **7** джамадилеввел (пятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 6-8.

Статья под заголовком «Международная жизнь»

Статья под заголовком «В турецкой печати»

22. Арслан Бей Сафикурдский. Г-1, № 6, **7** джамадилеввел (пятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 14.
23. Вопрос России. Г-1, № 7, **24** джамадилеввел (пятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 1-3.
24. Правда о большевиках. Г- 1, № 7, **24** джамадилеввел (пятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 9-12.
25. Разногласия среди большевиков. Г-1, № 8, джамадилахир (шестой месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 1-3.
26. Правда о большевиках. Г-3, № 8, джамадилахир (шестой месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 7-10.
27. Смерть Ленина . Г-1, № 9, **25** джамадилеввел (пятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 1-3.
28. После смерти Ленина. Г-1, № 9, **25** джамадилеввел (пятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 4.
29. Вопрос утверждения Советов. г-1, № 10, **8** реджеб (седьмой месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 1-3.
30. В связи со смертью Вильсона. Г-1, № 10, **8** реджеб (седьмой месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 4-5.
31. М.Кямал турецкой революции. Г-1, № 11, **25 реджеб** (седьмой месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 1-3.
32. Взаимоотношения России и Англии. Г-1, №11, **25** реджеб (седьмой месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 6-8.

33. Турецко-русские отношения. Г-1, № 11, **25** реджеб (седьмой месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 8-11.
34. Французско - русские отношения. Г-1, № 11, **25** реджеб (седьмой месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 10-11.
35. Те же методы, те же страхи. Г-1, № 12, **11** шабан (восьмой месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, 1 марта 1340, с. 1-2.
36. Эмигрантская политика в Азербайджане». Г-1, № 12, **11** шабан (восьмой месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, 1 марта 1340 с. 5-7.
37. Об одном конфликте иранской газеты. Г-1, № 12, **11** шабан (восьмой месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, 1 марта 1340, с. 12-13.
38. Голодные заключенные. Г-1, № 13, **11** шабан (восьмой месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, 1 марта 1340, с. 1-2.
39. Республика в Иране. Г-1, № 13, **11** шабан (восьмой месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, 15 марта 1340, с. 3-6.
40. Бред предателя. Г- 1, № 14, **11** рамазан (девятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 1-4.
41. Коммунистическая пропаганда и Турция. Г-1, № 14, **11** рамазан (девятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 7-8.
42. Великий траур Азербайджана. Г-1, № 15, **22** рамазан (девятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 1-2.
43. Как возникло большевистское захватничество. Г-1, № 15, **22** рамазан (девятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 5-8.

44. Речь Мухаммеда Эмин бея. Г-1, № 5, **22** рамазан (девятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 8-10.
45. Вопрос ясен. Г- 1, № 16, **12** шеввал (десятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 1-3.
46. «Российско-турецкие отношения». Г-1, № 16, **12** шеввал (десятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 5-6.
47. Великий день Азербайджана. Г-1, № 17, **25** шеввал (девятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 2-4.
48. Речь Расулзаде на заседании азербайджанского Парламента. (Газета «Азербайджан», **15** кануни-сани - январь, 1920 г). Год-1, № 17, **25** шеввал (десятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 13-14.
49. Относительно одной речи, касающейся Троцкого. Г-1, № 18, **13** зилькадир (одиннадцатый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 1-3.
50. Фальшивые праздники. Г-1, № 19, **29** зилькадир (одиннадцатый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 1-2.
51. Ужас все еще продолжается. Г-1, № 20, **29** зильхиджа (двенадцатый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1342, с. 1-2.
52. Слова и дела в СССР. Г-1, № 21, **2** мухаррам (первый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 1-3.
53. Ценное решение. Г-1, № 22, **17** мухаррам (первый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 1-2.
54. На могиле неизвестного солдата. Г-1, № 23, **3** сафар (второй месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 1-2.

55. О разногласиях между Россией и Англией. Г-1, № 23, **3** сафар (второй месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 1-2.
56. Кровавый конфликт на Кавказе. Г-1, № 24, **18** сафар (второй месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 1-2.
57. В начале второго года. Г-2, № 1, **8** рабиулеввел (третий месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 1-3.
58. Революция в Грузии и настоящее революционное движение. Г-2, № 1, **8** рабиулеввел (третий месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 3-4.
59. Социалистические правительства против правительства большевиков. Г-2, № 2, **18** рабиулеввел (третий месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 1-3.
60. Кабинет (Mc Donald) и Россия. Г-2, № 2, **18** рабиулеввел (третий месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 14-15.
61. Зия Гекальп. Г-2, № 3, **7** рабиулеввел (третий месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 1-3.
62. Обращение Мухаммеда Эмина Расулзаде. Г-2, № 3, **7** рабиулеввел (третий месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 7-8.
63. Выборная борьба в Англии. Г-2, № 3, **7** рабиулахир (четвертый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 14-16.
64. Об итогах выборов в Англии и США. Г-2, № 4, **22** рабиулахир

Статья «Казни в Азербайджане»

- (четвертый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 1-2.
65. В связи с советской конституцией. Г-2, с. 4, **22** ребиюлахир (четвертый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 4-5.
66. Большевистская система в тупике. Г-2, № 5, **7** джамадилеввел (пятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 1-4.
67. Настоящее положение современного Ирана. Г-2, № 5, **7** джамадилеввел (пятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 4-7.
68. Троицкий в оппозиции. Г-2, № 5, **7** джамадилеввел (пятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 9-11.
69. Бунты сельчан в Азербайджане. Г-2, № 5, **7** джамадилеввел (пятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 11.
70. Политическое фиגлярство. Г-2, № 6, **25** джамадилеввел (пятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 1-2.
71. К признанию Францией Советов. Г-2, № 6, **25** джамадилеввел (пятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 3-4.
72. Эстонская революция. Г-2, № 6, **25** джамадилеввел (пятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 7-8.
73. Истинный успех современного Ирана. Г-2, № 7, **9** джамадилеввел (пятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 1-2.
74. Лицом к лицу с сельчанином. Г-2, № 8, **24** джамадилеввел (пятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 1-3.

- 75.Большевизм и нации Азии. Г-2, № 8, **24** джамадилеввел (пятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 4-6.
- 76.Антитурецкая пропаганда большевиков. Г-2, № 8, **24** джамадилеввел (пятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры)1343, с. 12-13.
- 77.Событие общемирового значения. Г-2, № 9, **8** реджеб (седьмой месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 1-2.
- 78.Не любовь, а проявления слабости. Г-2, № 10, **21** реджеб (седьмой месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 1-2.
- 79.Черная беда Востока. Г-2, № 11, **5** шабан (восьмой месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 1-2.
- 80.Об общественности Тифлиса. Г-2, № 12, **19** шабан (восьмой месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 1-2.
- 81.Вопросы безопасности в Лиге Наций. Г-2, № 12, **19** шабан (восьмой месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 2-5.
- 82.Новое несчастье, угрожающее России. Г-2, № 12, **19** шабан (восьмой месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 6-7.
- 83.Большевистская интрига. Г-2, с. 13, **7** рамазан (девятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 1-2.
- 84.Нариман Нариманов. Г-2, с. 13, **7** рамазан (девятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры)1343, с. 10-11.
- 85.Задача восточных народников. Г-2, s. 14, **23** рамазан (девятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 1-3.

86. Черный день в истории Турции (27 апреля 1920). Г-2, № 15, 4 шеввал (десятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 1-3.
87. В связи с ужасами в Болгарии. Г-2, № 16, 20 шеввал (десятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 1-2.
88. Корреспондент «Ватан» в Баку. Г-2, № 16, 20 шеввал (десятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 2-5.
89. Европа перед коммунистическим террором. Г-2, № 16, 20 шеввал (десятый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 9-10.
90. Большой день маленькой Турции. Г-2, № 17, 3 зулькадир (одиннадцатый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 2-4.
91. Смысл туркменского мятежа в Иране. Г-2, № 18, 23 зулькадир (одиннадцатый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 1-4.
92. Репрессии в восточных областях. Г-2, № 19, 9 зульхаджа (двенадцатый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 1-3.
93. Из Баку в Гянджу. Г-2, № 19, 9 зульхаджа (двенадцатый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 3-4.
94. Три силы. Г-2, № 20, 24 зульхаджа (двенадцатый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 1-4.
95. Вопрос семьи и пола у большевиков. Г-2, № 20, 24 зульхаджа (двенадцатый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 10-11.

Стихотворение
«Независимость»,
1927 г.

- 96.Честь палача. Г-2, № 20, **24** зульхаджа (двенадцатый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1343, с. 12-13.
- 97.Диктатура Бакинского Совета. Г-2, № 21, **11** мухаррам (первый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры)1344, с. 1-4.
- 98.Новые подробности об арестах в Азербайджане.Г-2, № 21,**11** мухаррам (первый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры)1344, с. 9-10.
- 99.Российские монархисты в действии. Г-2, № 22, **25** мухаррам (первый месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1344, с. 1-2.
100. Относительно судебного разбирательства августовского бунта. Г-2, № 23, **10** сафар (второй месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1344, с. 1-3.
- 101.Максим Горький о русской нации. Г-2, № 23, **10** сафар (второй месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1344, с. 7-9.
- 102.Опасность, которая поджидает большевиков. Г-2, № 23, **10** сафар (второй месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1344, с. 11-12.
- 103.15 сентября. Г-2, № 24, **25** сафар (второй месяц по мусульманскому лунному календарю-хиджры) 1344, с. 1-2.
- 104.В начале третьего года. Г-3, № 1, **3** октября **1925**, с. 1-2.
- 105.«Черные пятна» в советской жизни. Г-3, с. **1, 3** октября **1925**, с. 2-4.
- 106.Вопрос Мосула. Г-3, № 1, **3** октября **1925**, с. 4-5.
- 107.Большевики и иранские шахства. Г-3, № 1, **3** октября **1925**, с. 5-7.
- 108.Конференция в Локарно. Г- 3, № 1, **15** октября **1925**, с. 1-3.
- 109.Праздник республики.Г-3, № 3, **1** ноября **1925**, с. 1-3.
- 110.После Локарно. Г-3, № 3, **1** ноября **1925**, с. 3-5.

111. Конец Гаджаров. Г-3, № 4, **17 ноября 1925**, с. 1-3.
112. Советский Союз и Лига Наций. Г-3, № 4, **17 ноября 1925**, с. 3-5.
113. Сирийские события. Г-3, № 4, **17 ноября 1925**, с. 5-7.
114. Объединяющий лозунг. Г-3, № 5, **1 декабря 1925**, с. 1-3.
115. Ложные цифры. Г-3, № 5, **1 декабря 1925**, с. 5.
116. Неуместные опасения. Г-3, № 5, **1 декабря 1925**, с. 7-10.
117. Конгресс тюркологии. Г-3, № 6, **15 декабря 1925**, с. 1-4.
118. Мечта перед правдой. Г-3, № 6, **15 декабря 1925**, с. 8-9.
119. Раскол в большевистской партии. Г-3, № 7, **6 февраля 1926**, с. 1-4.
120. Надо было читать по-русски!.. Г-3, № 8, **16 февраля 1926**, с. 1-3.
121. Поэт горемыка. Г-3, № 8, **16 февраля 1926**, с. 5-7.
122. Славная память азербайджанской печати. Г-3, № 9, **1 марта 1926**, с. 1-3.
123. Зардаби (Меликзаде) Гасан бей. Г-3, № 9, **1 марта 1926**, с. 4-5.
124. Краткая история азербайджанской печати. Г-3, № 9, **1 марта 1926**, с. 5-8.
125. Республики были очень ценными. Г-3, № 9, **1 марта 1926**, с. 8-9.
126. Поражение революционного социализма» Г-3, № 13, **15 мая 1926**, с. 11-13.
127. «Ени Кафкасия» глазами врага. Г-3, № 10, **29 марта 1926**, с. 1-3.
128. Относительно бакинского тюркологического конгресса. Г-3, с. 10, **29 марта 1926**, с. 3-6.
129. Суть нового алфавита. Г-3, № 10, **29 марта 1926**, с. 6.
130. Кризис советской экономики. Г-3, № 10, **29 марта 1926**, с. 7-9.
131. Наблюдение за иранскими событиями. Г-3, № 10, **29 марта 1926**, с. 8-10.

132. Поражение революционного социализма. Г-3, № 10, **29 марта 1926**, с. 10-12.
133. Вопрос алфавита. Г-3, № 11, **14 апреля 1926**, с. 1-3.
134. Баку против Азербайджана. Г-3, № 11, **14 апреля 1926**, с. 5.
135. Библиография: казанские тюрки. Г-3, № 11, **14 апреля 1926**, с. 11-13.
136. День траура в Азербайджане (27 Апреля 1920). Г-3, № 12, **27 апреля 1926**, с. 1-2.
137. Газетчик Сейид. Г-3, № 12, **27 апреля 1926**, с. 11-12.
138. Русские - это еще те русские. Г-3, № 12, **27 апреля 1926**, с. 12-13.
139. Настойчивость третьего Интернационала. Г-3, № 12, **27 апреля 1926**, с. 13-14.
140. Россия в руках у сброда. Г-3, № 13, **15 мая 1926**, с. 1-3.
141. Турецко-иранская дружба. Г-3, № 13, **15 мая 1926**, с. 6-7.
142. Об отношениях России и Афганистана. Г-3, № 13, **15 мая 1926**, с. 11-12.
143. Поражение революционного социализма. Г-3, № 13, **15 мая 1926**, с. 12-13.
144. Две Астары. Г-3, № 13, **15 мая 1926**, с. 14.
145. Что такое 28 Мая?. Г-3, № 14, **28 мая 1926**, с. 1-3.
146. Цифры большевиков. Г-3, № 14, **28 мая 1926**, с. 14-15.
147. Решение вопроса Мосула. Г-3, № 15, **15 июня 1926**, с. 1-2.
148. Польская революция. Г-3, № 15, **15 июня 1926**, с. 2-3.
149. Капитуляция Абдулкерима. Г-3, № 15, **15 июня 1926**, с. 3.
150. В связи с покушением. Г-3, № 16, **1 июля 1926**, с. 1-2.

Статья «Иранский метод»

151. Поражение революционного социализма. Г-3, № 16, **1 июля 1926**, с. 8-10.
152. Отношения России и Англии. Г-3, № 16, **1 июля 1926**, с. 10-12.
153. Англия сердится!... Г-3, № 17, **15 июля 1926**, с. 1-2.
154. Кризис в иранской армии. Г-3, № 17, **15 июля 1926**, с. 4-5.
155. Поражение революционного социализма. Г-3, № 17, **15 июля 1926**, с. 9-12.
156. Нескорбящаяся нация. Г-3, № 18, **1 августа 1926**, с. 1-3.
157. Относительно смерти Дзержинского. Г-3, № 18, **1 августа 1926**, с. 3-4.
158. Положение в России. Г-3, № 19, **15 августа 1926**, с. 1-4.
159. Положение кавказцев в политической ситуации. Г-3, № 19, **15 августа 1926**, с. 4-5.
160. Вопрос Азербайджана в советской печати. Г-3, № 19, **15 августа 1926**, с. 11-13.
161. Как будет разрешаться кризис в России. Г-3, № 20, **1 сентября 1926**, с. 1-2.
162. 15 сентября. Г-3, № 21, **17 сентября 1926**, с. 1.
163. Клевета в связи с объединением Украины. Г-3, № 21, **17 сентября 1926**, с. 6-7.
164. Внимание к одному событию. Г-3, № 21, **17 сентября 1926**, с. 13-14.
165. Четвертый год. Г-4, № 1, **1 октября 1926**, с. 1-2.
166. Хулиганство в России. Г-4, № 1, **1 октября 1926**, с. 8-9.
167. Борьба разгорается. Г-4, № 2, **18 октября 1926**, с. 1-3.
168. Националистическая религия. Г-4, № 2, **18 октября 1926**, с. 7-9.
169. Есть ли предел у подлости? Г-4, № 2, **18 октября 1926**, с. 11-12.
170. Оппозиция проиграла, но не сдается. Г-4, № 3, **2 ноября 1926**, с. 1-2.

171. Пятнадцатая конференция. Г-4, № 4, **18 ноября 1926**, с. 1-3.
172. В каком состоянии советская промышленность?. Г-4, № 2, **18 ноября 1926**, с. 4-5.
173. Два исторических события. Г-4, № 5-6, **16 декабря 1926**, с. 1-4.
174. Тюркская культура в опасности. Г-4, № 5-6, **16 декабря 1926**, с. 2-4.
175. Победа национализма в Европе. Г-4, № 5-6, **16 декабря 1926**, с. 6-8.
176. Смерть Карсы. Г-4, № 5-6, **16 декабря 1926**, с. 16-17
177. Пререкания в среде коммунистов. Г-4, № 7, **3 января 1927**, с. 1-3.
178. Стамбул и проливы. Г-4, № 7, **3 января 1927**, с. 3-6.
179. В Российских тюрьмах. Г-4, № 7, **3 января 1927**, с. 12-13.
180. Суть бакинской демонстрации. Г-4, ау. 8-9, **1 февраля 1927**, с. 1-3.
181. Демонстрация против тюркской культуры и национализма. Г-4, № 8-9, **1 февраля 1927**, с. 3-8.
182. Противодействие тюркской культуры русскому коммунизму. Г-4, № 8-9, **1 февраля 1927**, с. 8-10.
183. Запутанный вопрос. Г-4, № 10, **17 февраля 1927**, с. 1-2.
184. Волнения в Москве. Г-4, № 10, **17 февраля 1927**, с. 4-5.
185. Российско-английские отношения. Г-4, № 10, **17 февраля 1927**, с. 6-7.
186. Победа национализма в Европе. Г-4, № 10, **17 февраля 1927**, с. 10-11.
187. Русско-английский диалог. Г-4, № 11-12, **18 марта 1927**, с. 1-3.

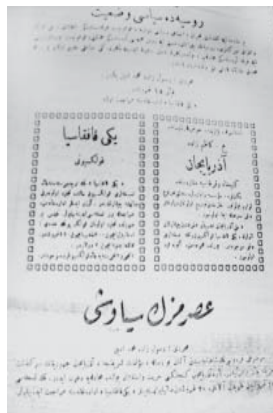

*Специальный
выпуск журнала,
посвященный
Азербайджану, 1927 г.*

188. Украина накануне независимости. Г-4, № 11-12, 18 марта 1927, с. 3-5.
189. Победа национализма в Европе. Г-4, № 11-12, 18 марта 1927, с. 12-15.
190. После ноты Англии. Г-4, № 13, 1 апреля 1927, с. 1-2.
191. Одна идеологическая полемика. Г-4, № 13, 1 апреля 1927, с. 5-6.
192. Победа национализма в Европе. Г-4, № 13, 1 апреля 1927, с. 8-10.
193. Развитие событий в Китае. Г-4, № 14, 16 апреля 1927, с. 1-2..
194. Рапорт Мусабекова на 5-м конгрессе советского Азербайджана. Г-4, № 14, 16 апреля 1927, с. 4-6.
195. Победа национализма в Европе. Г-4, № 14, 16 апреля 1927, с. 9-12.
196. Черная годовщина. Г-4, № 15 (84), 27 апреля 1927, с. 1.
197. Большая трагедия. Г-4, № 15, 15 (84), 27 апреля 1927, с. -3.
198. Маневры коммунистов. Г-4, № 16, 15 мая 1927, с. 1-2.
199. Смягчение январской конституции. Г-4, № 16, 15 мая 1927, с. 3-5.
200. Различное толкование национального вопроса. Г-4, № 16, 15 мая 1927, с. 5-7.
201. Девятая годовщина. Г-4, № 17, 28 мая 1927, с. 1-2.

Выпуск журнала от 17 июня 1927 г.

Журнал о книге «Сиявуш нашего века»

202. Понятия нация и независимость. Г-4, № 17, 28 мая 1927, с. 2-4.
203. Родина в трауре, для предателей - праздник. Г-4, № 17, 28 мая 1927, с. 19-20.
204. Россия в тупике. Г-4, № 18, 18 июня 1927, с. 1-3.
205. Привет Туркестану. Г-4, № 18, 18 июня 1927, с. 3-4.
206. Изоляция Советов. Г-4, № 19, 1 июля 1927, с. 1-2.
207. На пути военному коммунизму. Г-4, № 20, 15 июля 1927, с. 1-3.
208. Суть воплей. Г-4, № 21, 31 июля 1927, с. 1-3.
209. Сосланные националисты. Г-4, № 21, 31 июля 1927, с. 3-4.
210. Я видел мать. Г-4, № 21, 31 июля 1927, с. 15-16.
211. Таково русское мышление. Г-4, № 22, 18 августа 1927, с. 1-3.
212. Российско-французские отношения. Г-4, № 22, 18 августа 1927, с. 8-9.
213. Пререкания в среде коммунистов. Г-4, № 23, 1 сентября 1927, с. 1-3.
214. Относительно 15 сентября. Г-4, № 24, 15 сентября 1927, с. 1-2.
215. В начале пятого года. Г-5, № 1 (94), 1 октября 1927, с. 1-3.
216. Обратит внимание на два события. Г-5, № 1 (94), 1 октября 1927, с. 9-10.

Всего: 216 статей

Примечание: В журнале «Ени Кафкасия» («Новый Кавказ») за 1923-1927-е годы опубликовано 216 научных, исторических, общественных и политических статей М.Э.Расулзаде.

Статья о Г.Зардаби

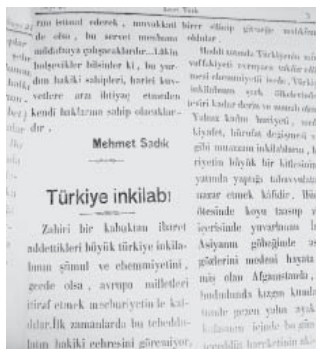
ЖУРНАЛ «АЗЕРИ ТЮРК»
(«Азербайджанский тюрок») (1928 г.)

Стамбул.

1. Наш путь. Г-1, №1, 1 шубат (февраль по григорианскому календарю) 1928, с. 1-2.
2. Будущее демократии. Г-1, № 1, 1 шубат (февраль по григорианскому календарю) 1928, с. 3-6.
3. Значение Азербайджана. Г-1, № 1, 1 шубат (февраль по григорианскому календарю) 1928, с. 7-8.
4. Выступление большевиков против национальной культуры. Г-1, № 2, 15 шубат (февраль по григорианскому календарю) 1928, с. 1-4.
5. Будущее демократии. Г-1, № 2, 15 шубат (февраль по григорианскому календарю) 1928, с. 7-9.
6. Положение в России. Г-1, № 3, 1 марта 1928, с. 1-4.
7. Будущее демократии. Г-1, № 3, 1 шубат (февраль по григорианскому календарю) 1928, с. 6-10.
8. Будущее демократии. Г-1, № 4, 15 марта 1928.
9. Письма из Европы I; Национальный вопрос в России. Г-1, №6, 15 нисан (апрель по григорианскому календарю) 1928, сто. 3-5.

Журнал «Азери тюрк» («Азербайджанский тюрок»), 1928-й г.

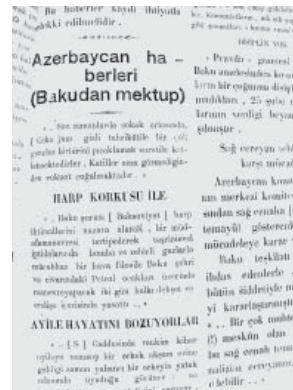
Статьи в журнале «Азери тюрк»

10. Большая ложь. Г-1, № 7, 27 нисан (апрель по григорианскому календарю) 1928, с. 1-2.
11. «Письма из Европы» 2; Мысли русских». Г-1, № 7, 27 нисан (апрель по григорианскому календарю) 1928, с 7-9.
12. Письмо из Европы 3; Выборы во Франции. Г-1, № 8, 15 майыс (май по григорианскому календарю) 1928, с. 4-8.
13. Десятилетняя воля и попытки. Г-1, № 9, 28 майыс (май по григорианскому календарю) 1928, с. 2-6.
14. Письма из Европы 4; Выборы в Германии. Г-1, № 11, 1 теммуз (июль по григорианскому календарю) 1928, с. 3-7.
15. Наши изгнанники в Соловках. Г-1, № 12, 15 теммуз (июль по григорианскому календарю) 1928, с. 4-5.
16. Мысли об алфивитной революции. Г-1, № 18; 15 ташрини-сани (ноябрь по григорианскому календарю) начало 1928, с. 1-3.
17. Интернациональный праздник Востока. Г-1 № 19, 1 ташрини-сани (ноябрь по григорианскому календарю) 1928, с. 1-2.
18. В одиннадцатом году. Г-1, № 20, 15 ташрини-сани (ноябрь по григорианскому календарю) 1928, с. 1-3.
19. Одной декларацией. Г-1, № 10, 15 ташрини-сани (ноябрь по григорианскому календарю) 1928, с. 3-4.
20. О сослуживце» Г-1, № 20, 15 ташрини-сани (ноябрь по григорианскому календарю) 1928, с. 7-8.

Всего: 20 статей

**Статьи в журнале
«Азери тюрк»**

**Статьи в журнале
«Азери тюрк»**

**«ТЮРК ИЛИ» (ежегодный сборник)
(«ТЮРКСКИЙ ГОД») (1928 г.)**

Стамбул.

1. «Кавказские турки». 1928, с. 474-552

**ЖУРНАЛ «ОДЛУ ЮРД»
(«ОГНЕННАЯ СТРАНА»)
(1929-1931-е гг.)**

Стамбул.

1. Наше лицо. Г-1, № 1, март **1929**, с. 1-5.
2. Афганская трагедия. Г-1, № 1, март **1929**, с. 5-8.
3. Групповые распри в рядах большевиков. Г-1, № 2, нисан(апрель) **1929**, с. 41-44.
4. О проявлениях национального вопроса. Г-1, № 2, нисан (апрель) **1929**, с. 46-50.
5. Абдин Мир-Гасым. Г-1, № 2, нисан (апрель) **1929** г с. 60.
6. Случившаяся беда!... Г-1, № 3, **27** нисан (апрель) **1929**, с. 83-84.
7. Насиб бей Юсифбейли. Г-1, № 3, **27** нисан (апрель) **1929**, с. 110-112.
8. Юсиф Ибрагимли. Г-1, № 3, **27** нисан (апрель) **1929**, с. 112.
9. Сегодняшнее вдохновение. Г-1, № 4, **28** майыс (май) **1929**, с. 118-121.
10. Смена политических систем Г-1, № 5, теммуз (июль) **1929**, с. 169-172.
11. Русская политика Макдональда. Г-1, № 5, теммуз (июль) **1929**, с. 172-173.
12. Отношение к июльским событиям. Г-1, № 6, агустос (август) **1929**, с. 222-226.
13. Китайско-русский конфликт. Г-1, № 6, агустос (август) **1929**, с. 231-233.

14. Лахейское событие. Г-1, № 7, ейлул (сентябрь) 1929, с. 262-264.
15. Золотой день. Г-1, №7, ейлул (сентябрь) 1929, səh. 279-281.
16. Кавказское единство. Г-1, №8, первый ташрин(ноябрь) 1929, с. 291-295.
17. Да уйдет все в прошлое. Г-1, с. 8, первый ташрин(ноябрь) 1929, с. 296-297.
18. Корабль тонет, крысы бегут!... Г-1, № 9, второй ташрин (ноябрь) 1929, с. 337-340.
19. Триумф Надир хана. Г-1, № 9, второй ташрин (ноябрь) 1929, с. 340-342.
20. Комедия большевиков в Париже. Г-1, № 9, второй ташрин (ноябрь) 1929, с. 344-351.
21. Визит английского философа. Г-1, № 9, второй ташрин(ноябрь) 1929, с. 354-357.
22. О важном вопросе на одной странице. Г-1, № 10, первый закон (декабрь) 1929, с. 385-388.
23. В российской неволе. Г-1, № 10, первый закон (декабрь) 1929, с. 389-395.
24. Что говорит Беседовский?. Г-1, № 10, первый закон(декабрь) 1929, с. 404-412.
25. Ни удобрение, ни навоз. Г-1, № 11, второй закон (январь) 1930, с. 434-438.

Журнал «Одлу юрд» («Огненная страна»)

Журнал «Одлу юрд» о независимости 28 мая

40. Последние события в России. Г-2, № 23 (11), первый закон(декабрь) 1930, с. 443-447.
41. Речь М.Э.Расулзаде на могиле Н.Рамишвили. Г-2, № 24 (12), второй закон(январь) 1930 (1), с. 474-475.
42. Политик против историка. Г-2, № 25 (13), шубат (февраль) 1931, с. 489-492.
43. Горесть сегодняшнего траура. Г-3, №. 27 (2), 27 нисан (апрель) 1931 г.
44. Майские дни. Г-3, № 28 (3), 28 майыс (май) 1931, с. 66-69.
45. Программа народной партии. Г-3, № 29 (4), хазиран (июнь) 1931, с. 97-102.

Всего: 45 статей

ГАЗЕТА «БИЛДИРИШ» («ИЗВЕСТИЯ») (1930-1931 гг.)

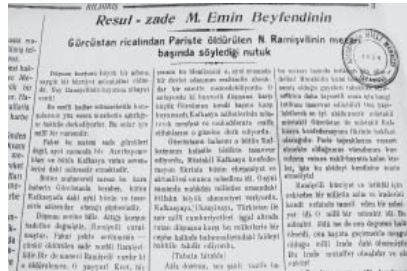
Стамбул.

1. Речь М.Э.Расулзаде на могиле Н.Рамишвили. Г-1, № 23, 8 второй закон(январь) 1931 г.
2. Политик против историка. Г-1, № 25, 22 второй закон (январь) 1931г.

Всего: 2 статьи

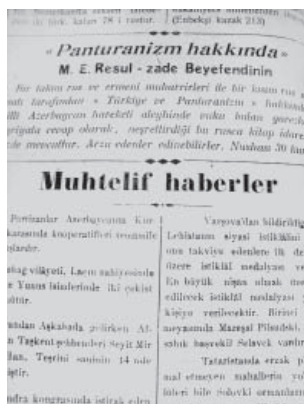

Газета «Билдириш» («Известия»)

Речь М.Э.Расулзаде на похоронах Н.Рамишвили

Газета «Билдириш» о книге
«О пантуранизме»

ЖУРНАЛ «АЗЕРБАЙДЖАН ЮРД БИЛГИСИ»
(1932-1934 гг.)

Стамбул.

1. Характер Национального движения Азербайджана. «Азербайджан юрд билгиси», т. 3, № 29, 28 мая 1934, с. 163-166.

Всего: 1 статья

Примечание: в 1931 году, то есть до приостановки деятельности азербайджанцев в Турции в журнале «Одлу юрд» было опубликовано 45 статей М.Э.Расулзаде, в газете «Билдириш» одна статья и одно выступление, позже в 1934 году в журнале «Азербайджан юрд билгиси» одна статья.

Журнал
«Азербайджан юрд билгиси»

**ЖУРНАЛ «ПРОМЕТЕЙ», ИЗДАВАВШИЙСЯ
НА ФРАНЦУЗСКОМ ЯЗЫКЕ
(1926-1939-е гг.)**

Франция, Париж.

1. Азербайджанская Республика. № 1, 1926, с. 25-31.
2. Восточная политика большевиков. № 20, 1928, с. 10-14.
3. Восточная политика большевиков. № 21, 1928, с. 6-11.
4. Кавказское единство. № 36, 1929, с. 5-7
5. В неволе у русских. № 38, 1930, с. 4-9.
6. Ответ Керенскому. № 39, 1930, с. 9-11.

Politicien contre historien

Les événements qui se déroulent actuellement dans l'Union Soviétique retiennent l'attention générale du monde. La grandiose «expérience» tentée par les bolchéviki incline de plus en plus vers sa fin logique. Le régime soviétique, et avec lui la dictature communiste, roulent vers l'abîme que leur réserve l'Histoire, avec une rapidité vertigineuse. La dictature de Staline avec son plan monstrueux d'industrialisation de la Russie soviétique est-elle capable de détourner le pays de cette fin inévitable? La plupart des savants spécialisés, se basant sur des données strictement objectives, prédisent l'échec inévitable du «plan quinquennal» stalinien. Cet échec laisse entrevoir la chute du régime soviétique et de la dictature communiste. Il est vital que d'autres que une opinion toute différente et qu'ils vont jusqu'à admettre le succès de l'expérience bolchéviste, mais en ce cas, ils prévoient qu'un conflit sanglant entre le monde capitaliste et le monde socialiste se manquera pas d'éclater, conflit qui marquera l'effondrement de l'Union» comme suite d'une guerre que les Soviets sont dans l'impossibilité de soutenir.

Les représentants de l'empirisme politique russe envisageant la fin éventuelle du régime soviétique, escamotent la première version de la chute du régime. Tout récemment encore, le représentant du libéralisme russe, M. Miloukoff, analysait, dans l'un de ses rapports lu à Paris, les ouvrages écrits par des auteurs de différents pays sur le problème de l'industrialisation soviétique. M. Miloukoff se rangea du côté de ceux qui prédisent un krach inévitable de ce système.

Contrairement de la chute inamiable des bolchéviki, les éléments antibolchéviki de Russie se demandent non sans raison que viendra remplacer le pouvoir actuel.

Le claqué du groupe des républicains-démocrates ne manque pas non plus d'examiner ce problème ouvert. Extrais-il des forces actives luttant contre les bolchéviki en Russie même? La question ainsi posée, M. Miloukoff y répond, bien que d'une façon peu précise. Les communistes qui répondent à ces questions proviennent des centres de Minsk, Kharkov, Tiflis et Bakou, c'est-à-dire des confins de l'Union. M. Miloukoff est-tu nécessaire de ne pas trop insister. Il est facile d'en deviner la cause.

Très discret à Paris, M. Miloukoff fut beaucoup plus expansif à Prague. Lors de la lecture d'un rapport de M. Meisner, intitulé «La situa-

ture. Son Union républicaine démocratique «ne peut accepter la complète indépendance des nationalités et leur séparation d'avec la Russie».

N'empêche que le «politicien» considère l'«historien». Les conversations assérées avec les bolchéviki étaient rendues difficiles du fait de leur irratabilité. Il n'est pas de même aujourd'hui, paraît-il, attendu qu'il existerait certains indices laissant supposer «que des changements se sont produits au sein de certains milieux autrefois hostiles à toute combinaison séparatiste».

C'est à cette prétendue «tendance» que se rallient aujourd'hui M. Miloukoff-politicien, tendant qu'il salue «avec force» et qu'il est disposé «d'appuyer».

Mais de quels «milieux» s'agit-il et de quelles «tendances» parle M. Miloukoff? C'est là le secret diplomatique du «politicien».

Quant à nous, le devoir nous commande d'éclairer M. Miloukoff-historien et nous l'engageons à ne pas croire à des faits anonymes de caractère douteux de M. Miloukoff-politicien. Dans l'esprit des Allemands luttant pour leur indépendance, aucun changement n'est survenu, aucune tendance vers le renoncement aux droits de disposer pleinement de soi-même n'a été constatée.

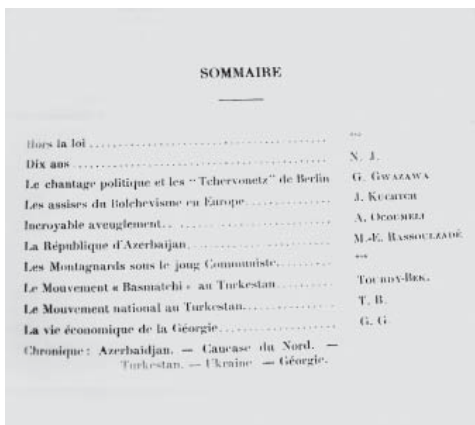
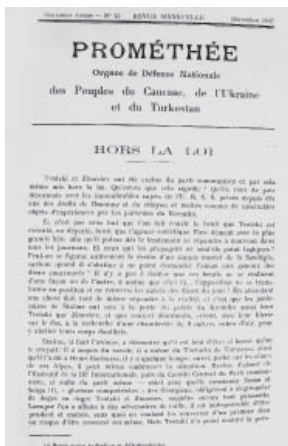
En présence de l'impérialisme rouge visé à une perte certaine, en présence de la lutte héroïque que soutiennent les nationalités opprimées de Russie pour leur indépendance, et après avoir convenu que les peuples alliés sont à même d'organiser leur Etat, il est inutile de vouloir leur sort à celui des représentants d'aise politique qui ne reconnaît pas à ces peuples leurs droits bien naturels à leur indépendance nationale.

Qu'il nous soit permis de conseiller à l'«historien» de ne pas s'abandonner aux sentiments des «politiciens». Les nationalités qui travaillent à leur indépendance nationale ne voudront certainement pas, après avoir brisé les fers de l'impérialisme rouge, reprendre les chaînes d'un autre impérialisme.

M.E. Petrovitch Zaité

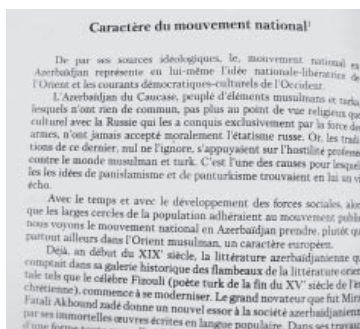
Prométhée, 1931. № 51. P. 6-8.

7. Призрак пантуризма. № 41, 1930, с. 8-11.
8. Национальное движение в Азербайджане. № 42, 1930, с. 11-13.
9. Вопрос Кавказского единства. № 46, 1930, с. 3-8.
10. Новые сведения об эксплуатации нации. № 50, 1931, с. 1-3.
11. Политик против историка. № 51, 1931, с. 6-8
12. Характер национального движения. № 4, 1934, с. 6-11
13. Советский террор и сопротивление в Азербайджане. La Revue de Promethe. 1938. Tome I. № 1. P.94-101.
14. Национальное движение в Азербайджане. № 1, 1939, II том, с. 65-68.
15. Тенденция русификации под видом советского патриотизма. «la Revue de Promethe», № 3-4, 1939, II том, с. 430-433.

Всего: 15 статей

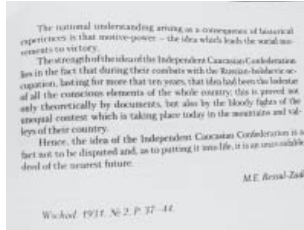
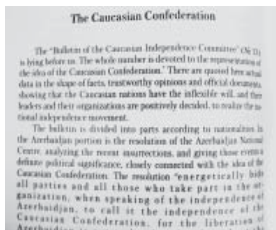
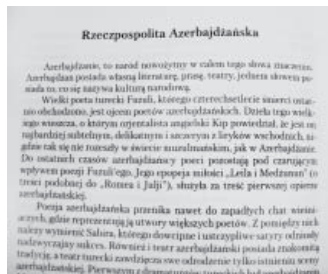
Статьи М.Э.Расулзаде в журнале «Прометей»

Сборник «Всход» («Восток»)

Польша, Варшава.

1. Азербайджанская Республика. № 2, 1930 г.
2. Кавказская конфедерация. № 2, 1931 г.
3. О национальном уклоне в советском Азербайджане. № 17-18, 1936 г.

Всего: 3 статья

ЖУРНАЛ «РОЧНИК ТАТАРСКИЙ»,
ИЗДАВАВШИЙСЯ НА ПОЛЬСКОМ ЯЗЫКЕ
Варшава.

1. Алейкум Салам. «Рочник Татарский». Т.1, Вильно, 1932-год, с.206-208

Всего: 1 статья

**ЖУРНАЛ «ГОРЦЫ КАВКАЗА» - «КАФКАСИЯ ДАГЛЫ-
ЛАРЫ», ИЗДАВАВШИЙСЯ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ
(1929-1934-х гг.)**

Париж-Варшава.

1. Единство Кавказа. № 8-9, 1929, с. 1-4.
2. В рабстве у России. № 10-11, 1929, с. 5-10.
3. Под лозунгом единства Кавказа. № 19-20, 1930, с. 8-14.
4. Турция и Европа. № 32, 1932, с. 3-5.
5. Знаменательное явление. № 35-36, 1933, с. 4-6.
6. Смысл одного исторического случая (К 15-летию Закавказского Сейма). № 37, 1933, с.4-7
7. Проблема Кавказа. № 44, 1933, с. 8-10.

Всего: 7 статей

**ЖУРНАЛ «ШИМАЛИ КАВКАСИЯ» -
«СЕВЕРНЫЙ КАВКАЗ», ИЗДАВАВШИЙСЯ
НА РУССКОМ и ТУРЕЦКОМ ЯЗЫКАХ**

Варшава.

1. Сияющее солнце. № 2, 1934, с. 12-14.
2. Исторический акт. № 3, 1934, с. 22-24.
3. Праздник Фирдоуси. № 5-6, 1934, с. 7-8.
4. Национальные перегибы в Советском Союзе. № 11-12, 1935, с. 17-21.
5. Юзеф Пилсудский. № 13, 1935, с. 13-16.

7. Фронт единой независимости. №9, 1932 г.
8. Остерегайтесь интриг. №11, 1932 г.
9. Турция и Европа. №13, 1932 г.
10. Долг интеллигента-эмигранта. №15, 1932 г.
11. Два интернациональных случая. №16, 1932 г.
12. Дополнительный занавес. №18, 1932 г.
13. Слон, которого еще не видели. №19, 1932 г.
14. Годовщина одного режима. №20, 1932 г.
15. Древний припев. №22, 1932 г.
16. Наши права и надежда. № 28, 1933 г.
17. Демократия и советы. № 30, 1933 г.
18. Кровавый ужас. № 31, 1933 г.
19. Прочь оккупацию. № 33, 1933 г.
20. На дальнем Востоке. № 34, 1933 г.
21. Некоторые заметки об Азербайджанской Республике. № 35, 1933 г.
22. Положение в Советах. № 40, 1933 г.
23. Да здравствует Турецкая Республика. № 45, 1933 г.
24. Праздники независимости. № 46, 1933 г.
25. Один национальный день. № 47, 1933 г.
26. Вопрос Украины. № 48, 1933 г.
27. После 1934-го. № 49, 1934 г.
28. Третий год деятельности. № 50, 1934 г.
29. Шефибейство. № 60, 1934 г.
30. Исторический акт. № 64, 1934 г.

Всего: 30 статей

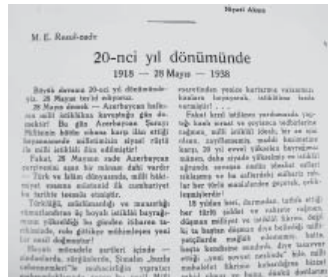
Газета «Истигла»

**ЖУРНАЛ «ГУРТУЛУШ» («СПАСЕНИЕ»)
(1934-1939 г.)**

Берлин.

1. Речь на могиле Алимарданбека Топчибашева. №2, 1934 г.
2. Роль Алимарданбека Топчибашева в азербайджанском движении. №2, 1934 г.
3. Кровь и ужас в Советах. №2, 1934 г.
4. Два показателя. № 3, 1934 г.
5. Реформа от страха. № 4, 1935 г.
6. Юсиф Акчора. № 5, 1935 г.
7. В черную годовщину. № 6, 1935 г.
8. Юзеф Пилсудский. № 7-8, 1935 г.
9. В связи с маем. № 7-8, 1935 г.
10. Власть Сталина. № 9, 1935 г.
11. Новая Польская Конституция. № 10, 1935 г.
12. Площадь Свободы. №10, 1935 г.
13. Для Джафара Сеидахмед., №11, 1935 г.
14. Мусульмане Лехистана. № 13-14, 1935 г.
15. Новый Иран для газет. № 15, 1935 г.
16. Межнациональная борьба против коммунизма. № 25-26, 1936 г.
17. Под флагом русизма. №16, 1936 г.
18. Отношение к случаю в Токио. № 17, 1936 г.
19. В связи с черным днем. №18, апрел 1936
20. В день независимости. № 19, 1936 г.
21. Победа новой Турции. № 28, 1937 г.
22. Национальная трагедия азербайджана. №29-30, март-апрел 1937 г.

*Статья М.Э.Расулзаде
«В 20-м году», опубликован-
ная в журнале «Гуртулуш»*

23. Мухитдин Бирген об Азербайджано-турецких отношениях. №36, 1937 г.
  24. Наша цель. №1, март 1937 г. «Befreiung» («Освобождение»). Приложение журнала «Гуртулуш».
  25. Российская колониальная политика в Азербайджане (II). № 39, 1938 г.
  26. Российская колониальная политика в Азербайджане (III). №40, 1938 г.
  27. Российская колониальная политика в Азербайджане (IV). №41, 1938 г.
  28. 20-я годовщина. № 43, 1938 г.
- Всего: 28 статей**

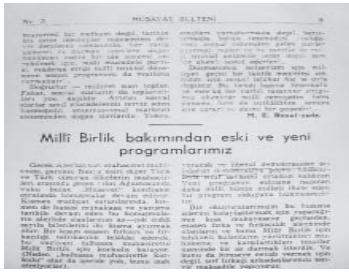
Статья М.Э.Расулзаде «В связи с событием в Токио», опубликованная в журнале «Гуртулуш»

БЮЛЛЕТЕНЬ «МУСАВАТ» (1937 г)

Берлин.

1. Наша социальная система. Национальная солидарность. № 2, 1937 г.
2. Социальные лозунги в национальной борьбе. № 3, 1937 г.

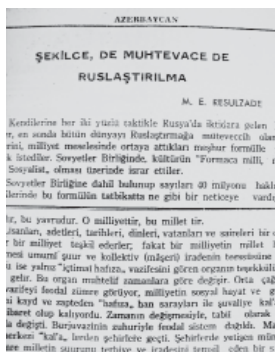
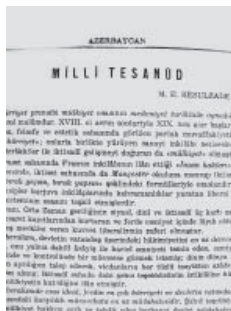
Всего: 2 статьи

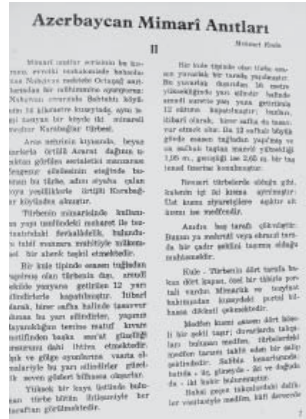

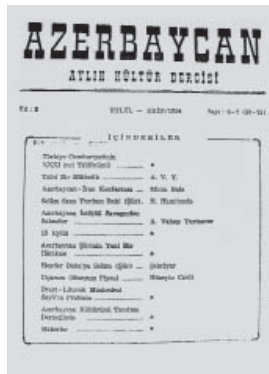
11. Отойди и успокойся. Г-1, № 10, январь 1953, с. 9 («Фиоузат», 30, № 19 октября 1907 года).
12. Национальный солидаризм. Г-1, № 12, 1 марта 1953, с. 2-5.
13. Архитектурные памятники в Азербайджане. Г-2, № 5 (17), август 1953, с. 6-7.
14. Дастаны Деде Горгуда. Г-2, № 7 (19), октябрь 1953, с. 26-27.
15. Да здравствует Турецкая Республика. Г-2, №7 (19), октябрь 1953, с. 4-8.; Повторно, журнал «Азербайджан». Г-22, № 208, 1973 г.; Повторно, журнал «Азербайджан», год-32, № 246, октябрь-ноябрь-декабрь 1983, (газета «Истиглал», издаваемая в Берлине, 29 (теширни-сани) ноября 1933 года).
16. Символ освобожденного Востока. Г-2, № 8-9 (20-21), ноябрь-декабрь 1953, с. 2-3.
17. К 150-летию гибели Джавад хана. Г-2, № 10-11 (22-23) январь-февраль-март 1954, с. 36-37.
18. Новруз Байрам. Г-2, № 12 (24), март 1954, с. 5-7.
19. Борьба Азербайджана. Г- 3, № 2-3 (26-27), май-июнь 1954, с. 3-6.
20. Покойному Аязу Исхаку. Г-3, № 4-5, (28-29) июль-август 1954, с. 6-9.; Повтор: Мухаммед Аная Исхаки: жизнь и деятельность, Х.Тажир Джагатай, Али Акыш и др., Анкара 1979, с. 316-319.

21. Архитектурные памятники Азербайджана. Г-3, № 8 (32), ноябрь 1954, с. 9-13.
22. Идеалисты, оппортунисты, необузданные. Г-3, № 9 (33), декабрь 1954, с. 3.
23. Архитектурные памятники Азербайджана II. Г-3, № 9 (33), декабрь, 1954, с. 7-10.
24. Речь, произнесенная в связи с убийством Фаталибеяли. Г-3, №. 9 (33), декабрь 1954, с. 11.
25. Хагани Ширвани. Г-3, № 9 (33), декабрь 1954, с. 19-21.
26. Признание Азербайджанской Республики большими государствами. Г-4, №. 10-11 (34-35), январь-февраль 1955, с. 2-4.
27. Мирза Фатали Ахунзаде. Г-4, № 10-11 (34-35), январь-февраль 1955, с. 14-16.

Статьи М.Э.Расулзаде, опубликованные в журнале «Азербайджан»

28. Архитектурные памятники Азербайджана III. Г-4, № 10-11 (34-35), январь-февраль 1955, с. 21-25.

29. Личности Азербайджана в период Мешруте. Г-4, № 10-11 (34-35) январь-февраль 1955, с. 33-35,

Всего: 29 статей

ЖУРНАЛ

«АЗЕРБАЙДЖАН ЙУРД БИЛГИСИ»

Стамбул.

1. Ширвани Хагани. Т. 4, № 37, февраль 1954, с. 2-10.

Всего: 1 статья

Газета «Дунья» («Мир»).

Стамбул.

1. Воспоминания о совместной со Сталиным борьбе. 21/05/1954 г - 20/6/ 1954 г.

ЖУРНАЛ «ТЮРК ЙУРДУ» («ТЮРКСКОЕ ОТЕЧЕСТВО»)

Стамбул.

1. Одна литературная публикация. № 240, январь 1955, с. 526-530.

2. Одна литературная публикация II. № 241, шубат (февраль) 1955, с. 607-613.

Всего: 2 статьи

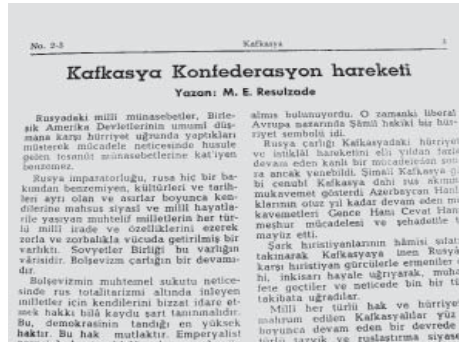
Примечание: При жизни М.Э.Расулзаде в журнале «Азербайджан» было опубликовано 29 статей, в «Азербайджан юрд билгиси» (в 1954 году) – 1 статья, в «Тюрк Йурду» - 2 статьи.

**ЖУРНАЛ «КАФКАСИЯ» («КАВКАЗ»),
ИЗДАВАВШИЙСЯ
НА ТУРЕЦКОМ ЯЗЫКЕ**

Германия, Мюнхен.

1. Обращение к Азербайджану. №1, 1951 г.
2. Движение Кавказской Конфедерации. № 2-3, 1951 г.
3. Кавказский вопрос. № 6, 1952 г.
4. Кавказский вопрос. № 7, 1952 г.
5. Кавказский вопрос. № 9, 1952 г.
6. Кавказский вопрос. № 10, 1952 г.
7. Азербайджанский поэт Низами и современность. № 13, 1952 г.
8. Кавказский вопрос. №14, 1952 г.
9. Наджафбек Везирли. № 15, 1952 г.
10. Основные линии политики общего Кавказа. № 17, 1952 г.

Всего: 10 статей

Статья М.Э.Расулзаде, опубликованная в журнале «Кавкасия» («Кавказ»)

М. Э. Расулзаде

Объявление независимости Азербайджана

Тридцать пять лет тому назад, 28 мая 1918 года, Азербайджанское Национальное Собрание, в полном соответствии с историческим, законным и справедливым избранным его народом, провозгласило государственную независимость Азербайджана с республиканско-демократической формой правления.

В этот исторический день азербайджанский народ, даровавший себя с Россией, решил стать на путь утверждения и развития своей национальной культуры и самобытности, образовав свободную торгово-мушкетерскую республику, которую возглавил великий человек Азербайджанской нации, великий человек нашей страны и большой национальной культуры для борьбы с разными националистами.

заключившей даты — 28 мая 1918 года — провозглашения независимости Азербайджана.

Во время первой мировой войны революционный духом нашего народа вызвана декларация президента Насихова «о свободе народов на самодержавном» и (независимости независимости). Этот принцип, выдвинутый в то время, имеет и остается главной основой для противостояния империалистической войне. Благодаря им этот принцип, который националистами правительства Азербайджана преступили, является и основной работой с момента, как бы только наступит историческое три десятилетия существования.

За короткое время была создана новая, организованная инициатива

М. Э. Расулзаде

Как проиниал коммунизм на Восток

Завоевание Азербайджана

Международное положение в последние годы после мировой войны было особенно благоприятно для коммунизма и мировой войны с противником большевизма на За. Востоке.

Одновременно Оттоманская и Иранская империи переживали страшный кризис после исторической мировой войны. В Иране, вопреки на своей территории противостоят между армией двух категорий, тогда когда их начался шагнуть, в которой угасала династия Каджаров, угнетенный всею древней три шаха халифату реформатору Риза шаку Пехлеви.

В Оттоманской империи, исторической воюющей империи, начался народно-революционный освободительный движение, высказывание своего национального героя Мустафы Кемала, так именно которого они внесли в историю. Шахы на пути коммунистического движения также были совершено

в большинстве, так как они одновременно пришлось действовать на двух фронтах — внутренне-революционным и внешней войны с противником, получившим поддержку от империалистических держав в лице Антанты. Турецкие революционеры-коммунисты оказались в сложном положении и в конечном итоге — в оружии и финансировании, уже оказавшемся в гражданской войне территории собственной России и начавшемся коммунизма — прокоммунизма и коммунизма — для распространения своей власти на империалистические державы: — Британию, Францию, Украину, Кавказ и др.

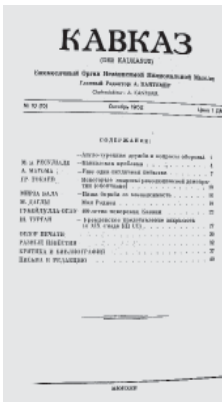
Следствием обстановки, при которой возникло сближение между турками большевизмом и русскими коммунистами, стало заключение договора, в котором обе стороны имели договориться о коммунистическом движении и оmutные предпринимать друг о друге. На Кавказе, ле-

ЖУРНАЛ «КАВКАЗ»,
ИЗДАВАВШИЙСЯ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Мюнхен.

1. Кавказская проблема. №10 (15), 1952 г.
2. Основные линии кавказской политики. №12 (17), 1952 г.

Всего: 2 статьи

восточном империализма, какими она для него была государства от участия в общей обороне, возмездиями державам Атлантического Пикета, вынуждает страдания порабожденных народов и идет на полпути советскому империализму, стремящемуся к мировому господству.

М. Э. Расулзаде

Кавказская проблема

IV. Кавказ под властью большевиков

32 года, как Кавказ советизировался. За это время страна не только не подвергалась испытаниям и террору. Первые годы огульного советизации ознаменовались кровавыми событиями почти во всех уголках Кавказа. Памятью постановочные выступления на Северном Кавказе 1921 года, которые месяцами нависали на горы горадельные отряды Красной армии. Известны кровавые майские восстания в Азербайджане. В 1920 году для

подавления Ганджинского восстания советской власти пришлось стянуть десятки тысяч красных бойцов против Азербайджана.

Подавление Ганджинского восстания, по официальным данным, стоило Красной армии 8.000 убитых. Потери же азербайджанских повстанцев доходили до 10-ти тысяч. Приблизительно в это же время горели огни восстания в Карабахе, Зангезахе и Ленкоране — провинциях Азербайджана.

Статья М.Э.Расулзаде на русском языке, опубликованная в журнале «Кавказ»

СТАТЬИ, ПОДГОТОВЛЕННЫЕ ДЛЯ ЭНЦИКЛОПЕДИЙ И СБОРНИКОВ

I. Турция (на турецком языке).

1. Мамед Эмин Расулзаде. «Азербайджан», Исламско-тюркская энциклопедия, т. 1, Стамбул 1941, с. 702-703.
2. Мамед Эмин Расулзаде. «Азербайджан, Этнография, История», Исламско-тюркская энциклопедия, т. 1, Стамбул 1941, с. 712-720.
3. «Азербайджанская разговорная речь». Исламско-тюркская энциклопедия, т. 1, Стамбул 1941, с. 746-749.
4. М.Э.Расулзаде, Д-р Абдулкадир Гарахан. «Физули, среда и личность», Бюллетень, т. XIII, число 52, октябрь 1949, с. 845-848 (Распространение книги).

II. Великобритания (на английском):

Статья о создании партии «Мусават» и становлении Азербайджанской Демократической Республики в «Британской энциклопедии», изданной на английском языке в Великобритании.

III. США (на английском):

Статья «Азербайджанская Республика» в VII томе, третьего номера сборника «Украина», изданного в 1951 году на английском языке в Нью-Йорке (США).

Всего: 6 статей

**СТАТЬИ М.Э. РАСУЛЗАДЕ, ОПУБЛИКОВАННЫЕ
В ЖУРНАЛАХ «АЗЕРБАЙДЖАН» И
«ТЮРК ДУНЬЯСЫ - ТАРИХ» («ИСТОРИЯ»),
ПОСЛЕ ЕГО СМЕРТИ**

Турция, Анкара –Стамбул.

1. 20-я годовщина. Журнал «Азербайджан», год-27, № 226, апрель-май-июнь 1978, с. 6-8. (Спец выпуск журнала «Гуртулуш» «Ильхам Гайнагы») («Источник вдохновения»), Берлин, с. 1, мая 1938-ого).
2. Большая ложь. журнал «Азербайджан», год-27, № 227, июль-август-сентябрь 1978, с. 5-7.
3. Символ спасенного Востока. Журнал «Азербайджан», год-30, № 235, январь-февраль-март 1981, с. 11-12.
4. Демократия и Советы. Журнал «Азербайджан», год-33, № 248, апрель-май-июнь 1984, с. 7-9.
5. Социальные лозунги в национальной борьбе. Журнал «Азербайджан», год-33, № 249, июль-август-сентябрь 1984, с. 8-14. (Бюллетень «Национальной азербайджанской Народной партии Мусават», ноябрь 1937 г. Берлин); повтор, журнал «Азербайджан», г-40, № 282, ноябрь-декабрь 1991, с. 8-12.
6. Ощущения мая. Г-4, № 12 (36), март 1955, с. 2; Повтор: журнал «Азербайджан», год-27, с. 226, апрель-май-июнь 1978, с. 9.
7. Один литературный случай. Журнал «Азербайджан», г-4, № 6-7 (42-43), сентябрь-октябрь 1955, с. 2-5.

8. Мой друг, Аяз. Журнал «Национальный борец и Национальный литератор». Стамбул 1955, с. 29-32.
  9. Что за великий праздник?» Журнал «Азербайджан», год-7, № 2-3 (74-75), май-июнь, 1958, с. 7-8. (газета «Азербайджан», Баку, 28 мая 1919 г).
  10. День доверия. Журнал «Азербайджан», г-7, № 2-3 (74-75), май-июнь 1958, с. 34-35 (газета «Истиглал», Берлин, 28 мая 1932 г).
  11. «От дня независимости до наших дней», «Современная история Азербайджана», к печати подготовил: Мухиддин Налбатоғлы, журнал «Тюрк дуньясы - тарих» («История»). № 49, январь 1991, с. 26-29.
  12. Современная история Азербайджана II» Журнал «Тюрк дуньясы - тарих» («История»). № 50, февраль 1991, с. 52-54.
  13. Современная история Азербайджана III. Журнал «Тюрк дуньясы - тарих» («История») № 51, март 1991, с. 31-33.
  14. Современная история Азербайджана IV. Журнал «Тюрк дуньясы - тарих» («История»). № 52, апрель 1991, с. 43-45.
  15. Современная история Азербайджана V. Журнал «Тюрк дуньясы - тарих» («История»). № 53, май 1991, с. 23-26.
  16. Современная история Азербайджана VI. Журнал «Тюрк дуньясы - тарих» («История»). № 54, июнь 1991, с. 29-33.
- Примечание: После смерти М.Э.Расулзаде до 1991 года в журнале «Азербайджан» было опубликовано 9 статей, в журнале «Тюрк дуньясы - тарих» («История») - 6 статей.

Всего: 16 статей

**ЖУРНАЛ «ТЮРК БИРЛИЙИ»
(«ТЮРКСКОЕ ЕДИНСТВО»)**

Стамбул.

1. Здравия тебе, братская Турция! Журнал «Тюрк Бирлийи». Год-1, № 7-8. Октябрь 1966, с. 15-19.
2. Кровь и ужас в Советах. Г-1, № 12, март 1967, с. 11-12.
3. Площадь Свободы (Из запомнившегося). Г-2, № 13, нисан (апрель) 1967, с. 36-39.
4. Роль Алимардан бея Топчибашева в народном движении Азербайджана. Г-2, № 16, июль 1967, с. 33-35.
5. Юсиф Акчора» Г-2, № 17, август 1967, с. 38-39.
6. В связи с черным днем. Г-2, № 18, сентябрь 1967, с. 36-39.
7. Победа новой Турции. Г-2, с. 19, октябрь 1967, с. 31-33.
8. Памяти Ибн Сины. Г-2, № 20-21, ноябрь-декабрь 1967, с. 57-58.
9. Политика русского колониализма в Азербайджане. Г-2, № 21, декабрь 1967, с. 11-38.
10. Межнациональная борьба против коммунизма. Г-3, № 22-23, январь-февраль 1968, с. 43-46.
11. В связи с годовщиной черного дня. Г-3, № 24-25, март-апрель 1968, с. 61-64.
12. 28 Мая 1918 года. Г-3, № 26, май 1968, с. 17-19.
13. Пугающая реформа. Г-3, № 28, июль 1968, с. 13-16.
14. Мусульмане Лехистана. Г-3, № 30, сентябрь 1968, с. 26-29.
15. Речь на могиле Алимардан бея. Г-4, № 37-38, апрель-май 1969, с. 29-32.

16. Объявление о независимости Азербайджана. Г-19, № 200, с. 3-5; повтор, «Тюрк бирлийи», год-5, № 50-51, май-июнь 1970, с. 45-47; журнал «Азербайджан», год-26, № 222, апрель-май-июнь 1977, с. 4-6.

Примечание: После смерти М.Э.Расулзаде в журнале «Тюрк бирлийи» опубликовано 16 статей.

Примечание: Список статей М.Э.Расулзаде, опубликованных в журналах «Ени Кафкасия» («Новый Кавказ»), «Азери тюрк», «Одлу юрд», «Тюрк Бирлийи» и «Тюрк дуньясы - тарих» приводится из книги турецкого исследователя Сабахаддина Шимира «Деятельность Мухаммеда Эмина Расулзаде в Турции».

Всего: 16 статей

ПОДПИСИ М.Э.РАСУЛЗАДЕ К ПУБЛИКУЕМЫМ СТАТЬЯМ

1. Мухаммед Эмин Расулзаде
2. М.Э.Р-заде
3. М.Э.Расулзаде
4. Мухаммед Эмин
5. Расулзаде
6. Марзаде
7. Мюреттиб
8. М.Э.
9. М.Эмин
10. М.Э.М.
11. Р-заде
12. Ниш.
13. Социалист
14. Хаман
15. М.Э.Р.

ОБЩЕЕ ЧИСЛО ПРИЖИЗНЕННЫХ ПУБЛИКАЦИЙ М.Э.РАСУЛЗАДЕ

1. «Шарги-рус»- 3
2. «Гуммет» («Энергия»)– 1
3. «Девети - гоч» («призыв») -3
4. «Иршад» («Путеводитель»)- 49
5. «Текамул» («Эволюция») – 39
6. «Йолдаш» («Товарищ») -5
7. «Фиюзат» («Благо») – 2 стиха
8. «Терегги» («Прогресс») – 99
9. «Волна» (журнал) (на русском) - 1
10. «Ирани нов» («Новый Иран») (на фарси) -31
11. «Тюрк Йурду» («Тюркское отечество») - 7
12. «Себилюрешад» («Верный путь») – 7
13. «Игбал» («Благодеяние») - 113
14. «Шелале» («Водопад») – 3
15. «Бесирет» («Мудрый») - 10
16. «Дирилик» («Возрождение») – 8
17. «Ени игбал» («Новое благодеяние») - 11
18. «Гуртулуш» («Спасение») журнал, Баку – 1
19. «Ачыг сёз» («Ясное слово») – 269
20. «Догру сёз» («Правдивое слово») – 4
21. «Мусават» («Равенство») газета – 5

22. «Гардаш Комеи» («Братская помощь») - 1
23. «Наш путь» - 1
24. «Заман» («Время») - 1
25. «Истиглал» («Независимость»), сборник – 2
26. «Истиглал» («Независимость»), газета – 8
27. «Азербайджан» -58
28. «Ени Кафкасия» («Новый Кавказ») - 216
29. «Азери тюрк» («Азербайджанский тюрок») - 20
30. «Тюрк или» («Тюркский год») (ежегодный сборник) - 1
31. «Одлу юрд» («Огненная страна») - 45
32. «Билдириш» («Известия») - 2
33. «Азербайджан юрд бильгиси» - 2
34. «Прометей» (на французском) - 15
35. «Всход» («Всход») (на польском и английском) - 3
36. «Рочник Татарский» («Татарский ежегодник») (на польском) -1
37. «Горцы Кавказа» (на русском) – 7
38. «Шимали Кавказ» - «Северный Кавказ» (на турецком и русском) – 9
39. «Истиглал» («Независимость»), Берлин – 30
40. «Гуртулуш» («Спасение»), Берлин – 28
41. «Мусават» («Равенство»). Бюллетень, Берлин – 2
42. «Азербайджан» (Анкара) – 29
43. «Дунья» (Анкара) -1
44. «Тюрк Йурду» («Тюркское отечество») - 2
45. «Кавкасия» (на турецком) – 10

46. «Бирлешик Кавкасия» («Объединенный Кавказ») (на турецком) – 3
47. «Объединенный Кавказ» (на русском) – 3
48. «Кавказ» (на русском) – 2
49. В энциклопедиях - 6

Всего: 1179

Примечание: статьи М.Э.Расулзаде в журналах «Кавкасия» (на турецком), «Бирлешик Кавкасия» («Объединенный Кавказ») (на турецком и русском), «Прометей», «Всход», «Шимали Кавказ» - «Северный Кавказ» (на турецком и русском), «Истиглал» («Независимость»), «Гуртулуш» («Спасение»), «Мусават» («Равенство») Бюллетень, «Рочник Татарский», «Кавказ» (на русском), «Горцы Кавказа» собраны Н.Ягублу.

Примечание: при жизни М.Э.Расулзаде издано 27 книг (из них 6 в Азербайджане, 11 в Турции, 4 во Франции, 2 в Германии, 2 в Польше, 2 в Иране), 15 переводов (с фарси и русского), 9 стихов. Кроме этого он написал две пьесы.

ОГЛАВЛЕНИЕ

1. Библиография (<i>на русском языке</i>)	309
2. Выдающаяся личность в истории Азербайджана	312
3. Хронология жизни и деятельности М.Э.Расулзаде .	330
4. Книги М.Э.Расулзаде, изданные в Азербайджане	363
5. Книги М.Э.Расулзаде, изданные в Турции	366
6. Произведения, распространявшиеся в Иране	369
7. Книга, изданная в России	370
8. Книги, изданные в Европе	370
9. Пьесы	372
10. Опубликованные стихи	372
11. Переводы	375
12. Библиография	377
13. Подписи М.Э.Расулзаде к публикуемым статьям	459
14. Общее число прижизненных публикаций М.Э.Расулзаде	460

Bibliografiya «Ziya» NPM-də nəşrə hazırlanmışdır.

Direktor: ***Sevda Mikaylıqızı***

Dizayn: ***Samil Qurbanov***

Format: 60x84 1\16

Şərti ç.v.: 28

E-mail: ziyamika@mail.ru

Tel.: (+99450) 315 15 22

